

№ 2 (104) 2023

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

ISSN 2077-1827

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

№ 2 (104) 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний вищий навчальний заклад

“Донбаський державний педагогічний університет”

Г У М А Н І З А Ц І Я

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

Виходить 2 рази на рік

Заснований у вересні 1996 р.

№ 2 (104) 2023

За загальною редакцією доктора педагогічних наук,
професорки С.А. СЯПІНОЇ

Краматорськ
ЦТРІ «Друкарський дім»
2023

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

State Higher Educational Institution

“Donbas State Pedagogical University”

**HUMANISATION OF
EDUCATIONAL-UPBRINGING PROCESS**

Collection of Scientific Works

Publication frequency: 2 issues annually

Founded in september, 1996

№ 2 (104) 2023

Under the general editorship Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
S.A. SAIAPINA

Kramatorsk
CORD “Printing House”
2023

УДК 371.13
ISBN 978-617-8042-18-9

Засновник, редакція –
Державний вищий навчальний заклад
“Донбаський державний педагогічний університет” (ДДПУ)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р.
Державною реєстраційною службою України

Збірник наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу» включено до переліку наукових фахових видань України в галузі «Педагогічні науки» в категорії «Б» Наказ МОН № 735 від 29.06.2021 р.

У збірнику опубліковані наукові статті з проблем розвитку сучасної освіти та науково-педагогічної думки в теоретичному, історичному та практичному аспектах. Для наукових працівників, викладачів, здобувачів.

Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Друкується за рішенням Вченої ради
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”
(протокол № 2 від 22.09.2023 р.)

Адреса редакції:

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. Генерала Батюка, 19,
м. Слов’янськ, Донецької області, Україна, 84116.
Тел.: + 380955218279 (в робочі дні та години).
E-mail: gnvpr.ddpu.1996@gmail.com.

ISBN 978-617-8042-18-9

© ДДПУ, 2023

UDC 371.13
ISBN 978-617-8042-18-9

Founder, editorship is
the State Higher Educational Institution
“Donbas State Pedagogical University” (DSPU)

Certificate of state registration of printed mass media is
series **KB № 21279-11079 ПП**, issued **26.03.2015** by
the State Registration Service of Ukraine

The collection of scientific works “Humanisation of educational-upbringing process” is included in the list of scientific professional publications of Ukraine in the field of “Pedagogical Sciences” in category “B” Order of the Ministry of Education and Science of 29.06.2021 № 735.

The collection is focused on publishing scientific articles on the problems of development of modern education and scientific-pedagogical thought in theoretical, historical and practical aspects. The collection is designed for researchers, scientists, teachers, lecturers, applicants.

The articles are published in the author’s/authors’ edition. The authors of publications are responsible for mistakes and inaccuracies.

Published in accordance with the decision of the Academic Council of
the SHEI “Donbas State Pedagogical University”
(minutes № 2 dated 22.09.2023)

Address of the editorial board:
SHEI “Donbas State Pedagogical University”
19, Henerala Batiuka Str.,
Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84116.
Ph.: + 380955218279 (on work days and hours).
E-mail: gnvп.ddpu.1996@gmail.com.

ISBN 978-617-8042-18-9

© DSPU, 2023

Редакційна колегія:

Саяпіна С.А. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи, декан факультету гуманітарної та економічної освіти, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна (головний редактор)

Топольник Я.В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи, завідувач кафедри педагогіки вищої школи ДДПУ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна (заступник головного редактора)

Бескорса О.С. – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Бондаренко В.І. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти, завідувач кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Борова Т.А. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та іноземної філології, завідувач кафедри педагогіки та іноземної філології ХНЕУ ім. С. Кузнеця, Україна

Дичко В.В. – доктор біологічних наук, професор, професор кафедри фізичної терапії, фізичного виховання та біології, завідувач кафедри фізичної терапії, фізичного виховання та біології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Дмитрієва І.В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри технологій спеціальної та інклюзивної освіти, завідувач кафедри технологій спеціальної та інклюзивної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Ішутіна О.Є. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Курінна С.М. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти, завідувач кафедри дошкільної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Лодатко Е.О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Україна

Набока О.Г. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, перший проректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Омельченко С.О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації, ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Остенда А. – доктор наук, професор WST, ректор Вищої технічної школи в Катовіце, Польща

Панасенко Е.А. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології, завідувач кафедри практичної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Панченко Л.Ф. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціології, Національний технічний університет України «КПІ ім. Ігоря Сікорського», Україна

Пулка Й. – кандидат педагогічних наук, доцент Краківської академії імені Анджея Фрича Мржевського, Польща

Федосова І.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри комп'ютерних наук ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», Україна

Хижняк І.А. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і практики початкової освіти, декан факультету початкової, технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Цвєткова Г.Г. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти, завідувач кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова, Україна

Коркішко А.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна (технічний редактор)

Слабоуз В.В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна (літературний редактор)

Editorial Board:

Saiapina S. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogics of Higher School, Dean of the Faculty of Humanitarian and Economic Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Topolnyk Ya. V. – Vice-Editor, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogics of Higher School, Head of the Department of Pedagogics of Higher School of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Beskorsa O. S. – Vice-Editor, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Practice of Primary Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Bondarenko V. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Theory and Practice of Technological and Vocational Education, Head of the Department of Theory and Practice of Technological and Vocational Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Borova T. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogics and Foreign Philology, Head of the Department of Pedagogics and Foreign Philology of S. Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

Dychko V. V. – Doctor of Biological Sciences, Professor, Professor of the Department of Physical Therapy, Physical Education and Biology, Head of the Department of Physical Therapy, Physical Education and Biology of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Dmytriieva I. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Technologies of Special and Inclusive Education, Head of the Department of Technologies of Special and Inclusive Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Ishutina O. Ie. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Practice of Primary Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Kurinna S. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Preschool Education, Head of the Department of Preschool Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Lodatko E. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogics of Higher School and Educational Management of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Naboka O. H. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Management, First Vice-Rector of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Omelchenko S. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Theoretical, Methodical Fundamentals of Physical Education and Rehabilitation, Rector of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Ostenda A. – Doctor of Sciences, Professor WST, Rector of Katowice School of Technology, Poland

Panasenko E. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Practical Psychology, Head of the Department of Practical Psychology of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Panchenko L. F. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Sociology, National Technical University “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Ukraine

Pulka Y. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University, Poland

Fedosova I. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Computer Sciences of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Khyzhniak I. A. – Editor-in-Chief, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Theory and Practice of Primary Education, Dean of the Faculty of Primary, Technological and Vocational Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Tsvietkova H. H. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogics and Psychology of Preschool Education, Head of the Department of Pedagogics and Psychology of Preschool Education of National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine

Korkishko A. V. – Technical Editor, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogics of Higher School of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Slabouz V. V. – Literary Editor, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Languages of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

ВИЩА ШКОЛА

УДК 378.126:004.77

TOP 10 UKRAINIAN ONLINE PLATFORMS FOR THE DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCE OF A MODERN TEACHER OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION

ТОП-10 УКРАЇНСЬКИХ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Наталія Гончарова

здобувач 2 курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти освітньої програми «Освітні, педагогічні науки»
E-mail: nvg2355dd@gmail.com
ORCID 0000-0001-8568-5149
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Natalia Honcharova

getter of the 2st year of the third (educational and scientific) level of higher education of the educational program “Educational and Pedagogical Sciences”
E-mail: nvg2355dd@gmail.com
ORCID 0000-0001-8568-5149
SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

ABSTRACT

The article analyses aspects of the problem of developing the digital competence of higher education teachers. It is noted that online platforms for the development of digital competence meet the needs of Ukrainian lecturers to improve their skills in using digital tools in the educational process. It is noted that the relevant skills will allow higher education teachers to use digital tools more effectively to ensure more interactive and meaningful learning for students. An analysis of recent research on the development of lecturers' digital competence is presented. The main advantages of online educational platforms as important resources for training and development of lecturers' skills required in the digital world are identified. The advantages of each of the seven Ukrainian online platforms that provide opportunities for the development of digital competence are described in detail, namely: Diia. Digital Education (the portal allows to check the level of digital literacy and obtain appropriate documentary evidence), Prometheus (mobile application is convenient for learning, lectures and assignments are constantly available), EduHub (SCORM courses – an innovative learning format), OUM online (Open University of Maidan, course “School of a Conscious Citizen”), EdEra (an educational blog that publishes weekly information on educational trends and events), WiseCow (all sections have a course “100 Years in 100 Minutes”, where a 10-minute video is allocated for each decade), Impactorium (broadcasting conferences and forums). The article also describes three digital resources that are not educational in their content, but their potential can be used to develop higher education teachers' digital competence: Instagram and Facebook (communities and groups for communication and exchange of experience, video tutorials and infographics, joint projects and collaboration, distribution of resources and useful links), gadget (installed mobile applications and

software for learning), online classes with students (use of new technologies and online tools). It is concluded that online platforms are becoming effective tools for developing the digital competence of lecturers, which in turn will help improve the overall quality of education and training of future specialists. Prospects for further research on this issue are outlined.

Key words: *lecturer, digital competence, online platform, digital tools, social network, gadget, learning, education.*

Актуальність теми. Світові тенденції вказують на необхідність адаптації університетської освіти до вимог сучасності, включаючи цифрові технології, що вимагає наявності належних цифрових компетенцій у викладачів закладів вищої освіти. Україна не є винятком, оскільки університети поступово впроваджують технології електронного навчання та інші цифрові інструменти в освітній процес.

Онлайн-платформи для розвитку цифрової компетентності відповідають потребам українських викладачів у вдосконаленні власних навичок з використання цифрових інструментів в освітньому процесі. Ці платформи пропонують широкий спектр навчальних матеріалів, що охоплюють від основних понять електронного навчання до більш складних технічних аспектів інформаційних технологій. Враховуючи варіативність потреб викладачів, платформи пропонують інтерактивні курси, вебінари, віртуальні тренажери та інші засоби для покращення цифрової грамотності.

Розглядаючи ринок освітніх технологій в Україні, необхідно відзначити, що доступність цих платформ є вагомим фактором у розвитку цифрової компетентності для багатьох викладачів, оскільки вони можуть вибрати оптимальний курс чи матеріали відповідно до своїх особистих потреб. Навчання на цих платформах також може сприяти підвищенню якості освіти, оскільки відповідні навички дозволять викладачам ефективніше використовувати цифрові інструменти для забезпечення більш інтерактивного та змістовного навчання здобувачів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття цифрової компетентності досліджувало багато українських (В. Биков, Л. Гаврілова, К. Гринчишина, Н. Гущина, Л. Карташова, В. Кохан, М. Лещенко, Н. Морзе, К. Осадча, Л. Петухова, С. Прохорова, О. Рассказова, С. Сисоєва, Г. Солдатова, Т. Сорочан, О. Спірін, Я. Топольник, О. Трифонова та ін.) та зарубіжних (Х. Беккер, Й. Грудзієскі, Л. Іломякі, М. Канкаанранта, Дж. Крумсвік, Дж. Левенталь, Дж. Маккуейд, А. Мартін, К. Мередіт, Е. Полат, Ц. Скотт, А. Феррарі, Ф. Четвінд та ін.) науковців.

Сучасні дослідники І. Бехта та Т. Ковалевська визначають шість основних сфер цифрової компетенції, що зосереджені на різних аспектах професійної діяльності освітян: професійну залученість, цифрові ресурси; організацію навчання; оцінювання; розширення освітніх можливостей; формування цифрової компетенції здобувачів освіти (Бехта, Ковалевська, 2022).

Вчена О. Мирошніченко зазначає, що зростаючі вимоги до професійної підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти вимагають швидкої адаптації до умов інформаційного середовища, впевненості в різноманітних практичних ситуаціях застосування в освітньому процесі цифрових засобів навчання та цифрових систем. Дослідницею запропонована така структура

цифрової компетентності: інформаційно-пошукова компетентність (динамічна комбінація знань, умінь, навичок викладача закладу вищої освіти, що забезпечує йому у професійній діяльності здатність до пошуку, розуміння, обробки, організації та архівування цифрової інформації, її критичного осмислення та створення навчальних матеріалів із використанням цифрового ресурсу); онлайн-комунікативна компетентність (динамічна комбінація знань, умінь, навичок викладача закладу вищої освіти, що забезпечує йому у професійній діяльності здатність до онлайн-комунікації з колегами та здобувачами в різних формах, розширюючи можливості здобувачів та сприяючи формуванню їхньої цифрової компетентності); безпеко-технічна компетентність (динамічна комбінація знань, умінь, навичок викладача закладу вищої освіти, що забезпечує йому здатність до безпечного використання комп'ютера, програмного забезпечення, навчальних комп'ютерних програм у професійній діяльності) (Мирошніченко, 2020).

Колектив науковців кафедри освітніх та інформаційних технологій Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти в рамках дослідження наукової теми «Компетентнісний підхід до електронного навчання у системі післядипломної педагогічної освіти» виявив сучасні парадигми розвитку інформаційно-цифрової компетентності педагога, визначив модель, з'ясував фактори та особливості розвитку інформаційно-цифрової компетентності фахівців в умовах післядипломної педагогічної освіти. Зокрема, були розглянуті наступні питання: застосування інформаційних технологій у формуванні інформаційно-цифрової компетентності педагога, розвиток інформаційно-цифрової компетентності педагога в умовах дистанційного навчання, використання сучасних інтернет-ресурсів для вдосконалення інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників (Петрова, 2021).

Вченою А. Самко визначено умови набуття педагогами цифрової компетентності в системі післядипломної педагогічної освіти, серед яких: цифровізація освіти, наявність нормативно-правових документів щодо стандартів і вимог до цифрової компетентності педагога, необхідність розроблення та впровадження критеріїв її розвитку, готовність післядипломної освіти забезпечити формування цифрової компетентності педагогів (Самко, 2021).

Дослідниця Я. Юрків розглядає питання інформаційно-цифрової компетентності викладача під час дистанційної системи навчання, як можливість досягнути значних результатів в умовах освіти online. Нею було проаналізовано сучасні системи віддаленого доступу до освіти (Юрків, 2022).

Отже, на сучасному етапі розвитку освіти накопичено значну кількість ґрунтовних наукових досліджень щодо вивчення проблеми розвитку цифрової компетентності викладачів закладів вищої освіти, проте недостатньо наукових наробок щодо аналізу ефективного використання ресурсів освітніх онлайн-платформ.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Систематизація українських освітніх онлайн-платформ та обґрунтування доцільності їх використання для розвитку цифрової компетентності сучасного викладача закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Епоха діджиталізації надала можливість

отримувати нові знання, не виходячи з дому чи офісу. Варто лише ввести у пошуковик словосполучення «безкоштовні курси», обрати бажаний напрямок, прослухати лекції та пройти тестування. Декілька годин – і сертифікат про завершення навчання завантажується на ваш гаджет. Цифрова компетентність має широкий спектр застосування та є необхідною в різних сферах життя та діяльності людини, де відбувається взаємодія з цифровими технологіями.

Освітні онлайн-платформи є важливим ресурсом для навчання та розвитку навичок, необхідних у цифровому світі. Перевагами таких платформ є наступні:

1. Гнучкість навчання: Онлайн-платформи дозволяють навчатися у зручний для вас час та у власному темпі. Ви можете переглядати матеріали і завдання з будь-якого місця, де є Інтернет. Це дає можливість здобувати знання без обмежень вашого місцезнаходження та графіка.

2. Широкий вибір курсів: Онлайн-платформи пропонують велику кількість курсів за різними напрямками розвитку цифрової компетентності. Ви можете обрати ті, що відповідають вашим потребам та цілям. Це можуть бути курси з програмування, аналізу даних, штучного інтелекту, кібербезпеки та багато інших.

3. Інтерактивність та практичні завдання: Багато онлайн-платформ пропонують інтерактивне навчання, включаючи відеоуроки, вправи, квести та проєктні завдання. Це допомагає засвоїти теоретичні знання та застосувати їх на практиці.

4. Оцінювання та сертифікація: Деякі платформи надають можливість проходити оцінювання та отримувати сертифікати після успішного завершення курсу. Це може бути корисним для підтвердження вашої компетентності перед роботодавцями або вдосконалення вашого резюме.

5. Спільнота та співпраця: Багато платформ мають активні спільноти, де ви можете обмінюватися досвідом, задавати питання та співпрацювати з іншими учасниками.

Кожна з платформ пропонує власні унікальні можливості та курси для підвищення рівня цифрової компетентності, тому рекомендується детально ознайомитися з кожною з них та відібрати ту, що найбільше відповідає вашим запитам.

Розглянемо сім українських онлайн-платформ, що задовольняють потреби найвибагливіших поціновувачів якісної освіти не гірше за європейські (Яковенко, 2022).

1. Дія. Цифрова освіта (<https://osvita.diiia.gov.ua/>) – платформа з цифрової грамотності, створена Міністерством цифрової трансформації України. Кожного місяця випускає нові освітні серіали, у яких можна знайти відповіді на питання: як попередити кібератаку або кібершахрайство, ефективно захистити приватні дані, розібратися у функціонуванні безкоштовних сервісів Google тощо. Після перегляду серії пропонують пройти невелике тестування – для кращого засвоєння теми, а потім отримати сертифікат, що підтверджує здобуті навички та може допомогти під час працевлаштування або бути зараховано як підвищення кваліфікації.

Перевага: на порталі за 90 хвилин можна перевірити рівень цифрової грамотності та отримати відповідне документальне підтвердження.

2. Prometheus (<https://prometheus.org.ua/>) – одна з найбільших платформ відкритих онлайн-курсів в країні. Викладачі з України та світу допомагають отримати новітні навички у будь-якій сфері.

За сім років у сфері освіти платформа назбирала більш як 250 курсів на різноманітні теми: побудова бізнесу, дизайн, журналістика, програмування, англійська, місцеве самоврядування, освіта та інші. Передбачено можливість отримати сертифікати.

Перевага: мобільний додаток зручний для навчання, оскільки лекції та завдання постійно доступні.

3. Освітній хаб EduHub (<https://eduhub.in.ua/>) – простір для вдосконалення та реалізації навичок від освітньої агенції Київської міської державної адміністрації, що дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності на ринку праці.

Безкоштовно зануритесь у теми: управління, екології, маркетингу, ораторського мистецтва та ще багато інших.

Навчання проходить за змішаною моделлю – онлайн-курси та практичні тренінги. Після успішного закінчення курсів – сертифікат.

Перевага: SCORM-курси – інноваційний формат навчання, який є цікавою історією (сторітелінг), захопливим квестом (гейміфікація), корисним і практичним матеріалом, що засвоюється, інтерактивними тестами, що вбудовані в SCORM-уроки.

4. ВУМ online (Відкритий Університет Майдану <https://vumonline.ua/>) – всеукраїнський рух громадянської освіти, що виник під час подій на Майдані у 2013 році, аби сприяти розвитку громадянського суспільства в Україні.

Платформа має 80 курсів від провідних викладачів бізнес-шкіл, громадського сектору, практиків з бізнесу та соціальної сфери, видала більш як 67 тис. сертифікатів. Її слухачі проходять модуль курсу (відеолекція, завдання, тестування), тривалість навчання визначає викладач.

Теми курсів різноманітні: від відповідального батьківства до побудови репутації та управління репутаційними ризиками.

Перевага: Курс «Школа свідомого громадянина» – навчальна програма для громадян, які хочуть змінити свої громади. Її учасники набувають знання з питань створення соціальних проєктів, побудови комунікацій з місцевою владою тощо.

5. EdEra (Educational Era <https://ed-era.com/>) – студія онлайн-освіти, що розміщує уроки та курси на різні теми (медіаграмотність, гендерно орієнтоване врядування, як стати підприємцем тощо), створює спецпроєкти, інтерактивні підручники.

Принцип навчання не відрізняється від інших порталів: відео-лекції, завдання, перевірка знань, іспит, сертифікат.

Перевага: команда студії веде освітній блог, у якому щотижня інформує про освітні тенденції, робить огляди міжнародних конференцій, наукових статей та іноземних онлайн-платформ.

6. WiseCow (<https://wisecow.com.ua/>) – креативний відеолекторій, що має дев'ять розділів: мистецтво, журналістика, література, музика, кіно, театр, історія, мода та соціум, «Міста» – карта соціальних ініціатив України та афіша подій. У кожному з них – курси, що вміщують відео та додаткові матеріали.

Перевага: усі розділи мають курс «100 років за 100 хвилин», де на кожне десятиліття відведено 10-хвилинне відео.

7. Impactorium (<https://impactorium.org/uk/>) – платформа онлайн-освіти зі сталого розвитку, містить короткі майстер-класи, тренінги, семінари.

На порталі є п'ять курсів: «Компетенції викладачів 4.0», «Фінансова грамотність», «Нефінансова звітність», «Skills Lab: успішна кар'єра» та «Корпоративна соціальна відповідальність».

Алгоритм отримання знань: вибір лекції, завдання, перевірка знань, іспит, сертифікат за курс/майстер-клас або ж диплом за певний набір курсів.

Перевага: трансляція конференцій та форумів щодо Цілей сталого розвитку та Корпоративної соціальної відповідальності.

Важливо пам'ятати, що розвиток цифрової компетентності викладача є безперервним процесом, і вона повинна удосконалюватись разом із змінами в сфері технологій та освіти.

Варто виокремити також цифрові ресурси, що не є освітніми онлайн-платформами, але їх потенціал можна використовувати для розвитку цифрової компетентності, а саме:

8. Instagram (<https://www.instagram.com/>) і Facebook (<https://www.facebook.com/>) можуть бути корисними інструментами для удосконалення цифрової компетентності, особливо в контексті спілкування, спільного навчання та обміну досвідом з іншими викладачами. Наведемо деякі способи, як ви можете використовувати вказані соціальні мережі:

– Спільноти та групи: У Facebook існують групи та спільноти, призначені спеціально для спілкування та обміну досвідом. Приєднавшись до таких груп, ви можете знайти колег, які зацікавлені в питаннях відповідно до вашої проблематики дослідження, та проводити обговорення нових ідей, ресурсів та методів навчання. Ви можете задавати питання, викладати свої думки та отримувати корисні поради від інших учасників спільноти.

– Відеоуроки та інфографіка: Instagram та Facebook дають можливість створювати відеоуроки, короткі відеозаписи або інфографіку, що дозволяють вам візуалізувати та поділитися знаннями з вашої галузі. Ви можете створювати короткі навчальні відеоролики, що відображають процеси, концепти або демонструють практичні навички. Використовуйте хештеги, щоб залучити більше викладачів та здобувачів, зацікавлених у вашому вмінні.

– Спільні проекти та колаборація: Використання соціальних мереж дозволяє вам співпрацювати з колегами над спільними проектами. Ви можете створювати спільні групи або сторінки для обміну ідеями, створення навчальних матеріалів та підготовки проектів. Це може бути корисним для створення мережі підтримки та спільної роботи з іншими викладачами.

– Поширення ресурсів та корисних посилань: Ви можете використовувати соціальні мережі, щоб ділитися корисними ресурсами, посиланнями на статті, вебінари, онлайн-курси або педагогічні інструменти. Ваші пости можуть стати цінним джерелом інформації для інших викладачів, які шукають нові методи, технології та інновації у своїй роботі.

9. Гаджет. Це можуть бути смартфони, планшети, ноутбуки, плеєри, смарт-годинники, навушники та багато іншого.

Хоча гаджети можуть бути використані для навчання, сам термін «гаджет» не вказує безпосередньо на платформу для навчання. Зазвичай платформи для навчання – це програмне забезпечення або онлайн-ресурси, що спеціально розроблені для навчання та освіти. Існує безліч мобільних додатків та програмного забезпечення для навчання, що можуть бути встановлені на

гаджети. Наприклад, існують мобільні додатки для вивчення мов, математики, наукових предметів, розвитку мозку та багато іншого. Отже, гаджети можуть бути використані як платформи для навчання.

10. Онлайн-заняття зі здобувачами. Це інтерактивні навчальні сесії, що проводяться в режимі реального часу. Вони можуть бути спрямовані на покращення конкретних цифрових навичок або введення в нові технології, адже на заняттях ми постійно намагаємося використати цікаві онлайн-інструменти. Здобувачі взаємодіють з викладачем.

Хоча онлайн-платформи для розвитку цифрової компетентності мають свої переваги, вони також можуть мати деякі негативні аспекти. Наведемо кілька поширених негативних коментарів про такі платформи:

1. Відсутність особистого контакту. Оскільки навчання відбувається в онлайн-середовищі, відсутність особистого контакту з викладачем та іншими учасниками може вплинути на якість навчання. Деяким людям важко зосередитись та мотивуватись без фізичної присутності викладача та співучасників.

2. Відсутність нагляду та менторства. Навчання в онлайн-середовищі може бути викликом для тих, хто потребує структурованого нагляду та менторства. Без особистого взаємодії з викладачем може виникати відчуття втрати підтримки та недостатньої якості фідбеку.

3. Велика кількість інформації. Онлайн-платформи можуть надати велику кількість матеріалів і ресурсів, що може бути великим навантаженням для деяких слухачів. Відсутність структури та орієнтації може призвести до збентеження та втрати інтересу.

4. Низька мотивація та самодисципліна. Навчання в онлайн-форматі вимагає високої самодисципліни та мотивації з боку слухача. Багатьом людям складно забезпечити постійну самодисципліну та регулярність у навчанні без зовнішнього тиску або структури.

5. Відсутність фізичного досвіду та практичних навичок. Деякі навички складно сформувати та розвинути, особливо в областях, що потребують фізичного взаємодії.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Оскільки технологічний прогрес продовжує швидко змінювати сучасний світ, важливість розвитку цифрової компетентності у викладачів стає критичною для забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти України на міжнародному рівні. Онлайн-платформи стають ефективними інструментами для розвитку цифрової компетентності викладачів, що в свою чергу сприятиме покращенню загальної якості освіти та підготовки майбутніх фахівців.

Перспективним вважаємо подальше дослідження проблеми розвитку цифрової компетентності викладачів сучасних закладів вищої освіти в залежності від напрямів професійної та наукової діяльності.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Бехта, І. & Ковалевська, Т. (2022). Цифрова компетенція освітян в умовах невідкладної цифровізації освіти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*, 14(82), 109-112. Вилучено з <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/3587>

Мирошніченко, О. (2020). Зміст і структура цифрової компетентності майбутніх педагогів закладів вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 70, Т. 3, 119-123. Вилучено з <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/11815>

Петрова, Л.Г. (ред.) (2021). *Розвиток інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти*. Суми: Мрія. Вилучено з http://ir.soippo.edu.ua/bitstream/123456789/215/1/Petrova_Development_Of_Information_And_Digital_Compotence.pdf

Самко, А.М. (2021). Цифрова компетентність педагогічного персоналу в системі післядипломної педагогічної освіти. *Освітня аналітика України*, 2(13), 33-43. Вилучено з https://lib.iitta.gov.ua/726326/1/3_%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BA%D0%BE%20%D0%90.%D0%9C.pdf

Юрків, Я.І. (2022). Інформаційно-цифрова компетентність викладача в умовах освітнього процесу online. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 3(351), 385–394. Вилучено з [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-3\(351\)-385-394](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-3(351)-385-394)

Яковенко, І. (2022, 24 січня). *7 безкоштовних онлайн-платформ для самоосвіти*. Укрінформ. Вилучено з <https://www.ukrinform.ua/rubric-yakisnezhyttia/3387961-7-bezkostovnih-onlajnplatform-dla-samoosviti.html>

REFERENCES

Bekhta, I. & Kovalevs'ka, T. (2022). Tsyfrova kompetentsiya osvityan v umovakh nevidkladnoyi tsyfrovizatsiyi osvity [Digital competence of educators in the context of urgent education digitalisation]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»: Seriya «Filolohiya»*, 14(82), 109-112. Retrieved from <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/3587> [in Ukrainian].

Myroshnychenko, O. (2020). Zmist i struktura tsyfrovoyi kompetentnosti maybutnikh pedahohiv zakladiv vyshchoyi osvity [Content and structure of digital competence of future teachers of higher education institutions]. *Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchii i zahal'noosvitniy shkolakh*, 70, Т. 3, 119-123. Retrieved from <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/11815> [in Ukrainian].

Petrova, L.H. (red.) (2021). *Rozvytok informatsiyno-tsyfrovoyi kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv v umovakh pislyadyplomnoyi osvity* [Development of information and digital competence of teachers in postgraduate education]. Sumy: Mriya. Retrieved from http://ir.soippo.edu.ua/bitstream/123456789/215/1/Petrova_Development_Of_Information_And_Digital_Compotence.pdf [in Ukrainian].

Samko, A.M. (2021). Tsyfrova kompetentnist' pedahohichnoho personalu v systemi pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity [Digital competence of teaching staff in the system of postgraduate pedagogical education]. *Osvitnya analityka Ukrayiny*, 2(13), 33-43. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/726326/1/3_%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BA%D0%BE%20%D0%90.%D0%9C.pdf [in Ukrainian].

Yurkiv, Ya.I. (2022). Informatsiyno-tsyfrova kompetentnist' vykladacha v umovakh osvitn'oho protsesu online [Information and digital competence of the teacher in the online educational process]. *Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*, 3(351), 385–394. Retrieved from

[https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-3\(351\)-385-394](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-3(351)-385-394) [in Ukrainian].

Yakovenko, I. (2022, 24 sichnya). *7 bezkoshtovnykh onlayn-platform dlya samoosvity* [7 free online platforms for self-education]. Ukrinform. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-yakisne-zhyttia/3387961-7-bezkostovnih-onlajnplatform-dla-samoosviti.html> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано аспекти проблеми розвитку цифрової компетентності викладачів закладів вищої освіти. Зазначено, що онлайн-платформи для розвитку цифрової компетентності відповідають потребам українських викладачів у вдосконаленні власних навичок з використання цифрових інструментів в освітньому процесі. Звертається увага на те, що відповідні навички дозволять викладачам ефективніше використовувати цифрові інструменти для забезпечення більш інтерактивного та змістовного навчання здобувачів. Наведено аналіз останніх досліджень з питань розвитку цифрової компетентності педагогів. Визначено основні переваги освітніх онлайн-платформи як важливих ресурсів для навчання та розвитку навичок викладачів, необхідних у цифровому світі. Детально охарактеризовано та вказано переваги кожної з семи українських онлайн-платформ, що надають можливості розвитку цифрової компетентності, а саме: Дія. Цифрова освіта (на порталі можна перевірити рівень цифрової грамотності та отримати відповідне документальне підтвердження), Prometheus (мобільний додаток зручний для навчання, лекції та завдання постійно доступні), Освітній хаб EduHub (SCORM-курси – інноваційний формат навчання), ВУМ online (курс «Школа свідомого громадянина»), EdEra (наявний освітній блог, у якому щотижня публікується інформація щодо освітніх тенденцій та заходів), WiseCow (усі розділи мають курс «100 років за 100 хвилин», де на кожне десятиліття відведено 10-хвилинне відео), Impractorium (трансляція конференцій та форумів). Також представлено характеристику трьох цифрових ресурсів, що не є освітніми за своїм змістом, проте їх потенціал можна використовувати для розвитку цифрової компетентності викладачів: Instagram та Facebook (спільноти та групи для спілкування та обміну досвідом, відеоуроки та інфографіка, спільні проєкти та колаборація, поширення ресурсів та корисних посилань), гаджет (встановлені мобільні додатки та програмне забезпечення для навчання), онлайн-заняття зі здобувачами (використання нових технологій та онлайн-інструментів. Зроблено висновки про те, що онлайн-платформи стають ефективними інструментами для розвитку цифрової компетентності викладачів, що в свою чергу сприятиме покращенню загальної якості освіти та підготовки майбутніх фахівців. Окреслено перспективи подальших досліджень означеної проблеми.

Ключові слова: викладач, цифрова компетентність, онлайн-платформа, цифрові інструменти, соціальна мережа, гаджет, навчання, освіта.

УДК 37.03:378.1

THE INFLUENCE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES ON THE DYNAMICS OF CHANGES IN THE DOMINANT MOTIVATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES OF TEACHERS IN THE FIELD OF «PHYSICAL CULTURE AND SPORTS»

ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ДИНАМІКУ ЗМІН ДОМІНУВАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ В ГАЛУЗІ «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ»

Сергій Черненко

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
E-mail: sergey65@ukr.net
ORCID 0000-0001-9375-4220
«Донбаська державна машинобудівна академія», Україна

Serhii Chernenko

Ph.D in Physical Education and Sports, Associate Professor
E-mail: sergey65@ukr.net
ORCID 0000-0001-9375-4220
Donbas State Engineering Academy, Ukraine

Юрій Долинний

кандидат педагогічних наук, доцент,
E-mail: mr.dya69@gmail.com
ORCID 0000-0002-6495-6066
«Донбаська державна машинобудівна академія», Україна

Iuriy Dolyunnyi

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor
E-mail: mr.dya69@gmail.com
ORCID 0000-0002-6495-6066
Donbas State Engineering Academy, Ukraine

Олег Олійник

старший викладач
E-mail: olegoliynyk@ukr.net
ORCID 0000-0002-9197-1034
«Донбаська державна машинобудівна академія», Україна

Oleg Oliynyk

Senior lecturer
E-mail: olegoliynyk@ukr.net
ORCID 0000-0002-9197-1034
Donbas State Engineering Academy, Ukraine

ABSTRACT

The article defines the formation of professional and pedagogical motivation among teachers under the influence of the author's model, methods and innovative technologies. It is noted that the key element in the "teacher-student" system is the identification of the dominance of the teacher's internal and external motives regarding the mastering of the profession by students of higher education institutions. The purpose of the study is to determine the influence of the implemented author's model on the level of leading professional motivation of the educational activity of the academy's teachers in the field of physical culture and sports. To achieve the goal of the research, the following methods were used: analysis of scientific and methodological literature, questionnaires, pedagogical experiment, methods of statistical processing of results. According to the results of the study, it is noted that the leading motives at the beginning of the study in the experimental group of 31.37% of teachers were external negative incentives (avoiding criticism from the supervisor or colleagues, trying to avoid condemnation and punishment) of professional activity. In the future, their number

constantly decreased, which amounted to 17.07%. In contrast to the experimental, in the control group, the initial indicator of the number of teachers with dominant external negative motives for professional activity was 30% and remained unchanged until the end of the research work. It was concluded that the author's method of the Department of Physical Education and Sports of the State Academy of Medical Sciences reduces the number of teachers with dominant external negative motives by 1.8 as a result, leads to an increase in the level of emotional stability in professional activity. In the experimental and control groups, the number of teachers with dominant internal motivation and external positive motivation of pedagogical activity did not change significantly, except for a 10% increase in the complex of external positive motivation in the experimental group and 5% in the control group of teachers. Prospects for further research of the specified problem are outlined.

Key words: *teachers, interactive technologies, internal motivation, external motivation.*

Актуальність теми. Впровадження в навчальний процес сучасних інформаційних технологій із використанням активних форм і методів навчання (ігрові технології; проблемне навчання; технологія розвиваючого навчання; технологія програмованого навчання; комп'ютерні технології навчання; технологія модульного навчання; технологія активізації творчої діяльності суб'єктів навчання та ін.) дозволяє створити інтелектуальне інформаційне середовище, що надає освітньому процесу університету більшої інтерактивності (Гончаренко, 2012).

Важливого значення у суспільстві набувають новітні технології та методики підготовки тренерів-викладачів фізичного виховання у ЗВО, де відбувається опанування студентами комплексом знань, умінь і навичок, їхній професійний розвиток, формуються інтереси, професійні мотиви та ціннісні орієнтації. Саме формування професійно-педагогічної компетентності в майбутніх тренерів-викладачів суттєво залежить від умотивованості та педагогічної майстерності викладачів. У зв'язку з цим, першим і ключовим елементом в системі «викладач – студент» є визначення домінування внутрішніх та зовнішніх мотивів у викладача, щодо оволодіння професією у студентів ЗВО.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою в реалізації творчої співпраці викладачів і майбутніх тренерів-викладачів й урахування впливу особистості викладача на освітній процес у закладах вищої освіти.

Незважаючи на досить велику кількість робіт (Л.М. Карамушка, Ж.П. Вірна, О.І. Бондарчук, В.А. Семиченко), присвячених питаннями професійної мотивації педагогів, найменш вивченою залишається проблема визначення домінуючої мотивації освітньої діяльності науково-викладацького складу в галузі ФКС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низкою дослідників визначено структура мотивів професійної діяльності В.І. Ковальова, А.К. Маркової, О.М. Плюща й інших учених. Серед вітчизняних дослідників професійну мотивацію вивчали Л.М. Карамушка, В.М. Сич, О.А. Гульбас, Ж.П. Вірна, Т.В. Панчук, О.І. Бондарчук та інші. Автор (Занюк, 2002) зазначає, що мотив виступає причиною постановки тих чи інших цілей, що демонструє співвідношення мотиву і мети діяльності Науковцями також розглядалося

питання задоволення потреб викладача в психолого-педагогічних знаннях, психологічні проблеми його професійного розвитку.

Згідно з мотиваційною моделлю Л. Портера і Е. Лоулера результат, досягнутий співробітником, залежить від: витрачених зусиль, здібностей і рис характеру особистості, а також від усвідомлення своєї ролі у процесі праці (Малиновський, 2003). Наступний автор (Орбан-Лембрик, 2003) спираючись на концепцію Д. Мак-Грегора, який виділяє теорію «Х», що представляє традиційний підхід до управління, в основі якого є примус, постійний зовнішній контроль і стимуляція заробітною платою, і теорію «Y», розроблену ним самим, в основі якої є припущення про те, що сама по собі робота є задоволенням

У соціокогнітивній теорії К. Двек уявлення людей про здібності впливають на вибір цілей і рівень їх складності, на наполегливість при зіткненні із труднощами, визначають мотивацію досягнення (Çaglar, Asci, Deliceoglu, 2009). На думку відомого автора (Ільїна, 1995) професійна діяльність зумовлюється трьома групами мотивів: власне мотивами трудової діяльності, мотивами вибору професії та мотивами вибору місця роботи.

Загалом сьогодні проблему мотивації професійної діяльності важливо розглядати у контексті системи підвищення кваліфікації викладачів ЗВО, який необхідно включати питання ознайомлення з інноваційними педагогічними технологіями, інтерактивними методами навчання, цифровим інструментарієм, які є актуальними для студентів і викладачів сучасного вишу. Саме тому впровадження модульно-інтерактивних засобів розвитку професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів забезпечує інформатизацію навчального процесу. Принцип поєднання аудиторних й інтерактивних форм викладання забезпечує можливість поєднання в навчальному процесі кращих рис аудиторної та інтерактивної умов навчання.

Інтерактивне навчання дозволяє змінювати темп, час і місце навчання (актуально для майбутнього тренера-викладача); пропонує максимальні рівні гнучкості та зручності для студентів; дає можливість своєчасної актуалізації вмісту контенту.

Структуру інтерактивного заняття пропонує науковець (Бабенко, 2013) за трьома основними частинами:

- вступної (оголошення теми, завдання, контрольні питання і уявлення студентів щодо очікування навчальних результатів);
- основної (опанування студентами нового змісту);
- підсумкової (засвоєне систематизується й узагальнюється та відбувається процес оцінювання результатів навчання).

Мета інтерактивного навчання – створення викладачем умов навчання, за яких майбутній тренерів-викладач сам відкриватиме, здобуватиме й конструюватиме знання та власну компетентність у різних галузях життя. Саме це є принциповою відмінністю цілей інтерактивного навчання від цілей традиційної системи освіти (Дубогай, Альошина, & Лавринюк, 2011).

Таким чином, проблема формування професійно-педагогічної мотивації у викладачів, їхню задоволеність власною педагогічною діяльністю, а також визначення основних шляхів коригування та реалізації розроблених моделей, методики та інноваційних технологій у реаліях професійної освіти потребують додаткових досліджень.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Визначити вплив впровадженої авторської моделі на рівень провідних професійних мотив навчальної діяльності викладачів академії в галузі фізичної культури і спорту.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для досягнення мети дослідження були використані такі методи : аналіз науково-методичної літератури, анкетування, педагогічний експеримент, методи статистичної обробки результатів.

Формування мотивації до педагогічної діяльності у науково-педагогічних працівників передбачало спостереження та контроль за діяльністю викладачів, оскільки виховання професійно-педагогічної компетентності в майбутніх тренерів-викладачів суттєво залежить від умотивованості та педагогічної майстерності викладачів, тому було проведено поетапне вимірювань професійної мотивації викладачів кафедри фізичного виховання і спорту, відповідно до програми педагогічного дослідження.

Педагогічний експеримент складався з двох періодів (15 – 30 вересня і 15 – 30 червня 2022/2023 н.р.). Відмінності в методиці проведення занять між контрольною й експериментальною групами серед викладачів залежали від традиційного або інтерактивного підходу до навчання та умов.

Відомі фахівці (Ложкіна, 2003; Волянчук, 2005; Воронова, 2007; Чопик, 2014; Степанченко, 2017) вказують, що ефективна підготовка майбутніх тренерів-викладачів можлива за таких педагогічних умов:

– доповнення змісту фахових дисциплін професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів матеріалом, спрямованим на розвиток їхньої професійної компетентності;

– ‘використання інноваційних технологій у фаховій підготовці майбутніх тренерів-викладачів.

У дослідження прийняли участь 10 науково-педагогічних працівників ДДМА м. Краматорськ.

Науково-педагогічним працівникам було запропоновано оцінити за п'ятибальною шкалою перераховані мотиви навчальної діяльності. В основі анкетування за допомогою методики К. Замфір в модифікації А. Реана лежить концепція про внутрішню і зовнішню мотивацію. Далі автори вказують, що мотиваційний комплекс особистості – це співвідношення трьох видів мотивації: внутрішня мотивація (ВМ), зовнішня позитивної (ЗПМ) та зовнішня негативної мотивації (ЗНМ), тобто переважання одного типу мотивації над іншими за ступенем вираженості. До оптимального комплексу відносять такі два типи поєднань: ВМ>ЗПМ>ЗНМ і ВМ=ЗПМ>ЗНМ. Найгіршим мотиваційним комплексом є випадок, коли ВНМ>ВПМ>ВМ (табл.1).

Для виявлення провідних професійних мотивів був розрахований коефіцієнт їх значимості (K_{zn}) за формулою:

$$K_{zn} = \frac{\sum n}{N_{max}} \times 100$$

де: n – бал, який присвоюється цьому мотиву кожним викладачем; N_{max} – максимально можлива кількість балів з усієї вибірки.

Таблиця 1.

Коефіцієнти значимості (у балах) мотивів професійної діяльності викладачів ЗВО галузі ФКС (за методикою «Мотивація професійної діяльності»).

№	Чинники мотивації	Спрямованість мотивації	Етапи			
			Експеримент.		Контрольна	
			Вх-ний	Підсум	Вх-ний	Підсум
1	Грошове забезпечення	ЗПМ	93,3	86,7	76,0	80,0
2	Прагнення до просування по роботі	ЗПМ	73,3	66,7	48,0	56,0
3	Прагнення уникнення критики зі сторони керівника чи колег	ЗНМ	73,3	73,3	68,0	72,0
4	Прагнення уникати можливих покарань чи неприємностей	ЗНМ	66,7	60,0	68,0	80,0
5	Потреба у досягненні соціального престижу та поваги оточуючих	ЗПМ	86,7	93,3	88,0	87,0
6	Задоволення від самого процесу та результату роботи	ВМ	93,3	100,0	96	96

Динаміка розвитку професійно-педагогічної мотивації у викладачів (критерій – «умотивованість викладачів») представлена на рис. 1.

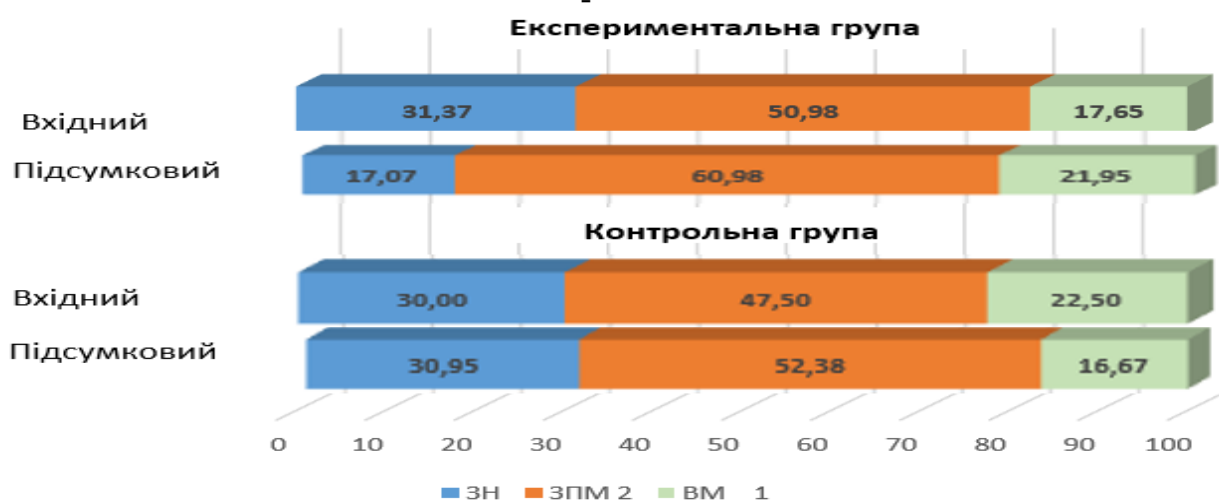

Рис. 1. Динаміка змін домінувальної мотивації викладачів (у %)

На початку формувального експерименту викладачі (експериментальної групи) з домінувальними внутрішніми мотивами (задоволення від самого процесу та результату роботи, творчий підхід) педагогічної діяльності склали 17,65 % від загальної кількості, наприкінці експерименту – 22 %. Показники аналогічних зрізів у контрольній групі були наступними: 22,5 %, а далі зменшився до 16,67 %.

Щодо зовнішньої позитивної мотивації (грошове забезпечення від роботи, кар'єрного зросту, отримання поваги оточуючих), то вона домінувала в 51% викладачів (експерим. гр.) на початку роботи, а наприкінці дослідження підвищився до 61%. Одночасно спостерігається у контрольній групі вихідний показник кількості викладачів з домінувальними зовнішніми позитивними стимулами педагогічної діяльності склав 47,5 %, а на підсумковому контролі цей показник склав 52,38 %.

Провідними мотивами на початку формувального експерименту в експериментальній групі у 31,37 % викладачів були зовнішні негативні стимули (уникнення критики зі сторони керівника чи колег, намагання уникнути осуду і покарання) професійної діяльності. У подальшому їх кількість постійно знижувалася, що склало 17,07 %. На противагу експериментальній, у контрольній групі вихідний показник кількості викладачів з домінуючими зовнішніми негативними мотивами професійної діяльності склав 30% і надалі залишився незмінним до кінця дослідницької роботи.

Порівняльний аналіз засвідчує, що протягом дослідження в експериментальній та контрольній групі кількість викладачів із домінуючою внутрішньою мотивацією та зовнішньою позитивною мотивацією педагогічної діяльності суттєво не змінилась, окрім збільшення на 10% комплексу зовнішньої позитивної мотивації у експериментальній групі та 5% контрольної групи викладачів. Водночас, спостерігається в експериментальній групі в 1,8 рази зменшилася кількість викладачів із домінуючими зовнішніми негативними мотивами, тоді як у контрольній – без змін.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

1. Аналіз динаміки освітньої діяльності викладачів педагогічних дисциплін показав, що заходи, які проводилися в межах впровадженої авторської моделі системи професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів фізичного виховання у ДДМА, вплинули на мотиваційний комплекс викладачів.

2. Виявлено, що в експериментальній та контрольній групі кількість викладачів із домінуючою внутрішньою мотивацією та зовнішньою позитивною мотивацією педагогічної діяльності суттєво не змінилась, окрім збільшення на 10% комплексу зовнішньої позитивної мотивації у експериментальній групі та 5% контрольної групи викладачів.

3. Визначено, що авторська методика кафедри фізичного виховання і спорту ДДМА в 1,8 рази зменшує кількість викладачів із домінуючими зовнішніми негативними мотивами і як наслідок призводить до збільшення рівня емоційної стабільності у професійної діяльності.

У перспективі планується вивчення впливу мотивації викладачів на ефективність і якість професійно-педагогічної діяльності в галузі ФКС закладів вищої освіти.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Бабенко, А. (2013). Формування інтегрованих знань і вмінь у процесі професійно-методичної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання. Наукова конференція. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1132>.

Воронова, В. І. (2007). Психологія спорту: Навч. посібник. К.: Олімпійська література, 298.

Гончаренко, С. (2012). Про покликання вченого. Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. пр. Вип. 3. К.: Полтава, 44 – 55.

Дубогай, О. Д., Альошина А. І., & Лавринюк В. Є. (2011). Основні поняття й терміни здоров'язбереження та фізичної реабілітації в системі освіти : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. Луцьк: *Волинський НУ ім. Лесі Українки*, 296.

Занюк, С. С. (2002). Психологія мотивації: навч. посібник. К.: Либідь. 304.

Ложкін, Г.В., Глуханюк Н.С., & Воляннюк Н.'Ю. (2003). Проблема суб'єкта як теоретична основа професіоналізації особистості. *Психологія і суспільство*. 2 (12), 97 – 103.

Малиновський, В. Я. (2003). Державне управління: Навчальний посібник. Вид.2, К.: Атіка, 576.

Орбан-Лембрик, Л. Е. (2003). Психологія управління: посібник. Київ: Академвидав, 568 с.

Степанченко, Н. І. (2017). Система професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах (дис. ... доктора пед. наук) Вінниця, 629.

Чопик, Т. В. (2014). Розвиток професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки (дис. ... канд. пед. наук) Хмельницьк, 250

Çaglar, E., Asci F. H., & Deliceoglu G. (2009). Does participation motivation of youth soccer players change with regard to their perceived ability? *Ovidius University Annals, Series Physical Education and Sport. Science, Movement and Health*. № 9 (1). P. 18 – 22.

REFERENCES

Babenko, A. (2013). Formuvannia intehrovanykh znan i vmin u protsesi profesiino-metodychnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia fizychnoho vykhovannia. Naukova konferetsiia. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1132>.

Voronova, V. I. (2007). Psykholohiia sportu: Navch. posibnyk. K.: Olimpiiska literatura, 298 [in Ukrainian].

Honcharenko, S. (2012). Pro poklykannia vchenoho. Estetyka i etyka pedahohichnoi dii: zb. nauk. pr. Vyp. 3. K.: Poltava, 44 – 55 [in Ukrainian].

Dubohai, O. D., Alosyna A. I., & Lavryniuk V. Ye. (2011). Osnovni poniattia y terminy zdorov'iazberezhennia ta fizychnoi reabilitatsii v systemi osvity : navch. posibnyk dlia stud. vyshch. navch. zakladiv. Lutsk: *Volynskiy NU im. Lesi Ukrainky*, 296 [in Ukrainian].

Zaniuk, S. S. (2002). Psykholohiia motyvatsii: navch. posibnyk. K.: Lybid. 304 [in Ukrainian].

Lozhkin, H. V., Hlukhaniuk N. S., & Volianiuk N. Yu. (2003). Problema sub'iekta yak teoretychna osnova profesionalizatsii osobystosti. *Psykholohiia i suspilstvo*. 2 (12), 97 – 103 [in Ukrainian].

Malynovskyi, V. Ya. (2003). Derzhavne upravlinnia: Navchalnyi posibnyk. Vyd.2, K.: Atika, 576 [in Ukrainian].

Orban-Lembryk, L. E. (2003). Psykholohiia upravlinnia: posibnyk. Kyiv: Akademvydav, 568 s [in Ukrainian].

Stepanchenko, N. I. (2017). Systema profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv fizychnoho vykhovannia u vyshchykh navchalnykh zakladakh (dys. ... doktora ped. nauk) Vinnytsia, 629 [in Ukrainian].

Chopyk, T.V. (2014). Rozvytok profesiinoi kompetentnosti maibutnikh treneriv-vykladachiv u protsesi fakhovoi pidhotovky (dys. ... kand. ped. nauk) Khmelnytsk, 250 [in Ukrainian].

Çaglar, E., Asci F. H., & Deliceoglu G. (2009). Does participation motivation of youth soccer players change with regard to their perceived ability? *Ovidius*

University Annals, Series Physical Education and Sport. Science, Movement and Health. № 9 (1). R. 18 – 22 [in Romania].

АНОТАЦІЯ

У статті визначено формування професійно-педагогічної мотивації у викладачів під впливом авторської моделі, методик та інноваційних технологій. Зазначено, що ключовим елементом в системі «викладач – студент» є виявлення домінування внутрішніх та зовнішніх мотивів у викладача, щодо оволодіння професією у студентів ЗВО.

Мета дослідження – визначити вплив впровадженої авторської моделі на рівень провідних професійних мотив навчальної діяльності викладачів академії в галузі фізичної культури і спорту.

Для досягнення мети дослідження були використані такі методи: аналіз науково-методичної літератури, анкетування, педагогічний експеримент, методи статистичної обробки результатів.

За результатами дослідження зазначається, що провідними мотивами на початку дослідження в експериментальній групі у 31,37 % викладачів були зовнішні негативні стимули (уникнення критики зі сторони керівника чи колег, намагання уникнути осуду і покарання) професійної діяльності. У подальшому їх кількість постійно знижувалася, що склало 17,07 %. На противагу експериментальній, у контрольній групі вихідний показник кількості викладачів з домінуючими зовнішніми негативними мотивами професійної діяльності склав 30% і надалі залишився незмінним до кінця дослідницької роботи. Зроблено висновки про те, що авторська методика кафедри фізичного виховання і спорту ДДМА в 1,8 рази зменшує кількість викладачів із домінуючими зовнішніми негативними мотивами і як наслідок призводить до збільшення рівня емоційної стабільності у професійної діяльності. В експериментальній та контрольній групі кількість викладачів із домінуючою внутрішньою мотивацією та зовнішньою позитивною мотивацією педагогічної діяльності суттєво не змінилась, окрім збільшення на 10% комплексу зовнішньої позитивної мотивації у експериментальної групи та 5% контрольної групи викладачів. Окреслено перспективи подальших досліджень означеної проблеми.

***Ключові слова:** викладачі, інтерактивні технології, внутрішня мотивація, зовнішня мотивація.*

УДК 378.6.07:005.95:373.2

THE DEVELOPMENT AND ESTABLISHMENT OF THE VISION OF STRATEGIC MANAGEMENT OF THE DEPARTMENT OF PRESCHOOL EDUCATION

РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ ВІЗІЇ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ КАФЕДРОЮ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сабіна Іванчук

кандидат педагогічних наук, доцент
E-mail: ivanchuk.sabina@gmail.com
ORCID 0000-0002-9655-0634

Sabina Ivanchuk

Ph Din of Pedagogy, Associate Professor
E-mail: ivanchuk.sabina@gmail.com
ORCID 0000-0002-0634

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

SHEI «Donbas State Pedagogical University», Ukraine

ABSTRACT

In the review article, the author reveals to the problem of professional self-development as a component of the formation of andragogical competence of a teacher of a higher education institution, a potential head of the Department of Preschool Education. The importance of the teacher's personality, which is a key figure in the reforms of Ukrainian education, in particular preschool, is emphasized. The conceptual and terminological apparatus of the study is analyzed and concretized. The concept of «professional development» is disclosed, and it is indicated that this term is interpreted by scientists as a multicomponent, purposeful, prolonged and step-by-step process of professional formation, development and self-development of an individual focused on acquiring new competencies; It is characterized by consistency, dynamic approach, cyclicity and synergy, because it involves the transformation of value and worldview orientation and motivational activity, psychological and pedagogical structuring of research approaches, assimilation and implementation of innovative issues of managerial content, role and functional distribution. The author proceeds from the fact that the scientific development and formation of the teacher of the Department of Preschool Pedagogy are closely related to the formation of andragogical competence in a young scientist and affects the process of training and development and formation of scientific and pedagogical workers, and is also a significant part of the component of the andragogical competence of the leader of the Department of Preschool Pedagogy of Higher Pedagogical Education Institutions of Ukraine. Attention is focused on the fact that the professional formation of a teacher of the Department of Preschool Pedagogy of a higher pedagogical education institution should be served by a conscious need for continuous self-improvement, attitude to learning as a priority in the scientific and professional field, and the acquired skills are implemented through the educational and scientific sphere of activity, improving based on the historical and pedagogical experience of past generations

Key words: «department of preschool pedagogy», «history of pedagogy», «andragogue», «leader», «strategic planning of the department».

Актуальність теми. В теперішніх умовах нестабільності ринку освіти і праці дуже важливо вміти вчасно помітити і професійно пристосувати та відстояти структуру і діяльність кафедри дошкільної педагогіки до впливу зовнішнього і навколишнього середовища. Акцентуємо увагу на тому, що зібрати воедино увесь комплекс наукової та управлінської діяльності для того, щоб забезпечити і утримати конкурентні переваги на основі адекватного редагування і відреагування змін щодо зовнішнього середовища - надає змогу саме стратегічне планування управління кафедрою дошкільної педагогіки закладів вищої педагогічної освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслені аспекти проблеми відображені у наукових доробках О. Аніщенко, Л. Вовк, Г. Лях. Саморозвитку педагогічних і наукових працівників закладів вищої педагогічної освіти у своїх роботах присвячено і обґрунтовано І. Жорова, В. Олійник, В. Примакова. Специфіку навчання висвітлено у концепції сприйняття андрагога Л. Лук'яноюю,

та М. Скрипник. Отже, спираючись на історико-педагогічні та наукові пошуки наразі накопичено досить ґрунтовні напрацювання щодо вивчення проблеми історії розвитку та становленні андрагога - управлінця, що в свою чергу вимагає заправдання набутого досвіду до системи управління, розвитку та становленні кафедр дошкільної педагогіки закладів вищої педагогічної освіти.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання: використовуючи історико-педагогічні методи аналізу, порівняння та синтезу, метою є узагальнення і відстеження розвитку і становлення молодого управлінця-науковця, лідера-фасилітатора і андрагога; виявлення особливостей в аспектах особистісного зросту і самовизначенні, саморозвитку. Історико-педагогічний аналіз доводить, що предмет вивчення обґрунтовано сфокусовано на особливості самовизначенні і самоцінності керівництва науковою діяльністю і завідування кафедрою дошкільної педагогіки закладу вищої педагогічної освіти з професійної точки зору сучасності спираючись на досвід минулого.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасний світ вищої освіти стоїть перед завданням постійного вдосконалення якості навчального процесу так само як і світ дитинства з питаннями розвитку та становлення нового покоління. Одним із ключових факторів, які впливають на якість вищої освіти, зокрема дошкільної, є ефективне управління навчальним закладом і кафедрою навчального закладу. Розвиток управлінських навичок менеджера освітнього процесу виявляється критичним елементом для досягнення високої результативності та показників усієї сфери освіти. Управлінські компетенції включають в себе ряд певних змін, навичок, знань та вмінь, які дозволяють ефективно керувати освітніми кафедрами дошкільної ланки закладів вищої педагогічної діяльності. На нашу думку, вони охоплюють такі аспекти, як стратегічне планування, організація ресурсів, лідерство, комунікація та адаптація до змін. Таким чином, розвиток цих компетенцій та компетентностей допомагає менеджеру освіти більш ефективно впроваджувати інновації, вдосконалювати педагогічні підходи та реагувати на виклики, з якими стикаються навчальні заклади та кафедри (Артемова, 2006). Компетенція в галузі стратегічного планування є невід'ємною складовою успішного управління освітніми закладами. Отже, вона дозволяє керівникам освіти проводити аналіз потреб закладу, визначати його місію та встановлювати стратегічні кроки для досягнення поставлених завдань. Зауважимо, що ця компетенція формує структуровану та систематичну основу, яка допомагає направити розвиток навчального закладу у правильному напрямку. Застосування стратегічного планування в дошкільній освіті дозволяє керівникам кафедр прогнозувати майбутні потреби, визначати ключові пріоритети та створювати довгострокові плани дій. Саме це, на нашу думку, сприяє ефективній адаптації до змін, розробці нових програм та впровадженню інновацій. Визначення місії кафедри дошкільної педагогіки закладів вищої педагогічної освіти прокладає фундаментальний камінь для всієї науково-освітньої спільноти та її діяльності. Вона відображає цінності, цілі та напрямки розвитку кафедри дошкільної педагогіки зокрема і закладу вищої освіти. На нашу думку, стратегічне планування допоможе ретельно визначити кроки запровадження місії та виробити стратегічні підходи з метою її досягнення. Складання конкретних стратегічних кроків дозволяє зосередити увагу на

важливих завданнях та планах дій. Таким чином, це може включати в себе розробку нових наукових та науково-педагогічних програм і планів навчання, реалізацію ініціативи задля підвищення якості освіти, покращення взаємодії з батьками та громадою, а також впровадження інноваційних методик. У підсумку, компетенція в стратегічному плануванні дозволяє менеджерам освіти створити чітку, направлену та орієнтовану на майбутнє стратегічну візію закладу вищої педагогічної освіти, кафедри дошкільної педагогіки зокрема. Вона забезпечує необхідний фундамент для розвитку і досягнення визначених цілей, сприяючи сталому підвищенню якості освіти. Організація ресурсів – це невід’ємна складова успішного керівництва навчальним закладом, яка передбачає ефективне розподілення різних видів ресурсів по кафедрах, таких як матеріальні активи та людські потенціали. Саме ця компетенція є ключовим аспектом управління, адже здатність раціонально використовувати всі свої ресурси визначає ефективність навчального процесу та сприяє створенню сприятливого середовища для подальшого розвитку закладу вищої освіти та кафедри дошкільної педагогіки. Наголосимо, що лідерство відіграє важливу роль у керівництві навчальним закладом. Володіння лідерськими якостями є ключовим аспектом для формування згуртованого та продуктивного колективу кафедр. Фасилітатор повинен вміти не тільки вести свою команду, а й надихати та мотивувати її до досягнення спільних цілей. Спроможність вести передбачає бути прикладом для інших та демонструвати відповідальність та порядність у роботі, адже це створює структурованість та орієнтацію на завдання. Лідер також надає візію, яка надихає інших на спільні досягнення. В даному випадку це вимагає створення стимулів для вдосконалення і відкритого спілкування (Біницька, 2013). Мотивація є ще однією важливою рисою і аспектом лідерської долі, адже стимулює команду до досягнення успіхів, надаючи визнання за їхні досягнення, створюючи можливості для розвитку та підвищення кваліфікації кожного науково-педагогічного працівника. Лідерство також включає в себе здатність створювати дружну та продуктивну команду, досягненням через ефективну комунікацію, здатність слухати інших та зрозуміти їхні погляди. Лідер також створює об’єднану команду, де кожен розуміє свою роль та вагомий добуток. Лідерство спрямоване на досягнення кафедрою дошкільної освіти спільних цілей. Лідер збирає науково-педагогічних працівників в одну команду, спрямовуючи їх на досягнення конкретних результатів. Саме це створює почуття єдності та відповідальності перед кафедральними завданнями. Загалом, лідерська компетенція визначає успіх керівництва навчальним закладом і кафедр зокрема. Вміння вести, надихати та мотивувати колектив формує сприятливе середовище для досягнення спільних цілей та розвитку всіх учасників освітнього процесу. Комунікативні навички є невід’ємною частиною успішного керівництва навчальним закладом. Здатність чітко та ефективно спілкуватися з різними групами – від педагогічному персоналу до батьків та учнів, відіграє ключову роль у підтримці відкритості та сприяє налагодженню співпраці всередині навчального середовища. Адаптація до змін є ключовою компетенцією, яка визначає успішне і керівництво в сучасному освітньому середовищі. За умов постійної зміни освітнього ландшафту, здатність пристосовуватися до нових умов та викликів стає невід’ємною складовою ефективного управління. Гнучкість та готовність до прийняття змін допомагають забезпечити

відповідність вимогам часу та забезпечити постійне вдосконалення навчальних процесів. Зміни є не лише реальністю, але й невід'ємною частиною сучасної освіти спираючись на досвід минулих поколінь. Швидкість та непередбачуваність змін вимагають від менеджерів освіти здатності реагувати швидко та адекватно на нові вимоги та можливості, що відкриваються. Виявлено, що зазначене вище позначається на підходах до планування, розподілу ресурсів та впровадженні інновацій (Гузій, 2004).

Важливим аспектом є позитивний підхід до змін. Готовність навчатися новому та приймати виклики з розумінням, що зміни можуть принести нові можливості, допомагає ефективно адаптуватися до них. Поряд з цим, зміни створюють можливість для розвитку, вдосконалення і впровадження інновацій, що сприяє підвищенню якості навчання та якості і розвитку закладу. Адаптація до змін також передбачає активне використання відкритості та ефективної комунікації.

На думку сучасних дослідників та молодих науковців С. Саяпіної, М. Іотковської, необхідність пошуку ефективних шляхів удосконалення професійно-педагогічної підготовки фахівців, створення умов, що стимулюють професійне становлення та розвиток, вимоги ринкової побудови всіх сфер соціального життя держави, потребують нового ментора – компетентного і всебічно освіченого фахівця, високого професійного і культурного рівня, готового завжди оволодівати новими технологіями (Іотковська, Саяпіна, 2021). Підкреслено, що стратегія розвитку науково-педагогічної діяльності кафедри дошкільної педагогіки зумовлена системою цінностей, що існують саме на кафедрі, ставленням до сумлінного виконання своїх професійних обов'язків, розумінням майбутнього, прагненням до позитивних змін, які саме виступають керівництвом початку дій.

З'ясовано, що стратегія розвитку науково – педагогічної діяльності кафедр дошкільної освіти в Україні, зумовлена перенасиченістю освітніх послуг, державних і приватних закладів вищої освіти, підвищенням вимог до якості педагогічної освіти, новими технічними, методичними можливостями отримати освітні послуги і потребами населення в їхньому різноманітті, конкурентністю закладів вищої педагогічної освіти, та з-поміж їх очільників, в боротьбі за потенційний контингент, вмотивованих колег, інтеграцією дисциплін, безпосередньо спрямованих на підготовку науково-педагогічних кадрів, незлагодженістю роботи кафедр, зокрема дошкільної ланки, із фаховими, відсутністю тісного взаємозв'язку з іншими освітніми установами.

Одним із шляхів вирішення вказаної проблеми є глибоке осмислення й усвідомлення історико-педагогічного досвіду, звернення до науково-педагогічної теорії та практики, виявлення умов і закономірностей активізації педагогічного потенціалу, виділення важливих, властивих людині педагогічної професії якостей, використання яких сприятиме зростанню освітнього потенціалу суспільства. Особливий інтерес з-посеред ефективних напрямів інтерпретації та представлення даних науково-педагогічного дослідження викликає візуалізація матеріалів науково-педагогічного дослідження мультимедійними засобами. Впровадження ідей візуалізації в освітній процес є ефективним шляхом представлення науково-дослідних результатів, завдяки візуалізації великі обсяги інформації можна представляти у лаконічній, згорнутій, зручній і логічній формі, що в свою чергу сприяє інтенсифікації навчання.

Відзначимо, що під час візуалізації з використанням мультимедійних технологій реалізується основний дидактичний принцип наочності, виявляються глибинні внутрішні взаємозв'язки, формуються асоціативні зв'язки, підтверджується знання теоретичного підґрунтя факту та його інтерпретації. Важливо бути відкритим до нових ідей, методів та технологій, а також до зворотного зв'язку від співробітників. Комунікація з усіма зацікавленими сторонами сприяє розумінню мотивів та потреб, а також допомагає залучити всіх до важливих змін та проєктів (Лук'янова, 2018). Для ефективної адаптації до змін важливо розвивати стратегії планування та впровадження. У межах мети та завдань дослідження, розуміємо, що основне призначення науки як специфічної форми суспільної свідомості полягає в тому, щоб забезпечити людство достовірним істинним знанням, привести здобуті знання в систему. Системний підхід як загальнонаукова, міждисциплінарна, методологічна концепція ґрунтується на положенні про те, що специфіка складного об'єкта (системи) не вичерпується особливостями його складників, а пов'язана передусім із характером взаємодії між елементами. Як спосіб наукового пізнання, системний підхід лежить в основі всіх системних досліджень і дозволяє скласти цілісне, інтегроване уявлення про досліджуваний об'єкт.

Уважаємо за необхідне зазначити, що системний підхід дозволяє розглянути досвід науково-педагогічної діяльності кафедр дошкільної педагогіки як систему: встановити зміст, виділити характерні ознаки науково-педагогічної діяльності кафедр на кожному з визначених етапів; виявити напрями науково-педагогічної діяльності кафедр дошкільної педагогіки. Згідно з методологією системного підходу науково-педагогічну діяльність кафедр педагогіки вищих педагогічних навчальних закладів України розглядаємо як інтелектуально-творчу роботу її колективу, складниками якої є освітньо-виховний, науково-дослідний, навчально-методичний, громадсько-просвітницький, міжнародний й інноваційний напрями.

Вагомою ознакою процесу розвитку науки в історичній ретроспективі, а також на сучасному етапі, є її колективний характер, що позначається на неухильному зростанні ролі наукової спільноти, яка формує та розвиває наукове знання, сприяє його утвердженню в конкурентному середовищі, поширює та практично впроваджує отримані результати. Відзначимо, що науково-педагогічна діяльність кафедр дошкільної педагогіки має свою конкретно-історичну сутність і форми прояву, особливості й динаміку, сприяє розбудові історико-педагогічної науки й системи вищої педагогічної освіти, зокрема, розробці ефективних форм і методів професійного та особистісного розвитку педагогічних і науково-педагогічних кадрів, важливих компонентів базової підготовки фахівців-дошкільників у галузі педагогічної освіти. Все це включає постійну оцінку ситуації, розробку адаптивних стратегій та готовність до різних сценаріїв. Важливо аналізувати результати змін для покращення стратегій та визначення подальших кроків.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У підсумку, успішне керівництво навчальним закладом у сучасних умовах вимагає розвитку комплексу управлінських навичок майбутніх менеджерів освіти. Серед цих навичок особливо важливим є стратегічне планування, організація ресурсів, лідерство, комунікація та гнучка адаптація до змін. Стратегічне планування допомагає визначити місію навчального закладу та розробити

стратегічні кроки для досягнення завдань. Ефективна організація ресурсів сприяє оптимізації навчального процесу та розвитку сприятливого середовища. Лідерські якості дозволяють менеджерам надихати та мотивувати команду, створюючи згуртований колектив. Комунікаційні навички є основою взаєморозуміння між всіма учасниками навчального процесу та сприяють побудові відкритого середовища співпраці. Адаптація до змін є необхідним умінням у змінному освітньому середовищі, дозволяючи зберігати актуальність та ефективність навчання. Всі ці компетенції взаємодіють та доповнюють одна одну, створюючи комплексний підхід до керівництва навчальним закладом. Послідовне застосування цих навичок допомагає досягати високих стандартів якості освіти, сприяє розвитку педагогічних підходів та забезпечує відповідність вимогам сучасного освітнього середовища. Таким чином, розвиток управлінських навичок майбутніх менеджерів освіти є важливим завданням, яке сприяє покращенню якості освіти в навчальних закладах та створенню стійкого фундаменту для розвитку майбутніх поколінь. Перспективним напрямом вважаємо подальше дослідження проблеми історії розвитку і становлення кафедри дошкільної педагогіки та вдосконаленні управлінських якостей керівника.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

- Артемова, Л.В. (2006). Історія педагогіки України: підручник. Київ: Либідь.
- Біницька, К. (Ред.). (2013). Педагогічна історіографія – сучасний стан напрямку історико-педагогічних досліджень. Педагогічний дискурс: збірник наукових праць. Хмельницький: ХГПА, (15). 58-62.
- Гузій, Н.В. (2004). Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: монографія. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова.
- Іотковська, М.О. Саяпіна С.А. (2021). Парадигма наукових підходів у контексті проблеми розвитку наукової діяльності кафедр дошкільної педагогіки. Актуальні питання сучасної науки та освіти: збірка наукових праць. Вип. №7. [Слов'янськ, 19-20 травня 2021 року] / МОН України ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» м. Слов'янськ, С.173-179.
- Лук'янова, Л.Б. (2018). Освітні потреби різних категорій дорослих у контексті особистісного і професійного розвитку. Професійна освіта: андрагогічний підхід: монографія / кол. авторів; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид. О.О. Євенок, 42-67.
- Педагогічний словник. (2001). М.Д. Ярмаченко (голов. ред.) Київ: Педагогічна думка. 516.

REFERENCES

- Artemova, L. V. (2006). Istoriiia pedahohiky Ukrainy [History of pedagogy of Ukraine]: pidruchnyk. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Binytska, K. (2013). Pedahohichna istoriografiiia – suchasnyi stan napriamu istoryko-pedahohichnykh doslidzhen [Pedagogical historiography – modern state of direction of historical-pedagogical studies]. Pedahohichnui dyskurs: zbirnyk naukovykh prats, 15, 58-62. Khmelnytskyi: KhHPA [in Ukrainian].
- Huziy, N. V. (2004). Pedahohichnyu profesionalizm: istoryko-metodolohichni ta teoretychni aspekty [Pedagogical professionalism: historical-methodological and theoretical aspects]: monohrafiya. Kyiv: NPU im. M.P. Drahomanova [in Ukrainian].

Iotkovska, M.O., Sayapina, S.A. (2021). The paradigm of scientific approaches in the context of the problem of development of scientific activity of preschool pedagogy departments. Topical issues of modern science and education: a collection of scientific papers. Vypusk №7. [Sloviansk, May 19-20, 2021] / Ministry of Education and Science of Ukraine, Donbas State Pedagogical University, Sloviansk. Sloviansk, 173-179 [in Ukrainian].

Lukianova, L. B. (2018) Osvitni potreby riznykh katehoriï doroslykh u konteksti osobystisnoho i profesiinoho rozvytku. Profesiina osvita: andrahohichnyi pidkhid [Educational needs of different categories of adults in the context of personal and professional development. Vocational education: an andragogic approach]: monohrafiia / O.A. Dubaseniuk (Ed.). Zhytomyr, 42-67 [in Ukrainian].

Pedahohichnyy slovnyk [Pedagogical dictionary]. (2001). M. D. Yarmachenko (Ed). Pedahohichna dumka – Pedagogical thought, Kyiv, 516 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

В оглядовій статті автор розкриває проблему професійного саморозвитку як складової формування андрагогічної компетентності викладача закладу вищої освіти і потенційного керівника кафедри дошкільної освіти. Наголошується на важливості особистості викладача, яка є ключовою фігурою реформ української освіти, зокрема дошкільної. Проаналізовано та конкретизовано понятійно-термінологічний апарат дослідження. Розкрито поняття «професійний розвиток», та вказано, що цей термін трактується науковцями як багатокомпонентний, цілеспрямований, пролонгований і поетапний процес професійного становлення, розвитку і саморозвитку особистості зорієнтованої на здобуття нових компетентностей; характеризується системністю, динамічним підходом, циклічністю і синергізмом адже передбачає перетворення ціннісно-світоглядного орієнтування і мотиваційної діяльності, психолого-педагогічної структурності підходів наукових досліджень, засвоєнню і реалізації інноваційних питань управлінського змісту, ролі і функціональним розподілом. Автор виходить із того, що науковий розвиток і становлення викладача кафедри дошкільної педагогіки тісно пов'язані із формуванням у молодого вченого андрагогічної компетентності і впливає на процес підготовки та розвитку і становлення науково-педагогічних працівників, а також є вагомим частиною складової андрагогічної компетентності лідера кафедри дошкільної педагогіки закладів вищої педагогічної освіти України.

Акцентовано увагу на тому, що професійне становлення викладача кафедри дошкільної педагогіки закладу вищої педагогічної освіти має слугувати усвідомлена потреба в неперервному самовдосконаленні, ставленні до навчання як до сфери пріоритету на науково-професійній ниві, а здобуті вміння складовою сучасного андрагога реалізовані крізь освітньо-наукову сферу діяльності вдосконалюючи та спираючись на історико-педагогічний досвід минулого.

Ключові слова: кафедра дошкільної педагогіки, історія педагогіки, андрагог, лідер, стратегічне планування кафедри.

УДК 378.091.214:373.2:004

THE AUTHOR'S EDUCATIONAL DISCIPLINE "PEDAGOGICAL SUPPORT OF PRESCHOOL CHILDHOOD" IN THE CONTEXT OF THE PROBLEM OF UPDATING EDUCATIONAL COMPONENTS AND INFORMATION-COMMUNICATION TRANSFORMATION OF THE CONTENT OF EDUCATION

АВТОРСЬКА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА» В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТІВ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ

Ганна Біличенко

кандидат педагогічних наук, доцент,
E-mail: annasidid1@gmail.com
ORCID 0000-0002-4288-2721
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Hanna Bilychenko

Ph. D. in Pedagogy, Associate Professor,
E-mail: annasidid1@gmail.com
ORCID 0000-0002-4288-2721
SHEI "Donbas State Pedagogical University", Ukraine

Олена Міхеєва

старший викладач,
E-mail: mixeeva_olena@ukr.net
ORCID 0000-0001-9949-1118
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Olena Mikhieieva

Senior Lecturer,
E-mail: mixeeva_olena@ukr.net
ORCID 0000-0001-9949-1118
SHEI "Donbas State Pedagogical University", Ukraine

ABSTRACT

The article is devoted to the problem of improving the quality of higher pedagogical education and the formation of personal and professional competences of the future specialist of preschool education through the implementation of the author's program "Pedagogical Support of Preschool Childhood". The relevance of the problem is determined by the need to optimize the design of the content of education and the definition of technologies for its implementation; the correlation of this content with the logic of the goals and tasks of professional training and acquisition of relevant competences; the expediency of the development and experimental approval of the author's educational courses; the determination of the peculiarities of using the potential of information and communication technologies in their teaching. The article highlights the criteria according to which the author's programs of higher education are created: the consideration of the content and requirements of the state standard of higher education; the determination of the author's idea by the relevance of the problem; the provision of optimal means of implementing the author's idea; the presence of problems and a certain degree of contradiction in the content of the educational material; the compliance with the requirements of novelty, creativity, and pedagogical value. The structural components of the author's program are presented. The content of the author's educational manual is characterized, which presents the most relevant aspects of the problem in a polemical form, reflecting a holistic system of transmission of relevant knowledge. The educational possibilities of using

information and communication technologies as an effective factor in the educational and professional activities of the subjects of the educational process when studying the author's course "Pedagogical Support of Preschool Childhood" are outlined.

Key words: *author's educational program, pedagogical support for preschool childhood, optimization of the content of education, polemical-problematic method of transmission of knowledge, information and communication transformation of education, author's educational manual, educational opportunities of author's course.*

Актуальність теми. Сучасні процеси модернізації вищої освіти, забезпечення її демократичних і гуманістичних засад, якості навчання, актуалізують пошуки у напрямку концептуальних та методичних змін його змісту, приведення освітніх компонентів у відповідність до вимог і викликів часу. Складність здійснення освітнього процесу у сучасній соціокультурній ситуації, необхідність подолання та компенсації найскладніших умов сьогодення потребують більш широкого світобачення, гнучкості, креативності, мобільності з боку майбутніх педагогів, якщо вони націлені на адекватне та успішне виконання професійних обов'язків та завдань. Навчання та професійна діяльність майбутніх фахівців розгортається і буде розгортатися в умовах інформаційно-комунікаційного середовища, поширення цифрової освіти. Інформаційна та комунікативна компетенції є одними з ключових, що забезпечують адекватну адаптацію та оптимальну самореалізацію особистості у сучасному світі.

Правові та нормативні документи підкреслюють необхідність реалізації новітніх технологій як пріоритетного стратегічного напрямку у трансформації змістової і діяльнісної складової освітнього процесу (Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки, 2021).

Проте, стрімке входження у відкрите інформаційне суспільство з його необмеженими і різноплановими можливостями потребує всеосяжної уваги до збереження культури освіти, бо «інформаційність», на жаль, поглинає все більше і більше її інтелектуально-мовленнєву та комунікативну складові. Отже, набуває гострої актуальності питання оптимального та адекватного використання новітніх освітніх технологій та інформаційно-комунікаційних засобів в навчально-професійному процесі вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підвищення якості вищої педагогічної освіти, становлення особистісної та фахової компетентності майбутнього педагога є джерелом багатьох наукових розвідок як українських так і зарубіжних дослідників (Г. Беленька, В. Бондар, Є. Бондаревська, Н. Волкова, І. Зязюн, Н. Кузьміна, В. Лозова, О. Пометун, О. Пехота, В. Ортинський, Г. Шевченко та ін.). Предметом наукових дискусій є:

– проектування змісту освіти, визначення технологій його реалізації (Гарасимів Т., 2021; Мерлюк І.А., 2020);

– співвіднесення змісту освіти з логікою цілей та завдань фахової підготовки та надбання відповідних компетентностей (Біличенко Г.В., Міхеєва О.І., 2023; Грицик Н.В., Скорик Т.В., 2021);

– відбір та обґрунтування інформаційно-знаннєвої складової навчального матеріалу (Головко М. Б., Міхеєва О. І., 2014; Фурман А., 2020);

– доцільність використання певних технологій та моделей відтворення наукової інформації в освітніх компонентах, робочих програмах тощо (Волкова Н.П., 2023; Круглов В. В., Терещенко Д. А., 2022);

– можливість розробки та експериментальної апробації авторських навчальних курсів та особливості використання потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій у їх викладанні (Біличенко Г.В., Міхеєва О.І., 2023; Волкова Н.П., 2023; Головка М. Б., Міхеєва О. І., 2014; Priyadarshini P., Abhilash P., 2022; Піроженко Т. О., 2006).

Використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема мультимедійних засобів в освітній практиці середньої та вищої школи досліджується сучасними науковцями та практиками досить плідно та ґрунтовно (В. Биков, І. Богданова, О. Вознюк, Л. Гаврилова Р. Гуревич, М. Козяр, Г. Коваль, Т. Носенко, Д. Чернілевський, І. Хижняк та ін.).

Сучасний науковий простір активно поповнюється та оперує такими поняттями, як «цифрова культура», «цифрова компетентність», «цифрова грамотність». Навіть відгалужується самостійна педагогічна гілка – цифрова педагогіка як наука про використання електронних елементів у навчальному процесі з метою удосконалення або зміни освітнянського досвіду, що повинно призвести до трансформації викладання та навчання. Разом з тим виокремлюється поняття «цифрова культура педагога», як уміння працювати із сучасною цифровою технікою і володіти сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями (Гаврилова Л. Г., Топольник Я. В., 2017).

Огляд наукових джерел дозволяє:

– виявити як позитивні тенденції цифрової ідеології, так і певні негативні (на що звертає увагу наукова спільнота та педагоги-практики) (Гаврилова Л.Г., Топольник Я.В., 2017);

– зрозуміти, що цифрова культура виокремлює нові цінності та смисли буття особистості та може слугувати опозицією до гуманістичної освіти (Гаврилова Л.Г., Топольник Я.В., 2017);

– варіювати форму опанування знаннями, змінюючи деякі смислові аспекти його змісту, репрезентативні можливості та засоби застосування (Волкова Н.П., 2023; Грицик Н.В., Скорик Т.В., 2021);

– детермінувати протиріччя між швидкоплинними процесами зростання обсягу професійних знань і існуючими традиційними (класичними) підходами у викладанні гуманітарних дисциплін (Гарасимів Т., 2021; Круглов В.В., Терещенко Д.А., 2022);

– визначити, що результати впливу глобальної інформатизації на інтелектуально-емоційні та морально-комунікативні особистісні характеристики майбутнього фахівця є недостатньо досліджені (Мосійчук Л.М., 2015; Біличенко Г.В., Міхеєва О.І., 2023; Волкова Н.П., 2023).

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Розкрити можливості авторської навчальної дисципліни «Педагогічний супровід дошкільного дитинства» у системі професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти у контексті проблеми оновлення освітніх компонентів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз наукової літератури та власні

роздуми обумовили виокремлення значимих характеристик успішної педагогічної діяльності: знати, як діяти у складних, швидкоплинних, неоднозначних та іноді суперечливих обставинах суб'єктивної проблемності; вміти вибирати відповідні алгоритми дій, приймати адекватно рішення та, спираючись на власний досвід та закономірності педагогічної майстерності, ефективно реалізовувати їх. У даному контексті значущим чинником оволодіння відповідними компетентностями є як зміст навчання, так і забезпечення розмаїття засобів навчальної взаємодії.

Знанієва база вищої педагогічної освіти представлена комплексом загальних, професійних та спеціальних дисциплін освітньої програми, що відповідає державним нормативним документам. Разом з тим, є цілком закономірною необхідність створення, обґрунтування та апробації авторських навчальних програм, що інтерпретують та адаптують сучасні вимоги до якості підготовки фахівців.

Авторські програми, на наш погляд, повинні відповідати наступним критеріям:

- врахування змісту та вимог державного стандарту вищої освіти (з можливістю використання іншої логіки моделювання освітнього змісту та презентації власної позиції інтерпретації тих чи інших явищ;

- детермінація авторської ідеї актуальністю проблеми та оригінальністю її обґрунтування (безумовно, на засадах реалізації загальноновизнаних принципів навчання);

- забезпечення оптимальних засобів реалізації авторського задуму та освітньої мети у навчально-творчій взаємодії суб'єктів навчання;

- наявність у змісті навчального матеріалу проблемності та певної доли суперечливості (що забезпечує уміння обмірковувати професійні проблеми та аргументувати власні позиції);

- відповідність вимогам новизни, креативності та педагогічної цінності;

- оптимальність співвідношення сучасних інноваційних та класичних педагогічних технологій у формах організації, методах навчання та оцінки якості очікуваних результатів (що дозволяє поєднати особливості педагогічної позиції викладача з метою його освітньої діяльності та конкретними умовами навчального процесу);

- створення освітнього простору розвитку мотивації до творчого пізнання, позитивного ставлення до цінностей і сенсів майбутньої професії та розуміння необхідності постійного професійного удосконалення.

За традицією, на педагогічному факультеті ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» ведеться ефективний пошук можливостей оптимізації підготовки фахівців дошкільної освіти на засадах провідних ідей особистісно орієнтованого, культурологічного, аксіологічного, інтегрованого, синергетичного, компетентнісного підходів до організації системи навчання та систематизації освітніх компонентів.

Вже більше десяти років на факультеті викладається авторська дисципліна «Педагогічний супровід дошкільного дитинства» (освітня програма підготовки бакалаврів). Зміст авторської програми побудовано на результатах аналізу відповідних аспектів проблеми у контексті гуманітарного наукового дискурсу,

власних авторських поглядів, власних наукових розвідок та власного педагогічного досвіду.

Визначимо структурні компоненти авторської програми «Педагогічний супровід дошкільного дитинства»:

- інформаційно-знаннєвий (сукупність переосмислених або новітніх наукових знань);
- емоційно-творчий (наповнення процесів спілкування, переживань, самоосвіти, творчої діяльності відповідним дискурсом);
- професійно-діяльнісний (спрямовано на оволодіння технологіями реалізації концептуальних ідей парадигми педагогічного супроводу в практиці педагогічної діяльності).

Акцентуємо, що створення програми базувалося на провідних принципах навчання: професійної спрямованості, послідовності, систематичності, діалогічності, індивідуалізації тощо.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Педагогічний супровід дошкільного дитинства» є формування у студентів цілісної системи поглядів на проблему педагогічного супроводу в контексті підходів гуманістичної психології щодо проблеми розвитку особистості та надбання знань про сутність ідеології супроводу, як комплексного методу, що забезпечує створення умов для вибору оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору; залучення до створення оригінальних методик діагностики особливостей розвитку дошкільників та вибудовування індивідуальних освітніх програм педагогічного супроводу.

Завдання вивчення курсу на сьогодні відповідають змісту інтегральної, загальної та спеціальних компетентностей державного стандарту вищої педагогічної освіти (Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки, 2021), що відображено в робочій програмі та силабусі авторської дисципліни. Цей зміст конкретизовано нами у різних формах навчальної взаємодії. Для кращого розуміння студентами своєрідності навчального предмету та сенсу авторського задуму нами додатково конкретизовані наступні компетентності:

загальні:

- обізнаність стосовно виникнення та розвитку поняття «дитинство»;
- поінформованість в історико-культурній своєрідності змісту поняття «дитинство»;
- розуміння категоріальних та соціальних ознак дитячої субкультури;
- розуміння сутності поняття «екологія» дитинства;
- обізнаність щодо психологічних та соціально-педагогічних особливостей раннього та дошкільного дитинства;
- інформованість щодо основних напрямів, завдань та принципів педагогічного супроводу;
- усвідомлення сутнісних характеристик концепції педагогічного супроводу розвитку дитини дошкільного віку;

спеціальні:

- вміння визначати дошкільне дитинство як психологічний та соціально-педагогічний феномен;
 - вміння співвідносити психологічні особливості кожного вікового періоду дошкільного дитинства із завданнями розвитку та педагогічного супроводу;
-

– вміння аналізувати педагогічні концепції, виокремлюючи в них ідеї педагогічного супроводу;

– здібність моделювати елементи технологій педагогічного супроводу розвитку дитини-дошкільника;

– здібність проектувати умови створення служби супроводу в ЗДО.

Очікувані результати навчання: сформованість системи поглядів на проблему педагогічного супроводу в контексті порівняння педагогічних концепцій; готовність до моделювання технологій педагогічного супроводу розвитку дитини-дошкільника та планування його індивідуального супроводу з урахуванням психологічних та соціально-педагогічних особливостей.

Реалізація змісту програми даної навчальної дисципліни створює можливості для філософського осмислення феномену дитинства. Використання елементів діалогової технології дозволяє організувати проблемно-діалогічне обговорення проблеми, яка знаходиться у точці перетинання результатів різних досліджень, що мають антропологічну та гуманітарну спрямованість: психології, педагогіки, психіатрії, психоаналізу, етнографії, лінгвістики, мистецтвознавства, історичної науки, права, філософії, соціології. Тематика та зміст практичних занять, завдань для самостійної роботи спрямовані перш за все на формування педагогічного світогляду студентів, навчання можливостям обґрунтованого вибору педагогічних цінностей та їх реалізації у множинності педагогічних ситуацій. Класифікація та інтерпретація роздумів про феномен дитинства, ретроспективний аналіз реалій власного дитинства, можливості співвіднесення методології педагогічного супроводу з реальними педагогічними технологіями – дані критерії слугують основою успішного вивчення цього авторського курсу.

Зміст курсу (як його теоретичні, так і практичні аспекти) викладено в авторському навчальному посібнику «Педагогічний супровід дошкільного дитинства», що висвітлює у полемічній формі найбільш актуальні проблеми взаємодії світу дорослих із світом дітей дошкільного віку (Головко М.Б., Міхеєва О.І., 2021).

Матеріали навчального посібника представлено різнопланово: аналіз теоретичних аспектів проблеми, що обґрунтовує авторську концептуальну позицію, яку підтверджують результати особистісних і професійних спостережень, дослідно-експериментальної роботи, доцільно підібраний ілюстративний матеріал.

Акцентуємо увагу, що саме змістовне наповнення авторського навчального посібника забезпечує ситуацію синергетичної взаємодії суб'єктів освітнього процесу (у даному випадку: викладач – студент, викладач – студент – діти, студент – діти, студент – батьки, тощо) в умовах або аудиторного, або дистанційного навчання. Створення та використання навчального посібника відображає цілісну систему трансляції відповідних знань, складовими якої є окремі текстові конструкції (розділи та підрозділи), що об'єднані єдиною метою (формування у студентів відповідних компетентностей) та презентують основні смислові категорії обговорення проблеми:

– *феномен дитинства в науковому просторі* (категорія «дитинство»: історія та сучасність, концептуальні підходи; світ дошкільного дитинства: буття, особливості, досягнення, виклики);

– *педагогічний супровід дошкільного дитинства як світоглядна позиція* (поняття педагогічного супроводу дитинства у контексті особистісно-орієнтованої парадигми освіти; від педагогіки управління до педагогічної підтримки: гуманістичний контекст; науково-методичні засади педагогічного супроводу дитинства);

– *технологічний аспект педагогічного супроводу дошкільного дитинства: методична мозаїка* (можливості реалізації концепції педагогічного супроводу у конкретних освітніх ситуаціях взаємодії вихователя з дитиною дошкільного віку; інтерактивна гра у системі педагогічного супроводу дошкільного дитинства).

Зв'язок між розділами детермінується оригінальною формою викладу навчального матеріалу у вигляді проблемного полілогу з класиками педагогічної науки, з сучасними дослідниками гуманітарного наукового дискурсу, з практиками педагогічної діяльності, з дітьми дошкільного віку, зі студентами.

Вважаємо за необхідне відмітити, що особливості функціонування вищої освіти в сучасних умовах потребують звернути увагу на роль, місце, види, функції та особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання у процесі вивчення авторського курсу «Педагогічний супровід дошкільного дитинства».

Перш за все, звертаємо увагу на освітні можливості використання системи Moodle (аббревіатура словосполучення модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище), як електронного простору ефективного навчання, інтерактивної навчальної взаємодії, контролю рівня засвоєння навчального матеріалу та якості його представленості. Безумовно, використання даної освітньої платформи має певні недоліки, але це не може невілювати її переваг (Бикова В.Ю., Кухаренка В.М., 2008).

Зміст авторського курсу розміщено на даній платформі: ілюстративно-емоційна анотація змісту курсу, робоча програма, силабус, лекційні матеріали з творчими завданнями, методичні рекомендації до підготовки семінарських та практичних занять, завдання для проміжного та підсумкового контролю та повний зміст авторського навчального посібника.

Аналізуючи співвідношення (підкреслюємо, як у процесі аудиторної, так і дистанційної організації освіти) різноманітних форм навчально-професійної діяльності у вищій школі необхідно визначити роль та особливості застосування мультимедійних засобів, що досить повно презентовано у науково-практичному полі (Волкова Н.П., 2018; Гаврилова Л.Г., Топольник Я.В., 2017; Грицик Н.В., Скорик Т.В., 2021.). Узагальнюючи результати цих розвідок, відзначимо найбільш важливі положення, що стали підґрунтям нашого досвіду:

- мультимедійні засоби надають динамізму, гнучкості, посилюють прикладну спрямованість навчання;
- мультимедійні засоби урізноманітнюють форми подання інформації;
- мультимедійні засоби породжують ефект присутності;
- мультимедійні засоби мають широкі можливості для діалогізації та інтерактивної взаємодії студента з інформацією;
- мультимедійні засоби забезпечують зворотний зв'язок та поширюють поле самостійного пошуку;

- мультимедійні засоби актуалізують аналітико-порівняльні можливості студентів під час сприйняття та опрацювання інформації;
- мультимедійні засоби емоційно розвантажують освітній процес;
- мультимедійні засоби подають інформацію у структурованій та компактній формі.

При доборі мультимедійних засобів було враховано специфіку дисципліни, оскільки вона не вкладається у чіткі межі будь-якої статусної науки. Це інтегрований, міждисциплінарний курс, сутнісне ядро якого становить світ дитинства у всіх його надзвичайних проявах, як мінливий та таємний, динамічний та ціннісний феномен. Як відомо, мультимедійні засоби об'єднують текст, звук, відеозображення, графічні зображення, анімацію (в одному цифровому поданні взаємодіють аудіо та візуальні ефекти), що найкращим чином накладалося на специфіку даного навчального курсу і дозволяло оптимізувати освітній процес. Викладання курсу здійснюється за умови реалізації принципу добору проблемного матеріалу, дозволяючи активізувати і когнітивну, і емоційну, і ціннісну сфери особистості студента, співвіднести отриману інформацію з власним досвідом, осмислити й пережити найбільш значущі епізоди змістової складової навчальної дисципліни. Мультимедійні засоби добиралися таким чином, щоб поєднувати їх лінійне використання з розгалуженим і багатовекторним, причому доля останнього мала бути більшою.

Очевидно, що використання мультимедійних засобів вдосконалює та урізноманітнює процес викладання, разом з цим, розуміємо, що вони не можуть замінити класичні форми і засоби освіти: особистий контакт і взаємодію викладача та студента, студента та студента, стикання думок, переконань, переживань, емоцій, ораторське мистецтво педагога та його особистісну харизму.

Особливий контент апробації та впровадження навчального курсу «Педагогічний супровід дошкільного дитинства» (а саме: відсутність даних для порівняння – до і після; некоректність встановлення на сьогодні статистично достовірної кореляції між змістом надбаних студентами компетентностей та змістом компетентностей державного стандарту; неможливість відслідкувати динаміку обізнаності у проблемі та ставлення до проблеми студентів контрольних та експериментальних груп – дисципліна викладалась для всіх студентів курсу, відповідно до освітньої програми підготовки бакалаврів, тощо) не дозволяє здійснити якісний кількісний аналіз результатів вивчення даного освітнього компонента. Тому, ми вважаємо за можливе, використовуючи дослідницький підхід методу експертних оцінок (експертами є автори та викладачі навчальної дисципліни) проаналізувати деякі якісні результати.

Підсумковим етапом вивчення навчальної дисципліни «Педагогічний супровід дошкільного дитинства» є виконання студентами індивідуально-творчих проєктів на обрану тему: «Секретний світ дітей у просторі світу дорослих», «Щаслива дитина як мета та результат виховання», «Що зберігається у кишнях дитинства», «Подарунок дитині». Аналіз якості виконання студентами індивідуально-творчих проєктів їх навчально-професійної діяльності, протягом вивчення дисципліни, дозволяє визначити наступні результати:

- розуміння студентами структури та взаємозалежності основних понять дефінітивного ряду супроводжувалося актуалізацією емоційно-ціннісного ставлення до проблемних компонентів змісту курсу;
-

– уміння студентів здійснювати аналіз проблеми загалом та її складових: педагогічних реалій сьогодення, великих постулатів класичної педагогіки, перспективності індивідуальної динаміки особистісного розвитку дитини та системних змін у змісті педагогічного впливу освітніх інституцій;

– зацікавленість та особистісне ставлення до проблематики курсу, високий рівень пізнавальної активності та емоційного захоплення студентів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз наукових досліджень, методичних надбань та власного досвіду навчально-професійної діяльності у процесі впровадження авторської дисципліни «Педагогічний супровід дошкільного дитинства» засвідчив, що логічне включення її в зміст освітніх компонентів системи професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти (у сукупності інформаційного, емоційно-особистісного, творчо-технологічного компонентів змісту та доцільного використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій) дозволяє:

– презентувати результати науково-дослідної діяльності авторів програми «Педагогічний супровід дошкільного дитинства» крізь призму власного професійного досвіду, власних світоглядних позицій, власної освітньої філософії;

– інтерпретувати зміст державних освітніх стандартів до протиріч та складнощів освітнього простору сьогодення;

– встановити суб'єкт-суб'єктну навчально-професійну взаємодію в діаді викладач-студент на засадах актуалізації особистісного досвіду дитячих вражень і хвилювань студентів;

– оптимізувати процес становлення власного гуманістичного педагогічного світогляду студентів як результату об'єднання класичних педагогічних ідей, сучасних інноваційних підходів, осмислення власного особистісного та навчального досвіду.

Впровадження авторської навчальної дисципліни «Педагогічний супровід дошкільного дитинства» сприяє формуванню інтегральній, загальних та спеціальних компетентностей та перетворення їх в компоненти педагогічної майстерності у студентів.

Перспективами подальшого дослідження має бути вивчення організаційно-методичних основ створення і використання електронного журналу як засобу презентації особистісних досягнень майбутніх фахівців дошкільної освіти.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Priyadarshini P., Abhilash P.C. Rethinking of higher education institutions as complex adaptive systems for enabling sustainability governance. *Journal of Cleaner Production*. 2022. № 359. P. 132083

Біличенко Г.В., Міхеєва О.І. Авторські навчальні курси в системі розвитку професійної компетентності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти. Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 16 – 18 березня 2023 р.) / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. 1162с. С 647-649.

Волкова Н.П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навч.-мет. посіб. Дніпро: Ун-т ім. Альфреда Нобеля. 2018. 360 с.

Гаврилова Л.Г., Топольник Я.В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*. т. 63. № 1. 2017. с. 1-14.

Гарасимів Т. Правові проблеми та перспективи модернізації вищої освіти в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2021. № 3 (31). С. 40–46. doi.org/10.23939/law2021.31.040

Головко М. Б., Міхеєва О. І. Можливості використання авторських програм навчальних дисциплін у процесі підготовки фахівців дошкільної освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми. СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2014. № 4 (38). с. 340 – 348

Головко М.Б., Міхеєва О.І. Педагогічний супровід дошкільного дитинства: навчальний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 203 с.

Грицик Н.В., Скорик Т.В. Технологізація як напрям модернізації професійної підготовки майбутнього вчителя у закладі вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 31. Т.1. 2021 С.75-79 DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-1.15>

Круглов В. В., Терещенко Д. А. Інтеграція системи вищої освіти України в європейський освітній простір. *Публічне управління та митне адміністрування*. Спецвипуск. 2022. С 70-76. DOI <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2022-spec.11>

Мерлюк І.А. Реформування системи вищої освіти України в умовах євроінтеграції: автореф. дис. ... маг. публ. упр. наук: 287 / Чорноморський нац. ун-т ім. Петра Могили інст. державного управління. Миколаїв. 2020.

Мосійчук Л.М. Створення авторських навчальних програм: метод. посіб. МНЦ ПТО. Рівне. 2015. 30 с.

Піроженко Т.О. Психологічний супровід інноваційних освітніх технологій в дитячому садку. Навчальна книга: Богдан. Тернопіль. 2006. с. 280.

Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>

Технології розробки дистанційного курсу: навч. посіб. за ред. В.Ю. Бикова та В.М. Кухаренка. Київ: Міленіум. 2008 с. 324.

Фурман А. Авторська програма із дисципліни «Методологія психології». *Психологія і суспільство* №3. 2020. С 115-137.

REFERENCES

Priyadarshini, P., & Abhilash, P. C. (2022). Rethinking of higher education institutions as complex adaptive systems for enabling sustainability governance. *Journal of Cleaner Production*, 359, 132083 [in English].

Bilychenko, H. V., & Mikhieieva, O. I. (2023). Avtorski navchalni kursy v systemi rozvytku profesiinoi kompetentnosti maibutnikh pedahohiv zakladiv doshkilnoi osvity [Author's training courses in the system of development of professional competence of future educators of institutions of preschool education]. *Psykhologo-pedahohichni problemy vyshchoi i serednoi osvity v umovakh suchasnykh vyklykiv: teoriia i praktyka : materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kharkiv, 16–18 bereznia 2023 r.) – Psychological and Pedagogical*

Problems of Higher and Secondary Education under the Conditions of Modern Challenges: Theory and Practice: Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference (Kharkiv, March 16–18, 2023), 647–649. Khark. nats. ped. un-t imeni H. S. Skovorody [in Ukrainian].

Volkova, N. P. (20108). *Interaktyvni tekhnolohii navchannia u vyshchii shkoli: navch.-met. posib. [Interactive Technologies of Studying in Higher School: Educational and Methodical Manual]*. Dnipro: Un-t im. Alfreda Nobelia [in Ukrainian].

Havrylova, L. H., & Topolnyk, Ya. V. (2017). Tsyfrova kultura, tsyfrova hramotnist, tsyfrova kompetentnist yak suchasni osvitni fenomeny [Digital culture, digital literacy, digital competence as modern educational phenomena]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information Technologies and Learning Tools*, 61(5):1, 1–14 [in Ukrainian].

Harasymiv T. Pravovi problemy ta perspektyvy modernizatsii vyshchoi osvity v Ukraini [Legal problems and prospects of modernization of higher education in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika». Seriya: Yurydychni nauky – Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*, 3(31), 40–46. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politehniky. doi.org/10.23939/law2021.31.040 [in Ukrainian].

Holovko, M. B., & Mikhieieva, O. I. (2014). Mozhlyvosti vykorystannia avtorskykh prohram navchalnykh dystsyplin u protsesi pidhotovky fakhivtsiv doshkilnoi osvity [Possibilities of using author's programs of educational disciplines in the process of training of specialists of preschool education]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, 4(38), 340–348. Sumy. SumDPU imeni A.S. Makarenka [in Ukrainian].

Holovko, M. B., & Mikhieieva, O. I. (2021). *Pedahohichniyi suprovid doshkilnoho dytynstva: navchalnyi posibnyk [Pedagogical Support of Preschool Childhood: Educational Manual]*. Sloviansk: Vyd-vo B. I. Matorina [in Ukrainian].

Hrytsyk, N. V., & Skoryk, T. V. (2021). Tekhnolohizatsiia yak napriam modernizatsii profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia u zakladi vyshchoi osvity [Technologization as a direction of modernization of professional training of the future teacher in the institution of higher education]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative Pedagogy*, 31(1), 75–79. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-1.15> [in Ukrainian].

Kruhlov, V. V., & Tereshchenko, D. A. (2022). Intehratsiia systemy vyshchoi osvity Ukrainy v yevropeyskyi osvitnii prostir [Integration of the system of higher education of Ukraine into the European educational space]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia – Public Administration and Customs Administration, Special Issue*, 70–76. DOI <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2022-spec.11> [in Ukrainian].

Merliuk, I. A. (2020). Reformuvannia systemy vyshchoi osvity Ukrainy v umovakh yevrointehratsii [Reforming the system of higher education of Ukraine under the conditions of European integration]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Chornomorskyi nats. un-t im. Petra Mohyly inst. derzhavnoho upravlinnia. Mykolaiv [in Ukrainian].

Mosiichuk, L. M. (2015). *Stvorennia avtorskykh navchalnykh prohram: metod. posib. [Creation of author's educational programs: methodical manual]*. MNTs PTO. Rivne [in Ukrainian].

Pirozhenko, T. O. (2006). *Psykhologichnyi suprovid innovatsiinykh osvitnikh tekhnologii v dytiachomu sadku [Psychological support of innovative educational technologies in nursery school]*. Navchalna knyha: Bohdan. Ternopil [in Ukrainian].

Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021–2031 roky [Strategy for Development of Higher Education in Ukraine for 2021–2031]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> [in Ukrainian].

Tekhnologii rozrobky dystantsiinoho kursu: navch. posib. za red. V. Yu. Bykova ta V. M. Kukharenya [Technologies for the development of a distance course: educational manual under the editorship of V. Yu. Bykov and V. M. Kukharenyo]. (2008). Kyiv: Milenium [in Ukrainian].

Furman, A. (2020). Avtorska prohrama iz dystsypliny «Metodolohiia psykhologii» [Author's program of the discipline "Methodology of Psychology"]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and Society*, 3, 115–137.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено проблемі підвищення якості вищої педагогічної освіти, становлення особистісної та фахової компетентностей майбутнього фахівця дошкільної освіти засобами реалізації авторської програми «Педагогічний супровід дошкільного дитинства». Актуальність проблеми зумовлено необхідністю оптимізації проектування змісту освіти та визначення технологій його реалізації; співвіднесення цього змісту з логікою цілей та завдань фахової підготовки та надбання відповідних компетентностей; доцільністю розробки та експериментальної апробації авторських навчальних курсів; визначення особливостей використання потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій у їх викладанні. У статті висвітлено критерії, відповідно до яких створюються авторські програми вищої освіти: врахування змісту та вимог державного стандарту вищої освіти; детермінація авторської ідеї актуальністю проблеми; забезпечення оптимальних засобів реалізації авторського задуму; наявність у змісті навчального матеріалу проблемності та певної доли суперечливості; відповідність вимогам новизни, креативності та педагогічної цінності. Представлено структурні компоненти авторської програми. Схарактеризовано зміст авторського навчального посібника, що презентує у полемічній формі найбільш актуальні аспекти проблеми, відображаючи цілісну систему трансляції відповідних знань. Окреслено освітні можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій як ефективного чинника навчально-професійної діяльності суб'єктів освітнього процесу при вивченні авторського курсу «Педагогічний супровід дошкільного дитинства».

Ключові слова: авторська програма навчального курсу, педагогічний супровід дошкільного дитинства, оптимізація змісту освіти, полемічно-проблемний метод трансляції знань, інформаційно-комунікаційна трансформація освіти, авторський навчальний посібник, освітні можливості авторського курсу.

УДК 374.7.091:316.647.5(045)

TEACHER TRAINING IN THE CONTEXT OF A NON-DISCRIMINATORY APPROACH: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

НАВЧАННЯ ВЧИТЕЛІВ В КОНТЕКСТІ НЕДИСКРИМІНАЦІЙНОГО ПІДХОДУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Ганна Єфімцева

здобувач 4 курсу третього
(освітньо-наукового) рівня вищої
освіти освітньої програми
«Соціальна робота»
E-mail: polimet77@gmail.com
ORCID 0000-0002-5776-2810
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна

Hanna Yefimtseva

getter of the 4st year of the third
(educational and scientific) level of higher
education of the educational program
“Social work”
E-mail: polimet77@gmail.com
ORCID 0000-0002-5776-2810
Communal Institution "Kharkiv
Humanitarian and Pedagogical
Academy" of the Kharkiv Regional
Council, Ukraine

ABSTRACT

The article highlights the problems of teacher training within the framework of the implementation of a non-discriminatory approach in education. The importance of such training is noted, including based on the results of a study conducted by the NGO "EdCamp Ukraine" in 2023. The existing opportunities for improving the qualifications of pedagogical workers were analyzed and the requirements for their creation were formed.

The author of the article notes that the education of Ukraine currently needs teachers who are able to develop a culture of non-discrimination and inclusiveness in educational institutions, to create conditions for equal access of everyone to education on the basis of equality. All this is impossible without high-quality training of the teaching community, their acquisition of knowledge and skills on the subject.

The conducted analysis proved that today in Ukraine there are quite a large number of opportunities for professional development on the topic of a non-discriminatory approach in education. However, certain shortcomings were also identified, including: insufficient inclusiveness, i.e. targeting certain groups of teachers, for example, primary school teachers or teachers of certain subjects; narrowed format, i.e. focusing on theoretical knowledge or on certain aspects of a non-discriminatory approach; focus on theoretical knowledge, i.e. neglecting practical skills necessary for the implementation of a non-discriminatory approach in education; neglecting the real challenges faced by teachers in practice; focusing only on some links of education, for example, on general secondary education or on pre-school education.

The conducted analysis made it possible to formulate requirements for the creation of programs for training educators on the topic of a non-discriminatory approach in education. These requirements include: inclusiveness, that is, targeting all teachers, regardless of their experience, gender, ethnicity, sexual orientation, etc.; extended format, i.e. a combination of theoretical knowledge with practical skills; practical orientation, that is, focusing on specific skills necessary for the

implementation of a non-discriminatory approach in education; taking into account the real challenges that teachers face in practice; involvement of teachers in the development and implementation of professional development programs.

The implementation of these requirements will allow the creation of quality professional development programs for teachers, which will contribute to the development of a culture of non-discrimination and inclusiveness in the education of Ukraine.

Key words: *lifelong education, teacher training, non-discrimination, equality, non-discriminatory approach in education.*

Актуальність теми. Сьогодні українське суспільство спрямоване на інтеграцію в європейський простір, що неможливо без дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини, забезпечення впровадження недискримінаційного підходу в усі сфери життя, насамперед в освіту. Вочевидь досягнення цієї мети неможливе без створення суспільних відносин, у яких всі члени суспільства мають однакові права і можуть співіснувати в рівних умовах, що стає можливим через впровадження відповідних освітніх практик.

Актуальні стандарти життя та освіти, усунення будь-якої нерівності, протидії дискримінації забезпечуються чинними нормативними актами різних рівнів, такими як Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція про подолання дискримінації в освіті, Європейська соціальна хартія, Декларація про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конституція України (ст. 24), закони України: «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту» та ін. Формування сучасних стандартів якості життя та освіти, також і впровадження передових освітніх технологій, було визначено на Саміті тисячоліття ООН у 2000 році.

Отже, завдання навчати вчителів і вчительок недискримінаційного підходу є важливим аспектом освіти, спрямованим на створення рівних умов для всіх учнів і учениць та уникнення будь-якої форми дискримінації, а також є ключовим для забезпечення справедливої та інклюзивної освіти.

Для розв'язання означеної проблеми постає питання щодо поглибленого аналізу наявних можливостей підвищення кваліфікації педагогів/-инь з означеної тематики (курси, тренінги, навчальні програми тощо) та розробка вимог для створення ефективних навчальних програм, спрямованих на навчання вчительок/-ів у контексті недискримінаційного підходу в освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці проблематики недискримінаційного підходу в освіті присвячено багато досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних науковців/-иць, які досліджували різні аспекти недискримінації, зокрема інклюзивну освіту, права людини, гендерну рівність, соціальні та психологічні аспекти недискримінації та інші аспекти. Питанням протидії дискримінації за гендерною ознакою, створенню сприятливих умов для соціалізації дітей за гендерною ознакою присвячені роботи: Ш. Берна, М. Воровки, Л. Козогуб, Л. Ковальчук, К. Левченко, О. Малахової, О. Марущенко, Т. Марценюк, О. Суислової, Т. Дрожжиної та ін. Розробкою проблематики впровадження інклюзивної освіти та залученості дітей з

особливими освітніми потребами займалися: І. Іванова, Т. Євтухова, В. Ляшенко, М. Малофєєв, В. Синьов, М. Шермет та ін. Дослідженням протидії расизму, ксенофобії, дискримінації за расовою ознакою присвячені роботи: А. Гринчак, Г. Краснокутського, І. Кресіна, О. Пошетун та ін.

Значна кількість робіт з теми недискримінації та багатоаспектність досліджень свідчать про високий запит суспільства на розробку означеної теми. Проте залишається відкритим питання практичної реалізації навчання вчителів в контексті недискримінаційного підходу.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Метою публікації є висвітлення наявних можливостей підвищення кваліфікації освітян/-ок з теми недискримінаційного підходу, аналіз наявних ризиків та формулювання вимог до їх створення і реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Питання створення безпечного, недискримінаційного та інклюзивного освітнього середовища є нагальною проблемою в контексті освітніх реформ, які відбуваються в Україні та підкріплені законодавчо-нормативною базою. Цю тезу підтверджують результати дослідження, проведеного в липні-серпні 2023 року ГО «ЕдКемп Україна» за ініціативи та безпосередньої участі авторки статті серед педагогічних працівників/-иць, які виявили бажання пройти навчання з теми інклюзії в освіті. Дослідження проводилося онлайн з метою вивчення поінформованості вчителів щодо впровадження інклюзивного підходу в освіті та відповідних потреб представниць/-ків цієї професійної групи. Загальне охоплення становило 704 респонденти/-ки. Розглянемо деякі аспекти дослідження.

Зокрема, серед основних побоювань та пересторог щодо впровадження інклюзивного підходу в щоденну освітню практику 27 % респондентів/-ок зазначили брак знань, досвіду, практичних навичок, недостатність підготовки та методичної підтримки. 5,1 % опитаних вважають, що їм дуже бракує знань, навичок та вмінь, як працювати з дітьми в рамках впровадження інклюзивного підходу в освіті. 12,1 % на це ж саме запитання відповіли: «Радше, бракує». Відповідь «Абсолютно вистачає» обрали лише 4,3 % респондентів/-ок.

При цьому майже половина (46,4 %) опитаних не підвищували свою кваліфікацію з означеної теми за останній рік. Серед коментарів, які розкривали відповіді, освітяни/-ки зазначали недостатню кількість безкоштовних курсів підвищення кваліфікації з теми недискримінації та інклюзивності.

Отже, навіть аналізуючи результати дослідження щодо однієї із захищених ознак, можна зрозуміти, наскільки освітяни/-ки потребують інформації і розвитку навичок у сфері недискримінаційного підходу. Усе це свідчить про актуальність теми обраного дослідження. Водночас вимоги щодо впровадження недискримінаційного підходу в освіті є доволі чітко визначеними на законодавчому рівні.

У Законі України «Про освіту» зазначено: «В освітньому процесі не може використовуватися навчальна література, що містить академічний плагіат, фабрикацію та/або фальсифікацію, твердження, які суперечать визначеним цим Законом засадам державної політики у сфері освіти та принципам освітньої діяльності, а також навчальна література, що містить ознаки дискримінації, крім випадків, якщо відповідні матеріали використовуються для ілюстрування чи

пояснення явищ дискримінації» (Верховна Рада України, 2017). Зазначене стосується також освітнього контенту, який створюється / добирається педагогами/-инями самостійно.

З метою виконання норм законодавства за ініціативи Робочої групи з питань політики гендерної рівності та протидії дискримінації в освіті Міністерства освіти і науки України з 2016 року розпочато антидискримінаційну експертизу проєктів шкільних підручників, які подаються на конкурс для друку коштом державного бюджету.

З 2016-го року за ініціативи Робочої групи з питань політики гендерної рівності та протидії дискримінації в освіті Міністерства освіти і науки України відбувається антидискримінаційна експертиза проєктів шкільних підручників, що подаються на всеукраїнський конкурс (до їх друку за кошти бюджету). З методичними матеріалами, які були розроблені для членів експертних груп та експертних комісій можна ознайомитись на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (ІМЗО, 2020) переглянувши ознайомчий вебінар за темою «Антидискримінаційна експертиза освітнього контенту: основні напрями та критерії». О. Малахова, О. Марущенко, Т. Дрожжина і Т. Коробкіна (О. Малахова, О. Марущенко, Т. Дрожжина, Т. Коробкіна, 2016) визначили методологічні засади проведення гендерної експертизи освітнього контенту, які в далі стали основою для розробки недискримінаційного підходу в освіті України.

На основі здобутого досвіду антидискримінаційної експертизи шкільних підручників задля популяризації ідеї створення недискримінаційного контенту самими вчителями/-ками ГО «ЕдКемп Україна» за підтримки Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні, UNFPA розробило «Путівник для освітян» з недискримінаційного вчителювання (Андрусик О., Дрожжина Т., Елькін О., 2021). Посібник покликаний допомогти освітянам/-кам розробляти та проводити уроки, які відповідають принципам недискримінації. Він містить методологію проведення антидискримінаційної експертизи навчальних матеріалів, а також приклади антидискримінаційного аналізу шкільних уроків.

Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 року № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (Кабінет Міністрів України, 2019) значно розширила можливості для вчительства в опануванні недискримінаційного підходу, адже було скасовано монополію державних установ на проведення навчання, і відтепер освітяни/-ки можуть вільно обирати, де і як підвищувати власний професійний рівень. Попит породжує пропозицію, і організації, які до цього займались розробкою теми, навчали експертів, проводили дослідження, тепер отримали можливість презентувати свої програми освітянській спільноті.

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» (Верховна Рада України, 2020) йдеться про обов'язковість підвищення кваліфікації освітянами/-ками загальною кількістю годин, яка оплачується за коштом державного та місцевого бюджетів не менш ніж 150 годин. Водночас регламентується зміст того, чого має навчитися вчительство. Принаймні 10% годин підвищення кваліфікації педагогічних працівників/-иць мають бути присвячені роботі з учнями з особливими освітніми потребами.

Усе це зумовило попит на створення нових можливостей для вчителів/-ок щодо підвищення їхньої кваліфікації, суб'єктами якого тепер стали не лише

державні інституції, а й освітянські організації громадського сектора, які мають певний експертний рівень з цих питань. У зв'язку з цим коло можливостей підвищення кваліфікації з питань інклюзії, гендерної рівності й недискримінації в освіті, навчання на яких стало доступним для українських освітян, значно розширилося. Зокрема, на одній з найбільших освітніх онлайн-платформ України Prometheus створено навчальний курс «Жінки та чоловіки: гендер для всіх» (Prometheus, 2020) тривалістю 60 годин, що діє постійно і призначений для всіх, хто хоче дізнатися більше про гендерну рівність та протидію дискримінації. Навчання допомагає освітянам/-кам розібратись у темі, навчитися аналізувати професійні кейси з погляду недискримінаційного підходу, мінімізувати дискримінаційний вплив на учасників/-ць освітнього процесу та застосовувати отримані знання в повсякденному житті, зокрема при захисті своїх прав та інтересів. Головна розробниця і спікерка – знана в Україні гендерна експертка, кандидатка соціологічних наук, доцентка кафедри соціології НаУКМА Т. Марценюк.

Важливо зазначити, що курс «Жінки і чоловіки: гендер для всіх» охоплює широкий спектр тем, пов'язаних з гендерною рівністю та дискримінацією. Серед них: гендер і гендерна рівність; виховання та освіта; гендер і ринок праці; гендер і політика; гендерне насильство; гендерні питання в медіа; дискримінація, толерантність і повага до розмаїття; методологія гендерного та антидискримінаційного аналізу державних політик; толерантність і гендерна рівність у царині релігії; гендер і чоловіки; соціальні нерівності, ксенофобія та дискримінація; множинні нерівності та дискримінації. Останні дві теми доступні для охочих отримати експертний рівень (Prometheus, 2020).

Українська студія онлайн-освіти, яка понад 8 років створює онлайн-курси, навчальні платформи, інтерактивні ігри та підручники для освітян EdEra розмістила на своєму ресурсі онлайн-курс «Недискримінаційний підхід у навчанні» (EdEra, 2018), що складається з 33 лекцій, в яких у легкій та доступній формі пояснюється сутність основних понять, зокрема таких як «толерантність» та «дискримінація», базові права людини, суть недискримінаційного підходу різниця між поняттями «гендер» і «стать», обмеження на особистість, які накладаються гендерними стереотипами та ін. Опитування серед учителів/-ок молодших класів допомогло розробникам/-цям курсу визначити, які знання та інструменти найбільш затребувані в освітньому процесі та згрупувати їх у 9 модулів, а саме: критичне сприйняття інформації; дискримінація та толерантність; дискримінація у школі; протидія цькуванню; гендер і нерівність у суспільстві; гендерні відносини і розподіл влади; гендерна соціалізація; «Прихований навчальний план» сучасної школи; критична педагогіка (EdEra, 2018).

На EdEra також розміщено комплексну освітню програм «Школа для всіх. Онлайн-курс про організацію інклюзивного освітнього середовища» (EdEra, 2023), яка допоможе освітянам/-кам створити та підтримувати інклюзивне освітнє середовище, де кожен і кожна можуть досягати успіху.

За допомогою курсу слухачі/-ки дізнаються про: можливості створення та підтримки інклюзивного освітнього середовища, де всі учениці й учні почувуються комфортно та можуть досягати успіху; опанують практичні підходи роботи з урахуванням різноманітності; стратегії вибудовування ефективної взаємодії з дітьми, колегами та батьківством / особами що їх замінюють. Загальний обсяг підвищення кваліфікації – 30 академічних годин.

Звісно, це далеко не всі програми, за якими працівники і працівниці закладів освіти можуть підвищувати власну кваліфікацію з питань впровадження недискримінаційного підходу в освіті. На національній платформі можливостей професійного розвитку педагогічних працівників EdWay (EdWay, 2023) представлено широкий спектр програм від різних суб'єктів підвищення кваліфікації, з якими освітяни/-ки зможуть ознайомитись самостійно. Зокрема, суб'єкт підвищення кваліфікації «НЕШкола чутливого вчителювання», створений експертками з недискримінації в освіті, сертифікованими МОН України, пропонує навчання за програмою «Гендерні стереотипи та їх вплив на життя і професійну діяльність». Метою такого навчання є поглибити уявлення про гендерні стереотипи, забезпечити набуття здатності розуміти і критично оцінювати гендерні проблеми сучасного суспільства, формулювати висновки та рекомендації щодо вдосконалення освітньої та майбутньої професійної діяльності на засадах гендерночутливого підходу.

Громадська організація «Освіта без умов» на платформі EdWay пропонує тренінг для освітян/-ок «Інклюзія НУШ» як засіб для підвищення професійних компетентностей в рамках впровадження Державного стандарту базової середньої освіти та формування навичок вживання коректної термінології в інклюзивному освітньому процесі.

Зараз за участю авторки статті готується до запуску масштабний проєкт – онлайн-квест курс «Освіта без дискримінації», який буде розміщений на платформі EdWay і стане доступним для освітян у 2024 році. Особливість цього продукту – незвичний формат подачі матеріалу та інтерактивність. Курс складається з 9 модулів, у яких проблематика розглядається в різних аспектах.

Загальний аналіз наявних можливостей і власного досвіду їх розробки дозволив виявити й узагальнити тенденції та виклики, що постають перед розробницями і розробниками подібних курсів. Першим з таких викликів є *недостатня інклюзивність* пропонованих програм, що не враховують потреби людей з інвалідністю, зокрема відсутнє дублювання відео субтитрами та супровід аудіо-блоками текстів модулів, немає можливості змінити розмір шрифту, фон тощо.

Другою проблемою наявних курсів є звужений формат. Зокрема, більшість курсів присвячена розгляду питань протидії дискримінації за якоюсь однією із захищених ознак, а саме – особливі освітні потреби чи гендер, без урахування інших аспектів різноманітності, наприклад, культурних, етнічних.

Водночас фокус програм часто зосереджується на теоретичних знаннях, що є третьою з виявлених проблем. Контент навчальних програм здебільшого зосереджений на теоретичних знаннях про дискримінацію, зокрема таких, як її визначення, форми та наслідки. Однак педагоги/-ині потребують конкретних інструментів, які легко втілити у практичній роботі.

Четвертою проблемою для розробників/-ниць онлайн-курсів часто стає нехтування реальними викликами щодо впровадження недискримінаційного підходу в системі освіти. Деякі програми відокремлені від реальних прикладів та ситуацій, з якими стикаються освітяни/-ки сьогодні, наприклад, не висвітлюються особливості недискримінаційного викладання у форматі онлайн-навчання, сензитивні питання недискримінаційного підходу з урахуванням травматичного досвіду учнівства.

Як п'яту проблему для розробників/-ць онлайн-курсів з недискримінації ми визначаємо фокусування контенту, який пропонується вчителю, лише на деяких ланках освіти. Отже, не всі педагогічні працівники/-ці зможуть знайти для себе конкретний інструментарій для роботи, адже більшість курсів розрахована саме на вчительську спільноту закладів загальної середньої освіти. Серед представлених курсів дуже мало спрямованих на педагогів закладів дошкільної, позашкільної, передвищої чи вищої освіти.

Тож перед авторськими колективами вже наявних курсів і таких, що наразі знаходяться в розробці постає завдання створення чи адаптації освітнього контенту, який би відповідав таким вимогам:

- повною мірою враховував критерії інклюзивності та був орієнтований на потреби різних категорій населення, незалежно від їхнього віку, статі, раси, релігії чи інших ознак;

- охоплював усі ланки освіти, висвітлював різні теми та аспекти недискримінації, розглядаючи різні її форми, а також різні інструменти та стратегії протидії;

- відповідав сучасним реаліям і потребам суспільства, враховував останні тенденції в галузі недискримінації, а також був спрямований на розв'язання актуальних проблем, як-от навчання в укритті, онлайн-навчання чи коли не всі діти мають рівний доступ до навчання через обстріли або вимкнення електроенергії;

- надавав конкретні інструменти та навички, які освітяне/-ки можуть використовувати в практичній роботі, й містив приклади з реального життя та можливість відпрацювати отримані знання та навички на практиці.

Загалом сьогодні Україні потрібна освіта, що розвиває культуру інклюзивності, створює умови для творення рівноправного суспільства, де кожна особа має змогу висловлювати свою думку, долучатися до всіх суспільних процесів і розвиватися на різних етапах життя. Такий підхід до освіти сприяє формуванню громадян, які здатні розуміти та поважати різницю, прагнуть до справедливості й активно сприяють будівництву гармонійного суспільства а також ставить високі вимоги до навчання вчителів.

Сучасне вчительство має отримувати доступ до якісних та сучасних освітніх програм, які сприятимуть підвищенню рівня знань і навичок з теми недискримінації та застосуванн їх у практичній роботі.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Сьогодні в Україні стає дедалі наявних можливостей підвищення кваліфікації освітян/-ок з теми недискримінаційного підходу, які запроваджуються здебільшого новими суб'єктами підвищення кваліфікації вчительства, які діють у громадському секторі. Так можливості мають значні переваги – можливість залучити фахівців і фахівчинь з питань недискримінації в освіті, різноманітність змісту, орієнтованість на наявний досвід і світогляд людини у поясненні складних тем, а також зручний для користування формат, гнучкий графік засвоєння матеріалу. Водночас з цим, перед розробницями і розробниками подібних курсів сьогодні постають такі виклики і обмеження, як: недостатня інклюзивність пропонуванних програм: звужений формат – фокус на одній із захищених ознак; зосередженість на теоретичних знаннях, нехтування реальними викликами щодо впровадження недискримінаційного підходу в системі освіти, фокусування контенту, який пропонується вчителю, лише на деяких ланках освіти.

Аналіз наявних ризиків і обмежень дає змогу сформулювати такі вимоги до створення і реалізації можливостей підвищення кваліфікації: врахування повною мірою критеріїв інклюзивності; охоплення всіх ланок освіти; відповідність сучасним реаліям і потребам суспільства, врахування останніх тенденцій у галузі недискримінації; практична орієнтованість і врахування потреби освітян/-ок.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Про освіту : Закон України від 05 вер. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» (2020) URL: <https://imzo.gov.ua/materialy-dlia-chleniv-ekspertnykh-hrup-ta-ekspertnykh-komisiy/>

Малахова О.А., Марущенко О.А., Дрожджина Т.В., Коробкіна Т.В. (2016). Теоретико-методологічні засади гендерної експертизи підручників: [Експертиза шкільних підручників] / за заг. ред. О.М. Топузова, Н.Б. Вяткіної. Київ : Педагогічна думка, С. 48–56 URL: <https://qrqo.page.link/Se8gg>

Андрусик О., Дрожджина Т., Елькін О. (2021). Недискримінаційне вчителювання. Путівник для освітян. Харків. 55 с.

Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : Постанова КМУ від 21.08.2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-п#Text>

Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січ. 2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

Онлайн-курс «Жінки і чоловіки: гендер для всіх» (2020) URL: https://prometheus.org.ua/course/course-v1:IRF+101+2015_T2

Онлайн-курс «Недискримінаційний підхід у навчанні» (2018) URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-Studena+Inc+1/about>

Онлайн-курс «Школа для всіх. Онлайн-курс про організацію інклюзивного освітнього середовища» (2023) URL: <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/409>

EdWay (2023) Website URL: <https://edway.in.ua/en/>

REFERENCES

On education: Law of Ukraine dated September 5 2017 No. 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

State Scientific Institution «Institute of Modernization of the Content of Education» (2020) URL: <https://imzo.gov.ua/materialy-dlia-chleniv-ekspertnykh-hrup-ta-ekspertnykh-komisiy/>

Malakhova O.A., Marushchenko O.A., Drozhzhina T.V., Korobkina T.V. (2016). Theoretical and methodological principles of gender examination of textbooks: [Examination of school textbooks] / by general ed. O.M. Topuzova, N.B. Vyatkina Kyiv: Pedagogical opinion, pp. 48–56 URL: <https://qrqo.page.link/Se8gg> [in Ukrainian]

Andrusyk O., Drozhzhina T., Elkin O. (2021). Non-discriminatory teaching. Guide for educators. Kharkiv. 55 p. [in Ukrainian].

Some issues of improving the qualifications of teaching and scientific-pedagogical workers: Resolution of the CMU dated August 21, 2019 No. 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-п#Text>

On comprehensive general secondary education: Law of Ukraine dated January 16 2020 No. 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

Online course «Women and men: gender for all» (2020) URL: https://prometheus.org.ua/course/course-v1:IRF+101+2015_T2

Online course «Non-discriminatory approach to education» (2018) URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-Studena+Inc+1/about>

Online course «School for all. Online course on the organization of an inclusive educational environment» (2023) URL: <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/409>

EdWay (2023) Website URL: <https://edway.in.ua/en/>

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено проблематику навчання вчителів в рамках впровадження недискримінаційного підходу в освіті. Зазначено важливість такого навчання, зокрема спираючись на результати дослідження, проведеного ГО «ЕдКемп Україна» в 2023 році. Проаналізовано наявні можливості підвищення кваліфікації педагогічних працівників/-ниць та сформовано вимоги до їх створення.

Авторка статті зазначає, що освіта України зараз потребує вчителів/-ок, здатних розвивати культуру недискримінації та інклюзивності в закладах освіти, створювати умови для доступу кожного і кожної до навчання на засадах рівності. Усе це неможливо без якісного навчання вчительської спільноти, набуття нею знань та навичок з теми.

Проведений аналіз засвідчив, що сьогодні в Україні є досить багато можливостей для підвищення кваліфікації з теми недискримінаційного підходу в освіті. Однак виявлено також певні недоліки, серед яких: недостатня інклюзивність, тобто спрямованість на певні групи вчителів/-ок, наприклад, учителів/-ок початкових класів або учителів/-ок певних предметів; звужений формат, тобто фокусування на теоретичних знаннях або на окремих аспектах недискримінаційного підходу; фокус на теоретичних знаннях, тобто нехтування практичними навичками, необхідними для реалізації недискримінаційного підходу в освіті; нехтування реальними викликами, з якими стикаються вчителі/-ки в практиці; фокусування лише на деяких ланках освіти, наприклад, на загальній середній або на дошкільній освіті.

Проведений аналіз дозволив сформулювати вимоги до створення програм для навчання освітян з теми недискримінаційного підходу в освіті. Ці вимоги охоплюють: інклюзивність, тобто спрямованість на всіх вчителів/-ок, незалежно від їхнього досвіду, статі, етнічної належності, сексуальної орієнтації тощо; розширений формат, тобто поєднання теоретичних знань з практичними навичками; практична спрямованість, тобто фокусування на конкретних навичках, необхідних для реалізації недискримінаційного підходу в освіті; врахування реальних викликів, з якими стикаються вчителі/-ки на практиці; залучення вчителів/-ок до розробки та реалізації програм підвищення кваліфікації.

Реалізація цих вимог дозволить створити якісні програми підвищення кваліфікації для вчителів/-ок, які сприятимуть розвитку культури недискримінації та інклюзивності в освіті України.

Ключові слова: освіта впродовж життя, навчання вчителів, недискримінація, рівність, недискримінаційний підхід в освіті.

УДК 378.091.12:005

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE HIGH SCHOOL TEACHERS FOR TUTORING

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ТЬЮТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Serhii Fatalchuk

кандидат педагогічних наук, доцент
E-mail: s-fatalchuk@ukr.net
ORCID 0009-0002-9815-8801
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Serhii Fatalchuk

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor
E-mail: s-fatalchuk@ukr.net
ORCID 0009-0002-9815-8801
SHEI "Donbas State Pedagogical University", Ukraine

Nataliia Garan

кандидат педагогічних наук, доцент
E-mail: garan_nat@i.ua
ORCID 0000-0002-7617-8636
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Nataliia Haran

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor
E-mail: garan_nat@i.ua
ORCID 0000-0002-7617-8636
SHEI "Donbas State Pedagogical University", Ukraine

Oleksandr Terhanov

здобувач 2 (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
E-mail: al.terganov@gmail.com
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Oleksandr Terhanov

applicant of 2 (master's) level higher education specialty 011 Educational, pedagogical sciences
E-mail: al.terganov@gmail.com
SHEI "Donbas State Pedagogical University", Ukraine

ABSTRACT

The article reveals the specifics of the professional training of future teachers of higher education for tutoring. The latest modernization trends and modern requirements for the professional competence of a higher education teacher as a strategic factor in the implementation of innovative changes in education are characterized based on the study of Ukrainian (Ye. Berezniak, H. Horska, M. Zakharova, B. Kobzar, M. Kondakova, K. Osadcha, V. Tesliuk, S. Jose, P. Khudomynskyi) and foreign (J. Bailey, J. Kitchens, C. Knutson, E. Hayes) scientists.

The content of the basic concepts of the study is clarified and the theoretical justification of their essential characteristics is carried out based on the analysis of psychological and pedagogical literature.

The tutoring activity of a higher school teacher is determined by us as a priority and includes the choice of the optimal life path strategy and support of the student's educational trajectory. In our opinion, it aims to contribute to the provision of opportunities for conscious self-determination and mastery of means for self-development and self-realization and, as a result, personal and professional growth.

An important component of the professional activity of a higher school teacher

is developed tutoring competences, which include developed abilities and skills such as the ability to subject-subject interaction at different levels with students and colleagues; the ability to develop, form and implement the applicant's individual educational trajectory; the ability to assist the applicant in identifying his own needs regarding the formation of professional competences; the ability to identify and correctly implement the applicant's requests based on the analysis of his educational and personal goals for self-development, self-improvement and self-education; the ability to help the learner identify and use a variety of educational resources to meet professional and individual needs.

In our opinion, the development and formation of the above-mentioned competencies in the process of learning under the educational program on specialty 011 Educational, pedagogical sciences will contribute to improving the content of educational components through the introduction of individual tutoring topics; introduction and expansion of educational components by choice from the subject of tutoring activity of the teacher and adjustment of the selective block; development and provision of topics for writing course and qualification papers on tutoring issues, etc.

Key words: *pedagogical activity, tutor, tutoring, individual educational trajectory, competence, tutoring competence.*

Актуальність теми. Концептуальні зміни в економічній, політичній і соціокультурній сферах життєдіяльності сучасного українського суспільства коригують вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців різних галузей. З огляду на ці обставини виникає нагальна необхідність модернізації системи освіти України загалом і педагогічної зокрема. Важливою складовою успішності вищевказаного процесу є формування нової генерації педагогів-практиків, здатних творчо і компетентно впроваджувати сучасні педагогічні технології навчання і виховання у ЗВО. Окреслені цілі можуть ефективніше реалізуватися завдяки педагогам-науковцям, які володіють навичками тьюторської майстерності.

Проблема фахової підготовки майбутніх педагогів вищої школи до тьюторської діяльності наразі є актуальною і зумовлює необхідність розгляду широкого кола питань: від аналізу та теоретичного переосмислення уявлення про тьюторську діяльність (сутність та зміст тьюторської діяльності педагога вищої школи) до розроблення ефективних методів і методик їх реалізації в освітньому процесі ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографічне вивчення проблеми засвідчило, що питання змісту форм і методів викладацької діяльності у вищій школі завжди залишалися в полі зору науковців на різних етапах розвитку країни та освіти. Серед найбільш значущих, на наш погляд, є наукові доробки Є. Березняка, Г. Горької, М. Захарової, Б. Кобзаря, М. Кондакова, К. Осадчої, В. Сухомлинського, В. Теслюк, С. Хозе, П. Худомінського та ін. Розвитку професійної компетентності педагогів присвячені дослідження В. Бегей, В. Бондар, А. Коломійця, Н. Коломінського, Ю. Конаржевського, В. Стрельнікова, Л. Хоружа та ін.

Особливості тьюторства у сфері освіти розкрито в наукових доробках таких зарубіжних науковців, як-от: Дж. Бейлі, Дж. Кітченс, Ч. Натсон, Е. Хейс та ін. Окремі аспекти підготовки педагогів до тьюторської діяльності досліджено в працях П. Коскіна, А. Ніколаєва, С. Ріфорта, Н. Шалімова та ін. Проблематика

професійної підготовки педагогів до тьюторської діяльності окреслена в роботах вітчизняних учених: А. Бойко, Е. Гордона, Т. Кравцової, В. Кухаренко, Ю. Машбиця, А. Ніколаєвої, П. Стефаненко, Н. Шалімова, Б. Шуневича та ін. Методологічні та методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів-тьюторів знаходять відображення в сучасних наукових дослідженнях таких науковців, як: Є. Барбіна, І. Богданова, І. Гавриш, М. Сиви та ін.

Загалом у педагогічній науці та практиці зібрано значну кількість інформації з досліджуваної проблематики, що має стати надбанням кожного сучасного викладача і сприяти розвитку його фахових компетентностей. На жаль, на сьогодні наявна ще незначна кількість досліджень, які б достатньо уваги приділяли розвитку та формуванню тьюторської компетентності майбутніх викладачів закладів вищої освіти.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Метою статті є дослідити організаційно-методичні засади фахової підготовки майбутніх педагогів вищої школи до тьюторської діяльності. Для досягнення окресленої мети необхідно розв'язати такі завдання: 1) дослідити сутність педагогічної діяльності майбутнього викладача вищої школи; 2) здійснити теоретичний аналіз основних дефініцій дослідження; 3) обґрунтувати структуру тьюторської компетентності майбутнього педагога вищої школи; 4) розкрити орієнтовний зміст професійної підготовки майбутніх педагогів вищої школи до тьюторської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ґрунтовний аналіз нормативної бази у сфері освіти та наукової психолого-педагогічної літератури, що відображає стан фахової підготовки майбутніх педагогів вищої школи засвідчує, що на сьогодні нагальною постає проблематика формування їх тьюторської компетентності та здатності до професійного самовдосконалення та саморозвитку.

Загальновідомо, що в освітньому процесі студентської молоді пріоритетна роль належить викладачу, його особистості. Викладач – це людина, скерована на майбутнє, він формує в здобувачів активне і відповідальне прагнення оновлення світу, у якому вони живуть (Теслюк, 2012). Вступивши до закладу вищої освіти, здобувач різною мірою відчуває труднощі в засвоєнні пізнавального, морального та естетичного досвіду, налагодженні стосунків у колективі, розуміння власних проблем й чекає від викладача на допомогу в самовизначенні та створенні умов для самоствердження. Педагог повинен забезпечувати здобувачеві визнання через вияв власного ставлення й організацію сприятливої атмосфери в академічній групі як на заняттях, так і в позанавчальному спілкуванні. Викладач, залучуючи здобувача до практичної діяльності, скеровує його на пізнання світу і себе в ньому, реалізує важливий принцип виховання, запропонований Марією Монтессорі: «Допоможи мені зробити це самому» (Монтессорі, 2014).

Задля логічності і структурності наукового дослідження розглянемо основні його дефініції: «педагогічна діяльність», «тьютор», «тьюторська діяльність», «компетентність», «тьюторська компетентність».

Так, у широкому розумінні педагогічна діяльність розглядається як діяльність, мета якої є виховання молодого покоління. Загальна мета педагогічної діяльності викладача – формування творчої особистості в освітньому процесі ЗВО. Існують декілька підходів до тлумачення будови педагогічної діяльності: рефлексивний, структурний і функціональний.

За рефлексивним підходом, особливістю педагогічної діяльності є те, що вона є діяльністю сумісною і відбувається за законами спілкування, де викладач і здобувач є рівноправними суб'єктами. Зазвичай під час такої взаємодії зміни відбуваються як в особистості здобувача, так і в особистості викладача. Як зазначає І. Зязюн, це сприяє зростанню педагогічної майстерності викладача та його соціального досвіду (Зязюн, 2004).

До складових структурного підходу належить сукупність педагогічних дій, мета і мотив, а також педагогічні вміння й навички. Прогнозування змін, що відбуваються в особистості здобувача з навколишнім середовищем, є механізмом утворення педагогічної мети, а зміни прогнозуються і розглядаються педагогом у процесі навчання і виховання (Зязюн, 2004). Мотив педагогічної діяльності є рушієм і спонукає викладача до професійної діяльності. На думку С. Рубінштейна, в основу формування мотиву покладено насамперед потреби (Теслюк, 2012).

Педагогічні дії є складовою операційної сфери професійної діяльності педагога вищої школи. Вони охоплюють різновиди як розумових, так і психомоторних дій. Розумові дії пов'язані з розв'язанням педагогічних завдань, що потребують мислення, уваги, уяви і спостережливості педагога. Сформованість психомоторних дій впливає на рівень оволодіння викладачем педагогічною технікою.

У науково-методичній літературі виділяють такі основні функції педагогічної діяльності викладача ЗВО: навчальну, розвивальну і виховну.

Традиційно на провідне місце висувається навчальна функція (дидактична). Стверджувалося, що педагог ЗВО як носій знань передає їх здобувачам, і чим більший їх об'єм, тим краще засвоюють науку останні. Поступово, коли обсяг знань зріс, навчальна функція почала формуватися не завдяки передачі знань, а через надання навичок студентам здобувати їх самостійно. На сьогодні зміст праці викладача полягає не стільки в тому, що він передає інформацію здобувачам, скільки в умінні бути організатором їх засвоєння.

Важливу роль у діяльності викладача ЗВО відіграє виховна функція яка є одночасно, на наш погляд, найскладнішою. Вона спрямована на усвідомлення здобувачем себе як індивідуальності, на його вільне і відповідальне самовираження. Саме тому основною метою виховання є самовиховання молоді людини, а пріоритетне завдання педагога полягає в спонуканні здобувача до керування своїм саморозвитком.

Розвивальна функція в діяльності викладача ЗВО обумовлена створенням сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу здобувача для його самоствердження і саморозкриття.

Однією з специфічних видів педагогічної діяльності, яка реалізується в сучасних ЗВО є тьюторська діяльність. Розглянемо визначення поняття «тьютор», яке запозичене з англійської і латинської термінології (англ. tutor, від лат. tueor – спостерігаю, піклуюсь) (Гончаренко, 1997). У тлумачному словнику сучасної освіти Р. Лежандра «Dictionnaire actuel de l'éducation» зазначено, що «тьютор – це куратор, гід, інструктор, який навчає одного студента або невелику групу студентів одночасно; виконує функції студентського радника» (Legendre, 1993).

Поняття «тьютор» і «тьюторство» не є новими для сучасної освіти. Тьюторство як провідний спосіб організації освітньої системи започатковане в перших середньовічних європейських університетах XII–XIV ст. Спочатку воно

було особливою педагогічною позицією викладачів, а потім і посади, яка оформлюється в найвідоміших і найдавніших університетах Великобританії: Оксфорді і Кембриджі (Літовка, 2013).

Так, М. Голубєва й А. Жулківська стверджують, що тьютор – «це особлива педагогічна посада, що утворилася історично, та яка забезпечує розробку індивідуальних освітніх програм для здобувачів, а також супроводжує їх у процесі індивідуального навчання в школі, ЗВО, у системах додаткової і неперервної освіти» (Голубєва, Жулківська, 2012).

В. Смікал вважає, що тьютор – це нова спеціалізація професійно-педагогічної діяльності викладача, яка виникає і функціонально реалізується в принципово нових умовах організації навчального процесу, що створюються внаслідок використання нових інформаційно-комп'ютерних освітніх технологій (Смікал, 2020).

Ми дотримуємося поглядів Т. Ковальнової та К. Осадчої, які зазначають, що традиційна педагогічна діяльність зосереджена переважно на засвоєнні норм, на інтеріоризації соціального, культурного досвіду, знань тощо, а тьютори створюють середовище й умови для освоєння нового, працюють із невизначеністю, із непізнаним, з інноваціями (Осадча, 2017).

Для наукового дослідження важливим також є обґрунтування сутності тьюторської діяльності викладача вищої школи. Існує значна кількість визначень поняття «тьюторська діяльність», її цілей і завдань. Це вказує на неоднозначне ставлення педагогічної спільноти до цього поняття. Нам імпонує тлумачення цього поняття К. Волченкової. Вона розглядає тьюторську діяльність із трьох позицій. По-перше, як особливий різновид педагогічної діяльності, який спрямований на підтримку та розвиток самостійності суб'єкта навчального процесу (здобувача). По-друге, як напрямок психолого-педагогічної діяльності в закладі вищої освіти, яка спрямована на організації успішного співпраці зі здобувачем. По третє, як особливий різновид освітньої діяльності, що полягає в розробленні викладачем індивідуальної освітньої програми здобувача та супроводі його освітньої траєкторії (Кравцова, 2019).

Ураховуючи вищевказане, ми вважаємо, що метою професійної тьюторської діяльності педагога вищої школи є розроблення, супровід та реалізації кожним здобувачем індивідуальної освітньої програми (індивідуальної освітньої траєкторії). Так, у законі про освіту сказано: «Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання» (Закон України про освіту, 2017).

Загальновідомо, що необхідною складовою професіоналізму педагога загалом і педагога вищої школи, зокрема є професійна компетентність. Єдиної думки у визначенні науковцями поняття «компетентність» щодо професійної діяльності педагога немає. Компетентність у визначенні К. Левківського розуміється як інтегрована характеристика якостей особистості; результат підготовки випускника ЗВО для виконання діяльності в певних професійних та соціально-особистісних галузях (компетенціях) (Левківський, 2007).

Л. Симонова стосовно педагогічної діяльності зазначає, що професійна компетентність є інтегральна характеристика особистості та професіоналізму педагога, яка визначає його здатність результативно вирішувати професійні задачі в конкретних реальних ситуаціях (Симонова, 2021). На думку О. Гури, основними діяльнісно-рольовими компонентами професійної компетентності викладача вищого навчального закладу, які представлені в стандартах вищої освіти, визначені професійні знання, уміння і навички (Гура, 2005). О. Дубасенюк, обґрунтовуючи концептуальну модель професійно-виховної діяльності педагога, дає таке визначення його професійно-педагогічної компетентності, як «сукупність умінь та спроможність науково структурувати теоретичне і практичне знання і відносить до основних її елементів спеціальну, професійну, методичну, соціально-психологічну, диференціально-психологічну та аутопсихологічну види компетентності (Дубасенюк, 2008).

У такий спосіб можемо констатувати, що професійну компетентність педагога вищої школи можна визначити як сукупність діяльнісно-рольових і особистісних характеристик викладача, що забезпечує ефективне виконання ним завдань і обов'язків педагогічної діяльності в закладі вищої освіти. Вона також є мірою й основним критерієм його відповідності професійній діяльності.

На сьогодні у визначенні науковцями поняття «тьюторська компетентність» також немає однозначності, крім того в психолого-педагогічній літературі трактуються навіть різні синонімічні назви: «компетентність тьютора», «професійна компетентність тьютора», «компетентність майбутнього тьютора» і «тьюторська компетентність педагога».

К. Осадча виділяє такі компоненти тьюторської компетентності педагога: сугестивний, психологічний, перцептивний, методичний, інформаційно-технологічний, педагогічний, комунікативний, організаторський, науково-дослідницький (Осадча, 2017).

Ми дотримуємося поглядів Т. Кравцової і будемо розглядати тьюторську компетентність майбутніх викладачів закладів вищої освіти в контексті сприяння модернізації педагогічної діяльності (тьюторської). Указана діяльність повинна характеризуватися готовністю до суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і здобувача та сприяти на практиці здатності до формування та реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії.

Формування тьюторської компетентності в умовах ЗВО ми досліджували через призму освітніх компонентів (ОК), урахували водночас важливість ролі міждисциплінарних зв'язків. Детальний аналіз наявних освітніх (освітньо-професійних) програм (ОП) підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність – 011 Освітні, педагогічні науки дав можливість виявити і проаналізувати освітні компоненти на наявність питань, пов'язаних з отриманням тьюторських компетентностей.

Аналіз фахових (спеціальних) компетентностей в опрацьованих ОП дав можливість виокремити ті, якими повинні оволодіти майбутні викладачі в освітньому процесі ЗВО і пов'язаних із суто тьюторською діяльністю. Серед них здатність проектувати і реалізувати зміст освіти, зміст навчання, індивідуальні освітні траєкторії за рівнями національної рамки кваліфікацій; здатність використання сучасних інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій в освітній та дослідницькій діяльності; здатність урахувати різноманітність,

індивідуальні особливості студентів у плануванні та реалізації освітнього процесу в закладі освіти.

Під час розгляду обов'язкових компонентів ОП спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки лише в ОК «Сучасні інформаційні технології (за професійним спрямуванням)» розкрито зміст роботи, технології, методи і прийоми щодо реалізації тьюторського супроводу; більш детально це відображено в межах теми «Дистанційне навчання».

Аналізуючи ОК «Світовий досвід та сучасні тенденції розвитку університетської освіти» з'ясовано, що здобувачам пропонується на практичному занятті «Інноваційні педагогічні технології підготовки фахівців у розвинених країнах світу» ознайомитися з питаннями, пов'язаними з проблематикою тьюторського супроводу (узагальнено актуальний для розвитку сучасної системи педагогічної підготовки зарубіжний і вітчизняний досвід та здійснено компаративний аналіз фахової підготовки педагогів вищої школи).

Під час ознайомлення з вибірковыми дисциплінами фахового компонента вищевказаної спеціальності ми виділили ОК «Педагогічна майстерність викладача вищої школи», у якому розкривається проблематика підготовки до тьюторської діяльності викладачів в умовах ЗВО. Загалом переважна частина ОК вибіркового блоку направлена на застосування особистісно орієнтованого підходу в навчанні та вивченні й обґрунтуванні особливостей застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій.

Зазначимо, що опрацьований зміст вищевказаних ОП спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки вказує на недостатню зосередженість у них на питаннях розвитку тьюторських компетентностей майбутніх педагогів вищої школи і як наслідок недостатньої фахової підготовки до тьюторської діяльності у ЗВО. Це зумовлює необхідність удосконалення ОП спеціальність – 011 Освітні, педагогічні науки.

У ході аналізу психолого-педагогічної літератури з питань підготовки майбутніх педагогів вищої школи до тьюторської діяльності ми можемо виокремити декілька перспективних напрямів модернізації змісту їх фахової підготовки. Для формування тьюторської компетентності в процесі фахової підготовки майбутніх педагогів вищої школи ми вважаємо за доцільне введення до ОП спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки декілька ОК які, на наш погляд, будуть сприяти розвитку тьюторських компетентностей майбутніх викладачів. Наприклад, можемо запропонувати здобувачам ОК за вибором («Педагогічні технології в професійній діяльності педагога-тьютора»; «Професійні компетентності педагога-тьютора»; «Історія розвитку теорії та практики тьюторства»). Метою цих ОК визначено ознайомлення здобувачів з історією розвитку теорії та практики тьюторства, теоретичними та практичними аспектами тьюторського супроводу у ЗВО; формування системи теоретичних знань та практичних умінь щодо професійної компетентності педагога-тьютора, організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії в процесі тьюторського супроводу індивідуальної освітньої траєкторії тьюторантів в аудиторній, дистанційній, парній, індивідуальній, груповій формах тощо.

Слушним, на наш погляд, є проведення семінарів, вебінарів із тематики тьюторства, де здобувачі зможуть бути активними учасниками й одночасно репрезентувати знання з кількох психолого-педагогічних дисциплін, які вони

вивчали раніше на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти.

Сприяти розвитку тьюторських компетентностей майбутніх викладачів може також розроблення і включення тем для написання курсових і кваліфікаційних робіт із питань тьюторської діяльності у ЗВО («Тьюторинг і психологічний супровід у ЗВО», «Тьюторська діяльність у системі вищої освіти», «Розвиток тьюторства в закладах вищої освіти в країнах європейського союзу», «Тьюторство в системі дистанційної освіти») тощо.

Аналіз сутності та змісту тьюторської діяльності педагога вищої школи, а також узагальнення змісту їх підготовки дає нам можливість виокремити основні їх напрями:

1) удосконалення змісту психолого-педагогічних дисциплін (освітніх компонентів – ОК) на першому курсі другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності – 011 Освітні, педагогічні науки через введення окремих тем із тьюторства в зміст нормативних дисциплін;

2) уведення і розширення освітніх компонентів за вибором із тематики тьюторства на другому курсі підготовки магістрів та корегуванні ОК вибіркового блоку;

3) пропозиція тем для написання курсових і кваліфікаційних робіт із проблематики тьюторства для формування в них тьюторської компетентності.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, наведені результати аналізу дефініцій: «тьютор», «тьюторський супровід», «тьюторськ діяльність» показали, що в психолого-педагогічній літературі чітких визначень немає. Це дає можливість стверджувати, що не існує єдиного трактування в науковців і практиків щодо суті цього феномена: кожен обґрунтовує і трактує їх зміст, спільні й відмінні характеристики, виокремлює функції залежно від власного бачення.

Можемо констатувати важливість ролі тьюторської діяльності педагогів вищої школи в процесі підготовки сучасних фахівців у різних галузях, а також необхідність корегування її ввiдповiдно до сучасних викликiв.

Серед перспективних розвідок і подальшої наукової роботи може бути обґрунтування структури та організаційно-педагогічних умов формування тьюторської компетентності майбутніх викладачів закладів вищої освіти до здійснення тьюторської діяльності.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Голубева М.О., Жулківська А. М. (2012). Порівняльна характеристика діяльності куратора академічної групи українського ВНЗ і тьютора британського університету. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMApp_2012_136_5.

Гончаренко С.У. (1997). Український педагогічний словник: словник. Київ, Україна. Видавництво: Либідь.

Гура О.І. (2005). Сутність професійної компетентності викладача ВНЗ. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/7702/97/>

Дубасенюк О.А. (2008). Концептуальні моделі педагогічної освіти: наукові пошуки та здобутки. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку: монографія. Житомир, Україна. Видавництво: ЖДУ ім. І. Франка.

Закон України про освіту (2017). Відомості Верховної Ради (ВВР). URL:

<http://repository.ldufk.edu.ua/handle/>

Зязюн І.А., Кривонос І.Ф. та ін. (2004). Педагогічна майстерність: підручник. Київ, Україна. Видавництво: Вища школа.

Кравцова Т.О. (2019). Тьюторська компетентність як складова професійної компетентності майбутнього викладача закладів вищої освіти. URL: <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/176/138>

Левківський К.М. (2007). Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи стандартів вищої освіти. Київ, Україна. Видавництво: Юрінком Інтер.

Літовка О.П. (2013). Тьюторство як професійно-педагогічна позиція майбутнього вчителя. Стаханов, Україна. Видавництво: ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка».

Методика Марії Монтесорі або допоможи мені зробити це самому. 2014. URL: <https://igry-maluk.blogspot.com/2014/08/blog-post.html>

Осадча О.К. (2017). Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів до тьюторської діяльності: дис.д-ра пед. наук. Мелітополь, Україна. Мелітопольський держ. пед. ун-т. ім. Б. Хмельницького.

Симонова Л.М. (2021). Професійна компетентність викладача як запорука якісної підготовки кваліфікованого робітника. URL: <https://liceu-cv.com/profesiyna-kompetentnist-vykladacha>

Смікал В.О. (2020). Діяльність тьютора в системі дистанційного навчання. URL: <https://doi.org/10.36074/05.06.2020.v2.13>

Теслюк В.М. (2015). Основи педагогічної майстерності викладача вищої школи: підручник. Київ, Україна. Видавництво: Ліра-К.

Хоружа Л.М. (2018). Компетенції викладачів вищої школи в добу змін: діагностика та аналітика. Київ, Україна. Видавництво: Київський ун-т ім. Б. Грінченка.

Renald Legendre (1993). Dictionnaire actuel de l'éducation. Montréal: Guérin Éditeur, Éditions ESKA.

REFERENCES

Holubieva M.O., Zhulkivska A. M. (2012). Porivnialna kharakterystyka diialnosti kuratora akademichnoi hrupy ukrainskoho VNZ i tiutora brytanskoho universytetu [Comparative characteristics of the activities of the curator of the academic group of the Ukrainian university and the tutor of the British university]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAApp_2012_136_5 [in Ukrainian].

Honcharenko S. U. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk: slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary: dictionary]. Kyiv, Ukraina. Vydavnytstvo: Lybid [in Ukrainian].

Hura O.I. (2005). Sutnist profesiinoi kompetentnosti vykladacha VNZ [The essence of the professional competence of a university teacher]. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/7702/97/> [in Ukrainian].

Dubaseniuk O.A. (2008). Kontseptualni modeli pedahohichnoi osvity: naukovy poshuky ta zdobutky. Profesiino-pedahohichna osvita: suchasni kontseptualni modeli ta tendentsii rozvytku: monohrafiia [Conceptual models of pedagogical education: scientific research and achievements. Professional and pedagogical education: modern conceptual models and development trends: monograph]. Zhytomyr, Ukraina. Vydavnytstvo: ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy pro osvitu (2017). Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR) [Law of Ukraine on Education. Information of the Verkhovna Rada (VVR)]. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/>

Ziazun I.A., Kryvonos I.F. ta in. (2004). Pedahohichna maisternist: pidruchnyk [Pedagogical skill: a textbook]. Kyiv, Ukraina. Vydavnytstvo: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

Kravtsova T.O. (2019). Tiutorska kompetentnist yak skladova profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vykladacha zakladiv vyshchoi osvity [Tutoring competence as a component of the professional competence of the future teacher of higher education institutions]. URL: <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/176/138> [in Ukrainian].

Levkivskyi K.M. (2007). Kompleks normatyvnykh dokumentiv dlia rozroblennia skladovykh systemy standartiv vyshchoi osvity [A complex of normative documents for the development of the components of the higher education standards system]. Kyiv, Ukraina. Vydavnytstvo: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

Litovka O.P. (2013). Tiutorstvo yak profesiino-pedahohichna pozytsiia maibutnoho vchytelia [Tutoring as a professional and pedagogical position of a future teacher]. Stakhanov, Ukraina. Vydavnytstvo: DZ «LNU im. T. Shevchenka» [in Ukrainian].

Metodyka Marii Montessori abo dopomozhy meni zrobyty tse samomu [Maria Montessori Method or help me do it myself]. 2014. URL: <https://igry-maluk.blogspot.com/2014/08/blog-post.html>

Osadcha O.K. (2017). Teoretyko-metodolohichni zasady profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv do tiutorskoi diialnosti: dys. ... d-ra ped. nauk [Theoretical and methodological principles of professional training of future teachers for tutoring activities: dissertation. Dr. Ped. of Science]. Melitopol, Ukraina. Melitopolskyi. derzh. ped. un-t. im. B. Khmelnytskoho [in Ukrainian].

Symonova L. M. (2021). Profesiina kompetentnist vykladacha yak zaporuka yakisnoi pidhotovky kvalifikovanoho robitnyka [Professional competence of the teacher as a guarantee of quality training of a qualified worker]. URL: <https://licey-cv.com/profesiyna-kompetentnist-vykladacha> [in Ukrainian].

Smikal V.O. (2020). Diialnist tiutora v systemi dystantsiinoho navchannia [Activities of the tutor in the distance learning system]. URL: <https://doi.org/10.36074/05.06.2020.v2.13> [in Ukrainian].

Tesliuk V.M. (2015). Osnovy pedahohichnoi maisternosti vykladacha vyshchoi shkoly: pidruchnyk [Basics of pedagogical skill of a teacher of a higher school: a textbook]. Kyiv, Ukraina. Vydavnytstvo: Lira-K. [in Ukrainian].

Khoruzha L.M. (2018). Kompetentsii vykladachiv vyshchoi shkoly v dobu zmin: diahnozyka ta analityka [Competences of higher school teachers in the era of changes: diagnostics and analytics]. Kyiv, Ukraina. Vydavnytstvo: Kyivskyi un-t im. B. Hrinchenka [in Ukrainian].

Renald Legendre (1993). Dictionnaire actuel de l'éducation. Montréal: Guérin Éditeur, Éditions ESKA.

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито особливості фахової підготовки майбутніх педагогів вищої школи до тьюторської діяльності. На основі опрацювання наукових

досліджень українських (Є. Березняка, Г. Горьскої, М. Захарової, Б. Кобзаря, М. Кондакова, К. Осадчої, В. Теслюк, С. Хозе, П. Худомінського) та зарубіжних (Дж. Бейлі, Дж. Кітченс, Ч. Натсон, Е. Хейс) учених схарактеризовано новітні тенденції модернізації й сучасні вимоги до професійної компетентності викладача ЗВО як стратегічного чинника реалізації інноваційних змін в освіті.

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясовано зміст базових понять дослідження та здійснено теоретичне обґрунтування їх сутнісних характеристик.

Тьюторська діяльність педагога вищої школи визначається нами як пріоритетна й охоплює вибір оптимальної стратегії життєвого шляху та супровід освітньої траєкторії здобувача. На наш погляд, вона має на меті сприяння забезпеченню можливостей для свідомого його самовизначення та оволодінню засобами для саморозвитку і самореалізації та, як наслідок, особистісного та професійного зростання.

Важливою складовою фахової діяльності педагога вищої школи є розвинені тьюторські компетентності, які включають у себе сформовані здатності та вміння: здатність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії на різних рівнях зі здобувачами і колегами; здатність до розроблення, формування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії здобувача; здатність сприяти здобувачеві у виявленні власних потреб щодо формування фахових компетентностей; здатність виявити і правильно реалізувати запити здобувача на основі аналізу його освітніх і особистісних цілей до саморозвитку, самовдосконалення і самоосвіти; здатність допомогти здобувачеві виявляти та використовувати різноманітні освітні ресурси для задоволення професійних та індивідуальних потреб.

Розвиток і формування вищевказаних компетентностей у процесі навчання за ОП спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, на наш погляд, сприятимуть удосконаленню змісту освітніх компонентів через уведення окремих тем із тьюторства; уведення і розширення освітніх компонентів за вибором із тематики тьюторської діяльності викладача та корегування вибіркового блоку; розроблення і надання тематики для написання курсових і кваліфікаційних робіт із проблематики тьюторства тощо.

Ключові слова: педагогічна діяльність, тьютор, тьюторська діяльність, індивідуальна освітня траєкторія, компетентність, тьюторська компетентність.

УДК37:001:316.77

THE ESSENCES OF THE CONCEPT OF “SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL COMMUNICATION” AS AN INTERDISCIPLINARY PHENOMENON IN PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL LITERATURE

СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ» ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ФЕНОМЕНУ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Олена Коркішко

кандидат педагогічних наук, доцент,
E-mail: korkishko.l.g@gmail.com
ORCID 0000-0001-7341-2610
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Olena Korkishko

Ph. Din Pedagogy, Associate Professor,
E-mail: korkishko.l.g@gmail.com
ORCID 0000-0001-7341-2610
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

ABSTRACT

The article examines the essences of the concept of "communication", "pedagogical communication", "scientific communication", and "scientific-pedagogical communication" as an interdisciplinary phenomenon in psychological-pedagogical literature and places emphasis on the importance of the meaning of scientific-pedagogical communication, especially in the aspect of the interaction between scientists, researchers, and educators-practitioners in the process of their educational activities. It has been established that pedagogical communication as a type of communication is the main form of organization of the educational process, the productivity of which is determined by the goals and values of communication, by operating information resources, an important factor of professional identity that covers all spheres of pedagogical activities and a system of various methods and techniques of specially organized interaction of educators and applicants, direct and indirect connections of subjects of communication. Summarizing the scientific views of representatives of psychological-pedagogical investigations and studies, it is noted that scientific communication is the driving force of the development of science, which promotes the exchange of scientific information (ideas, views, knowledge, messages, etc.) through text (scientific articles, theses, essays, etc.), interpersonal communication (conferences, forums, webinars, roundtables, etc.) and constitutes the core of the professional activities of scholars, scientists and researchers. It is emphasized that scientific-pedagogical communication is a communicative mechanism of the cognitive process in the field of education, a system of direct, indirect, horizontal, vertical, formal, informal, documentary and non-documentary connections of an educator (scientist, researcher) with colleagues and with applicants during educational activities that contribute to the formation of general and special competences, scientific communication skills and are implemented with the help of verbal and non-verbal means, computer communication for the purpose of mutual exchange of information, knowledge, modeling and management of the communication process, regulation of professional-pedagogical relations, creation of conditions for the implementation of creative abilities and development of professional communicative activities.

Key words: communication, pedagogical communication, scientific communication, scientific-pedagogical communication.

Актуальність теми. Прогресивні зміни, що відбуваються в умовах інтеграції України до Європейського освітнього простору, усе більше стосуються підготовки педагогів нової формації – зі сформованими загальними та спеціальними компетентностями, де акцентовано на hard skills (наявність методологічних, психолого-педагогічних та спеціальних знань, уміння оперувати ними, застосовувати їх на практиці, технік швидкого читання, знання певних мов програмування чи інформаційно-комунікативних технологій тощо)

та soft skills (уміння слухати, спостерігати, аналізувати, комунікувати, формувати власну думку, керувати емоціями та емпатією, співпереживати, швидко приймати рішення, спільно знаходити нестандартні розв'язання, працювати в команді, дипломатичність, креативність, продуктивність (ефективність), емоційний інтелект, лідерські якості, креативне мислення та володіння рідною та іноземними мовами тощо) навички.

Винятковий акцент щодо сучасного педагога, здатного швидко орієнтуватися в сучасному насиченому інформаційному просторі, приймати нестандартні рішення, творчо мислити, користуватися вербальними та невербальними засобами передачі інформації, учитися та розвиватися протягом усього життя, зі сформованими ораторськими та комунікативними здібностями, умінням чітко презентувати та висловлювати думки, управляти інформацією, зроблено на значенні науково-педагогічної комунікації, особливо в аспекті взаємодії між ученими, дослідниками та педагогами-практиками в процесі їхньої освітньої діяльності. Зазначимо, що з розвитком і широким упровадженням Інтернет-технологій нові способи комунікації все глибше проникають в освіту та трансформують їх, науково-педагогічна комунікація в такий спосіб також набуває нових форм та особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань комунікації, педагогічної комунікації, наукової комунікації присвячено праці вітчизняних дослідників. Так, поняття «комунікація» досліджували соціологи, філологи, психологи, педагоги: Н. Гончарук (прикладні лінгвістичні теорії, що розглядають психологічні аспекти комунікації), В. Конецька, В. Різун, О. Холод (соціологія комунікації), Ю. Косенко (основи теорії мовної комунікації), Т. Лаврухіна (співвідношення понять «комунікація» «спілкування» «комунікативна компетентність» у сучасній педагогічній науці), Є. Невальонний (сутність комунікації як процесу в галузі управління), І. Нікіточкіна, О. Шпільчак (предмет й об'єкт теорії комунікації), Г. Онуфрієнко, А. Черневич (термін комунікація в поняттєвому вимірі й лінгвістичному контексті), Т. Павленко (основні психологічні підходи визначення поняття «комунікація») та ін.

З-поміж сучасних дослідників поняття «педагогічна комунікація» та її сутність досліджували Н. Бутенко, М. Заброцький, С. Левченко та ін., теоретичній методичні засади підготовки майбутніх педагогів до професійно-педагогічної комунікації – Н. Волкова та ін., формування комунікативних умінь і навичок майбутніх педагогів – Б. Авво, Є. Овсянникова, Т. Федоренко та ін., педагогічну комунікацію як складник професійної ідентичності майбутніх педагогів – С. Паршук, Н. Круглова та ін., комунікативність учителя – Л. Савенкова та ін., професійно-педагогічна комунікація як умова розвитку комунікативних можливостей педагога – Н. Волкова, В. Маслова та ін., педагогічна комунікація в аспекті професійної ідентичності – О. Жирун та ін.

Наукову комунікацію в умовах інформатизації суспільства вивчено вітчизняними дослідниками О. Скибою, І. Скибою, О. Сідоркіною, Т. Шоріною та ін., наукові комунікації XXI століття: електронні ресурси для науки освіти України досліджено Т. Ярошенко та ін., засоби наукової комунікації у формуванні дослідницької компетентності майбутнього психолога розроблено І. Когут та ін., вплив наукових комунікацій на процес наукового пізнання розкрито О. Бачинською, Р. Мірошник, Г. Кундицькою та ін., етапи

розвитку наукових комунікацій визначено Є. Шемаєвою та ін., інформаційний аспект тенденцій розвитку наукових комунікацій в сучасній Україні висвітлено Я. Горбенко, І. Соколовою та ін., наукову комунікацію як складник педагогічної науки досліджено О. Беликовим та ін.

Означену проблему в науці різнобічно інтерпретовано зарубіжними вченими, відзначимо дослідження В. D'Souza (використання сучасних засобів ІТ в розвитку наукової комунікації), Р. Н. Р. Hanel, D. M. A. Mehler (дослідження наукової комунікації як засобу презентації наукових досліджень), R. V. Blanca, N. David (упливи сформованості наукової компетентності на розвиток майбутньої кар'єри науковця) та ін.

Зауважимо, що здебільшого вчені досліджували лише окремі, хоча й важливі аспекти порушеної проблеми. Зосередимо увагу на «науково-педагогічній комунікації» як комунікативному механізмі пізнавального процесу в галузі освіти.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті сутності поняття «науково-педагогічна комунікація» у психолого-педагогічній літературі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідження комунікації, спілкування, взаємодії вчених, дослідників, педагогів-практиків у процесі їхньої діяльності, є однією з ключових проблем, починаючи із середини ХХ століття. Загальновідомо, що слово «комунікація» (communication) має індоєвропейське походження (від лат. communico) – повідомлення, зв'язок, спілкування.

Зазначимо, що проблема комунікації є міждисциплінарною. Так, поняття «комунікація» філософи (Н. Іщук, С. Іщук, Н. Тарасова, Ю. Шабанова, І. Яременко та ін.) розглядали як виконання інформаційної й репрезентативної функцій щодо єдності комунікантів та зазначили, що екзистенційний та трансцендентний виміри комунікаційної взаємодії виражають через поняття «діалог», «взаємини», «відносини», «спілкування», «інтерсуб'єктивність», «перихорезис» та констатували, що саме через ці поняття окреслено параметри істинності буття людини у світі, її аксіологічні засади, поділ на відносини діалогічної та монологічної взаємодії (Н. Іщук, С. Іщук, 2017).

Розглядаючи комунікацію в юридичній науці, М. Погосян зауважила, що комунікація становить певний порядок взаємодії суб'єктів, заснований на юридичних нормах і пов'язаний з обміном правової інформації, необхідної для задоволення їхніх потреб і законних інтересів та спрямована на пошуки шляхів компромісу під час діалогу, усунення конфліктів, установлення справедливості, чи блокування протиправних діянь, основними складниками змісту якої є цільове призначення комунікації, правові принципи, суб'єкти, які взаємодіють, відповідну нормативну базу, юридичну інформацію та зворотний зв'язок (Погосян, 2020).

Аналіз поглядів учених (В. Ільганаєва, Г. Почепцов, В. Різун, О. Холод та ін.) щодо соціологічних досліджень уможливорює зазначити, що в науковому обігу вживаємо термін «соціальні комунікації» лише в множині. На думку О. Холода, зазначений термін має два значення:

1) соціально-комунікаційний інжиніринг (процес створення, прогнозування, адаптація та реалізація комунікаційних технологій, стратегій і моделей соціальної дії, взаємодії та стосунків між соціальними фігурантами (суб'єктами й об'єктами) для здійснення маніпуляції (позитивного чи негативного впливу));

2) наукова галузь «соціальні комунікації» (складник науки як творчої діяльності з отримання нових знань і результат цієї діяльності у вигляді цілісної системи знань, сформульованих на основі певних принципів; система знань про закономірності розвитку природи, суспільства й мислення) (Холод, 2013).

Психологічні аспекти комунікації досліджували С. Бачинська, Н. Гончарук, Т. Павленко, Ю. Товстокопа, О. Шпільчак тощо та зазначили, що на формування особистості впливають такі чинники, як діяльність, пізнання та спілкування, при цьому спілкування є найважливішим, бо завдяки йому відбувається обмін інформацією, сприймання один одного тощо. Так, за Т. Павленко, комунікація – це спосіб взаємодії особистості з довкіллям, завдяки якому вона має змогу засвоїти суспільні цінності, сформувати індивідуальний стиль діяльності й спілкування (Павленко, 2016).

Зауважимо, що в педагогіці сутність поняття «комунікація», «педагогічна комунікація», «професійно-педагогічна комунікація» досліджували М. Андріанов, Н. Бібік, М. Битянова, Н. Волкова, О. Жирун, А. Максимова, С. Петрушин, В. Семиченко, О. Фенцик та ін.:

– комунікація – вид спілкування, що ґрунтується на взаєморозумінні; повідомлення інформації від однієї людини до іншої чи кількох інших (Словник іншомовних слів, 2000); сукупність комунікативних здібностей, якостей, умінь і навичок, спрямованих на передачу, отримання та перетворення інформації в процесі міжособових стосунків, а також на встановлення та підтримку контакту (Жирун, 2010);

– педагогічна комунікація – одночасно реалізує комунікативну, перцептивну та інтерактивну функції, використовуючи при цьому всю сукупність вербальних, образотворчих, символічних і кінетичних засобів, може бути контактною, дистанційною, інформаційною, спонукальною, координаційною, упорядковуючи при цьому взаємодію всіх суб'єктів освітнього процесу та характеризується подвійною спрямованістю, поліінформативністю, високою репрезентативністю, утворюючи специфічний синтез усіх основних характеристик, що виражається в новому якісному змісті та визначається характером взаємодії суб'єктів освітнього процесу (Жирун, 2010);

– професійно-педагогічна комунікація – система безпосередніх чи посередніх зв'язків, взаємодій педагога, які реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації для взаємообміну інформацією, моделювання та управління процесом комунікації, регуляції професійно-педагогічних відносин (Волкова, 2006).

Отже, аналіз наукових поглядів учених, які розглянули комунікацію як міждисциплінарний феномен, уможливило зазначити, що педагогічна комунікація як різновид комунікації є основною формою організації освітнього процесу, продуктивність якого обумовлена цілями й цінностями спілкування, шляхом оперування інформаційними ресурсами, важливим чинником професійної ідентичності, що охоплює всі галузі педагогічної діяльності та системою різноманітних способів і прийомів спеціально організованої взаємодії педагогів і здобувачів, безпосередніх та опосередкованих зв'язків суб'єктів комунікації.

Логіка дослідження потребує з'ясування сутності поняття «наукова комунікація» (далі – НК) у психолого-педагогічній літературі.

Аналіз історії формування й розвитку НК, досліджень вітчизняних науковців (О. Бачинська, Г. Кундицька, Р. Мірошник, А. Сібрук, Г. Шемаєва та ін.) уможлиблює визначити етапи еволюції НК: зародження (усна комунікація; особливість – виникнення діалогових форм, як засобу здобуття та поширення знань), становлення (письмова комунікація, книгодрукування, поява бібліотек (виконання функції комунікації в науці та збереження наукових здобутків), закладення основ формальної й неформальної комунікації; особливість – трактати, підручники, як засіб трансляції знань, культурної традиції, розширення та активізація листування між ученими), розвиток (становлення спеціалізованих реферативних служб, поява нових форм обміну інформацією: збірників наукових праць, журналів тощо; особливість – виокремлення наукової статті як основної одиниці комунікації), трансформації (глобальна інформатизація, перехід від книжної комунікації до мультимедійної; особливість – формування сучасних моделей наукової взаємодії, сучасним універсальним та багатофункціональним інструментом наукових комунікацій стають ІКТ).

Отже, зазначимо, що наукова комунікація – рушійна сила розвитку науки, що сприяє обміну науковою інформацією (ідеями, поглядами, знаннями, повідомленнями тощо) через текст (наукові статті, тези, есе тощо), міжособистісне спілкування (конференції, форуми, вебінари, круглі столи тощо) та становить ядро професійної діяльності вчених, науковців і дослідників.

Сучасні дослідники (І. Бурлакова, В. Бодня, О. Касіяненко, Н. Кушнарєнко та ін.) у процесі функціонування НК виділили п'ять основних складників: комунікант – відправник повідомлення (особа, яка генерує ідею чи збирає, опрацьовує наукову інформацію та передає її); комунікат – повідомлення (фіксована чи нефіксована наукова інформація, закодована за допомогою символів, знаків, кодів); канал (спосіб передачі наукової інформації); реципієнт – отримувач повідомлення (особа, для якої призначена інформація та яка інтерпретує її, реагує на неї); зворотний зв'язок – реакція реципієнта на отримане наукове повідомлення (Кушнарєнко, 2004).

Отже, НК починається з комуніканта (учений, колективи авторів (дослідницькі групи, наукові школи тощо) від наукового статусу яких, наявності наукового ступеня, ученого звання, кількості публікацій, стажу наукової роботи, залежить рівень їх впливу на НК), який генерує наукову ідею чи концепцію. Уся наукова інформація (документована/ недокументована – комунікат) поширюється у формі доповіді (повідомлення, звіту, препринта, тез, статті тощо) на конференціях, форумах, наукових нарадах, симпозіумах, з'їздах тощо за допомогою мови, зображень, дії. Зазначимо, що зв'язок між комунікантом і реципієнтом встановлюється завдяки комунікаційному каналу (конференції, лекції, Internet (електронна пошта, скайп, чати, форуми, відеоконференції, хмарні технології, соціальні мережі, що слугують для взаємозв'язків широкого науково-педагогічного загалу), видавництва збірників наукових праць, журналів, тощо). Важливим складником процесу наукової комунікації є зворотний зв'язок, що виявляється в процесі використання ідей ученого (цитовання, покликання) під час написання конспекту лекцій, методичних указівок, підручників, монографій, дисертацій, статей, тез тощо.

Комунікація в науці є складною цілісною системою, мета якої – апробувати, оприлюднити результати науково-дослідної роботи та донести

основні тези до науково-педагогічного товариства через наукові публікації, виступи на конференціях різного рівня, симпозиумах, з'їздах, безпосереднє спілкування з фахівцями, дисертантами, здобувачами тієї чи тієї галузі.

Сьогодні важливо створювати умови для наукової комунікації здобувачів (другого (освітньо-професійного) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти). Так, у Стандарті вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки зазначено перелік компетентностей: загальних (ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу; ЗК2. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; ЗК3. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях; ЗК6. Здатність виявляти, ставити та розв'язувати проблеми; ЗК7. Здатність до міжособистісної взаємодії; ЗК9. Здатність працювати в міжнародному контексті; ЗК10. Здатність проводити дослідження на відповідному рівні) та спеціальних (СК1. Здатність проектувати й досліджувати освітні системи; СК2. Здатність застосовувати та розробляти нові підходи до розв'язання задач дослідницького та/чи інноваційного характеру в галузі освіти й педагогіки; СК5. Здатність розробляти й реалізовувати нові освітні інструменти, проекти та інтегрувати їх в освітнє середовище закладу освіти; СК6. Здатність управляти стратегічним розвитком команди в педагогічній, науково-педагогічній та науковій діяльності; СК9. Здатність до використання сучасних інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій в освітній та дослідницькій діяльності. Додатково для освітньо-наукових програм: СК10. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у закладах вищої освіти; СК11. Здатність планувати й виконувати наукові дослідження в галузі освітніх, педагогічних наук; СК12. Здатність забезпечувати інтелектуальну власність на результати дослідницької/інноваційної діяльності в галузі освітніх, педагогічних наук) випускника, формуванню яких сприятиме наукова комунікація (Стандарт вищої освіти України, 2021).

Дослідження сутності понять «комунікація», «педагогічна комунікація» та «наукова комунікація» уможливило зазначити, що науково-педагогічна комунікація – це комунікативний механізм пізнавального процесу в галузі освіти, система безпосередніх, опосередкованих, горизонтальних, вертикальних, формальних, неформальних, документних і недокументних зв'язків педагога (ученого, дослідника) з колегами та зі здобувачами (другого (освітньо-професійного) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти) під час освітньої діяльності, що сприяє формуванню загальних і спеціальних компетентностей, навичок НК (уміти обґрунтовувати мету, об'єкт, предмет дослідження, описувати етапи розв'язання наукової проблеми, доходити висновків, презентувати та логічно обґрунтовувати результати наукового дослідження) та реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, комп'ютерної комунікації для взаємообміну інформацією, знаннями, моделювання та управління процесом комунікації, регуляції професійно-педагогічних відносин, створення умов для реалізації творчих здібностей і розвитку професійної комунікативної діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, проведене дослідження підтверджує, що науково-педагогічна комунікація – один із найважливіших аспектів науково-педагогічної діяльності, презентації наукових досліджень, взаємодії між педагогами (ученими, дослідниками) та здобувачами. Найбільш результативними формами наукової комунікації є участь

у роботі конференцій різного рівня, симпозіумів, нарад тощо, публікація статей, тез, есе, що уможлиблює отримання повної та достовірної інформації про досягнення сучасної науки та сприяє формуванню умінь/навичок (soft skills, hard skills) як складників компетентності вчених, дослідників, викладачів і здобувачів.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Волкова, Н.П. (2006). Професійно-педагогічна комунікація: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія». Україна.

Жирун, О.А. (2010). Педагогічна комунікація в аспекті професійної ідентичності. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*, (1). 100–104.

Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень (2000) / редкол.: Л.О.Пустовіт (гол. ред.) та ін. Київ: Довіра, Україна.

Іщук, Н., Іщук, С. (2017). Поняття комунікації: множинність конотацій. *Схід*, (1). 97–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2017_1_18.

Кушнарченко, Н.Н. (2004). Документоведение: учеб. для вузов. Київ: Знання. Україна.

Павленко, Т.В. (2016). Основні психологічні підходи визначення поняття «комунікація». *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С.Костюка. Том. IX, Загальна психологія. Етнічна психологія. Історична психологія*. Київ, (9). 368–376.

Погосян, М.А. (2020). Форми правової комунікації в контексті взаємодії правоохоронних, правозахисних та судових органів: теоретико-правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*, (4). 18–21.

Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки для другого (магістерського) рівня вищої освіти. МОН України від 11.05.2021 р. № 520. URL: <http://surl.li/tvle>

Холод, О.М. (2013). Соціальні комунікації як поняття в науковій галузі «соціальні комунікації». *Психолінгвістика*, (12). 286–293.

REFERENCES

Volkova, N. P. (2006). *Profesiino-pedahohichna komunikatsiia: navchalnyi posibnyk [Professional-pedagogical communication: study guide]*. Kyiv: VTs «Akademiia» [in Ukrainian].

Zhyrun, O. A. (2010). Pedahohichna komunikatsiia v aspekti profesiinoi identychnosti [Pedagogical communication in the aspect of professional identity]. *Visnyk NTUU «KPI». Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika*, (1), 100–104 [in Ukrainian].

Slovnnyk inshomovnykh sliv: 23000 sliv ta terminolohichnykh slovospoluchen [Dictionary of foreign words: 23,000 words and terminological phrases]. (2000). L. O. Pustovit & all (Eds.). Kyiv: Dovira [in Ukrainian].

Ishchuk, N., & Ishchuk, S. (2017). Poniattia komunikatsii: mnozhynnist konotatsii [The concept of communication: multiplicity of connotations]. *Skhid*, (1), 97–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2017_1_18 [in Ukrainian].

Kushnarenko, N. N. (2004). *Dokumentovedenie: ucheb. dlia vuzov [Document science: textbook for universities]*. Kyiv: Znannia. Ukraine.

Pavlenko, T. V. (2016). Osnovni psykholohichni pidkhody vyznachennia poniattia «komunikatsiia» [Basic psychological approaches to defining the concept “communication”]. *Aktualni problemy psykholohii: zb. nauk. prats Instytutu*

psykholohii imeni H. S. Kostiuka. Tom. IX, Zahalna psykholohiia. Etnichna psykholohiia. Istorychna psykholohiia, (9), 368–376. Kyiv [in Ukrainian].

Pohosian, M. A. (2020). *Formy pravovoi komunikatsii v konteksti vzaiemodii pravookhoronnykh, pravozakhysnykh ta sudovykh orhaniv: teoretyko-pravovyi analiz [Forms of legal communication in the context of the interaction of law enforcement, human rights protection and judicial bodies: theoretical and legal analysis]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, (4), 18–21 [in Ukrainian].*

Standart vyshchoi osvity Ukrainy za spetsialnistiu 011 Osvitni, pedahohichni nauky dlia druho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity. MON Ukrainy vid 11.05.2021 r. № 520 [Standard of higher education of Ukraine for Specialty 011 Educational, pedagogical sciences for the second (master's) level of higher education. MES of Ukraine dated 11.05.2021 No. 520]. URL: <http://surl.li/tvle> [in Ukrainian].

Kholod, O. M. (2013). *Sotsialni komunikatsii yak poniattia v naukovi haluzi «sotsialni komunikatsii» [Social communications as a concept in the scientific field “social communications”]. Psykholinhvistyka, (12), 286–293 [in Ukrainian].*

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено сутності понять «комунікація», «педагогічна комунікація», «наукова комунікація», «науково-педагогічна комунікація» як міждисциплінарного феномену в психолого-педагогічній літературі та акцентовано на значенні науково-педагогічної комунікації, особливо в аспекті взаємодії між ученими, дослідниками та педагогами-практиками в процесі їхньої освітньої діяльності. Констатовано, що педагогічна комунікація як різновид комунікації є основною формою організації освітнього процесу, продуктивність якого обумовлена цілями й цінностями спілкування, через оперування інформаційними ресурсами, важливим чинником професійної ідентичності, що охоплює всі галузі педагогічної діяльності та системою різноманітних способів і прийомів спеціально організованої взаємодії педагогів і здобувачів, безпосередніх та опосередкованих зв'язків суб'єктів комунікації. Узагальнивши наукові погляди представників психолого-педагогічних досліджень, зазначено, що наукова комунікація – рушійна сила розвитку науки, що сприяє обміну науковою інформацією (ідеями, поглядами, знаннями, повідомленнями тощо) через текст (наукові статті, тези, есе тощо), міжособистісне спілкування (конференції, форуми, вебінари, круглі столи тощо) та становить ядро професійної діяльності вчених, науковців і дослідників. Підкреслено, що науково-педагогічна комунікація – це комунікативний механізм пізнавального процесу в галузі освіти, система безпосередніх, опосередкованих, горизонтальних, вертикальних, формальних, неформальних, документних і недокументних зв'язків педагога (ученого, дослідника) з колегами та зі здобувачами під час освітньої діяльності, що сприяє формуванню загальних і спеціальних компетентностей, навичок наукової комунікації та реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, комп'ютерної комунікації для взаємообміну інформацією, знаннями, моделювання та управління процесом комунікації, регуляції професійно-педагогічних відносин, створення умов для реалізації творчих здібностей і розвитку професійної комунікативної діяльності.

Ключові слова: комунікація, педагогічна комунікація, наукова комунікація, науково-педагогічна комунікація.

ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 376-056.31-053.41:159.955]:74(043.3)

DEVELOPMENT OF THINKING OF CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE BY MEANS OF NON-TRADITIONAL IMAGING ACTIVITIES

РОЗВИТОК МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НЕТРАДИЦІЙНОЇ ЗОБРАЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ганна Цветкова

доктор педагогічних наук, професор,
E-mail: tsvetkova1271@gmail.com
ORCID 0000-0003-1556-4856
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, Україна

Hanna Tsvietkova

D.Sc. in Pedagogy, Professor,
E-mail: tsvetkova1271@gmail.com
ORCID 0000-0003-1556-4856
Ukrainian State University named
after Mykhailo Drahomanov, Ukraine

Ірина Войтюк

кандидат педагогічних наук, доцент,
E-mail: career26@ukr.net
ORCID 0000-0002-7615-1812
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, Україна

Irina Voityuk

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor,
E-mail: career26@gmail.com
ORCID 0000-0002-7615-1812
Ukrainian State University named
after Mykhailo Drahomanov, Ukraine

ABSTRACT

The study characterized the main direction of work with children of older preschool age on the development of thinking within the program and methodical complex of correctional and educational work.

The corrective effect on an older preschooler with intellectual disabilities has been revealed. The program-methodical complex of correctional and educational work on the development of thinking of older preschool children with intellectual disabilities by means of non-traditional imaging activities in the study presents diagnostic blocks that were carried out for the purpose of systematic monitoring of the development of children's thinking and evaluation of the effectiveness of the complex. The specified block included: initial, basic and final diagnostics; the block of psychological and pedagogical correction provided for the implementation of a direct corrective effect on the child with the aim of maximum stimulation of all thinking operations (analysis, synthesis, generalization, comparison, critical thinking), increasing the level of formed thinking. Psychological and pedagogical correction was carried out in three stages: propaedeutic, basic, final.

The main emphasis in the article is on non-traditional techniques of pictorial activity of corrective work, which not only help in overcoming various difficulties, but also act as a powerful tool, an impetus for intellectual development, the formation of self-awareness, the inner world of the child, his "I-concept". It has been proven that art has powerful potential for improving and correcting a child's personality, namely: it has a regulatory and cathartic effect on the child, helps to relieve tension, emotionally balances it; forms cognitive motivation due to success in productive

activities and recognition of the product of creativity by new people surrounding the child; satisfies value-orientational, communicative, reflective needs, provides emotional-sensual and creative development of the child's personality in the most understandable and emotional-practical form that is close to him and creates conditions for self-realization, self-movement and self-development.

Key words: *program and methodical complex; development of thinking; correction of thinking; violation of intellectual development; children of older preschool age; individual and group work.*

Actuality of theme. Solving the problem of successful integration of children with special educational needs into the social reality of our country is an important task of psychological and pedagogical science and practice. At the center of this problem are children of older preschool age with intellectual disabilities. It is scientifically based correction of the thinking of such children, psychological and pedagogical support of their development that provides the basis for the creation of prerequisites for educational activities, successful socialization of older preschool children with intellectual disabilities and brings to the fore the need for a radically new attitude and support for such a child at the stage of preschool childhood in the education system - special, inclusive and integrated.

Analysis of recent research and publications. The problems of correctional education and upbringing of such children at various stages of the formation of psychocorrective pedagogy and psychology in Ukraine were the subject of study by many scientists (V. Bondar, L. Vavina, O. Gavrilov, I. Dmytrieva, I. Yeremenko, M. Kozlenko, N. Kolomyynskyi, M. Matveeva, G. Mersianova, S. Myronova, T. Sak, V. Sinyov, N. Stadnenko, M. Suprun, K. Turchynska, O. Khokhlina, D. Shulzhenko, etc.). The principles of correctional work with children with intellectual disabilities were laid down in the works of L. Vygotsky and continued in the studies of O. Graborov, H. Dulnev, I. Yeremenko, L. Zankov, V. Lubovsky, V. Sinyov, I. Solovyov, Zh. Shif.

Theoretical and practical aspects of research in the field of special preschool pedagogy and psychology regarding the impact of early development of the intellectual component on the further education of children with special needs at school were investigated by L. Wenger, G. Vyhodska, O. Kataeva, I. Kuzawa, E. Leonhard, E. Strebeleva, M. Sheremet and others.

At the same time, the issue of developing the thinking of older preschool children by means of non-traditional pictorial activities requires the creation of well-founded psychological and pedagogical support, specific mechanisms of interaction with this category of children.

Formulation of the goals (goal) of the article, setting the task – to reveal, characterize the direction of work with children of older preschool age within the programmatic and methodological complex of correctional and educational work on the development of thinking.

Presentation of the main research material with full justification obtained scientific results. The aim of the direction of work with children within the program and methodical complex of correctional and educational work on the development of thinking of older preschoolers was the psychological and pedagogical correction of the child's thinking, namely the increase in the level of formation of visual-action, visual-figurative, elements of logical thinking of children of older preschool age with disorders

intellectual development by means of non-traditional visual activity (Artemova, 2010; Berezka, 2018; Bohush, 2018; Voitiuk, 2020;). The program and methodical complex of correctional and educational work on the development of thinking of older preschoolers by means of non-traditional visual activities included several main blocks:

1. Diagnostic – conducted with the aim of systematic monitoring of the development of children's thinking and assessment of the effectiveness of the complex. The specified stage included: initial, basic and final diagnostics. Comprehensive diagnostics was carried out before the beginning and at the end of the complex (initial and final). At this stage, the following diagnostic methods were used: collection of the history of older preschool children with intellectual disabilities, observation of children's behavior, projective and test methods. These methods were aimed at determining the level of formation of the main components of the child's thinking (motivational, operational, emotional). Current psychodiagnosis was carried out at each lesson (at the beginning and at the end) using the express diagnosis "My Mood". Special attention was focused on the analysis of the products of children's creativity (drawings, crafts) (Berezka, 2018; Mamicheva, 2017), their behavior during the performance of tasks in each lesson (mood, expressions). The objectivity of the obtained data at the diagnostic stage was ensured by observing the general principles of diagnosis and taking into account the specifics of the development of older preschool children with intellectual disabilities.

2. The block of psychological and pedagogical correction provided for the implementation of a direct corrective effect on the child with the aim of maximum stimulation of all thinking operations (analysis, synthesis, generalization, comparison, critical thinking), increasing the level of formed thinking (Dmytryeva, 2009).

Corrective influence was carried out on the basis of the model of psychological and pedagogical correction of thinking of older preschool children with intellectual development disorders, developed by us, by means of non-traditional visual activities. The model is shown schematically in (Fig. 1.1). It can be seen from the figure that the psychocorrective effect on the child, psychological and pedagogical correction was carried out in three stages: propaedeutic, basic, final (Shulzhenko, 2018; Yurkiv, (2007).

The purpose of the propaedeutic stage was to prepare the child for group work. For this stage, the individual form of work is the main one. The main tasks that we solved and implemented during propaedeutics:

– symptomatic psychological-pedagogical correction, which is aimed at removing difficulties in regulating behavior, overcoming obstacles, the need to manage one's behavior, psychological-pedagogical correction of specific personal traits that prevent an older preschooler from feeling comfortable in a group;

– the formation of the main mental properties (initiative, independence and responsibility, arbitrariness, freedom of behavior and safety), which are necessary for further group work on the development of thinking by means of non-traditional pictorial activities, familiarization with its main types for use at the stage of group work. Individual work, its essence and content were determined on the basis of individual diagnosis of the development of thinking, mental processes of each child and communication with parents. The structure of individual classes was traditional and included the following elements: preparatory (greetings, activation of attention, formation of cognitive motives); basic (corrective and developmental exercises for the development of thinking by means of non-traditional pictorial activities); final

(conclusions and farewells). Individual classes held at the propaedeutic stage were aimed at overcoming isolation, anxiety, aggressiveness, removing negative reactions to remarks, condemnation, and failure. At this stage, we practiced not only methods of non-traditional visual activity, but also elements of music therapy, psychogymnastics, game technologies, and fairy-tale therapy. The second stage of psychological-pedagogical correction, which is presented in the program-methodical complex of correctional-educational work on the development of thinking of older preschoolers with intellectual disabilities, took place in the form of group correctional-educational classes. The goal of the second stage was the formation of productive activity, activation of initiative, cognitive motives; overcoming passive perception of reality; increasing the level of visual-action and visual-figurative thinking; maximum stimulation of all thinking operations (analysis, synthesis, generalization, comparison, critical thinking) (Synov, Matvieieva, Khokhlina 2008).

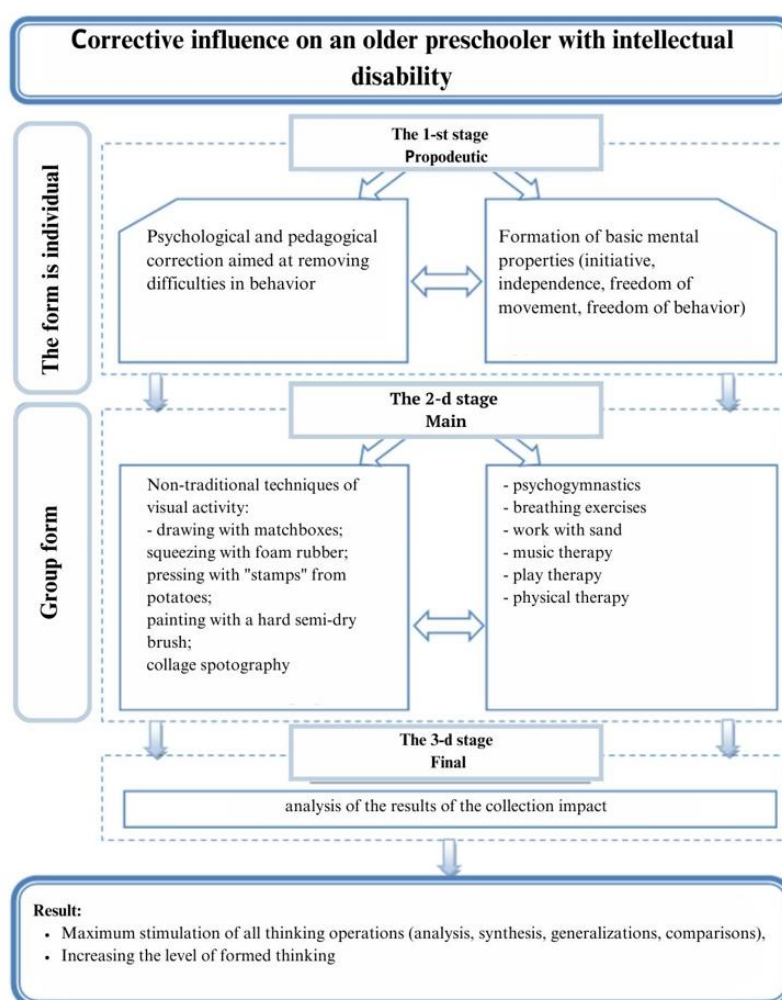

Figure 1.1. Corrective influence on an older preschooler with intellectual disabilities

The presented stage of correctional and educational work on the development of thinking contained 20 developed typical correctional and psychotherapeutic classes. The frequency of repetitions of the presented classes was determined by the level of mastery of non-traditional techniques of visual activity.

The class was held with a group of 3-6 children. Each lesson had a corrective, educational and developmental purpose. The class included not only exercises to develop the thinking of an older preschooler, but also had a psychotherapeutic effect (minutes of relaxation, breathing exercises, exercises to develop self-control, visual-motor coordination, development of auditory-speech memory) (Dushka, 2013; Ilnytska, 2015; Ilchenko, 2013). 53 children with intellectual disabilities participated in the experimental group where the formative experiment was conducted. At each lesson, we tried to be guided by the following goals and tasks, which were determined according to the main indicators and features of thinking of older preschool children with intellectual disabilities. Corrective:

- correction (growth) of rates of development of perception, formation of perceptual actions;
- correction aimed at forming needs for initiative, overcoming passive perception of reality, increasing cognitive motives;
- correction of self-service skills, formation of objective actions;
- correction of self-esteem;
- correction of behavior regulation, overcoming obstacles, completion of started work;
- correction of interpersonal relationships of children with impaired intellectual development.

Development tasks and goals included:

- development of skills in managing one's behavior; skills and abilities to manage your desires,
- the development of basic logical operations of analysis, synthesis, comparison, classification, abstraction, generalization;
- development of constructive behavior in a problematic situation;
- development of relaxation skills;
- development of skills to interact with others;
- development of the ability to transfer actions to new conditions when solving visual-action problems.

Educational goals:

- formation of moral life views and values;
- assimilation of rules and norms of behavior in the team;
- respect for generally accepted rules. Maintain order around you;
- support of friendly relations with children in various types and forms of activity;
- identifying the initiative during group interaction with others, being lenient towards other people's initiatives;
- analysis of own skills (what I can do) and their application (helping myself and others);
- detection of initiative in cognitive and constructive terms (I want to try, I want to see, I want to confess, I want to learn).

Typical correctional and psychotherapeutic classes had their own clear structure and, accordingly, the tasks and goals presented above. But traditional elements of classes that helped prepare the child for further work, relieve tension, anxiety, and possible aggressiveness became mandatory. This was facilitated by the following

exercises-rituals at the beginning of the class: "I have arrived", "A moment for greetings", "See you", "Magic ball", "Good animal", "Friendship begins with a smile", "Fairy breeze", "Bag laughter".

It was these exercises, which were repeated at each lesson, that helped the correctional teacher and psychologist to create a positive atmosphere in the lesson, set the child up for further work, and consolidate success and desired qualities.

At each lesson, an express diagnosis of the child's emotional state "My feelings" was carried out at the beginning and at the end of the lesson to monitor the mood of the older preschooler's feelings.

Finger gymnastics: "Cat and Rooster", "Guests"; "Morning"; "On a pancake", "Steamer", "Goat", "To work", "Little boy", "Second finger is grandma", "Little little napped a little", "Turtle", "Good morning", "We are baking bread", "Knock-knock, knock-knock"; exercises for the development of the ability to maintain a rhythmic sequence and reproduce it, exercises for the development of the child's fine motor skills "Find the cap by size", "Sorter", "Pick up the cork according to the color", "Sorting pebbles (groats)", "Necklace for mom", "Colored sand", "Pins in a basket" are very necessary for the development of a child's fine motor skills, which positively affects the development of thinking (Appendix L).

Exercises for the development of auditory and visual memory were mandatory elements of integrated corrective and educational classes: "Remember your pose", "Remember pictures", "Shop", "Remember and draw", "Repeat for by me."

Important elements of the classes were exercises to activate attention: "What has changed", "Cake", "Study and find", "Comparison of objects", "Find similar ones", "What is in the bag", "Four elements", "Find the same objects", "Selector", "Interweave lines".

A change in the types of activities, a kind of rest of the child took place during the mobile games that were part of the structure of each lesson. We used the following moving games: "Morning gymnastics", "Forbidden movement", "Pantomime", "Dwarfs and giants", "Catch the ball", "Quick pick up, quick put down", "Goat and wolf", "Children and rooster", "Bees", "Mice lead a dance", "The sun and the rain", "A bear in the forest", "Find a mate" (Appendix H).

Elements of psycho-gymnastics and breathing exercises were used in the integrated corrective and educational classes, which contributed to the release of tension in preschoolers, training expressiveness of gestures, expression of various feelings, the ability to control one's body, relax, relaxation: "Give it back", "Surprise", "Angry grandfather", "Shadow", "Egoist", "I want to sleep", "Snowflakes", "We smile at mom", "I am a flower", "I am the sun", "I am a cloud", "I am rain". Respiratory gymnastics was represented by the following exercises: "Where does it smell?", "Ear", "Pendulum with the head", "Hand", "Train", "Cat", "Embrace the shoulders", "Pump", "Big pendulum".

An obligatory element of integrated corrective and educational classes were exercises for the development of thinking, imagination, the ability to group objects according to certain characteristics, the development of a sense of humor, the promotion of the development of the emotional sphere: "Show in different ways", "What is suitable?", "Who else?", "Catch", "What floats, what sinks?", "What happened?", "How does it happen?", "Looking for something in common", "Who will be who?", questions to determine the goal, "Name in one word", "Find the cut pieces",

"What toy?", "Learn to imagine the sequence of actions", "Let's think", "Finish the picture", "Collect the picture", "What does not happen in the world", "Make sentences", "Draw, what did you imagine", "Both good and bad" (Appendix P).

The main part of correctional and educational classes was devoted to various exercises, didactic games, moral and ethical conversations, psychological sketches that reflected the main meaning, content and purpose of the class. So, for example, a series of games: "Be attentive", "Compare objects", "Find similar", "Find mistakes", "Match by color", "Mirror", "Ornament", "Fun triathlon", "Find the same objects", "Guess" develop attention related to the coordination of auditory and motor analyzers; imagination, learn to focus on shape and color; consolidate the ability to choose shapes; train the switching of attention and the speed of thought processes; develop stability of attention; flexibility of perception; the ability to generalize. Didactic games "Mysterious treasure chest", "Nose drawing", "Bubble hunters", "Friends in a circle", "Strange words" helped to create friendly relationships with children in various forms and activities during the experimental work. The use of audio fairy tales "The strong lion and the little kitten", "The fox and the crab", "The frog is a traveler", "How friendship arose among the birds", "The wise tales of Aunt Sova", "Feska's tongue" contributed to the formation of moral qualities, a positive attitude to other people, overcome manifestations of aggressiveness and egocentrism, helped children empathically understand the surrounding reality.

Particular attention was paid to exercises and games for the development of fine motor skills. Such exercises as "Sorting stones (groats)" (sorting by color, shape, size); didactic game "Necklace for mom", "Colored sand", "Games with clothespins", "Name vegetables", "Lace-up games" not only strengthen and develop fine motor skills and visual-motor coordination, but also help to distinguish objects by shape, color and material, developing concentration of attention, forming the skills of persistence, accuracy, children's creativity, forming a sense of beauty, learning techniques for working by a sample and creating one's own product.

So, fine motor skills is the ability of children and adults to perform precise and small movements not only with the hands, but also with the fingers and toes, thanks to the coordinated actions of such body systems as: bone, nervous and muscular.

Well-developed fine motor skills of hands and fingers allow children to perform a huge number of different processes - from elementary gestures in early childhood (for example, grasping a toy) to more complex movements at an older age (in particular, writing and drawing).

Let us remind you that according to psychologists and teachers, fine motor skills are directly related to the development of all cognitive processes: memory, attention, thinking and speech. That is why in our program and methodical complex great attention was paid to these exercises.

It should be noted that daily classes on the formation of coordinated and precise movements of fingers and hands are the basis for training imagination, observation, coordination, and most importantly, thinking. We used the so-called Su-Jok therapy, which is an effective, safe and easy-to-use method of massage, self-massage, and the development of fine motor skills. With the help of hedgehogs, balls, rings, you need to massage your fingers, which increases the energy potential of the child's body, enriches the child's knowledge about his body and develops tactile sensibility, and most importantly - contributes to the formation and correction of thinking.

Therefore, the use of non-traditional techniques of pictorial activity as a means of developing thinking based on positive emotions is based on the understanding that drawing is the first experience of expressing a child's attitude to the surrounding world; it is an opportunity to correct the shortcomings of development, upbringing, and pedagogical neglect in a creative, unique way, enriching the inner world of the child, revealing his zone of immediate development, providing new opportunities for mastering reality.

Non-traditional pictorial activity gives children many positive emotions, has an effective psychotherapeutic effect, regulates negative emotional manifestations of older preschoolers with impaired intellectual development; reveals the possibilities of using various objects as artistic material, teaches the child to analyze his own skills, to take initiative in cognitive and constructive aspects (I want to try, I want to see, I want to learn, I want to learn).

It is this non-standard way of displaying reality that can accelerate the development of thinking, memory, attention and form internal motivation for creative assimilation of reality. In our research, we emphasize precisely non-traditional techniques of imaging activity, because this always implies a positive result, creating a huge, powerful basis for overcoming intellectual underdevelopment.

After all, older preschool children with intellectual developmental disabilities, using non-traditional techniques of visual activity, can achieve a good image, which is not always possible with the use of ordinary image tools (brush, pencil), which require children to develop fine motor skills, master certain mental operations, knowledge, skills and abilities.

Non-traditional techniques of visual activity contribute to the development of spatial, visual thinking; spatial orientation on a sheet of paper; eyesight and visual perception; development of attention, imagination, perseverance and creativity; flexibility in working with different materials, control and self-control skills; development of communication skills.

"Finger palette", drawing with palms, stencil drawing, monotype, spotting, splattering technique, drawing with soap bubbles, technique of "magic" drawing, drawing on wet paper, drawing with folded paper, balloons - this is its own promising path of development, adaptation to the surrounding reality, a way of self-expression, overcoming aggression and emotional instability, stress and anxiety of an older preschooler with intellectual disabilities, the possibility of sublimation through creativity to convey one's own emotions on paper, to experiment, to become creative and unique.

Conclusions and prospects of further exploration in this direction. It was determined that the program-methodical complex of correctional and educational work on the development of thinking of older preschoolers represents targeted corrective, differentiated training and education with a psychotherapeutic effect, maximally stimulates all thinking operations (analysis, synthesis, generalization, comparison, critical thinking), stimulates the child's cultural growth in a full-fledged educational environment that can ensure her successful entry into society with involvement in various spheres of life. Therefore, non-traditional techniques of visual activity, corrective work, not only help in overcoming various difficulties, but also act as a powerful means, an impetus for intellectual development, the formation of self-awareness, the inner world of the child, his "I-concept". Art has powerful potential for

improving and correcting a child's personality, namely: it has a regulating and cathartic effect on the child, helps relieve tension, and emotionally balances it; forms cognitive motivation due to success in productive activities and recognition of the product of creativity by new people surrounding the child; satisfies value-orientational, communicative, reflective needs, provides emotional-sensual and creative development of the child's personality in the most understandable and emotional-practical form that is close to him and creates conditions for self-realization, self-movement and self-development.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Артемова, Л. В. (2010) Реалії та перспективи розвитку дошкільної освіти України в контексті ключових позицій Болонської декларації. *Вісник Глухівського державного національного педагогічного університету ім. О. Довженка*, (16), 10-14.

Березка, С. В. (2018) Аналіз ефективності застосування арт-терапевтичних методів для психокорекції дітей з порушенням інтелектуального розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*, Херсон, (3), 206-211.

Богуш, А. М. (2018) *Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі* : монографія. Кам'янець-Подільський : «Друкарня «Рута».

Войтюк, І. В. (2020) Корекція мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами нетрадиційної зображувальної діяльності : дис...канд. пед. наук : спец. 13.00.03 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ. 330 с.

Дмітрієва, І. В. (2009) Корекційні функції естетичного виховання та механізм їх реалізації в старших класах допоміжної школи : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.03. Київ. 388 с.

Душка, А. Л. (2013) Проблеми корекції недоліків розвитку у дітей із загальним недорозвитком мовлення в умовах дошкільної спеціальної освітньої установи. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*, 23(2), 210-218.

Ільницька, Т. (2015) Арт-терапія як ефективний метод реабілітації пацієнтів із захворюваннями психіки. *НейроNEWS* (10), 6- 10.

Ільченко, І. С. (2013) Арт-терапія : навчальний посібник для студентів. Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві».

Мамічева, О. В. (2017) Діагностика та корекція порушень психофізичного розвитку дітей : навчально-методичний посібник зі спеціальної психології. Слов'янськ : Вид-во Б.І. Маторіна.

Синьов, В., Матвєєва М., Хохліна О. (2008) Психологія розумово відсталої дитини : підручник. Київ : Знання.

Шульженко, Д. І. (2018) Етична та психокорекційна складові інклюзивної системи навчання учнів із інтелектуальними та аутистичними порушеннями. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Сер. 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. пр. / за ред. В. М. Синьова. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, (35), 173-180.

Юрків, Я. І. (2007) Арттерапевтичні методики як засіб реабілітації розумово відсталих дітей. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*, (2), 59-66.

REFERENCES

Artemova, L. V. (2010) *Realii ta perspektyvy rozvytku doshkilnoi osvity Ukrainy v konteksti kluchovykh pozytsii Bolonskoi deklaratsii. Visnyk Hlukhivskoho derzhavnogo natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. O. Dovzhenka. Vyp. 16. S. 10-14* [in Ukrainian].

Berezka, S. V. (2018) *Analiz efektyvnosti zastosuvannya art-terapevtychnykh metodiv dlia psykholohicheskoi korektsii ditei z porushenniam intelektualnoho rozvytku. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriiia «Psykholohichni nauky». Kherson. (3), 206-211* [in Ukrainian].

Bohush, A. M. (2018) *Pedahohichni vymiry Vasylia Sukhomlynskoho v suchasnomu osvithnomu prostori : monohrafiia. Kamianets-Podilskyi : «Drukarnia «Ruta»* [in Ukrainian].

Voitiuk, I. V. (2020) *Korektsiia myslennia ditei starshoho doshkilnoho viku z intelektualnymy porushenniamy zasobamy netradytsiinoi zobrazhuvalnoi diialnosti : dys....kand. ped. nauk : spets. 13.00.03 / Natsionalnyi pedahohichni universytet imeni M. P. Drahomanova. Kyiv. 330 s.* [in Ukrainian].

Dmytryeva, Y. V. (2009) *Korektsiini funktsii estetychnoho vykhovannia ta mekhanizm yikh realizatsii v starshykh klasakh dopomizhnoi shkoly : dys. ... kand. ped.nauk : spets. 13.00.03. Kyiv. 388 s.* [in Ukrainian].

Dushka, A. L. (2013) *Problemy korektsii nedolikh rozvytku u ditei iz zahalnym nedorozvytkom movlennia v umovakh doshkilnoi spetsialnoi osvithnoi ustanovy. Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka,(23(2), 210-218.* [in Ukrainian].

Ilnytska, T. (2015) *Art-terapiia yak efektyvnyi metod rehabilitatsii patsientiv iz zakhvoriuvanniamy psykhyky. NeuroNEWS,(10), 6- 10.* [in Ukrainian].

Ilchenko, I. S. (2013) *Art-terapiia : navchalnyi posibnyk dlia studentiv. Uman : Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Vizavi»* [in Ukrainian].

Mamicheva, O. V. (2017) *Diahnostyka ta korektsiia porushen psykholohicheskoho rozvytku ditei : navchalno-metodychnyi posibnyk zi spetsialnoi psykholohii. Sloviansk : Vyd-vo B.I. Matorina* [in Ukrainian].

Synov, V., Matvieieva M., Khokhlina O. (2008) *Psykholohiia rozumovo vidstaloj dytyny : pidruchnyk. Kyiv : Znannia* [in Ukrainian].

Shulzhenko, D. I. (2018) *Etychna ta psykholohicheskii skladovi inkluzyvnoi systemy navchannia uchniv iz intelektualnymy ta autystychnymy porushenniamy. Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Ser. 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia : zb. nauk. pr. / za red. V. M. Synova. Kyiv: NPU im. M.P. Drahomanova (35), 173-180* [in Ukrainian].

Yurkiv, Ya. I. (2007) *Artterapevtychni metodyky yak zasib rehabilitatsii rozumovo vidstalykh ditei. Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka, (2), 59-66.*

АНОТАЦІЯ

У дослідженні схарактеризовано основні напрями роботи з дітьми старшого дошкільного віку з розвитку мислення в межах програмно-методичного комплексу корекційно-розвивальної роботи.

Виявлено корекційний вплив на старшого дошкільника з інтелектуальними порушеннями. Програмно-методичний комплекс корекційно-виховної роботи з розвитку мислення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелекту

засобами нетрадиційної образотворчої діяльності у дослідженні представлено діагностичними блоками, які здійснювалися з метою систематичного моніторингу розвитку мислення дітей та оцінки ефективності комплексу. Зазначений блок включав: початкову, основну та підсумкову діагностику; блок психолого-педагогічної корекції передбачав здійснення безпосереднього корекційного впливу на дитину з метою максимальної стимуляції всіх мисленнєвих операцій (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, критичне мислення), підвищення рівня сформованості мислення. Психолого-педагогічна корекція здійснювалася в три етапи: пропедевтичний, основний, підсумковий.

Основний акцент у статті зроблено на нетрадиційних техніках образотворчої діяльності корекційної роботи, які не тільки допомагають у подоланні різноманітних труднощів, а й виступають потужним інструментом, поштовхом для інтелектуального розвитку, формування самосвідомості, внутрішнього світу дитини, її "Я-концепції". Доведено, що мистецтво має потужний потенціал для вдосконалення та корекції особистості дитини, а саме має регуляторний та катарсичний вплив на дитину, сприяє зняттю напруги, емоційно врівноважує її; формує пізнавальну мотивацію завдяки успіхам у продуктивній діяльності та визнанню продукту творчості новими людьми, які оточують дитину; задовольняє ціннісно-орієнтаційні, комунікативні, рефлексивні потреби, забезпечує емоційно-почуттєвий та творчий розвиток особистості дитини в максимально зрозумілій та емоційно-практичній формі, яка їй близька та створює умови для самореалізації, саморуку та саморозвитку.

Ключові слова: програмно-методичний комплекс; розвиток мислення; корекція мислення; порушення інтелектуального розвитку; діти старшого дошкільного віку; індивідуальна та групова робота.

УДК 373.2.016:7.012

FORMATION OF THE BASICS OF ARTISTIC AND DESIGN SKILLS IN SENIOR PRESCHOOL CHILDREN BY MEANS OF LANDSCAPE DESIGN: METHODOLOGICAL SUPPORT

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ХУДОЖНЬО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНУ: МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД

Галина Шелепко

здобувач 3 курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти освітньої програми «Освітні, педагогічні науки»
E-mail: h.v.otchenko@npu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0063-8632
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

Halyna Shelepko

getter of the 3st year of the third (educational and scientific) level of higher education of the educational program "Educational and Pedagogical Sciences"
E-mail: h.v.otchenko@npu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0063-8632
Dragomanov Ukrainian State University, Ukraine

ABSTRACT

The article clarifies the concept of methodological support as a purposeful systemic cooperation, educational support, mutual assistance of a teacher-methodologist and teachers of a preschool education institution in order to find the best way to ensure the formation of the basics of design skills in children of six years old by means of landscape design and self-improvement of artistic design education. The stages of methodical forms of activity of the educator-methodologist with teachers of the private institution «Mandarinka» on the formation of the basics of design skills in preschool children by means of landscape design are proposed: orientation-adaptive, activity-behavioral and activity-creative, taking into account the interaction: educator-methodologist-pedagogues. The stages of methodological support involve a focus on pedagogical principles: systematicity, subjectivity, consciousness, accessibility, expediency, integration, etc. The first, tentative-adaptive stage of the study was aimed at positive communication between the educator-methodologist and teachers. The second, activity-behavioral stage of the study focused on deepening teachers' understanding of the research problem. The third, activity-creative stage of the study is aimed at creative expression of teachers in the design activities of preschool education institutions and improvement of their own artistic and design skills. For each stage of methodological support, the forms of methodological work (seminar, workshop, methodological market, training in integration with a pedagogical exhibition, creative workshop, business game) on five topics with a brief result were selected. The article presents information on the seminar with a retrospective analysis of the formation and development of the formation of the basics of artistic and design skills, landscape design, and methodological support. A brief result of testing the awareness of teachers of the private preschool education institution «Mandarinka» of the concept of «formation of the basics of design skills in senior preschool age» before the introduction of the stages of methodological support (33%) and after (67%) is presented, which shows the effectiveness of the stages of methodological support used.

Key words: *basics of artistic and design skills, children of senior preschool age, landscape design.*

Актуальність теми. Сучасні якісні перетворення у галузі дошкільної освіти потребують формування творчої особистості дитини як майбутнього творця власного життя з наявними основами художньо-конструкторських умінь.

Закласти фундамент формування основ художньо-конструкторських (дизайнерських) умінь у дітей старшого дошкільного віку можливо починаючи з закладу дошкільної освіти як першого соціального інституту із «зародження» творчого потенціалу.

Значна роль у формуванні основ художньо-конструкторських (дизайнерських) умінь у дітей старшого дошкільного віку належить ландшафтному дизайну – мистецтву перетворення та оформлення з озеленення і благоустрою навколишнього природного простору закладу дошкільної освіти.

Тому запропонована тема «Формування основ художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку засобом ландшафтному дизайну: методичний супровід» є актуальною і потребує теоретичного обґрунтування і наукових результатів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наявні погляди на проблему формування основ художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку перебувають у центрі уваги Л. Артемової, А. Богущ, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій, Н. Кудикіної, Т. Піроженко, З. Плохій, Т. Поніманської, О. Савченко, Г. Тарасенко та ін. (дослідження творчості дітей, а також визначення критеріїв оцінки її результатів) (Гевко, 2019: 96); С. Гринь, С. Матвієнко та ін. (організаційно-педагогічні умови формування інтересу дітей 5-6 років до дизайнерської діяльності); Ю. Котелянець (формування творчого конструювання дітей старшого дошкільного віку); Ф. Баррон, А. Біне, Д. Богоявленська, Д. Гілфрод, О. Матюшкін, А. Маслоу, В. Моляко, О. Лук, Я. Пономарьов, К. Роджерс, Д. Томсон, Я. Шубінський, та ін. (опис різних аспектів проблеми здібностей особистості до конструктивної діяльності) (Котелянець, 2020: 113).

У розробці методів озеленення, благоустрою території закладу дошкільної освіти та ландшафтного дизайну для гармонійного формування та розвитку дітей старшого дошкільного віку внесли О. Воробйова, В. Кучерявий, Г. Москалик та ін. Розвиток екологічно спрямованих професійних інтересів майбутніх вихователів О. Соцька реалізує крізь моделювання природничо-екологічного середовища закладу дошкільної освіти із включенням елементів кімнатного квітникарства та ландшафтного дизайну (Соцька, 2022: 100).

Розгляд діагностування педагогів як основної засади методичного супроводу організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти належить О. Коваленко та ін. На особливостях методичного супроводу самостійної художньої діяльності дітей п'яти років акцентували увагу О. Коваленко та Я. Бухарева та ін.

Г. Беленька, О. Коваленко, Т. Шинкар здійснили порівняльний аналіз параметрів виміру та методичного супроводу дошкільної освіти України та країн Європейського союзу.

Організацію методичного супроводу вихователів закладу дошкільної освіти проаналізовано І. Верешко, Л. Калуською, В. Крижко, Н. Комаренко, М. Отрощенко, Є. Павлютенковим та ін. Самі ж форми методичної роботи з педагогами з'ясовано А. Богущ, В. Волковою, О. Корнеєвою, К. Крутій, Л. Швайкою та ін.

Формування цілей (мета) статті, постановка завдання. Розкрити ефективність методичного супроводу педагогів закладу дошкільної освіти з проблеми формування основ художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку засобом ландшафтного дизайну та визначити його етапи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У межах теми нашого дослідження термін «методичний супровід» є провідним, тому далі простежимо його трактування та розвиток у дошкільній педагогіці.

Активний розвиток методичного супроводу у вітчизняній науці, припав на 20-30 рр. ХХ століття, за періоду розширення мережі закладів дошкільної освіти, формування орієнтовно державного змісту дошкільної освіти в інструкційних листах, положеннях, рекомендаціях з вживанням поняття «методична робота». Почали з'являтися та діяти такі форми методичної роботи, як Всеукраїнські наради та конференції дошкільних працівників педагогічні виставки, методичні об'єднання, курси перепідготовки дошкільних працівників (Літченко та Шинкар, 2020).

Розгляд поняття «методичний супровід» сучасними дослідниками:

Г. Беленькою, І. Пазич, Н. Гавриш, О. Коваленко, К. Крутій та ін., спрямував на визначення цього поняття як цілеспрямованої системної співпраці, освітньої підтримки, взаємодопомоги вихователя-методиста та педагогів закладу дошкільної освіти з метою вирішення оптимального шляху забезпечення формування основ художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку засобом ландшафтного дизайну та самовдосконалення мистецької дизайн-освіченості.

Аналіз функціонування управління системою методичної роботи педагогічних кадрів у всіх аспектах, проведений у процесі дослідно-експериментальної роботи, що дав змогу І. Жерносеку та ін. дослідникам виокремити притаманні їй такі основні функції: діагностична, планування, організації, прогностична, моделююча, компенсаторна, відновлювальна, коригуюча, координуюча, пропагандистська, контрольна-інформаційна. Слід зазначити, що названі основні функції методичної роботи існують у тісній взаємозалежності. Це пов'язано з тим, що якість виконання однієї функції позначається на ступені успішності реалізації інших (Жерносек І, 2000).

Основою методичного супроводу є діагностична функція, підвалини якої заклали стародавні школи Давнього Вавилону середини III-тисячоліття до нашої ери та Давнього Китаю за 2200 років до нашої ери (Коваленко, 2021).

Вона полягає у постійному вивченні ступеня розриву між реальним рівнем компетентності педагогічних і керівних кадрів та вимог сучасного суспільства до рівня діяльності конкретних працівників освіти в умовах розбудови української національної системи дошкільної освіти. Вивчення реального якісного стану педагогічних кадрів – необхідна умова для прогнозованої розробки основних напрямів, змісту та методів організації вдосконалення педагогічної майстерності. Діагностична функція спричинює необхідність оволодіння сучасними методами психолого-педагогічних досліджень та регулярно застосовувати їх для збирання та опрацювання інформації про знання, вміння та навички педагогів та інших працівників системи дошкільної освіти (Жерносек І, 2000).

На сьогодні одним із методів цієї функції є тестування. Перші тести з'явилися у XIX столітті. Їх запропонував англійський учений Ф. Гальтон (Коваленко, 2021). Тести є одними із надійних, дієвих, оперативних методів оцінювання уявлення опитуваних про ту, чи іншу проблему.

У жовтні 2023 року ми здійснили тестування з проблеми формування основ художньо-конструкторських умінь у дітей шести років засобом ландшафтного дизайну з вибіркою 33 педагогів приватного закладу «Мандаринка» у Google Формі (Шелепко, 2023). Як свідчать дані опитування лише 33% знайшли найточніше визначення поняття «художньо-конструкторські уміння дітей передшкільного віку», надаючи перевагу здатності естетично оцінити навколишній світ і красу життєвих явищ та висловити емоційне ставлення до художнього образу 57%. Інші 8% обрали більш консервативне трактування цього трактування як заснованої на знаннях і навичках готовності малюка успішно виконувати творчу діяльність. І лише 2% визначила цей термін як відкритість до нових ідей та спроможність бачити нові творчі можливості перетворення предметів за рамками запропонованих ідей.

Результати тестування дали підстави до критичного аналізу стану

досліджуваної проблеми у осмисленні педагогів як такий, що потребує методичного супроводу вихователів закладу дошкільної освіти з формування основ художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку засобом ландшафтного дизайну (див. рис. 1.).

Методичний супровід педагогів закладу дошкільної освіти з формування основ художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку засобом ландшафтного дизайну передбачав орієнтацію на дидактичні принципи: *системності, суб'єктивності, свідомості, доступності, доцільності, інтегрованості* тощо та визначення трьох етапів як-то: *орієнтовно-адаптивний, діяльнісно-поведінковий та діяльнісно-творчий* з врахуванням суб'єкт-суб'єктної взаємодії: «вихователь-методист»- «педагоги».

Рис.1. Етапи методичного супроводу педагогів закладу дошкільної освіти з формування основ художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку засобом ландшафтного дизайну

Перший, орієнтовно-адаптивний етап дослідження спрямовувався на позитивне спілкування вихователя-методиста з педагогами з метою створення атмосфери довіри, доброзичливості, відкритого діалогу з усіма учасниками методичного зібрання, та на «включення» до основної проблематики дослідження – формування основ художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку засобом ландшафтного дизайну.

Пропедевтична робота з вихователями на цьому етапі складалась із *семінару* на тему «Ретроспективний екскурс становлення та розвитку формування основ художньо-конструкторських умінь й ландшафтного дизайну»; *семінару-практикуму* «Формування художньо-конструкторських (дизайнерських) умінь у дітей старшого дошкільного віку» із включення вихователів у дизайнерську діяльність з наступним обговоренням ключового питання із з'ясуванням думок учасників до формування художньо-конструкторських умінь у дітей шести (семи) років.

На першому семінарі був здійснений ретроспективний екскурс становлення та розвитку формування основ художньо-конструкторських умінь, ландшафтного дизайну, який окреслив у три етапи: етап виникнення (1920-ті

pp.); етап відродження (1960-ті pp.); сучасний етап розвитку (Матвієнко, 2016).

Дизайн як професія мала свій початок більше ста років тому у Німеччині (м. Веймар) у 1919 році, коли відбулося революційне перетворення практики і теорії мистецтва, яке стосувалося, перш за все, креативного переосмислення функціональності наочно-обладнаного середовища, його «облагороджування». Так виник особливий напрям мистецтва – дизайн, своєрідною колыскою якого була школа Баухауз, фахівці якої займалися проектуванням предметів побуту. Пропедевтичні курси навчального закладу Баухауз вимагали від тих, хто навчається засвоєння спеціальних художньо-конструкторських умінь. У цей час з'явилися й нові професії – художник-конструктор та дизайнер (Матвієнко, 2016).

На етапі відродження (1960-ті pp.) особливу роль відігравали дискусії спеціальних художньо-конструкторських бюро, наукових інститутів, науково-дослідних інститутів, міністерств, присвячені визначенню місця дизайну серед інших видів діяльності, з'ясувавши відповіді на запитання: «чи впливає сформованість професійних художньо-конструкторських умінь і навичок на ефективність професійної підготовки до дизайнерської діяльності й чи є це метою художньо-конструкторської освіти в цілому?» (Шабельник, 2012).

Сучасна дизайн-освіта характеризується впровадженням дизайнерської діяльності у закладах дошкільної освіти, залученням дітей старшого дошкільного віку до прикрашання, благоустрою природного простору засобами ландшафтного дизайну та формування у них основ художньо-конструкторських умінь.

Далі з'ясували витoki і розвиток ландшафтного дизайну. Таким чином, у зв'язку з інтенсивною індустріалізацією великих міст Європи ХХ століття виник термін «ландшафтний дизайн». Проте перші дослідження садового мистецтва відбулися ще 10000 років тому, коли знатні люди для відпочинку та дозвілля прикрашали сади власних угідь. Термін «ландшафтна архітектура» вперше застосований у 1866 році Ф. Олмстедом (Глибовець і Костюк, 2013).

На території України садово-паркове мистецтво започатковується у VIII столітті зі створення Національного дендрологічного парку «Софіївка», парку з елементами романтизму та сентименталізму «Олександрія», Національного історико-культурного заповідника «Качанівка». Нині ландшафтний дизайн як мистецька діяльність у нашій державі інтенсивно розвивається та спостерігається тенденція до широкого його впровадження, особливо у приватних закладах дошкільної освіти.

Другий, діяльнісно-поведінковий етап дослідження орієнтувався на поглиблення уявлення педагогів щодо формування художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку засобом ландшафтного дизайну.

У рамках цього етапу взаємодія з вихователями включала форму *методичний ринок* «Педагогічні умови формування «художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку» засобом ландшафтного дизайну», на якому спрямовувалася увага педагогів на пошук, розвиток, підтримку педагогічних умов дизайнерських умінь у дітей передшкільного віку.

Третій, діяльнісно-творчий етап дослідження спрямований на творче самовираження педагогів у дизайнерській діяльності закладу дошкільної освіти та удосконалення власних художньо-конструкторських умінь.

Продовжуючи співпрацю з вихователями, проведено *тренінг* в інтеграції

із педагогічною виставкою «Ландшафтний дизайн як засіб формування художньо-конструкторських (дизайнерських) умінь у дітей старшого дошкільного віку», на якому завдяки іграм, командній роботі та демонстрації 2D та 3D ландшафтного дизайну у закладі дошкільної освіти педагоги з'ясували роль ландшафтного дизайну у формуванні художньо-конструкторських (дизайнерських) умінь у дітей старшого дошкільного віку та найефективніші варіації його створення; *творчої майстерні* «Педагогічний супровід формування художньо-конструкторських (дизайнерських) умінь у дітей старшого дошкільного віку (методи, прийоми та засоби)» із демонструванням творчих підходів вихователів до використання методів, прийомів та засобів педагогічного супроводу за цією проблемою; *ділової гри* «Педагогічне партнерство з батьками з проблеми формування “художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку” засобом ландшафтного дизайну», під час якої моделювалися ситуації педагогічної взаємодії з батьками у діалогах між педагогами та обговорювалися нові погляди цих та шляхи її вирішення тощо.

Завершальною фазою методичного супроводу було повторне тестування педагогів за тими ж запитаннями (Шелепко, 2023). З'ясували, що більшість опитуваних (67%) респондентів цього разу надали перевагу більш чіткому формулюванню поняття «формування основ художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку», що підтверджує ефективність впроваджених етапів методичного супроводу.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Оскільки основою методичного супроводу як цілеспрямованої системної співпраці, освітньої підтримки, взаємодопомоги вихователя-методиста та педагогів закладу дошкільної освіти є діагностична функція, ми здійснили тестування 33 педагогів приватного закладу «Мандаринка». У результаті тестування з'ясували розуміння основного поняття дослідження «формування основ художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку». Для підвищення педагогічної майстерності, фаховості вихователів з проблеми ми запропонувати проведення ефективних методичних форм взаємодії вихователя-методиста з педагогами приватного закладу «Мандаринка» щодо формування основ художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку засобом ландшафтного дизайну за етапами: орієнтовно-адаптаційний, діяльнісно-поведінковий, діяльнісно-творчий, що передбачали орієнтацію на дидактичні принципи (системності; суб'єктивності, свідомості; доступності, доцільності; інтегрованості тощо). Повторне тестування за тими ж самими запитаннями показало збільшення усвідомленості розуміння основного поняття дослідження відповідно на 34%, що підтверджує ефективність використаних методичного супроводу з проблеми.

Перспективою подальших досліджень вбачаємо у педагогічному супроводі батьків з проблеми формування основ художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку засобом ландшафтного дизайну.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Гевко О. (2019). Педагогічні умови формування творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Молодь і ринок. №12 (179). С.95-100.

Глибовець В. Л., Костюк А. В. (2013). Роль ландшафтного дизайну у

розвитку сучасного міста (на прикладі міста Києва). Економічна та соціальна географія. № 2 (67). С.223-232.

Жерносек І. П. (2000). Науково-методична робота в навчальних закладах системи загальної середньої освіти: Монографія. Київ. 124 с.

Коваленко О. В. (2021). Діагностування педагогів як основної засади методичного супроводу організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2021. № 36 (2). С. 77–83.

Котелянець Ю. (2020). Формування творчого конструювання дітей старшого дошкільного віку. Наукові записки. Педагогічні науки. №.185. С.112-117.

Літченко О. Д., Шинкар Т. Ю. (2020). Методичний супровід здійснення трудового виховання дітей дошкільного віку: історичний аспект. International periodic scientific journal. № 5 (13). URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32984/1/O_Litichenko_T_Shynkar_MSZTVDDVIA_2020.pdf

Матвієнко С. І. (2016). Художня праця та основи дизайну: навчальний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя. 201 с.

Соцька О. П. (2022). Морально-етичні виміри професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Психолого-педагогічний супровід підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти: зб. наукових праць за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції «Психолого-педагогічний супровід підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти», присвяченої 205-річчю Університету Ушинського, (6 червня 2022 р.) / [редкол.: А.М. Богуш, Л.І. Березовська, Ю.А. Руденко]. Одеса: ФОП Бондаренко М.О. С. 97-101.

Шабельник С.О. (2012). Витоки дизайнерської освіти. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. № 37. С. 101-105.

Шелепко Г. В. (2023). Анкета для вихователів закладів дошкільної освіти. 2023. URL: <https://docs.google.com/forms/d/145-CubZ5R3EHgorba93-soF1rdknhU7GMXyZRo0uIxxk/edit>

REFERENCES

Hevko O. (2019). Pedagogichni umovy formuvannia tvorchykh zdibnostei ditei starshoho doshkilnoho viku. [Pedagogical conditions of formation of creative abilities of children of senior preschool age] Molod i rynok. №12 (179). S.95-100 [in Ukrainian].

Hlybovets V. L., Kostiuk A. V. (2013). Rol landshaftnoho dyzainu u rozvytku suchasnoho mista (na prykladi mista Kyieva) [The role of landscape design in the development of a modern city (on the example of the city of Kyiv)]. Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia. № 2 (67). S.223-232 [in Ukrainian].

Zhernosek I. P. (2000). Naukovo-metodychna robota v navchalnykh zakladakh systemy zahalnoi serednoi osvity [Scientific and methodological work in educational institutions of the general secondary education system]: Monohrafiia. Kyiv. 124 s [in Ukrainian].

Kovalenko O. V. (2021). Diahnostuvannia pedahohiv yak osnovnoi zasady metodychnoho suprovodu orhanizatsii osvitnoho protsesu u zakladi doshkilnoi osvity. [Diagnostics of teachers as the main basis for methodological support of the organization of the educational process in preschool education]. Pedagogichna osvita: teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedagogika. № 36 (2). S. 77–83 [in Ukrainian].

Kotelianets Yu. (2020). Formuvannia tvorchoho konstruiuvannia ditei starshoho

doshkilnoho viku. [Formation of creative design of children of senior preschool age] Naukovi zapysky. Pedagogichni nauky. Vyp.185. S.112-117 [in Ukrainian].

Litichenko O. D., Shynkar T. Yu. (2020). Metodychnyi suprovid zdiisnennia trudovoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku: istorychnyi aspekt. [Methodological Support for the Implementation of Labor Education of Preschool Children: Historical Aspect.]. International periodic scientific journal. № 5 (13). URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32984/1/O_Litichenko_T_Shynkar_MSZTVDD_VIA_2020.pdf [in Ukrainian].

Matviienko S. I. (2016). Khudozhnia pratsia ta osnovy dyzainu [Artistic work and design basics]: navchalnyi posibnyk. Nizhyn: Vydavnytstvo NDU im. M. Hoholia. 201 s [in Ukrainian].

Sotska O. P (2022). Moralno-etychni vymiry profesiinoi pidhotovky maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity. [Moral and ethical dimensions of professional training of future preschool teachers]. Psykholoho-pedahohichniy suprovid pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv u zakladakh vyshchoi osvity: zb. naukovykh prats za materialamy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Psykholoho-pedahohichniy suprovid pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv u zakladakh vyshchoi osvity», prysviachenoї 205-richchiu Universytetu Ushynskoho, (6 chervnia 2022 r.) / [redkol.: A.M. Bohush, L.I. Berezovska, Yu. A. Rudenko]. Odesa: FOP Bondarenko M.O. S. 97-101 [in Ukrainian].

Shabelnyk S.O. (2012). Vytoky dyzainerskoї osvity. Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity. № 37. S. 101-105 [in Ukrainian].

Shelepko H. V. (2023). Anketa dlia vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity [Questionnaire for teachers of preschool education institutions]. URL: <https://docs.google.com/forms/d/145-CubZ5R3EHgorba93-soF1rdknhU7GMXyZR00uIxx/edit> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

В статті з'ясовано сутність поняття методичного супроводу як цілеспрямованої системної співпраці, освітньої підтримки, взаємодопомоги вихователя-методиста та педагогів закладу дошкільної освіти з метою вирішення оптимального шляху забезпечення формування основ дизайнерських умінь у дітей шести років засобом ландшафтного дизайну та самовдосконалення мистецької дизайн-освіченості. Запропоновано етапи проведення методичних форм діяльності вихователя-методиста з педагогами приватного закладу «Мандаринка» щодо формування основ дизайнерських умінь у дітей передшкільного віку засобом ландшафтного дизайну: орієнтовно-адаптивний, діяльнісно-поведінковий та діяльнісно-творчий з врахуванням взаємодії: вихователь-методист-педагоги. Етапи методичного супроводу передбачають орієнтацію на дидактичні принципи: системності, суб'єктивності, свідомості, доступності доцільності, інтегрованості тощо. Перший, орієнтовно-адаптивний етап дослідження спрямовувався на позитивне спілкування вихователя-методиста з педагогами. Другий, діяльнісно-поведінковий етап дослідження орієнтувався на поглиблення уявлення педагогів щодо проблеми дослідження. Третій, діяльнісно-творчий етап дослідження спрямований на творче самовираження педагогів у дизайнерській діяльності закладу дошкільної освіти та удосконалення власних художньо-конструкторських умінь. До кожного

етапу методичного супроводу дібрано форми методичної роботи (семінар, семінар-практикум, методичний ринок, тренінг в інтеграції із педагогічною виставкою, творча майстерня, ділова гра) за шістьма темами зі стислим результатом. Представлено інформацію до проведеного семінару із здійсненим ретроспективним аналізом становлення та розвитку формування основ художньо-конструкторських умінь, ландшафтного дизайну, методичного супроводу. Наведено результат тестування усвідомленості педагогами приватного закладу дошкільної освіти «Мандаринка» поняття «формування основ дизайнерських умінь у старшого дошкільного віку» до впровадження етапів методичного супроводу (33%) та після (67%), що показує ефективність використаних етапів методичного супроводу.

Ключові слова: основи художньо-конструкторських умінь, діти старшого дошкільного віку, ландшафтний дизайн.

УДК 373.3.021.33:81'243

BILINGUALISM OF CHILDREN OF MIDDLE PRESCHOOL AGE: THE THEORETICAL FOUNDATIONS

БІЛІНГВІЗМ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

Надія Коновалова

здобувач 2 курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти освітньої програми «Освітні, педагогічні науки»
E-mail: zarubanadiia@gmail.com
ORCID 0000-0002-0813-368X
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна

Nadiia Konovalova

getter of the 2st year of the third (educational and scientific) level of higher education of the educational program "Educational and Pedagogical Sciences"
E-mail: zarubanadiia@gmail.com
ORCID 0000-0002-0813-368X
National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine

ADSTRACT

The article presents a historical overview of the development of scientific thought in the field of child bilingualism. It concludes that the study of child bilingualism has undergone rapid development and encompasses stages such as: 1) scientific works on the study of individual cases of bilingualism in families with bilingual linguist parents and its influence on the cognitive development of children; 2) comprehensive research in the field of child bilingualism; 3) detailed recommendations for the effective development of child bilingualism, the establishment of centers, and research schools for the study of bilingualism.

The article emphasizes the complexity of the phenomenon of bilingualism and highlights its various aspects, including linguistic, psycholinguistic, neurolinguistic, sociological, and language teaching aspects. It analyzes existing definitions of the concept of "bilingualism" in scientific literature and demonstrates the lack of unity in the understanding of the content of bilingualism. It is revealed that the preference for a specific semantic load of the term "bilingualism" depends on the aspect in which it is

considered. The article proposes a definition of bilingualism of children of middle preschool age as the mastery of communicative competence in two languages at a level that corresponds to the norms of their linguistic development, enabling effective communication in each language in real communication situations in accordance with the children's age characteristics. It also provides a compiled classification of types of bilingualism based on the volume of language competence, the nature of the interaction of language systems in consciousness, the way each language is linked to thinking, the level of language proficiency, the method of formation, communicative activity, speech form, awareness of formation, ethnolinguistic criterion, language prestige, degree of language relatedness, the nature of language contacts, the sequence of acquisition, the level of mastery of the sociocultural aspect of language, societal prevalence, and linguistic correctness. Furthermore, it suggests a classification of types of bilingualism from the perspective of preschool pedagogy and for the purpose of constructing a bilingual environment as a means of forming bilingualism of preschool children, taking into account the volume and nature of bilingualism, as well as the characteristics of the process of acquiring bilingualism.

Key words: *bilingualism, bilinguality, child bilingualism, bilingual studies, speech competence.*

Relevance of the research topic. Acquiring a foreign language by preschool-aged children is a characteristic feature of modern Ukrainian preschool pedagogy. Developing foreign language communicative competence in children of a certain age implies that their communicative competence will be "layered" between competence in a foreign language and their native language, meaning we are talking about what's known as bilingualism. Childhood bilingualism in its various natural manifestations has been known to humanity for a long time. However, it only became a subject of scientific research relatively recently and has been studied for just over a century. Literature analysis has shown that researchers tend to pay more attention to issues related to the methodology of fostering childhood bilingualism and less to theoretical questions. Also, the phenomenon of childhood bilingualism is highly diverse and can have numerous manifestations, depending on the conditions of its development; the languages the child is exposed to, their relatedness, and so on. Considering this diversity and the fact that introducing a foreign language to children in their middle preschool years is a well-established practice in Ukrainian preschool pedagogy, it's essential to develop a clear definition of the concept of childhood bilingualism at this age and classify its types. This should serve as a starting point for understanding which particular type of bilingualism is the objective of a given methodology.

Analysis of recent research and publications. Abroad, researchers such as J. Ronjat, W. Leopold, G. Hoyer, M. Smith, R. Bjorling, A. Tabure-Kollier, E. Haugen, W. Elwert, M. Morrell, V. Ruke-Dravinya, A. Zaremba, V. Engel, G. Totten, R. Metro, E. Oskar, J. Sanderson, E. Harding, F. Riley, C. Becker, T. Tokuhama-Espinosa, P. Fitzpatrick, S. Berron-Hauwaert, B. Abdelilah-Bauer, A. Kosta, and F. Mendoza have studied childhood bilingualism. Among Ukrainian researchers who have dedicated their studies to the issue of childhood bilingualism, we can mention A. Bohush, I. Lutsenko, Y. Matsneva, S. Zhabotynska, V. Baranova, O. Shevchuk-Klyuzhiva, O. Chernyakova, A. Tymoshenko, and others.

Forming of aims (goal) of the article, setting tasks. The aim and objectives of

the research are to define the concept of bilingualism in children of middle preschool age and to refine the classification of its types from the perspective of preschool pedagogy.

Presentation of the Main Research Material with full justification of the obtained scientific results. The 20th and 21st centuries are characterized by the rapid development of scientific thought in the field of childhood bilingualism. There is a growing awareness of the significance of this issue for contemporary society, its multi-aspect nature, and complexity and it is seen as a quick transition from the study of childhood bilingualism at the level of individual families and a few children to the establishment of a distinct interdisciplinary field known as "bilingual studies". The initial stage of the development of scientific thought in the field of childhood bilingualism was marked by the formulation of problem statements in this area, the accumulation of materials, and the establishment of directions for further research. During this period, the first scientific works on childhood bilingualism began to emerge, primarily describing specific cases of childhood bilingualism in families of bilingual parent-linguists, including scholars like J. Ronjat, W. Leopold, G. Hoyer, and M. Smith. These works primarily focused on the influence of bilingualism on the cognitive development of children. Subsequently, the development of scientific thought in the field of childhood bilingualism was characterized by the emergence of comprehensive works that began to consider the phenomenon of bilingualism in all its complexity. At the modern stage, scientific thought in the field of childhood bilingualism is flourishing, questions raised earlier continue to be studied, and bilingualism is being investigated in individual families, there is an active increase in the number of speech combinations analyzed, the repetition of speech combinations allows for a more detailed characterization of the specific features of certain bilingualisms, the number of countries researching bilingualism is increasing, and some countries are establishing centers and academic schools for bilingualism studies, the works with generalized recommendations for effectively shaping childhood bilingualism, especially for parents, are being published.

The phenomenon of bilingualism, including childhood bilingualism, is a complex scientific problem, it is studied by many disciplines and is examined from various aspects. Specifically, the following aspects of bilingualism can be distinguished: 1) *Linguistic Aspect* – linguistic contact: interaction, permeation, and mutual influence between two languages that encompasses lexical borrowing, grammatical forms, phonetic and stylistic influences, and more; 2) *Psycholinguistic Aspect* – psychological mechanisms of language production in bilingual individuals; 3) *Neurolinguistic Aspect* - it explores the connection between bilingualism and the functional and structural characteristics of brain activity; 4) *Sociological Aspect* – focused on the conditions that give rise to bilingualism, the interaction of two languages within a society, and the determination of the functions and roles of each language; 5) *Language Education (Pedagogical) Aspect* – methods, techniques, and strategies used for acquiring bilingualism. The following sciences are involved in the study of childhood bilingualism: linguistics, psychology, neuropsychology, sociology, and pedagogy.

Due to the complexity and multifaceted nature of the bilingualism phenomenon, there are various definitions for this concept in scientific thought. First of all, there are different views on the extent of competence in two languages that the term "bilingualism" encompasses. In this regard, there are quite polar perspectives, ranging from the expectation of maximal language competence in both languages, akin to

native speakers (as proposed by L. Bloomfield, M. Siguan and W. Mackey, R. Titone, F. Mendoza), to a broader inclusion of individuals under the term "bilinguals," even those with limited knowledge of a foreign/second language, extending only to a few words (as proposed by A. Dibold) [Baker, 2016: 19]. Some scholars (such as B. Abdelilah-Bauer, F. Grosjean, A. Bogush and others) take a moderate position, and they acknowledge the acceptability of varying degrees of proficiency in two languages for bilinguals and emphasize that both languages should be able to perform their primary function – serving as a means of communication, facilitating the exchange of ideas, and coordinating joint actions in everyday life [Abdelilah-Dauer, 2020: 25].

Nevertheless, in the field of science, it's not uncommon to encounter assertions that equal proficiency in languages for bilinguals is an unattainable, ideal situation [Matsnieva, 2016: 39]. Emphasizing equal language proficiency in the definition of bilingualism indicates a focus on the linguistic aspect of bilingualism. In cases where uneven language proficiency and usage depending on the linguistic situation are allowed, it relates to the sociological definition of bilingualism. An example of a concept that often replaces the term "bilingualism" in the psychological context is "bilingualism," as proposed by J. Hammers and M. Blanc, in which bilingualism is defined as a "psychological state of an individual that provides access to the use of more than one linguistic code" [Josiane, 2020: 6].

In view of the above, the conclusion reached by Y. Matsneva seems appropriate, which is that bilingualism should be understood as the coexistence of two languages, all other details are clarifying characteristics of a specific type of bilingualism and reflect the aspect in which bilingualism is considered [Matsnieva, 2016: 40]. Building upon this perspective and taking into account the conclusion of F. Mendoza [Mendoza, 2010: 52, 93], we find it appropriate to define bilingualism of children of middle preschool age as the children's possession of communicative competence in two languages at a level that corresponds to the norms of their language development that ensures effective communication in both languages in real communicative situations, taking into account the children's age-specific characteristics.

The multifaceted nature of bilingualism leads to an extensive classification and a large number of types of bilingualism. Below is a generalized classification of types of bilingualism in general and, specifically, child bilingualism.

1. *Based on the extent of language competence*: productive (comprehension, fluent and creative language production in two languages); reproductive (the ability to reproduce what has been read or heard); receptive (understanding two languages without necessarily speaking in one of them).

2. *Based on the nature of interaction between language systems in consciousness*: pure/autonomous (languages do not intersect, neither in acquisition nor in functioning, and they have distinct areas of application); mixed (arises in conditions where languages interact and coexist).

3. *Based on the connection of each language with thought*: direct (determines the way two language systems interact for a bilingual, where they exist independently but both are connected to thought, typically formed at an early age); indirect (involves the functioning of the second language through the first, which is directly connected to thought).

4. *Depending on the impairment of the speech mechanism / on the extent of language proficiency*: dominant/unbalanced (characterized by the majority of life situations being served by one language system, and using the other language system

creates more cognitive strain); balanced/equilingualism/ambilingualism (entails an equal age-appropriate language competence in two languages); semi-bilingualism (limited vocabulary and imprecise grammar in both languages); pre-bilingualism/developing bilingualism (an intermediate stage between monolingualism and bilingualism when a person is in the early stages of acquiring a second language and is expected to reach bilingualism).

5. *Based on the formation method*: natural (developed unconsciously during the acquisition of two languages under the influence of the language environment); artificial (formed through deliberate learning, pursued as a personal goal); synthesized (involves the presence of formal language learning, as well as the instruction of certain subjects in that language).

6. *Based on communicative activity*: active (widespread use of both languages in everyday communication); passive/dormant (temporal and functional aspects of language activity equal to zero).

7. *Based on language form*: spoken (entails proficiency in only oral language skills in two languages); written (involves written literacy in both languages while lacking language proficiency in one of them); bilectal (a requirement for equilingualism).

8. *Based on the awareness of formation*: elemental/international (formation occurs spontaneously outside of the adult's intention); intentional (formed according to specific methodologies and principles for bilingualism formation).

9. *Based on ethno-linguistic criteria*: biethnic (formed in a child by parents/adults of different nationalities); monoethnic (formed by parents/adults of the same nationality with the aim of developing cultural diversity).

10. *Based on language prestige*: additive (both languages have high value in society, which facilitates a child's successful acquisition of them); subtractive (one of the languages is not prestigious in society, leading to a lack of desire for the child to communicate in it).

11. *Based on the level of linguistic relatedness*: close kin (closely related languages); distant kin (less closely related languages).

12. *Based on the nature of linguistic contacts*: contact (language speakers reside in adjacent or the same regions); non-contact (distant geographical locations of the countries where the languages are spoken).

13. *Based on the sequence of acquisition*: simultaneous/synchronous/child (acquiring both languages from birth); sequential/step-by-step.

In the field of science, there is no single perspective on the age boundaries that distinguish these two types of bilingualism. It is possible to agree with C. Baker, who pointed out that "there are no clear boundaries between simultaneous and sequential bilingualism, although age often serves as an indicator" [Beiker, 2016: 121]. For instance, H. Moradi emphasizes that synchronous bilingualism means acquiring two languages from birth [Moradi, 2014: 108]. Other scholars, including C. Baker, B. Abdelilah-Bauer, adhere to the viewpoint that simultaneous bilingualism extends to cases where a second language is introduced in communication with a child before the age of 3 [Beiker, 2016: 14-15]. F. Mendoza considers the acquisition of basic structures of the native language as the criterion for distinguishing between simultaneous and sequential bilingualism [Mendoza, 2010: 55].

14. *Based on the level of mastering the socio-cultural aspect of the language*: bilingualism with biculturality, monoculturality, acculturality.

15. *Based on the level of spread in society*: massive (encompassing the entire nation or the majority of it); group (encompassing specific segments of the population); individual/bilingualism (characterizing individual persons).

16. *Based on language correctness*: coordination (correct usage of two languages); subordinative (language mixing, linguistic interference).

Due to the significant diversity of classifications and types of bilingualism from the pedagogical perspective and with the aim of establishing a bilingual environment as a means of fostering bilingualism in preschool children, we find it appropriate to group classifications of types of bilingualism based on the following aspects:

- Based on the extent and nature of bilingualism:

- Objectively-determined bilingualism (where language acquisition is influenced by factors beyond the individual's control): based on the nature of language contacts, the level of linguistic relatedness between languages, and the prestige of languages (which may sometimes be associated with subjectively-determined factors).

- Subjectively-determined bilingualism (influenced by factors dependent on the individual's stage of language acquisition and applied methods): based on language form, communicative activity, language proficiency levels, the nature of interaction between linguistic systems in an individual's consciousness, the extent of language competence, and the relationship between language and thought.

- Based on the peculiarities of the bilingualism acquisition process: in terms of the sequence of acquisition, ethnolinguistic criteria, level of consciousness in formation, age at which bilingualism forms, method of formation.

Conclusions and prospects for further research in this area. Consequently, through a theoretical analysis of this issue, it has been determined that bilingualism of children of middle preschool age refers to these children possessing *communicative competence in two languages at a level that corresponds to the norms of their language development that ensures effective communication in each of the languages in real communication situations, while considering the age characteristics of the children.* We have proposed an author's classification of types of bilingualism from the perspective of preschool pedagogy based on the extent and nature of bilingualism and the peculiarities of the bilingualism acquisition process. In the future, we consider it's relevant to develop methods and techniques of forming bilingualism of children of middle preschool age.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Баранова В. (2018). Розвиток мовлення двомовної дитини третього року життя у двомовних сім'ях. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету К.Д. Ушинського*, 3 (122), 97-102.

Бейкер К. (2016). *Основи білінгвальної освіти і білінгвізму*. Дніпро. Ліра.

Мацнева Є.А. (2016). Проблема дефініції терміна "білінгвізм". *Інтелект, особистість, цивілізація*, (12), 36-44.

Abdelilah-Dauer, B. (2020). *El Desafio del bilinguismo*. (Tercera edicion). Morata.

Baker, C. (2007). *Parents' and Teachers' Guide to Bilingualism*. (3rd Edition). Multilingual Matte.

Hoffman C. (2014). *Introduction to bilingualism*. NY. Taylor & Francis.

Josiane F., & Blanc M. (2000). *Bilinguality and Bilingualism*. Cambridge. Cambridge University Press.

- Mahootian Sh. (2019). *Bilingualism*. NE. Taylor & Francis.
Mendoza, F. (2010). *Primera infancia, dilinguismo y educacion infantile*. Mexico. Trillas.
Moradi H. (2014). An Investigation through Different Types of Bilinguals and Bilingualism. *International Journal of Humanities & Social Science Studies*, (1), 107-112.

REFERENCES

- Baranova. V.V. (2018). Rozvytok movlennia dvomovnoi dytyny tretoho roku zhyttia u dvomovnykh simiakh [Speech development of a bilingual child in the third year of life in bilingual families]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrajinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu K.D. Ushynskoho – Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*, 3(122), 97-102.
Beiker, K. (2016). Onovy bilinhvalnoi osvity i bilinhvizmu [Updates of bilingual education and bilingualism]. Dnipro: Lira [in Ukrainian].
Matsnieva, Ye.A. (2016). Problema definitsii termina "bilinhvizm" [The problem of the definition of the term "bilingualism"]. *Intelekt, osobystist, tsyvilizatsiia – Intelligence, personality, civilization*, 12, 36-44 [in Ukrainian].
Abdelilah-Dauer, B. (2020). *El Desafio del bilinguismo*. (Tercera edicion). Morata [in Spanish].
Baker, C. (2007). *A Parents and Teachers Guide to Bilingualism*. (3rd ed.). Bristol: Multilingual Matte [in English].
Hoffman, C. (2014). *Introduction to bilingualism*. Abingdon-on-Thames: Taylor & Francis [in English].
Josiane, F. H., & Blanc, M. (2000). *Bilinguality and Bilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
Mahootian, Sh. (2019). *Bilingualism*. Abingdon-on-Thames: Taylor & Francis [in English].
Mendoza, F. (2010). *Primera infancia, dilinguismo y educacion infantile*. Mexico: Trillas [in Spanish].
Moradi, H. (2014). An Investigation through Different Types of Bilinguals and Bilingualism. *International Journal of Humanities & Social Science Studies*, 1, 107-112 [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті представлений історичний екскурс у становлення наукової думки у сфері дитячого білінгвізму. Зроблено висновок, що вивчення дитячого білінгвізму пройшло стрімкий розвиток і охоплює етапи появи 1) наукових робіт щодо вивчення індивідуальних випадків білінгвізму у сім'ях двомовних батьків-лінгвістів та його впливу на когнітивний розвиток дітей; 2) комплексних робіт у сфері дитячого білінгвізму; 3) детальних рекомендацій щодо ефективного формування дитячого білінгвізму, центрів та наукових шкіл із вивчення білінгвізму. Підкреслено строкатість явища білінгвізму, виділено його аспекти: лінгвістичний, психолінгвістичний, нейролінгвістичний, соціологічний, лінгводидактичний. Проаналізовано існуючі у науковій літературі визначення поняття «білінгвізм», доведено відсутність єдності у питанні змісту явища «білінгвізму». Виявлено, що прихильність до певного змістовного навантаження поняття «білінгвізм» залежить від аспекту, в якому він розглядається.

Запропоновано визначення білінгвізму дітей середнього дошкільного віку як володіння дітьми комунікативною компетентністю у двох мовах на рівні, що відповідає нормам їх мовленнєвого розвитку, яке забезпечує ефективну комунікацію кожною із мов у реальних ситуаціях спілкування відповідно до вікових особливостей дітей. Проаналізована та скомпільована класифікація видів білінгвізму за обсягом мовленнєвої компетентності, характером взаємодії мовленнєвих систем у свідомості, способом зв'язку кожної із мов із мисленням, обсягом володіння мовами, способом формування, комунікативною активністю, формою мови, усвідомленістю формування, етнолінгвістичним критерієм, престижністю мови, рівнем спорідненості мов, характером мовленнєвих контактів, послідовністю засвоєння, рівнем оволодіння соціокультурним аспектом мови, поширенням у суспільстві, правильністю мовлення. Запропоновано класифікацію видів білінгвізму у аспекті дошкільної педагогіки та з метою конструювання білінгвального середовища як засобу формування білінгвізму у дітей дошкільного віку: за обсягом та характером білінгвізму та за особливостями процесу оволодіння білінгвізмом.

Ключові слова: білінгвізм, білінгвалізм, білінгвізм дітей середнього дошкільного віку, білінгвологія, мовленнєва компетентність.

UDC 373.2.015.31:004(043.3)

STUDY OF THE CURRENT STATE OF FORMATION OF THE FOUNDATIONS OF CRITICAL THINKING IN SENIOR PRESCHOOL AGE CHILDREN: EMOTIONAL AND CRITICAL CRITERION

ДОСЛІДЖЕННЯ АКТУАЛЬНОГО СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ОСНОВ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ЕМОЦІЙНО-КРИТИЧНИЙ КРИТЕРІЙ

Ірина Кузьменко

асистент кафедри дошкільної освіти,
E-mail: kuzmenkoirisha30@gmail.com
ORCID 0000-0001-6483-7983

Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, Україна

Iryna Kuzmenko

assistant of the department preschool education,
E-mail: kuzmenkoirisha30@gmail.com
ORCID 0000-0001-6483-7983

Ukrainian State University named
after Mykhailo Drahomanov, Ukraine

ABSTRACT

In the article, components, criteria, indicators of the level of formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children are considered as a criterion-diagnostic tool for organising the summative stage of the study, as a special form of organisation of individual mental experience, which reflects the individual intellectual resources of the child, manifested in the nature, specificity of reproduction of reality in the child's mind, logical operations, types, forms, qualities of critical thinking. The peculiarities of critical thinking formation are determined by understanding the component structure of the presented phenomenon, criteria, indicators, and signs. The emotional component of the formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children characterises the emotional state,

emotional reactions of the child during thinking activities, readiness to accept other people's points of view and evaluate them. The emotional-critical criterion of the formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children reflects the emotional component of the formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children and is characterised by the following indicators: emotional state during problem tasks, emotional reaction to comments, mistakes, unsuccessful completion of the task; ability to treat difficulties with humour; ability to describe one's own attitude to the situation; ability of the child to imagine emotional satisfaction from a specific activity process. The results of diagnostics of the current state of formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children at the summative stage of the research according to the emotional-critical criterion showed an average and low level of its formation, which indicates the need to develop and implement a mental and thinking methodological complex for the formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children in various activities, optimisation and finding an effective tool for the formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children.

Key words: *critical thinking, senior preschool age children, emotional and critical criterion, diagnostic tools.*

Relevance of the topic. Modern children of senior preschool age belong to the so-called alpha generation, which has unique features: confident use of technology and the Internet from birth, creativity, curiosity, impatience, and information overload. Psychologists and educators are only at the beginning of studying such children and methods of working with them. However, it is already clear that modern children need to learn how to cope with the powerful flow of information, make decisions quickly and consciously, be flexible and question information in order to avoid falling victim to manipulation and suggestion. Therefore, it is important to develop critical thinking in senior preschool children, who should be able to consider a situation comprehensively, taking into account different opinions and views, and work with other children in a team, using their own developed critical thinking. The aspect of digitalisation cannot be overlooked. Children are exposed to digital content from birth. It should be emphasised that the latter even carries digital threats, which are manifested in the consumption of age-appropriate content (sexual content, violence, swearing, etc.), content that is not verified, pseudo-children's content, etc. Therefore, the development of critical thinking in senior preschool children is an urgent and highly demanded problem, without which it is impossible to form a harmonious and happy personality; the development of the foundations of critical thinking in senior preschool children is a prerequisite for their purposeful and meaningful activities in the future, which will contribute to the successful completion of their tasks. It encourages children to perceive a problem independently of others, to ask questions, to find ways to solve the problem, and to seek answers to all questions of interest. In the process of such activities, the emotional sphere of preschoolers is activated, their interest in educational activities increases, free expression of opinions and constant analysis of information, and discussions and disputes play an important role in the process of forming the foundations of critical thinking in senior preschool children.

The analysis of the current state of study of the problem of the formation of the foundations of critical thinking in children of senior preschool age has determined the

need to study this problem from different perspectives: preschool pedagogy, psychology, neuropedagogy, and neuropsychology.

Analysis of the recent research and publications. Since the problem of forming critical thinking in senior preschool children is multifaceted and multidisciplinary, the study uses the scientific principles of psycholinguists, psychologists, and teachers on the peculiarities of critical thinking of senior preschool children. Among them are the teachings of N. Havrysh, A. Bohush, K. Krutii, S. Ladyvir, T. Pirozhenko, O. Pometun, S. Terno, O. Tyaglo, O. Udoda, and others. In the summative research, the scientific principles of child personality development by L. Bozhovych, L. Wenger, N. Holovan, O. Zaporozhets and others were used; the provisions on the unity of psyche and activity by I. Bekh, H. Kostyuk, S. Maksymenko, N. Maksymova, S. Rubinstein and others. The analysis of psychological and pedagogical literature shows that most modern studies on the formation and development of critical thinking cover primary, middle and senior school age and adulthood (O. Belkina-Kovalchuk, I. Kashubiak, O. Pometun, S. Terno, N. Tsioma).

The analysis of psychological and pedagogical literature shows that the importance of forming the foundations of critical thinking and its development in senior preschool children is insufficiently researched, which makes the problem of forming the foundations of critical thinking in children of this age relevant. Preschool childhood is an extremely important period in a person's life. It is a time of active development of motor, communicative, cognitive, affective, and social aspects aimed at cognition of the surrounding reality, interaction with it, and full personal development.

Purpose of the article, statement of the task. To characterise the emotional component of critical thinking and to reveal qualitative and quantitative indicators of the emotional and critical criterion of the formation of the foundations of critical thinking in senior preschool children; to conduct a statement study of the presented criterion and determine its levels.

Presentation of the main research material with full justification of the scientific results obtained. The development of the methodology for diagnostic research of the current state of formation of the foundations of critical thinking in senior preschool children was based primarily on an understanding of the essence of the phenomenon under study, namely (Lipman, 1991; Pirozhenko, 2018; Pometun, 2018): critical thinking of senior preschool children is one of the cardinal properties of thinking, mediated and generalised reflection of reality by a child on the basis of analytical and synthetic operations, high level of cognitive activity, inextricably linked to speech, evaluation of information, actions, deeds (their own and other people's), ability to make decisions independently.

The following tasks have been identified at the summative stage of the study of the current state of formation of the foundations of critical thinking in senior preschool children:

- creating material, personnel, methodological, financial, motivational, and organisational support for the experiment;
- Identification of components, criteria, and indicators of critical thinking of senior preschool children;
- study the initial state and current level of critical thinking of senior preschool children.

The study involved: 24 teachers, 8 practical psychologists, 43 parents, and 103 senior preschool children, including 51 children from the experimental group (EG) and

52 children from the control group (CG).

The emotional component of the formation of the foundations of critical thinking in senior preschool children characterises the emotional state, emotional reactions of the child during thinking activities, readiness to accept other people's points of view and evaluate them (Bekh, 2018; Bohush, A.M. 2018). The emotional component is studied using the emotional-critical criterion, which in turn is manifested in the following indicators: emotional state during problem tasks, emotional reaction to comments, mistakes, unsuccessful performance of something; ability to treat difficulties with humour; ability to formulate one's own attitude. This criterion was studied with the help of D. Wexler test; the method of understanding plot drawings (D. Isaev), the Nonsense test, p. 88; M. Luscher colour test (Hrinova, Tereshchenko, 2015).

The emotional-critical criterion of the formation of critical thinking in a senior preschool child was studied using the D. Wexler test. For example, during the test tasks, a child can demonstrate a variety of emotional reactions to comments, failure, and praise during the entire examination (negative asthenic, ambivalent, joyful stenic, joyful asthenic), which is manifested in the reaction of contamination, aggression, indifference, satisfaction, and violent joy).

With the help of D. Wexler's text, we can observe the emotional state of the child during problem tasks, namely the influence of positive/negative emotions on further activity during the entire examination, which manifest themselves in the following: emotions do not affect the child and nothing changes in the child's activity; emotions activate the child and he/she becomes more active; emotions destroy activity and the child cannot continue to work.

The ability to see humorous things in reality was investigated using the Nonsense test (Hrinova, Tereshchenko, 2015).

A senior preschool child is shown a picture depicting several unrealistic situations with plants and animals. The educator asks the child to look at the picture carefully and say that the situations depicted do not happen in real life. The time limit is 3 min. The analysis of the test results is presented in Appendix D. It should be noted that there are 5 levels of test interpretation (very high, high, medium, low, very low). The results of the study of the state of critical thinking foundations according to the emotional-critical criterion in senior preschool children were determined using the following indicators: emotional state during problem tasks, emotional reaction to comments, mistakes, unsuccessful performance of something; ability to treat difficulties with humour; ability to formulate one's own attitude; emotional reaction to comments

The qualitative and quantitative indicators of the emotional-critical criterion were determined with observations during the implementation of (D. Isaev), the Nonsense test; M. Luscher colour test (Hrinova, Tereshchenko, 2015).

The emotional *reaction to praise during the whole examination* in the experimental (EG 72.5 %) and control groups (65.3 %) are joyful stenic, children feel satisfaction from stimulation of activity. The joyful asthenic reaction (violent joy) is demonstrated by 27.5% of EG and 34.7% of CG children of senior preschool age. This is explained by the peculiarities of the child's temperament formation and the specifics of socialisation. In both groups of senior preschool children, there was no ambivalent reaction to praise.

Reaction to remarks in EG children 49%; CG 44.7% negative stenic, i.e. the child gets upset in case of difficulties, failure. Ambivalent - 21.5% in EG and 28.8% in

CG children. Unfortunately, 14 % of children in CG and 15 % of children in EG had a negative asthenic reaction (aggressive).

Table 1.1

**Comparison of indicators of emotional reactions in senior preschool children
CG and EG**

Emotional reactions		EG n=51	CG n=52
to praise	joyful arousal	72,5% (n=37)	65,3% (n=34)
	duality	–	–
	joyful braking	27,5 % (n=14)	34,7% (n=16)
to remarks	negative arousal	49% (n=25)	44,7% (n=23)
	duality	21,5% (n=11)	28,8% (n=15)
	negative braking	29,5% (n=15)	27% (n=14)
criticality		80,3% (n=41)	82,6% (n=43)
Mindfulness in every test, without mistakes		70,5% (n=36)	73% (n=38)

The following data were obtained on the indicator of "*criticality*" in the process of performing tasks: EG 80.3% and CG 82.6% of children notice mistakes and try to correct them, and 19.7% of EG and 17.4% of CG children think that they do everything correctly, not noticing their mistakes.

According to the indicator "*Pace of work, mindfulness in each subtest*", children showed a fast and average pace without mistakes – EG 70.5%, and CG-73%. Accordingly, the number of tasks completed with errors was 29.5% for CG and 27% for EG.

For an objective analysis of the emotional-critical criterion, we used M. Luscher's colour test, which reflects the peculiarities of the child's emotional background. The analysis of the results is presented in (Tables 1.2 and 1.3).

Table 1.2

**Diagnostic results in senior preschool children of CG and EG by M. Luscher
colour test**

Predominance of the emotional state zone	EG n=51	EG %	CG n=52	CG %
Negative emotional state	21	42	26	50
Normal emotional state	15	29	12	23
Positive emotional state	15	29	14	27

Positive emotional state prevails in EGs of 29% and 27% of CGs; normal emotional state is observed in EGs of 29% and 12% of CGs, respectively. Negative emotional state was revealed in EGs of 21% and 26% of CGs of senior preschool age children. During the diagnostics, the behaviour of this group of children was characterised by anxiety and anxiety. The latter can be explained by the fact that senior preschool children are in the territory of Ukraine, where there is a war, constant shelling and air raids. Preschoolers are also affected by the state of their parents and caregivers, who are also in anxious and sometimes depressed states, which clearly affects the development and behaviour of older preschool children.

To conduct a qualitative assessment of M. Luscher's test, the colour interpretation with the values of colour pairs was carried out. The following table presents the most frequent choice of colour by children and will complement the disclosure of the state of formation of the foundations of critical thinking according to the emotional-critical criterion. The results of diagnostics of senior preschool children

by M. Luscher's colour test are presented in Table 1.3.

Table 1.3

Results of diagnostics of the emotional state of children of senior preschool age of EG and CG and by M. Luscher colour test

	EG (n=51)	CG (n=52)
yellow + purple	29 %	23%
yellow + red	29 %	27 %
yellow + blue	37%	39 %
grey + red	10,5%	12,3 %
blue + brown	51%	49 %
black + green	36 %	34%
black + grey	38 %	34%
grey + yellow	15 %	12%
blue + yellow	21%	22%

Children with a positive emotional state in both the control and experimental groups most often chose the following colour pair (EG 29% and CG 23%): "yellow and purple", characterised by a thirst for adventure, dominant fantasy; "yellow and red" (EG 29% and CG 27%), characterised by activity, search for new things that can give the child pleasure; "yellow and blue" (36%) – this colour pair is aimed at gaining the love of others. Children in this group are dominated by positive emotions. The child can be both happy and sad. Usually, the child is cheerful, happy, optimistic, there are no reasons for anxiety, and communication is normal.

The colour pair "grey and red", which indicates impulsiveness and rashness of actions, was chosen by 10.5% of EG and 12.3% of CG senior preschool children.

Uncertainty and lack of determination, which correspond to the colour pair "grey and yellow", were diagnosed in 15% of preschoolers from the EG and 12% of the CG. Emotional dependence (the colour pair "blue and yellow") is inherent in 21% of the experimental and 22% of the control group.

Passive attachment is characterised by the colour pair "blue and brown", the child achieves a sense of calm and security only by eliminating physical discomfort and ensuring attention from others, present in 51% of the EG and 49% of the CG.

Stubbornness, impatience and sincere confidence in their rightness are evidenced by the choice of "black and green", which was chosen by 36% of preschoolers from the EG and 34% of the CG.

The colour pair "black and grey" was chosen by children of both EG and CG, which indicates their isolation and lack of active interaction. The percentage of such preschoolers in the EG was 38%, and in the CG – 34%.

The Nonsense Picture Comprehension Technique (D. Isaev) was used to observe the emotional reaction of senior preschoolers to a nonsensical picture (an indicator of the emotional-critical criterion). The main goal was to find out the understanding of the content and meaning of the story drawings, to analyse emotional reactions to the nonsense of the image (laughter, smile, surprise).

The children of the experimental and control groups (70 %) reacted emotionally, vigorously, and humorously to the presented drawings, and one could see both surprise and satisfaction at seeing and realising a mistake and being able to give arguments why it is not possible in real life. The children had many questions and even comments to the teacher.

Children in both the experimental and control groups (30 per cent) reacted calmly to the drawings without fully understanding their meaning. Only after an adult asked them: "What is shown in the picture? What did the artist confuse?" the children became more active and began to analyse.

According to the results of the empirical study, the levels of the emotional and critical criterion of the formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children have been determined.

A high level of formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children according to the emotional-critical criterion was characterised by a positive or normal emotional state; adequate emotional reaction to comments, difficulties, failure, praise during the entire examination; awareness of mistakes (notices mistakes and tries to correct them); positive/negative emotions for further activities during the entire examination activate the child's activity; tasks are performed quickly, attentively, without long pauses, mostly without mistakes; evaluates oneself.

The average level of critical thinking skills of senior preschool children according to the emotional-critical criterion was characterised by a normal emotional state; ambivalent, joyful, sometimes negative emotional reaction to comments, difficulties, failure, praise; ability to understand and realise their mistakes and attempt to correct them with the help of an adult; emotions do not significantly affect the child's further activity during the entire examination (nothing changes in the child's activity); the pace of work, attentiveness in each subtest corresponds to the age norm, sometimes with errors; average scores in the "Nonsense" test (6-7 points); the child's ability to imagine emotional satisfaction from a specific activity process is at an average level.

The low level of this criterion was characterised by negative braking, joyful braking reactions to comments, difficulties, failure, praise during the entire examination; lack of awareness of their mistakes (the child thinks they are doing everything right); positive/negative emotions negatively affect further activities even to the point of destruction of this activity, when the child cannot continue to work; the pace of work, attentiveness in each subtest is slow, with mistakes, a large number of long pauses, slow movements, inattention; characteristics such as unbalance, impulsivity, distrust are revealed; low scores in the Nonsense test (2-3 points); the child is unable to imagine emotional satisfaction from a particular activity.

The generalised results of the formation of the foundations of critical thinking according to the emotional-critical criterion of senior preschool children are presented in Table 1.4.

Table 1.4

Levels of critical thinking foundations formation according to emotional-critical criterion of senior preschool children of EG and CG at the ascertaining stage of the study

Levels	EG n=50	EG %	CG n=52	CG %
High	8	15,4	10	19,2
Medium	22	42,3	19	36,6
Low	22	42,3	23	44,2

Conclusions and perspectives for further research in this area. Thus, in the article, components, criteria, indicators of the level of formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children are considered as a criterion-diagnostic tool for organising the summative stage of the study, as a special form of organisation of individual mental experience, which reflects the individual intellectual resources of the child, manifested in the nature, specificity of reproduction of reality in the child's mind, logical operations, types, forms, qualities of critical thinking. The peculiarities of critical thinking formation are determined by understanding the component structure of the presented phenomenon, criteria, indicators and signs. *The emotional* component of the formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children characterises the emotional state, emotional reactions of the child during thinking activities, willingness to accept other people's points of view and evaluate them. The emotional-critical criterion of the formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children reflects the emotional component of the formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children and is characterised by the following indicators: emotional state during problem tasks, emotional reaction to comments, mistakes, unsuccessful completion of the task; ability to treat difficulties with humour; ability to formulate one's own attitude to the situation; ability of the child to imagine emotional satisfaction from a particular activity. The results of diagnostics of the current state of formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children at the summative stage of the study according to the emotional-critical criterion showed an average and low level of its formation, which indicates the need to develop and implement a mental and thinking methodological complex for the formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children in various activities, optimisation and finding an effective tool for the formation of the foundations of critical thinking of senior preschool children.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Базовий компонент дошкільної освіти (2021). Нова редакція та поради для організації освітнього процесу. URL: <https://ezavdnz.mcfg.ua/868347>

Бех, І.Д. (2018). Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей: Київ.

Богуш, А. М. (2018). Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі : монографія. Кам'янець-Подільський : «Друкарня «Рута».

Грінцова, О. М., Терещенко, Л.А. (2015). Дитяча психодіагностика: навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД».

Іщенко, Л. В., Підлипняк, І. Ю. (2021). Формування логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку засобами ейдетики <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-198-5-7>

Піроженко, Т.О. (2018). Прийняття дитиною цінностей: посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово».

Пометун, О. (2018). Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. (2), 89-98

Lipman, M. (1988). Critical thinking: What can it be? *Educational Leadership*. Vol. (46)1. P. 38–44.

Lipman, M. (1991). *Thinking in education*. Cambridge: Cambridge university press, 188 p.

REFERENCES

- Baloyi component doshkilnoi osvity [Basic component of preschool education]. (2021). *Praktyka upravlinnia doshkilnym zakladom*. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/868347> [in Ukrainian].
- Bekh, I.D. (2018). *Prohrama «Nova ukrainska shkola» u postupi do tsinnosti [Prohrama «Nova ukrainska shkola» u postupi do tsinnosti]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Bohush, A.M. (2018). *Pedahohichni vymiry Vasylia Sukhomlynskoho v suchasnomu osvithnomu prostori [Pedagogical dimensions of Vasyl Sukhomlynskyi in the modern educational space]*. Kam'ianets-Podilskyi: «Drukarnia «Ruta» [in Ukrainian].
- Hrinova, O.M., Tereshchenko, L.A. (2015). *Dytiacha psykhodiahnostyka [Children's psychodiagnosis]*. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD» [in Ukrainian].
- Ishchenko, L. V., Pidlypniak, I. Yu. (2021) Formuvannia lohiko-matematychnoi kompetentnosti ditei doshkilnoho viku zasobamy eidetyky [Formation of logical and mathematical competence of preschool children by means of eidetic]. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-198-5-7> [in Ukrainian].
- Pirozhenko, T. O. (2018). *Pryiniattia dytynoiu tsinnosti [Acceptance of values by a child]*. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
- Pometun, O. (2018). Krytychne myslennia yak pedahohichni fenomen. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. (2), 89-98 [in Ukrainian].
- Lipman, M. (1988). Critical thinking: What can it be? *Educational Leadership*, (46) 1, 38-44 [in English].
- Lipman, M. (1991). *Thinking in education*. Cambridge: Cambridge university press, 188 p. [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті компоненти, критерії, показники рівні сформованості основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку розглянуто як критеріально-діагностичний інструментарій організації констатувального етапу дослідження, як особливу форму організації індивідуального ментального досвіду, в якій відображено індивідуальні інтелектуальні ресурси дитини, що виявляються в характері, специфіці відтворення дійсності в свідомості дитини, логічних операціях, видах, формах, якостях критичного мислення. Особливості сформованості критичного мислення визначено за допомогою усвідомлення компонентної структури презентованого явища, критеріїв, показників та ознак. Емоційний компонент сформованості основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку характеризує емоційний стан, емоційні реакції дитини під час мисленнєвої діяльності, готовність приймати чужі точки зору та оцінювати їх. Емоційно-критичний критерій сформованості основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку відображає емоційний компонент сформованості основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку та характеризується такими показниками: емоційний стан під час виконання проблемних завдань, емоційна реакція на зауваження, помилки, на неуспішне виконання завдання; вміння з гумором ставитися до труднощів; вміння формулювати власне ставлення до ситуації; здатність дитини уявити емоційне задоволення від конкретного процесу діяльності. Результати діагностики актуального стану сформованості основ критичного

мислення дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі дослідження за емоціно-критичним критерієм засвідчили середній та низький рівень його сформованості, що свідчить про необхідність розроблення та впровадження ментально-мисленнєвого методичного комплексу формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку у різних видах діяльності, оптимізації та знаходження дієвого інструменту формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: *критичне мислення, діти старшого дошкільного віку, емоційно-критичний критерій, діагностичний інструментарій.*

УДК: 373.2.091,33:793.7

RETROSPECTIVE ISSUE PROGRAM-METHODICAL PROVISION OF THE GAME ACTIVITIES OF PRESCHOOL CHILDREN

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ЕКСКУРС ПРОГРАМОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Софія Довбня

кандидат педагогічних наук, доцент
E-mail: s.o.dovbnya@npu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-2882-4680
Український державний університет
ім. Михайла Драгоманова, Україна

Sofia Dovbnia

Ph. Din Pedagogy, Associate Professor
E-mail: s.o.dovbnya@npu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-2882-4680
Dragomanov Ukrainian State
University, Ukraine

ABSTRACT

The article is devoted to a retrospective review of the problem of the transformation of the program and methodological support of play activities of preschool children in the second part of the 20th - at the beginning of the 21st century. The essence of the phenomenon "program and methodical support of game activity" is determined as an interdependent formation of a systemic nature that reflects the content of the game activity program and is the basis for the creation of educational and methodical publications of a professional orientation, generalization and dissemination of best practices that ensure the organization of game activities of preschool children in the educational process of the preschool education institution, the concepts of "transformation", "game activity", "program", "methodological support" have been clarified. The evolution of the program and methodological support of play activities of preschool children and the source base of the research were analyzed and systematized. The first group consists of scientific works devoted to the analysis of the theoretical foundations of game activity and the process of formation and development of the content of the program and methodological support of game activity of social preschool education (K. Dyakonova, N. Kudykina, T. Filimonova, etc.). The second group of works includes the research of scientists who reveal the study of the essence of the game, its psychological and pedagogical mechanism and the classification of games (O. Zaporozhets, S. Maksimenko, E. Manuylenko, etc.). The third group of scientific works is devoted to the pedagogical study of children's play (L. Artemova, T. Gubenko, V. Zalogina, V. Zakharchenko, N. Kudykina, O. Yankivska, etc.) and the disclosure of the

method of game management (L. Artemova, N. Kudykina etc.). The outlined problem is determined to a certain extent in the works of modern Ukrainian scientists, namely: the formation of preschoolers' relationships in joint play (K. Shcherbakova); pedagogical support of children's play activities (N. Kudykina); social adaptation of older preschoolers through game activities (N. Zakharova); formation of the primary economic experience of older preschoolers by means of play (A. Sazanova); peculiarities of the development of story-role play of older preschoolers (S. Ladyvir); development of communicative functions of preschoolers in the process of creative games (K. Karasyova); game in the educational space of a preschool educational institution (N. Gavrish). The fourth group of papers consists of scientific achievements devoted to the development of preschool education (preschool education) in Ukraine in different historical periods (L. Artemova, L. Batlina, S. Popychenko, T. Stepanova, I. Ulyukayeva, etc.). Scientists have carried out a number of pedagogical studies devoted to the development of preschool education in various regions (O. Venglovskaya, S. Ditkovska, etc.) and various areas of education of children in preschool educational institutions in Ukraine (L. Vergazova, O. Donchenko, N. Lazarevich, O. Styagunova, M. Chernyavska, etc.). Important for the study were the works that highlighted: the periodization of the development of national pedagogical thought (L. Berezivska, N. Dychek, N. Hupan, O. Sukhomlynska); formation and development of public preschool education (L. Artemova, Z. Borysova, T. Stepanova, I. Ulyukayeva, etc.), which served as the basis for the development of the periodization of the development of program and methodological support for play activities of preschool children in Ukraine (the second part of the 20th century – the beginning 21st century).

The prerequisites for the development of program and methodical support for play activities of preschool children have been clarified. the development of scientific thought, which was provided by the state educational policy, in particular: pedagogical searches for practice, which took place against the background of dynamic restructuring of the country's socio-economic life (creation of a new socio-economic system); formation of the regulatory and legal system of preschool education; the development of the network of preschool education institutions, which led to the need for the creation and improvement of the quality of software and methodological support in general and gaming activities, in particular (training programs, education of preschool children, basic types of publications, safe gaming equipment, etc.).

Key words: *transformations, game activity, program, program support, preschool education, preschool education.*

Actuality of theme. The leading directions of the development of the modern system of preschool education in Ukraine are declared in national regulatory documents: Laws of Ukraine "On Education" (2015), "On Preschool Education (2001), Fundamental Component of Preschool Education (2021).

The content of modern preschool education is largely determined by changes in the program and methodological support, which is created on the basis of the scientific and methodical work of leading scientists of the past and present. In view of this, the study of the transformation of the program and methodological provision of play activities of preschool children (the second part of the 20th - the beginning of the 21st century) allows us to identify both its achievements and shortcomings, the understanding of which contributes to positive changes in the modern theory and practice of preschool education,

in particular, play activities - leading for preschool children.

Analysis of recent research and publications. The theoretical foundations of the research on the transformation of the program and methodological support of play activities of preschool children in domestic science are presented by the works of many scientists: the conceptual provisions of the methodology of modern pedagogy (I. Bekh, L. Vakhovsky, V. Kremen, S. Maksymenko, V. Ognevyuk, O. Savchenko and others); general pedagogical approaches to the organization of scientific research in preschool education (H. Belenka, A. Bogush, O. Kononko, T. Ponimanska, etc.); the historiographical aspect of the program and methodological support of education in Ukraine within certain chronological limits is presented in the works of L. Artemova, L. Berezivska, O. Sukhomlynska, T. Stepanova, I. Ulyukayeva, etc.).

The analysis of the scientific fund on the researched problem proved that the transformations of the program and methodological support of play activities of preschool children in Ukraine were not studied comprehensively and systematically within the selected chronological limits. To a certain extent, it was touched upon by scientists in the course of the issues they researched: the theoretical foundations of game activity and the process of formation and development of the content of the program and methodical support of game activity in public preschool education (K. Dyakonova, T. Filimonova, N. Kudykina, etc.); psychological (O. Zaporozhets, S. Maksymenko, etc.) and pedagogical principles of play activities of preschool children (L. Artemova, A. Bogush, G. Grigorenko, N. Kudykina, N. Lutsan, I. Shkolna, K. Shcherbakova, O. Yankovska and others); development of preschool education in Ukraine in different historical periods (L. Artemova, L. Batlina, S. Popychenko, T. Stepanova, I. Ulyukaeva, etc.) and in different regions (O. Venglovska, S. Ditkovska, etc.) (Dovbnya S.O., 2015: 3-4).

Forming the goals (goal) of the article, setting the task. The purpose of the study is to substantiate the theoretical foundations of the transformation of the program and methodological support of play activities of preschool children (the second part of the 20th – the beginning of the 21st century).

To realize the goal, the following research tasks were set, such as:

- to determine the essence of the phenomenon "program and methodical provision of play activities of preschool children"; clarify the concepts of "transformation", "game activity", "program", "methodological support";
- to outline the evolution of the program and methodical provision of play activities of preschool children in the studied periods;
- to find out the prerequisites for the development of program and methodical support for play activities of preschool children;
- program and methodical support of play activities of preschool children.

Presentation of the main material of the study with a full justification of the obtained scientific results. A systematic and comprehensive analysis of the problem of transformation of the program and methodical support of play activities of preschool children in the studied periods made it possible to characterize the key concepts of the study: "transformation", "play activity", "program", "methodical support".

The basic category of research is the phenomenon of "transformation", which is interpreted through the following concepts: movement, formation, transformation, change, development; variability, selection, system, etc. In the philosophical interpretation, transformation is considered as a trajectory of strategic changes in the

development of socio-historical practice. Pedagogy considers "transformation" in close relationship with internal and external factors of education development and ensuring its qualitative changes. "Transformation" at the same time acts as a harmonious unity of scientific knowledge and pedagogical practice, as the ability to translate scientific knowledge into a practical result.

We consider "play activity" as a kind of active activity of preschool children, which is the main content of their life and is a leading activity closely related to further studies and work. Scientists (L. Artemova, N. Gavrish, G. Grigorenko, N. Kudykina, K. Shcherbakova, etc.) proved that under the conditions of pedagogical support, game activity is implemented as a multifunctional method.

We characterize the "program" as a regulatory document, which defines the content of development, upbringing and education of preschool children according to the relevant sections.

"Methodical support" is disclosed as a component of preschool education, which serves as the basis for the implementation of the content of education, upbringing and development of children and related to the meaningful choice of the teacher of various forms of organization of the educational process in the preschool education institution (S.O. Dovbnya, 2015: 35).

The key concept of "program and methodical support of game activities" is substantiated taking into account the scientific work of domestic psychologists (O. Zaporozhets, S. Maksimenko, etc.), teachers (T. Gubenko, V. Zakharchenko, O. Yankivska, etc.) and the results of the analysis methodical filling of play activities of preschool children.

We understand "program and methodical provision of play activities of preschool children" as an interdependent formation of a systemic nature, which reflects the content of the program on play activities and is the basis for the creation of educational and methodical publications of a professional focus, generalization and dissemination of best practices that ensure the organization of play activities of preschool children age in the educational process of preschool education institutions (Shulygina R.A., 2020).

The structural components of the program and methodical support for the play activities of preschool children are defined, such as: the program for the development of education and upbringing of preschool children (purpose, content, tasks for the play activities of preschool children) and methodical support, which includes the following educational and methodical publications professional orientation: training, teaching and methodical manuals, methodical recommendations (methodical instructions), professional magazines and normative bulletins; generalization of best practices in the organization of gaming activities.

It was found that the introduction into the practice of preschool educational institutions of the specified components of the program and methodical support of the game activities of preschool children contributes to the formation of the personal game competence of the preschool child, which consists in his ability to organize various types of games (creative and games according to the rules, etc.) in accordance with their structure (imagined game situation, game role, game rules); realize your own game ideas; to observe game partnership and role-playing ways of behavior, norms and etiquette of communication during the game, etc.

The study of the evolution of the research problem and the source base made it possible to systematize scientific works in which the theoretical aspects of the

transformation of the program and methodological support of play activities of preschool children are highlighted within the specified chronological limits. The first group consists of scientific works devoted to the analysis of the theoretical foundations of game activity and the process of formation and development of the content of the program and methodological support of game activity of social preschool education (K. Dyakonova, N. Kudykina, T. Filimonova, etc.) (N. Kudykina, 2010).

The second group of works includes the research of scientists who reveal the study of the essence of the game, its psychological and pedagogical mechanism and the classification of games (D. Elkonin, O. Zaporozhets, O. Leontiev, G. Lublinska, E. Manuylenko, etc.).

The third group of scientific works is devoted to the pedagogical study of children's play (L. Artemova, T. Gubenko, V. Zalogina, V. Zakharchenko, N. Kudykina, O. Usova, O. Yankivska, etc.) and the disclosure of the method of game management (L. Artemova, N. Kudykina, O. Usova, etc.). The outlined problem is determined to a certain extent in the works of modern Ukrainian scientists, namely: the formation of preschoolers' relationships in joint play (K. Shcherbakova); pedagogical support of children's play activities (N. Kudykina); social adaptation of older preschoolers through game activities (N. Zakharova); formation of the primary economic experience of older preschoolers by means of play (A. Sazanova); peculiarities of the development of story-role play of older preschoolers (S. Ladyvir); development of communicative functions of preschoolers in the process of creative games (K. Karasyova); game in the educational space of a preschool educational institution (N. Gavrish).

The fourth group of papers consists of scientific achievements devoted to the development of preschool education (preschool education) in Ukraine in different historical periods (L. Artemova, L. Batlina, S. Popychenko, T. Stepanova, I. Ulyukayeva, etc.). Scientists have carried out a number of pedagogical studies devoted to the development of preschool education in various regions (O. Venglovskaya, S. Ditkovskaya, etc.) and various areas of education of children in preschool educational institutions in Ukraine (L. Vergazova, O. Donchenko, N. Lazarevich, O. Styagunova, M. Chernyavska, etc.) (N.V. Kudykina 2010).

Important for the study were the works that highlighted: the periodization of the development of national pedagogical thought (L. Berezivska, N. Dychek, N. Hupan, O. Sukhomlynska); formation and development of public preschool education (L. Artemova, Z. Borysova, T. Stepanova, I. Ulyukayeva, etc.), which served as the basis for the development of the periodization of the development of program and methodological support for play activities of preschool children in Ukraine (the second part of the 20th century – the beginning 21st century) (Ulyukayeva I., 2011).

The study of sources from the funds of the Central State Archive of higher authorities and administration of Ukraine: reports of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR on the work of preschool institutions, reports, reports of the Ministry of the Ukrainian SSR on checking the state of play activities in preschool institutions allowed to single out the directions of implementation of program and methodological support for play activities of preschool children in Ukraine within the studied historical period.

The analysis of advanced pedagogical experience highlighted in professional periodicals ("Preschool education", "Kindergarten", "Kindergarten teacher's library") made it possible to clarify the specifics of the implementation of program and

methodological support for play activities of preschool children in the educational process of preschool educational institutions.

The theoretical foundations of the study of the program and methodological support of play activities of preschool children are defined, such as: the system of conceptual provisions of the methodology of modern pedagogical science (I. Bekh, L. Vakhovsky, V. Kremen, S. Maksymenko, V. Ognevyuk, O. Savchenko, etc.), general pedagogical approaches to the organization of scientific research in preschool education (H. Belenka, A. Bogush, O. Kononko, T. Ponimanska, etc.).

On the basis of the analysis of pedagogical literature and taking into account historical, socio-political, socio-economic, pedagogical factors, the prerequisites for the formation of program support, which caused its transformation in the second part of the 20th – at the beginning of the 21st century, were determined, namely:

– the development of scientific opinion, which was ensured by the state educational policy, which influenced the definition of approaches and structuring of the content of children's activities in preschool institutions from the ideas of free, national education and didactic pragmatism to the unification of managerial levers of influence on the education system with their strict centralization (regulation of numerous orders and instructions), which affected the content of the unified program of education and upbringing of preschool children "Manual for a Kindergarten Teacher", as well as methodological support for its implementation in preschool institutions;

– pedagogical achievements of practice, which took place against the background of dynamic restructuring of the country's socio-economic life (creation of a new socio-economic system and a guideline for the construction of a communist society). Despite the fact that the number of publications by practitioners during the publication period was insignificant, they exerted their influence on the development of program and methodological support for play activities of preschool children, adjusting it in accordance with the needs and interests of children;

– the development of a network of preschool institutions, which led to the need to create and improve the quality of software and methodological support, in particular game activities (training programs, education of preschool children, methodical manuals, safe game equipment, etc.).

It was established that the scientific assets of the preschool education system and its development, even under the conditions of unification, provided the necessary level of development of program and methodical support for play activities of preschool children. They became the basis for the further development of the program and methodological support of game activities in the system of modern preschool education (Artemova L.V., 2006).

Conclusions and prospects of further exploration in this direction. So, the research is justified and built on the basis of general scientific, pedagogical, theoretical foundations, a set of appropriate research methods and the conceptual and terminological apparatus of the study of program and methodological support of game activity, which made it possible to clarify the concepts of "transformation", "game activity", "program", "methodical support" and definition of the essence of the phenomenon "program and methodical support of play activities of preschool children".

Transformation as a pedagogical category is specified as a harmonious unity of scientific knowledge and pedagogical practice, which is able to translate scientific knowledge into a practical result.

Game activity is considered as a type of active activity of preschool children, which is the main content of their life, is the leading activity and the basis for educational activity in the next age period.

The program is characterized as a normative document, which defines the content of education, upbringing and development of preschool children according to the relevant sections.

Methodical support is revealed as a component of preschool education, which serves as the basis for the implementation of the content of education, upbringing and development of children and related to the meaningful choice of the teacher of various forms of organization of the educational process in the preschool educational institution.

The essence of the phenomenon "program and methodical provision of play activities of preschool children" is determined as an interdependent formation of a systemic nature, which reflects the content of the program on play activities and is the basis for the creation of educational and methodical publications of a professional orientation, generalization and dissemination of best practices that ensure the organization of play activities children of preschool age in the educational process of preschool education institutions.

A generalized analysis of the scientific achievements of scientists and methodical approaches of practicing teachers of the second part of the 20th century and the beginning of the 21st century, which served as the source base for studying the state of the problem under study, made it possible to state that the results of the research on the transformation of the program and methodological support for play activities of preschool children and the identification of the main factors of its formation on a legislative basis and modernization on a national basis, are decisive for the strategy of introducing program support into the modern educational practice of preschool education institutions.

The prerequisites for the development of program and methodological support for play activities of preschool children, which caused its transformation in the second part of the 20th – the beginning of the 21st century, were clarified: the development of scientific opinion, which was ensured by the state educational policy; pedagogical searches for practice that took place against the background of dynamic restructuring of the socio-economic life of the country (creation of a new socio-economic system and a guideline for building a communist society); formation of the regulatory and legal system of preschool education; the development of a network of preschool institutions, which led to the need to create and improve the quality of software and methodological support in general and gaming activities, in particular (learning programs, education of preschool children, basic types of publications, safe gaming equipment, etc.).

It was established that the scientific assets of the preschool education system and its development, even under the conditions of unification, provided the necessary level of development of program and methodical support for play activities of preschool children. They became the basis for the further development of the program and methodical support of game activities in the system of preschool education.

We see the perspective of further research in the reflection of directions: gender approach in the content of play activities of preschool children; research of pedagogical support of gaming activities in foreign educational systems; sources of the national component of game activity and their influence on the formation of the national consciousness of the individual, etc.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Артемова Л.В. (2006) Історія педагогіки України: підруч. Київ: Либідь, 2006. 424 с.

Довбня С.О. (2015) Трансформації програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України. Одеса, 2015. 240 с.

Кудикіна Н. В. (2010) Теоретико-методичні засади організації ігрової діяльності Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної і початкової освіти : навч.-метод. посіб. за ред. Г.С. Тарасенко. Київ: ВД «Слово», 2010. 320 с.

Шулигіна Р.А, Довбня С.О. (2020) Теоретико-методичний супровід ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова Серія. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 72 том 1: збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020; 177-184.

Улюкаєва І.Г (2011) Історія суспільного дошкільного виховання в Україні: навч. посіб. Донецьк : ЛАНДОН–ХХІ, 2011. 238 с.

REFERENCES

Artemova L.V. (2006) Istoriiia pedahohiky Ukrainy [History of Pedagogy in Ukraine]: pidruch. Kyiv: Lybid, 2006. 424 s. [in Ukrainian].

Dovbnia S.O. (2015) Transformatsii prohramovo-metodychnoho zabezpechennia ihrovoi diialnosti ditei doshkilnoho viku (druha polovyna KhKh – pochatok KhKhI stolittia) [Transformations of programmatic and methodological support of preschool children's play activities (second half of the twentieth - beginning of the twenty-first century)]. Rukopys. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk za spetsialnistiu 13.00.08 – doshkilna pedahohika. Derzhavnyi zaklad «Pivdenoukrainskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni K. D. Ushynskoho» Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. Odesa, 2015. 240 s. [in Ukrainian].

Kudykina N. V. (2010) Teoretyko-metodychni zasady orhanizatsii ihrovoi diialnosti Orhanizatsiia dytiachoi ihrovoi diialnosti v konteksti nastupnosti doshkilnoi i pochatkovoї osvity [Theoretical and Methodological Bases of Organization of Play Activities Organization of Children's Play Activities in the Context of Preschool and Primary Education Continuity] : navch.-metod. posib. za red. H.S. Tarasenko. Kyiv: VD «Slovo», 2010. 320 s. [in Ukrainian].

Shulyhina R.A, Dovbnia S.O. (2020) Teoretyko-metodychnyi suprovid ihrovoi diialnosti ditei doshkilnoho viku [Theoretical and methodological support of preschool children's play activities]. Naukovi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova Seriiia. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy. Vypusk 72 tom 1 : zbirnyk naukovykh prats / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova. Kyiv : Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2020; 177-184. [in Ukrainian].

Uliukaieva I.H (2011) Istoriiia suspilnoho doshkilnoho vykhovannia v Ukraini

[History of public preschool education in Ukraine]: navch. posib. Donetsk : LANDON–KhKhI, 2011. 238 s. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена ретроспективному екскурсу програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Визначено сутність феномена «програмово-методичне забезпечення ігрової діяльності» як взаємозалежного утворення системного характеру, що відображає зміст програми з ігрової діяльності і є підґрунтям для створення навчально-методичних видань фахової спрямованості, узагальнення та поширення передового досвіду, що забезпечують організацію ігрової діяльності дітей дошкільного віку в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, уточнено поняття «трансформація», «ігрова діяльність», «програма», «методичне забезпечення» тощо. Проаналізовано й систематизовано еволюцію програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку та джерельну базу дослідження. Першу групу складають наукові праці, що присвячені аналізу теоретичних засад ігрової діяльності та процесу становлення й розвитку змісту програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності суспільного дошкільного виховання (К. Дьяконова, Н. Кудикіна, Т. Філімонова та ін.). До другої групи праць віднесено дослідження науковців, що розкривають вивчення сутності гри, її психолого-педагогічний механізм та класифікацію ігор (О. Запорожець, С. Максименко, Е. Мануйленко та ін.). Третя група наукових праць присвячена педагогічному вивченню дитячої гри (Л. Артемова, Т. Губенко, В. Залогіна, В. Захарченко, Н. Кудикіна, О. Янківська та ін.) і розкриттю методики керівництва грою (Л. Артемова, Н. Кудикіна та ін.). Окреслена проблема певною мірою визначається в працях сучасних українських учених, а саме: формування взаємин дошкільників у спільній грі (К. Щербакова); педагогічний супровід ігрової діяльності дітей (Н. Кудикіна); соціальна адаптація старших дошкільників засобами ігрової діяльності (Н. Захарова); формування первинного економічного досвіду старших дошкільників засобом гри (А. Сазанова); особливості розвитку сюжетно-рольової гри старших дошкільників (С. Ладивір); розвиток комунікативних функцій дошкільників у процесі творчих ігор (К. Карасьова); гра в освітньому просторі дошкільного навчального закладу (Н. Гавриш). Четверту групу праць складають наукові здобутки, присвячені розвитку дошкільного виховання (дошкільної освіти) в Україні у різні історичні періоди (Л. Артемова, Л. Батліна, С. Попиченко, Т. Степанова, І. Улюкаєва та ін.). Науковцями здійснено низку педагогічних досліджень, які присвячені розвитку дошкільної освіти різних регіонів (О. Венгловська, С. Дітковська та ін.) й різним напрямкам виховання дітей у закладах дошкільної освіти в Україні (Л. Вергазова, О. Донченко, Н. Лазаревич, О. Стягунова, М. Чернявська та ін.). Вагомим для дослідження стали праці, в яких висвітлено: періодизацію розвитку національної педагогічної думки (Л. Березівська, Н. Дічек, Н. Гупан, О. Сухомлинська); становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання (Л. Артемова, З. Борисова, Т. Степанова, І. Улюкаєва та ін.), що слугували підґрунтям розробки періодизації розвитку програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.).

З'ясовано передумови становлення програмово-методичного забезпечення

ігрової діяльності дітей дошкільного віку, розвиток наукової думки, що був забезпечений державною освітньою політикою, зокрема: педагогічні пошуки практики, що відбувалися на тлі динамічної перебудови суспільно-економічного життя країни (створення нового соціально-економічного устрою); формування нормативно-правової системи дошкільного виховання; розвиток мережі закладів дошкільної освіти, що зумовив потребу у створенні й поліпшенні якості програмово-методичного забезпечення в цілому та ігрової діяльності, зокрема (програми навчання, виховання дітей дошкільного віку, основних видів видань, безпечного ігрового обладнання тощо).

Ключові слова: *трансформації, ігрова діяльність, програма, програмово-методичне забезпечення, дошкільне виховання, дошкільна освіта.*

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА

УДК 373.5.014.5:305-053.6](2-22)(477)(045)

STRATEGIES OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS FOR EXPANDING GENDER OPPORTUNITIES IN LEARNING AND STUDENT DEVELOPMENT IN RURAL COMMUNITIES OF UKRAINE

СТРАТЕГІЇ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДЛЯ РОЗШИРЕННЯ ГЕНДЕРНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ У НАВЧАННІ ТА РОЗВИТКУ УЧНІВСТВА У СІЛЬСЬКИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ

Валентина Какадій

здобувач 4 курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти освітньої програми «Соціальна робота»
E-mail: vkakadij@gmail.com
ORCID 0000-0002-6660-3133
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна

Valentyna Kakadii

getter of the 4st year of the third (educational and scientific) level of higher education of the educational program “Social work”
E-mail: vkakadij@gmail.com
ORCID 0000-0002-6660-3133
Communal Institution "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council, Ukraine

ABSTRACT

The purpose of the publication is to reveal and evaluate existing practices that are used in general secondary education institutions in rural communities and affect gender opportunities in education and student development; establishment of the main obstacles and shortcomings in the education system, which create unequal conditions for students of different genders in rural schools; development of specific strategies and recommendations for improving gender equality and inclusion in rural schools, taking into account the specific needs and capabilities of male and female students.

The article examines the theoretical foundations of gender equality in education, as well as the peculiarities of rural communities in Ukraine, which affect the gender opportunities of apprenticeship. Based on the analysis of available research and practice, the authors of the article identify the main obstacles and shortcomings in the education system that create unequal conditions for students of different genders in rural schools.

Among such obstacles and shortcomings, the author includes: lack of equal opportunities for learning (in rural schools, there is often an uneven distribution of resources, which negatively affects the quality of education. This can lead to the fact that girls and boys from rural communities have fewer opportunities to receive quality education); gender stereotypes (rural communities often retain gender stereotypes that limit the opportunities of women and girls. This can lead to the fact that girls and women do not choose such professions, which are considered traditionally male, or do not occupy leadership positions); insufficient training of teachers in gender equality issues (teachers are important agents of change in ensuring gender equality in education. They must be

aware of gender stereotypes and have the skills to overcome them).

Based on the analysis of the existing problems, based on the experience of the creation and operation of the anti-discrimination center of the Communal Institution "Ogiiv Lyceum" of the Sakhnovshchyna Village Council of the Krasnograd District of the Kharkiv Region, the author of the article develops specific strategies and recommendations for improving gender equality and inclusion in rural schools. These strategies and recommendations include: development and implementation of gender-sensitive educational programs that contribute to the formation of gender-equal values and norms; professional development of teachers in matters of gender equality; cooperation with the local community. The implementation of these strategies and recommendations will ensure gender equality in education and promote the development of apprenticeships in rural communities of Ukraine.

Key words: *gender equality, non-discrimination, apprenticeship, teaching, rural communities, educational environment of general secondary education institutions.*

Актуальність теми. В умовах тривалого воєнного конфлікту, соціально-економічних проблем, пов'язаних з відновленням після наслідків пандемії, вивчення та впровадження стратегій для розширення гендерних можливостей у навчанні та розвитку учнівства залишаються актуальними завданнями сучасної освіти України. Ці заходи мають бути спрямованими на підтримку інклюзивності, рівноправ'я та підвищення якості навчання для всіх учениць і учнів. У Законі України «Про освіту» наголошено, що освітня діяльність має базуватися на принципах «рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками» (Верховна Рада України, 2017). Відповідно, школа як провідна соціалізаційна інституція, стоїть перед важливим завданням відмови від стереотипних уявлень про ролі хлопців та дівчат у навчанні та поза ним. Заклади освіти мають стати місцем підтримки різних гендерних ідентичностей, включаючи учнів і учениць, які не вписуються у традиційні гендерні ролі.

Розробка і реалізація закладами загальної середньої освіти стратегій, спрямованих на зменшення ваги гендерних стереотипів у соціалізації учнівства та врахування різноманітності сучасного суспільства, сприяють створенню безпечного та підтримуючого освітнього середовища для учнівства і вчительства. Такі стратегії, орієнтовані на врахування різниці в потребах та можливостях учениць і учнів різних гендерів, можуть сприяти підвищенню якості навчання та покращенню академічних досягнень. Це, в свою чергу може сприяти більш ефективному використанню людського потенціалу та розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема гендерної соціалізації дітей різних вікових категорій була охарактеризована у наукових працях різних авторів, зокрема І. Кльоціної, І. Кона, Л. Попової, О. Марущенка, О. Малахової (Масалітіної) та ін. Методологічні аспекти гендерної соціалізації були досліджені такими вченими, як Т. Арканцева, С. Бем, Т. Бендас, Т. Говорун, П. Горностай, Т. Дороніна, О. Кікінежді, І. Клецина, В. Кравець, В. Москаленко, М. Скорик, Л. Штилева та ін. Праці таких авторів, як С. Гаубас, Д. Ісаєв, О. Кікінежді, Н. Коцур, О. Кузнецова, В. Кравець, О. Олійник,

О. Сечейко, М. Ткалич присвячені питанням гендерного аспекту становлення особистості. Адаптаційні та інтеграційні процеси серед сільської молоді досліджували О. Василенко, І. Губеладзе, К. Демида Т. Момот та інші науковці.

Слід зазначити, що сьогодні бракує конкретних цілісних практико-орієнтованих, спрямованих на підтримку принципу гендерної рівності стратегій щодо покращення якості освіти та створення сприятливого освітнього середовища для учениць і учнів у сільських школах.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Метою публікації є розкриття теоретичних основ та практик, які застосовуються в закладах загальної середньої освіти у сільських громадах й впливають на гендерні можливості у навчанні та розвитку учнівства; встановлення основних перешкод та недоліків у системі освіти, які створюють нерівні умови для учнівства різних гендерів у сільських школах; розробка конкретних стратегій та рекомендацій для покращення гендерної рівності та інклюзії у сільських школах, з урахуванням певних потреб та можливостей учнів і учениць.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Гендерна рівність в освіті передбачає рівні можливості жінок та чоловіків у отриманні якісної освіти, незалежно від їхньої статі, гендерної ідентичності чи сексуальної орієнтації. Це включає в себе рівні можливості для навчання, кар'єрного зростання та професійного розвитку. Гендерна рівність в освіті сприяє створенню справедливого, рівноправного та інклюзивного середовища. Загалом же освітня політика України базується на принципі рівного введення чоловіків і жінок у всі сфери суспільного життя без будь-яких стереотипів, що позитивно впливає на економічний та соціальний розвиток країни. У схваленому Кабінетом Міністрів України від 20 грудня 2022 р. № 1163-р. документі «Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації» йдеться про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидію будь-якій дискримінації, зокрема й шляхом запровадження змін у роботі закладів освіти задля досягнення наступних цілей: 1) фіксація гендерної рівності у нормативних документах, на які орієнтуються освітяни у своїй роботі; 2) впровадження інноваційних технологій формування гендерночутливого освітнього простору, гендерночутливих практик викладання у закладі освіти; 3) підвищення рівня знань педагогів у питаннях гендерної рівності; 4) забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидія будь-якій дискримінації (Верховна Рада України, 2022). Відповідно до провідних ідей та цінностей демократичного суспільства, в контексті впровадження реформи Нова українська школа в освіті у сучасних закладах загальної освіти слід приділяти більше уваги формуванню у дітей активної громадянської позиції, стійких морально-етичних принципів, поваги до гідності та прав людини. Вони повинні мати здатність критично мислити, приймати відповідальні рішення, змінювати навколишній світ, конкурувати на ринку праці та навчатися протягом упродовж життя. З метою досягнення цих цілей у закладі освіти необхідно створити належне культурно-мовне та освітньо-розвивальне середовище на засадах недискримінаційного підходу. Один із показників успішної реалізації цього середовища – дотримання принципів гендерної рівності.

Однак, впровадження гендерної рівності у сільських громадах має свої

певні особливості. По-перше, це відсутність рівних можливостей для навчання через нерівномірний розподіл ресурсів, що негативно впливає на якість освіти. Це може призводити до того, що дівчата та хлопці з сільських громад мають менші шанси отримати якісну освіту. По-друге, стійкими залишаються гендерні стереотипи, обмежуючи можливості жінок та дівчат. Це може призводити до того, що вони утримуються від обрання традиційно чоловічих професій та утримуються займати керівні посади. По-третє, сільські жінки обмежені у використанні нових можливостей через перевантаження неоплачуваною роботою з догляду за домашнім господарством та дітьми. Крім того, багато жінок стали ще більш вразливими з моменту російської агресії проти України, особливо в тих регіонах, де запроваджено навчання в режимі онлайн і тому діти перебувають вдома. Безперечно, у сільській громаді ключову роль у забезпеченні гендерної рівності відіграє саме заклад освіти. Створення у ньому недискримінаційного освітнього середовища передбачає активну підтримку однакового ставлення до чоловіків і жінок, хлопців і дівчат, а також забезпечення рівних можливостей для самореалізації особистості незалежно від статі. Освітні і виховні ресурси мають пропагувати нестереотипні образи жінок і чоловіків, сприяти ліквідації причин гендерної нерівності та забезпечувати рівні права для жінок і чоловіків.

На підставі вищезазначених теоретичних основ дослідження можна сформулювати такі стратегії розширення гендерних можливостей у навчанні та розвитку учнівства у сільських громадах України, як:

1. Використання гендерночутливих навчальних та виховних матеріалів; розробка та впровадження гендерночутливих освітніх програм, які враховують інтереси учнів і учениць; створення антидискримінаційного, безпечного та інклюзивного середовища в школі.

2. Підвищення кваліфікації освітян у питаннях гендерної рівності. Адже педагоги виступають основними агентами змін у впровадженні гендерного підходу в діяльність закладу загальної середньої освіти, зокрема з урахуванням недискримінаційного та інклюзивного підходів в освіту.

3. Гендерночутлива профорієнтація, яка сприяє учням і ученицям свідомо обирати свій шлях у житті.

4. Співпраця закладу освіти з місцевою громадою спрямована на забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, створить підґрунтя для врахування потреб різних груп жінок і чоловіків при прийнятті рішень у всіх сферах та на всіх рівнях. Досягти співпраці можна шляхом проведення освітніх заходів для батьків та представників місцевої влади, а також залучення їх до участі в житті школи. Органи місцевого самоврядування та школа можуть тісно співпрацювати, наприклад, при здійсненні обліку дітей, які проживають в межах громади, для забезпечення кожній дитині права на здобуття дошкільної / шкільної освіти.

Реалізація цих стратегій передбачає створення антидискримінаційного центру, який стане оередком для системного впровадження ідей та поширення практики гендерної рівності в сільських громадах України.

Для підтвердження цих узагальнень ми пропонуємо розглянути досвід перебування діяльності ЗЗСО у сільській місцевості на засадах м'якого і ненав'язливого формування гендерної свідомості у дорослих і дітей, поваги до

різноманіття та недискримінації на прикладі конкретного закладу освіти. Також проаналізуємо вплив роботи антидискримінаційного центру закладу загальної середньої освіти на правову гендерну просвіту учнів і учениць, вчителів і вчительок, батьків і матерів, місцевого населення сільської громади та підвищення їхньої самосвідомості.

Зазначимо, що для розв'язання дослідницьких завдань було використано сукупність методів: методики гендерного аудиту, гендерного аналізу уроку та розроблений авторкою цієї статті алгоритм антидискримінаційного аналізу уроку.

Основні шляхи створення гендерночутливого, недискримінаційного середовища у окремому закладі освіти сільської місцевості та наслідок цього процесу – запровадження довгострокової стратегічної комплексної освітньої програми, яка охоплює вже усю сільську громаду, ми розглянемо на прикладі ініціативи Комунального закладу «Огіївський ліцей» Сахновщинської селищної ради Красноградського району Харківської області. Матеріалами дослідження можна вважати освітнє середовище ліцею, де навчається 96 осіб і працює 22 вчителі, а також матеріали роботи антидискримінаційного центру цього закладу освіти.

Зазначимо, що у кінці 2014 року Огіївський навчально-виховний комплекс Сахновщинської районної ради Харківської області долучився до дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня «Науково-методичні засади впровадження гендерних підходів у систему роботи навчальних закладів» на 2014 – 2018 роки, розробленою Гендерним інформаційно-аналітичним центром «Крона» та Харківською академією неперервної освіти (Наталія Тонких, 2017).

В рамках цього проєкту було здійснено аналіз організації освітнього простору, включаючи настінне оформлення; навчально-методичні матеріали (програми, зошити, дидактичний матеріал і т.д.), виховну, урочну та позаурочну діяльність. Також детально розглянуто стиль комунікації педагогів, що використовувався вчителями і вчительками у навчально-виховному процесі. На основі результатів аналізу команда експертів розробила конкретні рекомендації щодо формування гендерночутливого простору школи. Участь у цьому проєкті відкрила нові можливості для саморозвитку вчителів. Адже тренерська команда провела низку тренінгів, науково-практичних семінарів, дискусій, екскурсій, бесід, літню школу з розвитку гендерної чутливості. Крім того, педагоги були заохочені до творчої роботи, що включала написання спільних методичних посібників, особистих гендерних історій, статей, а також розробку гендерночутливих навчальних уроків та виховних сценаріїв.

Так, упродовж кількох років відбувалися поступові зміни у світогляді педагогів, підвищився рівень їх гендерної чутливості та правової грамотності, набуття практики не тільки виявлення гендерних стереотипів, упереджень та дискримінації, але і їх усунення. Варто зазначити, що участь у гендерному експерименті була добровільною і тому не усі вчителі і вчительки виявили бажання долучитися до нього. З усього педагогічного колективу на той час 25 осіб: 6 (24%) категорично відмовилися брати участь у проєкті, 7 (28%) стали дуже активним його осередком, а 12 (48%) були не дуже сумлінними у ньому.

Паралельно був проведений гендерний аудит, що дозволив виявити сильні та слабкі місця у дотриманні гендерної рівності та уникненні дискримінації у закладі освіти.

За результатами аудиту з метою забезпечення дотримання принципів

рівності, недискримінації та запобігання насильству у закладі загальної середньої освіти було створено антидискримінаційний центр, вплив якого згодом поширився на громаду. До складу антидискримінаційного центру увійшли: представники і представниці закладу загальної середньої освіти, зокрема педагогічний колектив, учнівський та батьківський комітети; представники місцевої громади, зокрема представники органів місцевого самоврядування; фахівці у сфері рівності, недискримінації та запобігання насильству, які залучалися на рівні експертної роботи.

Функціями антидискримінаційного центру стало:

- проведення освітніх заходів з метою підвищення обізнаності учнівства, педагогів та батьківства у питаннях рівності та недискримінації;
- забезпечення профілактики випадків дискримінації, насилля та булінгу в закладі загальної середньої освіти;
- надання підтримки жертвам дискримінації, насилля та булінгу;
- співпраця з органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами у питаннях забезпечення рівності та недискримінації.

Відзначимо, що у діяльності центру вирішуються такі завдання:

- створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища для всіх учениць і учнів, незалежно від їхньої статі, раси, етнічної приналежності, релігії, сексуальної орієнтації, інвалідності тощо;
- запобігання та протидія дискримінації, насиллю та булінгу;
- підвищення обізнаності учнівства, педагогічного складу та батьківської спільноти у питаннях рівності та недискримінації.

Діяльність антидискримінаційного центру проводиться за спеціально розробленим планом та наведеними нижче основними напрямками.

1. Інформаційно-просвітницька робота серед вчителів, учнів, батьків та осіб, з якими проживають діти. Наприклад, вивчення нормативних документів, проведення тренінгів, бесід, перегляд фільмів із гендерної проблематики; обговорення матеріалів, інформацій, з питань недискримінації та правових аспектів.

Також у центрі поступово формується фонд літератури гендерного, недискримінаційного, правового спрямування та дотичних до них тем: книги, гендерні журнали «Я» різних тематичних випусків, листівки з портретами видатних жінок, буклети, роздатковий матеріал тощо.

Консультації антидискримінаційного центру допомагають помічати дискримінаційні моменти, розбиратися в питаннях рівності, гендерної чутливості та позбуватися власних стереотипів.

2. Включення антидискримінаційної складової у всі розділи річного плану роботи.

У плані роботи намічено провести цикл заходів, які сприяють правовій освіті, недискримінації, протидії насильству, просуванню ідей гендерної рівності (наприклад: Всесвітній День Гідності, 16 днів проти насильства, Міжнародний день жінок і дівчат у науці, 8 березня та ін).

Також у центрі обговорюється питання працевлаштування випускників 9-11-х класів. Цей аналіз дозволяє зробити висновки про вагу впливу стереотипів на вибір професії випускниками і випускницями. З'ясовано, що завдяки участі

школи в експериментальній роботі, з кожним наступним роком гендерна компетентність вчительства зростає, що, у свою чергу, позитивно впливає на дітей. Адже поступово формується недискримінаційне освітнє середовище, у якому звучать фемінітиви, настінний простір позбавлений стереотипів та насилля, більшість навчальних уроків і виховних заходів є гендерночутливими. Все це сприяє свідомому, нестереотипному вибору навчального закладу, у якому випускники/-ці бажають продовжити навчання. Наприклад, двох дівчат зацікавила робота у поліції, двох інших ІТ-сфера та кібернетика, а троє хлопців обрали професію кухаря, педагога, медика.

3. Методичний супровід навчальних уроків. У закладі освіти має місце добровільне взаємовідвідування уроків із подальшим аналізом і обговоренням його гендерної складової (проводиться кількісний підрахунок учительської уваги кожній дитині).

Центр допомагає розробляти гендерночутливі уроки та навчає проводити антидискримінаційний аналіз підручників. Гендерна чутливість – це здатність бачити та розпізнавати стереотипи, а також нівелювати їх вплив на свідомість учнівства. Важливо під час проведення уроків однаково (наприклад, тільки на ім'я) звертатися до дітей різної статі; надавати однаковий час на відповідь хлопцям і дівчатам; однаково ставитися до хлопців і дівчат, до дітей різних етносів, дітей з інвалідністю, різного соціального стану тощо; не розподіляти задачі, вправи за статевим принципом; не транслювати власні стереотипи.

4. Методичний супровід виховних заходів. Сценарії шкільних свят, виховних годин, урочистостей проводяться за гендерночутливими сценаріями. Важливо пропонувати дітям сучасні, змістовні, цікаві виховні заходи, які вчать їх критично мислити, працювати у команді, розвивають здібності і навички. Наприклад, антидискримінаційний центр висловив пропозицію провести імітаційну гру Вибори М18 (Austausch e V, 2018). Готувалися до цієї гри три місяці. Спочатку провели цикл тренінгових занять, на яких учасники і учасниці дізналися про такі поняття, як ідентичність, різноманіття, толерантність, упередженість, дискримінація, стереотипи, а також як їх розпізнавати та уникати; переглянули відеоролики про маніпуляцію та як їй протидіяти; вчилися аналізувати та порівнювати передвиборчі програми кандидатів.

Дуже цінним вважаємо момент, коли діти самостійно обирають собі ролі та види занять із широкого спектру різних діяльностей, об'єднуються у різні групи (наприклад, дільнична виборча комісія, спостерігачі, екзит-пол, журналісти). Головний принцип «Виборів М18» – добровільна участь дітей та молоді у грі. Під час виборів організуються різні майстеркласи. Їх можуть проводити учні / учениці, вчителі / вчительки, батьки. Цікавим виявився гендерний аналіз цього заходу, який показав, що діти дійсно обирали заняття за власними інтересами та схильностями. Наприклад, дехто з хлопців зацікавився плетінням гачком, тоді як деякі дівчата обирали заняття спортом чи логічні ігри.

5. Аудит простору закладу освіти. Цей інструмент дозволяє з'ясувати, чи не містить організація внутрішнього і зовнішнього простору дискримінаційних моментів. У школі на стінах, у бібліотеці, класних кімнатах, коридорах розміщено гендерночутливу наочність, її розробив Гендерний інформаційно-аналітичний центр «КРОНА», і яку передав у лицей в рамках дослідно-експериментальної роботи.

6. Комунікація між учнями / учнями і учителями / учительками. У процесі комунікації важливо використовувати недискримінаційну мову. Наприклад, вживати фемінітиви для називання осіб жіночої статі.

7. Досвід педагогів щодо створення недискримінаційного середовища.

Цікавим і корисним виявився досвід проведення обласної (не)конференції mini-EdCamp Огіївка «Реалізація Цілей Сталого Розвитку у сфері освіти до 2030 року: плани, перспективи, перші кроки», на яку було запрошено провідних експертів і експертів України з гендерних та недискримінаційних питань

Своїм досвідом щодо створення недискримінаційного середовища у закладі освіти вчительки ліцею поділилися на Міжнародних учительських (не)конференціях EdCamp Ukraine – «Гендерний прорив школи можливий: із досвіду мого навчального закладу» (EdCamp Ukraine 2016), та «Антидискримінаційна експертиза підручників: усе, що варто знати» (EdCamp Ukraine 2019), «Як школа може дискримінувати дитину: поговоримо про «приховане»» (EdCamp Ukraine 2021).

Дві вчительки ліцею завершили Сертифікаційну програму з підготовки експертного кола для здійснення антидискримінаційної експертизи освітнього контенту і отримали сертифікати Міністерства освіти і науки, тому долучаються до антидискримінаційної експертизи електронних версій підручників, що видаються за державний кошт. «Антидискримінаційна експертиза підручників має на меті віднайти у текстових та позатекстових (ілюстрації, методичний апарат, апарат орієнтування) матеріалах підручника вияви дискримінації за захищеними ознаками (раса, колір шкіри, політичні, релігійні та інші переконання, стать, вік, інвалідність, етнічне та соціальне походження, мова та ін.) у формі стереотипів, ксенофобії, ейджизму, андро- та етноцентризму, сексизму тощо та надати рекомендації щодо їх усунення» (О. Малахова, О. Марущенко, Т. Дрожжина, Т. Коробкіна, 2016).

Отже, вчительки ліцею, здобувши інформальну освіту, сприяють поширенню ідеї недискримінації в освіті: започаткували антидискримінаційний центр, проводять антидискримінаційний аналіз підручників та поширюють свої знання серед колег.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Забезпечення рівних можливостей для учнівства незалежно від гендерної належності важливе для сучасного українського суспільства. Відповідні стратегії в закладах загальної середньої здатні ефективно сприяти побудові адаптивної, інклюзивної системи освіти.

На основі аналізу наявних проблем, ґрунтуючись на досвіді роботи антидискримінаційного центру Комунального закладу «Огіївський ліцей» Сахновщинської селищної ради Красноградського району Харківської області, визначено загальні стратегії та рекомендації для покращення гендерної рівності та інклюзії у сільських школах. Ці стратегії та рекомендації включають:

Аудит та моніторинг простору закладу освіти. Аналіз комунікації між учителями / учительками й учнями / ученицями з метою викорінення будь-яких проявів дискримінації.

Зміни в освітньому процесі, наприклад, розробка та впровадження гендерночутливих освітніх програм, які враховують гендерні відмінності в інтересах та потребах учнівства, а також сприяють формуванню гендерно рівних

цінностей та норм; включення антидискримінаційної складової у всі розділи річного плану роботи ЗЗСО; методичний супровід уроків та виховних заходів з використанням недискримінаційного підходу.

Підвищення кваліфікації педагогів у питаннях гендерної рівності. Педагоги діляться своїм досвідом щодо створення недискримінаційного середовища, отримують знання та навички для створення гендернорівного освітнього середовища та подолання гендерних стереотипів.

Співпраця з місцевою громадою. Закладам загальної середньої освіти необхідно співпрацювати з місцевою громадою для формування гендерно рівних цінностей та норм. Вчителі і вчительки мають забезпечувати проведення інформаційно-просвітницької роботи, навчань, тренінгів не лише для учнівства, а й батьків та осіб, з якими проживають діти, всієї сільської громади.

Реалізація цих стратегій та рекомендацій дозволить забезпечити гендерну рівність в освіті та сприяти розвитку учнівства у сільських громадах України.

Важливим осередком впровадження антидискримінаційного підходу в освіті є антидискримінаційний центр, що створюється у ЗЗСО і повинен мати чітко визначену структуру та функції. Для ефективної роботи антидискримінаційного центру важливо забезпечити його ресурсне забезпечення, зокрема фінансування, штатну чисельність та доступ до необхідних матеріалів та ресурсів. Антидискримінаційний центр повинен співпрацювати з іншими зацікавленими сторонами, зокрема з органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та іншими закладами освіти. Створення антидискримінаційного центру в закладах загальної середньої освіти сприятиме створенню безпечного та інклюзивного освітнього середовища для всіх учнів і учениць, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Про освіту : Закон України від 05 вер. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 06.11.2023)

Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації : Розпорядження КМУ від 20 грудня 2022 р. № 1163-р схвалено Кабінетом Міністрів України від 20 грудня 2022 р. № 1163-2022-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.11.2023)

Наталя Тонких. Гендерний освітній експеримент: шкільна революція від ГІАЦ «КРОНА» 2017 <https://ua.boell.org/uk/2017/09/01/genderniy-osvitniy-eksperiment-shkilna-revoluciya-vid-giac-krona-i-partneriv> (дата звернення: 06.11.2023)

Іванцов М, Іванюк І, Раше Тіно, Тавшавадзе Ціра За розвиток громадянської активності дітей та молоді у Східній Європі Методичний осібник з громадянської освіти та політичної просвіти. URL: <https://austausch.org/zanjattja-1-7/> (дата звернення: 06.11.2023)

Малахова О.А., Марущенко О.А., Дрожжина Т.В., Коробкіна Т.В. Теоретико-методологічні засади гендерної експертизи підручників: [Експертиза шкільних підручників] / за заг. ред. О.М. Топузова, Н.Б. Вяткіної. Київ : Педагогічна думка, 2016 // <https://qrgo.page.link/Se8gg> (дата звернення: 06.11.2023)

REFERENCES

Pro osvitu : Zakon Ukrayiny vid 05 ver. 2017 r № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennya: 06.11.2023)

Stratehiya vprovadzhennya hendernoyi rivnosti u sferi osvity do 2030 roku ta zatverdzhennya operatsivnoho planu zakhodiv na 2022-2024 roky z yiyi realizatsiyi : Rozporyadzhennya KМУ vid 20 hrud 2022 p. № 1163-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text> (data zvernennya: 06.11.2023)

Natalya Tonkykh. Hendernyy osvityniy eksperyment: shkil'na revolyutsiya vid HIATs «KRONA» 2017 URL: <https://ua.boell.org/uk/2017/09/01/genderniy-osvityniy-eksperyment-shkilna-revolyuciya-vid-giac-krona-i-partneriv> (data zvernennya: 06.11.2023)

Ivantsov M, Ivanyuk I, Rashe Tino, Tavshavadze Tsira Za rozvytok hromadyans'koyi aktyvnosti ditey ta molodi u Skhidniy Yevropi Metodychnyy osibnyk z hromadyans'koyi osvity ta politychnoyi prosvity. URL: (<https://austausch.org/zanjattja-1-7/>) (data zvernennya: 06.11.2023)

Malakhova O.A., Marushchenko O.A., Drozhzhyna T.V., Korobkina T.V. Teoretyko-metodolohichni zasady hendernoyi ekspertyzy pidruchnykiv: [Ekspertyza shkil'nykh pidruchnykiv] / za zah. red. O.M. Topuzova, N.B. Vyatkinoyi. Kyyyiv : Pedahohichna dumka, 2016 // <https://qr.go.page.link/Se8gg> (data zvernennya: 06.11.2023)

АНОТАЦІЯ

Метою публікації є розкриття та оцінка наявних практик, які застосовуються в закладах загальної середньої освіти у сільських громадах й впливають на гендерні можливості у навчанні та розвитку учнівства; встановлення основних перешкод та недоліків у системі освіти, які створюють нерівні умови для учнівства різних гендерів у сільських школах; розробка конкретних стратегій та рекомендацій для покращення гендерної рівності та інклюзії у сільських школах, враховуючи певні потреби та можливості учнів і учениць.

У статті розглядаються теоретичні основи гендерної рівності в освіті, а також особливості сільських громад України, які впливають на гендерні можливості учнівства. На основі аналізу наявних досліджень та практики автори статті визначають основні перешкоди та недоліки у системі освіти, які створюють нерівні умови для учнівства різних гендерів у сільських школах.

До таких перешкод та недоліків авторка відносить: відсутність рівних можливостей для навчання (у сільських школах часто спостерігається нерівномірний розподіл ресурсів, що негативно впливає на якість освіти. Це може призводити до того, що дівчата та хлопці із сільських громад мають менші можливості отримати якісну освіту); гендерні стереотипи (у сільських громадах) часто зберігаються гендерні стереотипи, які обмежують можливості жінок та дівчат. Це може призводити до того, що дівчата та жінки не обирають такі професії, які вважаються традиційно чоловічими, або не займають керівні посади); недостатня підготовка педагогів у питаннях гендерної рівності (педагоги є важливими агентами змін у забезпеченні гендерної рівності в освіті. Вони повинні бути обізнані про гендерні стереотипи та мати навички для їх подолання).

На основі аналізу наявних проблем, ґрунтуючись на досвіді створення і роботи антидискримінаційного центру Комунального закладу «Огіївський ліцей» Сахновщинської селищної ради Красноградського району Харківської області, авторка статті розробляє конкретні стратегії та рекомендації для

покращення гендерної рівності та інклюзії у сільських школах. Ці стратегії та рекомендації включають: розробку та впровадження гендерночутливих освітніх програм, які сприяють формуванню гендерно рівних цінностей та норм; підвищення кваліфікації педагогів у питаннях гендерної рівності; співпраця з місцевою громадою. Реалізація цих стратегій та рекомендацій дозволить забезпечити гендерну рівність в освіті та сприяти розвитку учнівства у сільських громадах України.

Ключові слова: *гендерна рівність, недискримінація, учнівство, вчительство, сільські громади, освітнє середовище закладів загальної середньої освіти.*

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

УДК 373.3.016:811.161.2:159.955373.3.016:811.161.2:159.955

CREATIVE TASKS AS A MEANS OF DEVELOPING CREATIVE THINKING AT UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS IN PRIMARY SCHOOL

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Світлана Помірча

кандидат філологічних наук,
доцент,
E-mail: swetlanapom@gmail.com
ORCID 0000-0003-1636-3239
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Svetlana Pomircha

Ph.D. of Philological Sciences,
Associate Professor,
E-mail: swetlanapom@gmail.com
ORCID 0000-0003-1636-3239
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

Алла Семіряжко

здобувач 2 (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності
013 Початкова освіта
E-mail: allasemirazko@gmail.com
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Alla Semiryazko

applicant of 2 (master's) level
higher education specialty
013 Pochatkova osvita
E-mail: allasemirazko@gmail.com
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

ABSTRACT

The article emphasizes that the initial link, which lays the foundation for the general educational training of student youth and is regulated by the Concept of the New Ukrainian School (NUS), is of great importance in modern education, provides for the formation of a comprehensively developed, socially adapted, creatively thinking personality capable of active self-realization in any type of activity. It is noted that the development of creativity, and creative thinking of an individual is carried out more efficiently, the earlier this process begins. It is emphasized that creative tasks are one of the relevant means of developing creative thinking at Ukrainian language lessons in primary school. The system of creative tasks for the development of creative thinking of schoolchildren, their levels of complexity, and examples of tasks implemented at Ukrainian language lessons are considered. It has been noted that creative tasks form the most important things: the need for self-expression, empathy, a sense of word, the ability to transfer and connect knowledge from different fields, to reflect on various facts and phenomena. Attention is drawn to the fact that an important structural component of the system of work for the development of schoolchildren's creative thinking is lessons of Literature built on the basis of the technology of pedagogical workshops. During these lessons, through reading and writing, the development of such personality qualities as subjectivity, reflexivity,

critical thinking, and creativity is ensured. The goals, tasks, and algorithm (there are two stages, and is built according to a certain plan) of building a pedagogical workshop are revealed. It has been established that Ukrainian language lessons contain the potential for the development of creative thinking in children of primary school age. With the help of creative activity, an algorithm of actions is formed in children in expressing their ideas – the ability to act outside of a template, the development of basic mental processes, the satisfaction of the need for productive creative activity, creative potential is actively manifested, technical skills and abilities are improved, the ability to apply various means of creative expression.

Key words: *creative tasks, creative thinking, lessons of Ukrainian Language, pedagogical workshop, primary school.*

Актуальність теми. У Законі України «Про освіту», Концепції Нової української школи (далі – НУШ) та ін. визначено основні засади щодо реформування освітньої сфери – створення нової системи освіти, орієнтованої на формування компетентної, активної, творчої особистості, яка здатна генерувати творчі ідеї, реагувати на нові виклики часу, приймати нестандартні рішення, вести за собою (бути лідером), аналізувати інформацію, обґрунтовувати та доводити власну думку.

Згоджуємося з думкою сучасних учених, дослідників, методистів, педагогів-практиків (В. Клименко, В. Павленко, В. Ушакова, Н. Юхимчук та ін.), що активне формування такої особистості необхідно розпочинати з молодшого шкільного віку, оскільки саме цей віковий період є сенситивним (певні психологічні процеси та здібності мають найвищу вразливість до зовнішнього стимулювання). Протягом цього періоду школярі набувають нових навичок і вмінь, швидше та ефективніше розвиваються уява, творчість, креативне мислення, комунікабельність, фантазія, ініціативність, сприйнятливність до нового, помітно проявляється допитливість, формується вміння критично оцінювати свою діяльність тощо.

Отже, вагомого значення, в сучасній освіті, набуває початкова ланка, що закладає фундамент загальноосвітньої підготовки учнівської молоді та регульована Концепцією НУШ, передбачає формування всебічно розвиненої, соціально адаптованої, креативно мислячої особистості здатної до активної самореалізації у будь-якому виді діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній вітчизняній педагогічній науці різні питання сутності поняття креативності розглянули В. Антонішева, О. Антонова, О. Дубасенюк, О. Заболотна, Т. Розова, Л. Ткаченко, Н. Чувасова та ін.; творчих здібностей учнівської молоді розкрили І. Барко, І. Габеркорн, І. Калошина, О. Кочерга, В. Моляко, І. Середа, В. Трофімчук, С. Ящук та ін.; розвитку креативного мислення в учнів обґрунтували Н. Булка, Ю. Лимар, В. Павленко, В. Приймак, І. Станіславчук та ін.

Останні десятиліття науковцями активно обговорюється проблема розвитку креативного мислення в учнів на уроках української мови (Л. Болдись, О. Гордієнко, Т. Зотова, О. Іщук, О. Кашапова, Х. Козловська, Т. Кравченко, Б. Маріна, С. Рябова та ін.). Роль творчих завдань в освітньому процесі закладу освіти розкрито в працях Ю. Бондар, Л. Іщенко, О. Кононко, В. Рибалки, С. Сисоевої та ін.

Аналіз поглядів учених, дослідників, методистів, педагогів-практиків, представлених вище, переконливо доводить, що розвиток творчості, креативного мислення особистості здійснюється тим ефективніше, чим раніше починається цей процес. Зазначимо, що одним з актуальних засобів розвитку креативного мислення на уроках української мови в початковій школі є творчі завдання.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі ролі творчих завдань у розвитку креативного мислення молодших школярів на уроках української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розглядаючи проблему розвитку креативного мислення учнів учені підкреслили (Л. Іщенко, В. Приймак, С. Сисоева, І. Станіславчук та ін.), що такий розвиток можливий лише тоді, коли в освітньому процесі переважають творчі завдання. Науковцями (І. Воронюк, О. Лоюк, Т. Качак, В. Моляко, О. Митник, М. Шопіна та ін.) доведено, що особистість володіє творчим мисленням, якщо вона здатна виконувати такі групи логічних операцій: комбінувати інформацію, визначати причинно-наслідкові зв'язки, планувати та виконувати практичну діяльність. Т. Качак, урахувавши групи логічних операцій, було визначено наступні види творчих завдань:

1. Творчі завдання на комбінування інформації: виділення головного в тексті, порівняння, систематизація інформації, зміна інформації, доповнення інформації, об'єднання текстів і завдань, самостійне складання текстів і завдань, редагування текстів.

2. Творчі завдання на визначення причинно-наслідкових зв'язків: визначення причин і наслідків, доказ, спростування, визначення закономірності.

3. Творчі завдання на планування та виконання практичних дій: складання плану виконання завдання, планування та проведення спостереження, аналіз плану виконання (Качак, 2021).

Дослідження показало, що виокремлені види завдань дають змогу уявити зміст системи творчих завдань у вигляді взаємопов'язаних частин, що виконують розвивальну, пізнавальну, орієнтаційну, практичну функції та сприяють розвитку креативних здібностей школярів. На думку М.Ткачук, розвивальна функція має визначальний, стратегічний характер і справляє позитивний вплив на розвиток креативних здібностей школярів; пізнавальна функція спрямована на розширення творчого досвіду, вивчення учнями нових способів творчої діяльності; суть орієнтаційної функції полягає в прищепленні стійкого інтересу до творчої діяльності та разом із пізнавальною є базовою, опорною для всієї системи творчих завдань; практична функція спрямована на отримання школярами творчих продуктів у різних видах практичної діяльності (Ткачук, 2021: 415).

Розглянемо докладніше систему творчих завдань із розвитку креативного мислення учнівської молоді, їхні рівні складності, що запроваджували на уроках української мови.

Як засвідчив аналіз наукових досліджень, залежно від запропонованих учням проблемних ситуацій, мисленнєвих дій, форми представлення суперечностей (явні, приховані) умовно виділено три рівні складності (від простого – до складного) змісту системи творчих завдань, відповідно до яких розподілено методи творчості, що характеризують творчу діяльність школярів. Під час виконання цих завдань учнями, поряд з евристичними, мають

використовуватися алгоритмічні методи організації творчої діяльності.

Згоджуємося з думкою М. Явоненко, що кожен рівень являє собою своєрідну сходинку просування учня до опанування досвідом творчої діяльності, що визначається рівнем розвитку компонентів креативності (Явоненко, 2007).

Завдання III рівня складності. Як об'єкт на цьому рівні виступають слова, речення. Творчі завдання передбачають роботу за зразком, пояснення значення слова, фрази та призначені для розвитку творчої інтуїції, продуктивної уяви. Виконання таких завдань здійснюється на основі вибору варіантів і накопиченого творчого досвіду в молодшому шкільному віці. Використовуються евристичні методи творчості: метод фокальних об'єктів, морфологічний аналіз, метод контрольних запитань, окремі прийоми типового фантазування.

Наведемо приклади завдань цього рівня: лексико-орфографічна робота – це лексичні вправи, спрямовані на розвиток у дітей уваги до слова, спостереження за синонімами, антонімами, багатозначністю слів, фразеологічними поєднаннями, вправи в конструюванні словосполучень і речень, які в кінцевому підсумку працюють на збагачення словника школяр:

– пояснити зміст висловлювання: «Словник – це весь всесвіт в алфавітному порядку» (А.Франс);

– «Слово – магніт» (від слова – до власного тексту). Учні пропонуються вимовити будь-яке слово та записати його; дати йому емоційну характеристику (добре воно чи зле); назвати можливі слова, які можуть притягуватися до цього слова як до магніту; придумати з цими словами текст;

– від речення до власного тексту. Учні пропонуються прочитати прислів'я; усно передати його основний зміст; сформулювати тему;

– «Я відчуваю, що я...» (оповідання-фантазія). Учні пропонуються уявити, що вони перетворилися на один із предметів, що їх оточують; передати свої відчуття; постаратися записати свої думки у формі маленької розповіді або вірша.

Завдання II рівня складності перебувають на сходинку вище та спрямовані на розвиток основ системного мислення, продуктивної уяви. Під об'єктом, у завданнях цього рівня виступає текст. Творчі завдання подано або у вигляді проблемної ситуації, або передбачають створення власного продукту на основі запропонованого (Ткачук, 2021).

Наведемо приклади завдань цього рівня:

– «Я почну, а ти продовж...» (проба поетичних здібностей). Учні пропонуються звернути увагу на дошку, де записано два віршовані рядки; завершити розпочате за певну кількість часу;

– від цитати висловлювання до власного тексту. Учні пропонуються уважно прочитати висловлювання; обрати одне з них – на власний розсуд; визначити тему та сформулювати головну думку (ідею) цього висловлювання; висловити свої думки в невеликому тексті-міркуванні.

Завдання I рівня складності. Ці завдання містять приховані протиріччя та передбачають виконання творчих завдань на основі інструментів ТРВЗ. У ролі об'єкта, на цьому рівні, розглядається система української мови в цілому або художня система письменника, епохи (Сич, 2021).

Наведемо приклади завдань цього рівня:

– дослідження «Енциклопедія одного слова». Учні пропонуються

дослідити одне слово з наукового погляду (з кожного розділу науки про мову), а потім простежити, як живе слово в казці, маленькому оповіданні, великій повісті, віршах;

– учням пропонується текст літературного твору. Потрібно змінити розташування глав (абзаців) у тексті так, щоб вийшов новий сюжет;

– учням пропонується змінити образ одного з літературних героїв і відповідно внести зміни в сюжет твору;

– запропонувати необхідні, на думку учнів, заходи для поліпшення соціального становища літературного героя;

– розглянути фрагмент літературного твору та доповнити його новим змістом; на основі ідеї цього сюжету створити свій твір.

Акцентуємо, що всі представлені види завдань можуть використовуватися як на традиційних уроках української мови та літератури, так і на спеціальних уроках мовленнєвостворчості.

У ракурсі нашого дослідження, заслуговують на увагу уроки мовленнєвої творчості – навчання дітей умінню володіти усним і письмовим словом у процесі створення текстів різних стилів і жанрів.

Загальновідомо, що головна відмінність цих уроків від традиційних (граматичних, уроків розвитку зв'язного мовлення) у тому, що центральним є «слово», яке розглядається у взаємозв'язку всіх його сторін: естетичної, семантичної, граматичної. Усі грані слова проявляються, розкриваються в тексті. Отже, текст і є предметом і засобом навчання на уроках мовленнєвої творчості.

Процес організації мовленнєвої творчості дітей включає такі взаємозалежні етапи: непрямой підготовки, пов'язаний із націленістю всього процесу навчання на досягнення оптимального загального розвитку учнів і їхньою загальною мовною готовністю; безпосередньої роботи над твором (вибір теми, представлення її дітям відповідно до характеру теми, організація самостійної роботи); роботи над твором після його написання.

У ракурсі наукових поглядів Л. Костюк, О. Барнич та О.Мамчич, процес збільшення кількості творчих завдань має поступовий характер: опанували учні правила виконання творчих завдань певного виду – відповідно збільшується їхня кількість. Дослідники зазначили, що починати краще з тематичних уроків, мета яких – об'єднати мову та мовлення, а результатом таких уроків має стати створення учнями власних текстів. Саме тематичні уроки на мовленнєвій основі дають змогу включити учнів в активний процес мовленнєвої творчості (Костюк, Барнич & Мамчич, 2022).

Заслугове на увагу дослідження Б. Маріної про те, що збільшення обсягу творчих завдань не передбачає відмови від репродуктивних завдань. Але обсяг репродуктивних завдань має бути зменшений рівно до кількості, яка необхідна для формування уявлень і знань в учнів (Маріна, 2019).

Отже, творчі завдання формують найголовніше: потребу в самовираженні, у співпереживанні, почуття слова, вміння переносити та пов'язувати знання з різних галузей, розмірковувати над різними фактами та явищами. Тим самим створюються умови для розкриття всіх інтелектуальних можливостей дітей.

Зазначимо, що для індивідуального розвитку школярі, через їхню літературну творчість, дуже важливими є такі теми, що надають учневі повну свободу у виборі жанру та навіть, якоюсь мірою, змісту свого твору.

Особливого значення набуває формулювання тем, їхнє емоційне представлення. Щодо розуміння значення формулювання тем, на думку О. Павлик та Н. Соколова, важливо викликати здивування дітей, мажорний настрій, інтерес до роботи, бо цей аспект дуже важливий для мотивації мовленнєвої творчості, адже саме те, як відреагує учень на завдання, багато в чому визначає його виконання. Також, формулювання тем має відповідати очікуваному результату: багатоаспектному охопленню дійсності, прояву емоційно-оцінного судження, тобто торкатися не тільки розуму, а й почуттів учня (Павлик & Соколова, 2022).

Важливим структурним компонентом системи роботи з розвитку креативного мислення учнів є уроки літератури, побудовані на основі технології педагогічних майстерень. Під час цих уроків через читання та письмо забезпечується розвиток таких якостей особистості, як суб'єктність, рефлексивність, критичність мислення, креативність. Майстерня – одна з інтенсивних технологій навчання, що залучає кожного з її учасників до «самобудівництва» своїх знань через критичне ставлення до наявних відомостей, інформації, що надходить, і самостійне розв'язання творчих завдань.

Розглянемо докладніше цілі, завдання та алгоритм побудови педагогічної майстерні.

Цілі уроків-майстерень: формування вміння ставити проблему, творчо шукати відповідь; розвиток креативності; виховання впевненості у своїх творчих здібностях.

Побудова майстерні відбувається за певним алгоритмом, має щонайменше два етапи та будується за певним планом.

I етап.

1. «Індуктор. Перше завдання в майстерні, що мотивує подальшу діяльність учасників. Є дві необхідні умови такого завдання: по-перше, воно має актуалізувати особистий досвід кожного, пов'язаний так чи так (інколи парадоксально) зі змістом подальшої діяльності; по-друге, завдання має надати відомий вибір учаснику, що створює інтерес, увагу, певне несвідоме здивування. Це психологічно готує до подальшого руху творчої думки» (Пономарьова, 2015: 4).

2. Створення творчого продукту, індивідуально або в груповій взаємодії.

3. «Соціалізація», тобто пред'явлення створеного продукту всім учасникам (афішування та читання текстів, виставка малюнків тощо), поєднання індивідуальних результатів, колективна робота. Соціалізація дає змогу зрозуміти напрямок, способи діяльності інших учасників, співвіднести результати, оцінити ідеї та гіпотези.

4. Проміжна рефлексія та самокорекція діяльності. Формування інформаційного запиту (вибудовування нових проблем).

II етап.

1. Звернення до нової інформації та її обробка.

2. Коригування творчого продукту або створення нового варіанта версії, гіпотези тощо. Групова або індивідуальна робота.

3. Соціалізація.

4. Загальна рефлексія та вихід на нову систему проблем.

Зазначимо, що можливі й інші варіанти алгоритму роботи при дотриманні загальних принципів і правил ведення майстерні.

Педагогічна майстерня, так само як і урок, передбачає вивчення нової інформації. Найрізноманітніші педагогічні прийоми роботи з інформацією – від елементів гри до роботи зі словником – можуть бути включені до неї. За часовою тривалістю майстерні поділяються на «одноактні» (від однієї години до 3-4 навчальних годин поспіль) і на майстерні тривалої дії, коли робота переривчаста, може тривати тиждень (метод «занурення»).

Важливо, як зауважила К. Пономарьова, відбираючи художні тексти для майстерень, зважати на рівень лінгвістичного та літературного розвитку учнів, естетичну та пізнавальну цінність тексту, осяжність текстового простору, багатство й оригінальність художніх образів у творі (Пономарьова, 2015).

Загально визнано, що накопичення досвіду практичних дій, розвиток пам'яті, мислення, підвищують у дітей молодшого шкільного віку почуття впевненості у своїх силах, що виражається здатністю швидко та легко знаходити нові рішення, проявляється в умінні знаходити альтернативні стратегії розв'язання проблем, оперативно змінювати напрямок для розв'язання будь-якого завдання. Навчання набуває усвідомленого, цілеспрямованого характеру, учні можуть самостійно обрати вид діяльності, вигадувати та створювати якісно новий продукт, що характеризується здатністю детально, творчо розробляти наявні ідеї та приділити увагу деталізації й детальності виконаної творчої роботи (Сич, 2021).

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, обсяг творчих завдань, що розв'язують на початковому етапі навчання, надзвичайно великий та складний: від розв'язання головоломок до винаходу нової моделі або іншого продукту. Важливо, що під час їхнього розв'язання відбувається розвиток творчості, спостережливості, уміння зіставляти й аналізувати, комбінувати, знаходити зв'язки та залежності, закономірності тощо, усе те, що в сукупності й становить творчі здібності та сприяє розвитку креативного мислення.

Підсумовуючи розглянуту проблему, констатуємо, що уроки української мови містять потенціал для розвитку креативного мислення у дітей молодшого шкільного віку. За допомогою творчої діяльності в дітей формується алгоритм дій у вираженні своєї ідеї – уміння діяти не за шаблоном, розвиток основних психічних процесів, задоволення потреби в продуктивній творчій та креативній діяльності, активно проявляється творчий потенціал, відбувається вдосконалення технічних умінь і навичок, розвиток здібностей застосовувати різні засоби виразності креативності.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Качак, Т. (2021). Креативність учителя й учнів у процесі реалізації змісту й завдань літературної освіти у початковій школі. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : зб. матер. V Міжнар.наук.-практ. Інтернет-конф. (Вінниця, 22-23 квітня 2021 р.). Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля, (10), 190–194.

Костюк, Л., Барнич, О. & Мамчич О. (2022). Креативність та критичне мислення як елементи навичок технології «4К» на уроках української мови в НУШ. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ: Вид-ий дім «Гельветика», (86), 113–118.

Маріна, Б. (2019). Методичні аспекти використання інтерактивних методів

навчання на уроках української мови у початковій школі. *Молодий вчений*, 9 (73), 355–358.

Павлик, О., Соколова, Н. (2022). Практика використання онлайн-застосунків на уроках української мови в початковій школі. *Proceedings of I International Scientific and Practical Conference "Scientific progress: innovations, achievements and prospects"* (Munich, 9-11 October 2022). MDPC Publishing, Munich, Germany, 247–249.

Пономарьова, К. (2015). Нестандартні форми організації навчання української мови в початкових класах. *Початкова школа*, (12), 1–5.

Сисоєва, С. (2006). Основи педагогічної творчості: підручник. Київ: Міленіум.

Сич, М. (2020). Використання вправ з Lego на уроках української мови в початковій школі. *Наука. Освіта. Молодь*: матер. XIII Всеукр. наук. конф. студентів та молодих науковців (Умань, 22 квітня 2020 р.) / за ред. О. І. Безлюдного. Умань: Візаві, 215–218.

Ткачук, М. (2021). Використання ігрових завдань у розвитку креативного мислення молодших школярів. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: зб. матер. V Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Вінниця, 22-23 квітня 2021 р.). Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля, (10), 414–418.

Явоненко, М. В. (2007). *Система творчих завдань міжпредметного характеру як засіб розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів*. (дис... канд. пед. наук). Чернігівський держ. педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, Україна.

REFERENCES

Kachak, T. (2021). Kreatyvnist uchytelia y uchniv u protsesi realizatsii zmistu y zavdan literaturnoi osvity u pochatkovii shkoli [Creativity of the Teacher and Pupils in the Process of Implementing the Content and Tasks of Literary Education in Primary School]. *Aktualni problemy formuvannia tvorchoi osobystosti pedahoha v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoї osvity : zb. mater. V Mizhnar.nauk.-prakt. Internet-konf. (Vinnytsia, 22-23 kvitnia 2021 r.), (10), 190–194. Vinnytsia: TOV «Merkiuri-Podillia [in Ukrainian].*

Kostiuk, L., Barnych, O., & Mamchych O. (2022). Kreatyvnist ta krytychne myslennia yak elementy navychok tekhnolohii «4K» na urokakh ukrainskoi movy v NUSh [Creativity and Critical Thinking as Elements of “4K” Technology Skills at Ukrainian Language Lessons in New Ukrainian School]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy, (86), 113–118. Kyiv: Vyd-yi dim «Helvetyka» [in Ukrainian].*

Marina, B. (2019). Metodychni aspekty vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia na urokakh ukrainskoi movy u pochatkovii shkoli [Methodical Aspects of Using Interactive Teaching Methods at Ukrainian Language Lessons in Primary School]. *Molodyi vchenyi, 9 (73), 355–358 [in Ukrainian].*

Pavlyk, O., & Sokolova, N. (2022). Praktyka vykorystannia onlain-zastosunkiv na urokakh ukrainskoi movy v pochatkovii shkoli [Practice of Using Online Applications at Ukrainian Language Lessons in Primary School]. *Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference "Scientific progress: innovations,*

achievements and prospects» (Munich, 9–11 October 2022), 247–249. MDPC Publishing, Munich, Germany [in Ukrainian].

Ponomarova, K. (2015). Nestandardni formy orhanizatsii navchannia ukraïnskoi movy v pochatkovykh klasakh [Non-Standard Forms of Organization of Teaching Ukrainian Language in Primary Classes]. *Pochatkova shkola*, (12), 1–5 [in Ukrainian].

Sysoieva, S. (2006). *Osnovy pedahohichnoi tvorchosti: pidruchnyk [Basics of Pedagogical Creativity: a Textbook]*. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].

Sych, M. (2020). Vykorystannia vprav z Lego na urokakh ukraïnskoi movy v pochatkovii shkoli [Using Lego Exercises at Ukrainian Language Lessons in Primary School]. *Nauka. Osvita. Molod: mater. XIII Vseukr. nauk. konf. studentiv ta molodykh naukovtsiv (Uman, 22 kvitnia 2020 r.)*, 215–218. O. I. Bezliudnyi (Ed.). Uman: Vizavi [in Ukrainian].

Tkachuk, M. (2021). Vykorystannia ihrovykh zavdan u rozvytku kreatyvnoho myslennia molodshykh shkoliariv [Using Game Tasks in the Development of Creative Thinking of Younger Schoolchildren]. *Aktualni problemy formuvannia tvorchoi osobystosti pedahoha v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoï osvity: zb. mater. V Mizhnar. nauk.-prakt. Internet-konf. (Vinnytsia, 22-23 kvitnia 2021 r.)*, (10), 414–418. Vinnytsia: TOV «Merkiuri-Podillia [in Ukrainian].

Yavonenko, M. V. (2007). Systema tvorchykh zavdan mizhpredmetnoho kharakteru yak zasib rozvytku literaturno-tvorchykh zdibnostei molodshykh shkoliariv [System of Creative Tasks of Interdisciplinary Nature as a Means of Developing Literary and Creative Abilities of Younger Schoolchildren]. *Candidate's thesis. Chernihivskiy derzh. pedahohichnyi universytet im. T. H. Shevchenka. Chernihiv, Ukraina* [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті наголошено, що вагомого значення в сучасній освіті набуває початкова ланка, яка закладає фундамент загальноосвітньої підготовки учнівської молоді та регульована Концепцією НУШ, передбачає формування всебічно розвиненої, соціально адаптованої, креативно мислячої особистості здатної до активної самореалізації у будь-якому виді діяльності. Зазначено, що розвиток творчості, креативного мислення особистості здійснюється тим ефективніше, чим раніше починається цей процес. Наголошено, що одним з актуальних засобів розвитку креативного мислення на уроках української мови в початковій школі є творчі завдання. Розглянуто систему творчих завдань із розвитку креативного мислення учнівської молоді, їхні рівні складності та наведено приклади завдань, що запроваджувалися на уроках української мови. Зауважено, що творчі завдання формують найголовніше: потребу в самовираженні, співпереживанні, почуття слова, вміння переносити та пов'язувати знання з різних галузей, розмірковувати над різними фактами та явищами. Звернуто увагу, що важливим структурним компонентом системи роботи з розвитку креативного мислення учнів є уроки літератури, побудовані на основі технології педагогічних майстерень. Під час цих уроків через читання та письмо забезпечується розвиток таких якостей особистості, як суб'єктність, рефлексивність, критичність мислення, креативність. Розкрито цілі, завдання та алгоритм (має два етапи та будується за певним планом) побудови педагогічної майстерні. Констатовано, що уроки української мови

містять потенціал для розвитку креативного мислення у дітей молодшого шкільного віку. За допомогою творчої діяльності в дітей формується алгоритм дій у вираженні своєї ідеї – уміння діяти не за шаблоном, розвиток основних психічних процесів, задоволення потреби в продуктивній творчій та креативній діяльності, активно проявляється творчий потенціал, відбувається вдосконалення технічних умінь і навичок, розвиток здібностей застосовувати різні засоби виразності креативності.

Ключові слова: творчі завдання, креативне мислення, уроки української мови, педагогічна майстерня, початкова школа.

УДК 373.3.016:811.161.2'35

**CHARACTERISTICS OF PEDAGOGICAL CONDITIONS
FOR FORMATION OF SPELLING AWARENESS IN APPLICANTS OF
PRIMARY EDUCATION**

**ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ
ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ПИЛЬНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

Світлана Помірча

кандидат філологічних наук,
доцент,
E-mail: swetlanapom@gmail.com
ORCID 0000-0003-1636-3239
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Svetlana Pomircha

Ph.D. of Philological Sciences,
Associate Professor,
E-mail: swetlanapom@gmail.com
ORCID 0000-0003-1636-3239
SHEI “Donbas State Pedagogical
University”, Ukraine

Вікторія Івашкіна

здобувач 2 (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності
013 Початкова освіта
E-mail: averinaviktorija59@gmail.com
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Victoria Ivashkina

applicant of 2 (master's) level
higher education specialty
013 Pochatkova osvita
E-mail: averinaviktorija59@gmail.com
SHEI “Donbas State Pedagogical
University”, Ukraine

ABSTRACT

The article emphasizes that one of the most difficult, most significant, and extremely important tasks of an institution of secondary comprehensive education remains the mastery of written speech by student youth, in particular spelling awareness, and spelling norms of writing, because competent writing is an indicator of their language culture and education. It is noted that formed and developed orthographic awareness is the ability to find orthograms in words intended for writing, as well as to determine their types, and its absence or insufficient formation is one of the main reasons for errors in spelling that schoolchildren make. It is also noted that in order to develop orthographic awareness, pupils need to develop general linguistic skills (to identify stressed-unstressed syllables, to distinguish voiceless and

voiced consonants, to analyze words by structure, to distinguish parts of speech, parts of sentences, etc.), skills to compare facts of literary and deformed language; to form knowledge of characteristic features of orthograms, etc. Attention is drawn to the fact that a thorough study of the scientific output of domestic scientists and the preliminary results of the conducted research have allowed us to put forward the assumption that the effectiveness of the formation of spelling awareness among applicants of primary education will be achieved under the following pedagogical conditions: the children's assimilation of the rules of spelling, the use of differentiated exercises for the development of the so-called "language sense", work on the skills of orthographically competent writing with the correlation of sound units of language and graphic units. It has been stated that for the formation of spelling awareness in applicants of primary education, constant systematic work is necessary, and in order to achieve results in the formation of strong skills of error-free writing, it is necessary to teach children first of all to hear sounds, to determine their number in syllables, then in words, to teach them to distinguish between vowels and consonants, stressed and unstressed.

Key words: *institution of secondary comprehensive education, applicants of primary education, spelling awareness, pedagogical conditions, rules of orthography, differentiated exercises, sound units of language and graphic units.*

Актуальність теми. Одним із головних завдань для національної освітньої політики на сучасному етапі розвитку суспільства є якісна підготовка учнівської молоді, «підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» ((Закон України «Про освіту», 2014 (зі змінами 2021)). Значну роль у цьому процесі відіграє заклад загальної середньої освіти, одним із завдань якого є формування загального писемного мовлення, відповідно вироблення орфографічної пильності, орфографічного контролю над правильним написанням орфограм, засвоєння орфографічних норм, розвиток почуття мови, а також активізація розумової діяльності учнів тощо.

Наголосимо, що одним із найскладніших і найбільш значущих завдань початкового навчання залишається досягнення високої якості орфографічної пильності. Сформована та розвинена орфографічна пильність – здатність знаходити в словах, призначених для запису, орфограми, а також визначати їхні типи. Її відсутність або недостатня сформованість є однією з головних причин помилок в орфографії, яких припускаються школярі.

Отже, опанування учнівською молоддю писемним мовленням, зокрема орфографічною пильністю, орфографічними нормами письма, є надзвичайно важливою проблемою закладу загальної середньої освіти, тому що грамотне письмо є показником їхньої мовної культури та освіченості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання орфографічної пильності досліджувалося протягом багатьох років фахівцями різних галузей знань: мовознавцями, психологами, психолінгвістами, дидактами, методистами та ін. Проблемі формування орфографічної пильності присвячені праці вітчизняних науковців (О. Антончук, В. Вітюк, С. Гоженко, Є. Данільченко, І. Дмитрієнко, С. Дубяга, О. Єлагіна, О. Крижанівська та ін.). На необхідності засвоєння молодшими школярами основних орфографічних правил наголошували І. Гальович, Н. Островська, Я. Петрик, З. Пригода, Н. Савінова, Л. Тенцер, О. Фенцик, Т. Форостюк, І. Хом'як, В. Чередніченко та ін.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні педагогічних умов щодо формування орфографічної пильності у здобувачів початкової освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасні науковці, методисти, педагоги-практики (С. Глушук, М. Вашуленко, І. Жигора, А. Каніщенко, Г. Кучерук, О. Хома а ін.) стверджують, що для розвитку орфографічної пильності потрібно виробити в учнів загальнолінгвістичні вміння (визначати наголошені-ненаголошені склади, розрізняти глухі та дзвінкі приголосні, розбирати слова за будовою, розрізняти частини мови, члени речення тощо), навички зіставляти факти літературної та деформованої мови; сформувати знання характерних ознак орфограм тощо.

Ґрунтовне вивчення наукового доробку вітчизняних науковців і попередні результати проведеного дослідження дозволили висунути припущення, що ефективність формування орфографічної пильності у здобувачів початкової освіти буде досягнута за таких педагогічних умов: засвоєння дітьми правил орфографії, використання диференційованих вправ щодо розвитку «мовного чуття», робота над навичками орфографічно грамотного письма, зі співвіднесенням звукових одиниць мови та графічних одиниць.

Розкриємо докладніше зміст кожної з педагогічних умов.

Отже, першою педагогічною умовою формування орфографічної пильності у здобувачів початкової освіти виділяємо засвоєння дітьми правил орфографії.

Загальновідомо, що формування орфографічної пильності в дітей базується на засвоєнні граматичної концепції та орфографічних правил, що підлягають уніфікації на основі об'єднання слів за своєю граматичною спільністю. Сучасні вчені зазначають, що це полегшує їхнє засвоєння та підкреслює соціальну значущість орфографічних правил. Так, дослідниця О. Чупріна зазначила, що під правилом розуміють вказівки нормативів узагальненого характеру, що стосуються цілої низки однорідних мовних фактів. Основне призначення правила – узагальнювати однорідні орфограми (Чупріна, 2018).

Акцентуємо, що за самою своєю суттю засвоєння орфографічних правил неможливе без певного рівня володіння граматичним, фонетичним, словотворчим матеріалом. За твердженням Л. Бартеневої, методика вивчення окремого орфографічного правила повністю залежить від його специфіки (Бартенева, 2015).

З метою швидкого та безпомилкового застосування правил діти повинні володіти прийомами розумової роботи. Правило буде застосовуватися учнем успішно, якщо він зможе зробити для себе «відкриття» прийому розумової роботи, що відповідає правилу або групі правил. У цьому відношенні процес засвоєння понять і їхнє використання під час розв'язання навчальних завдань проходить певні послідовні скорочення й узагальнення та перетворюється на внутрішні дії.

У початкових класах ЗЗСО запроваджують такий порядок вивчення орфографічних правил, за якого вони подані або в граматичній, або в словотворчій темі як її складова частина. Наприклад, правила, що стосуються написання кореня, префікса та суфікса, вміщено в розділ «Склад слова» під час засвоєння певної морфеми. Правила, пов'язані з написанням закінчень частин мови, включено в теми «Іменник», «Прикметник» або «Дієслово». Таке розміщення матеріалу пов'язує вивчення граматики з орфографією.

Щодо самої роботи над орфографічним правилом зазначимо, що це досить складний процес. Його компонентами є такі основні дії: «розкриття сутності правила, оволодіння ним, оволодіння формулюванням правила учнями, застосування ними правила в практиці письма».

Перший компонент – розкриття сутності правила – покликаний насамперед пояснити молодшим здобувачам початкової освіти, з написанням якої частини слова, частини мови або з якою граматичною формою пов'язане правило; визначити, які ознаки в правилі виступають як провідні. Ці характеристики має обов'язково враховувати педагог при доборі матеріалу з метою знайомства здобувачів початкової освіти з правилом» (Берладин, 2014: 142).

Другий – «робота над формулюванням правила – проводиться за підручником. При цьому особлива увага приділяється тому, щоб учні усвідомлено засвоїли структуру правила. Отже, у формулюванні, даному в підручнику, спільно виокремлюються його складові частини. На практиці учні часто це роблять у процесі виконання завдань. Далі слідує перенесення правила на новий мовний матеріал, що здійснюється через підбір учнями своїх прикладів до цього правила або під час виконання пропонованих вправ. Можливий як колективний варіант роботи над правилом, так і самостійний варіант роботи з використанням підручника» (Берладин, 2014: 143).

Учені Г. Білавич і М. Савчин наголосили, що засвоєння нового матеріалу передбачає включення його в систему наявних знань. Це положення безпосередньо стосується й орфографічного правила: потрібно встановити зв'язки нового правила з раніше відомими. Ця робота може проходити під час протиставлення двох правил (виявляються відмінності) або в їхньому зіставленні (встановлюються подібності). Наприклад, якщо прийменники та префікси схожі за своїм графічним позначенням, то протилежні вони щодо їхнього злитого та роздільного написання. Або зіставляємо три правила: правопис ненаголошених голосних у корені слова, глухих і дзвінких приголосних. Спільним для всіх правил є те, що вони визначають правопис кореня слова, а спосіб перевірки – підбір однокореневих слів або зміна форми. Розрізняються вони тим, що перевірні слова враховують різні критерії (наголос чи наявність голосного після приголосного, що перевіряється) (Білавич & Савчин, 2017).

Особливо слід звернути увагу на питання про те, коли можливо звернутися до зіставлення правила. У дослідженнях наголошується, що зіставляти краще на ранній стадії вивчення та вести паралельне вивчення схожого матеріалу, у цьому випадку яскравіше демонструються ознаки, які потрібно диференціювати.

Проаналізувавши низку наукових праць вітчизняних науковців (О. Березюк, В. Максименко, О. Онопрієнко та ін.) зазначимо, що усвідомлення правила учнями залежить від наявності в них конкретних уявлень. Ці уявлення, на основі яких створено правило, містяться в словах, тому слід виокремити особливості в написанні слів, що складають в узагальненому вигляді зміст правила. Це особливо потрібно в тих випадках, коли учні забувають правило та пробують за допомогою механічного заучування запам'ятати його.

Також, на користь фонематичного принципу, Х. Герич говорить про те, що у здобувачів початкової освіти виникають необхідні мотиви для вивчення правил (Герич, 2014). Поставивши запитання про написання літери в словах

(ломити – ламати, скочити – скакати, кроїти – кряти, клонитися – кланятися, гонити – ганяти), педагог тим самим випереджає роботу над правилом правопису ненаголошених голосних у корені слова, мотивуючи здобувачів початкової освіти на розв'язання поставленого запитання.

Отже, цінною в роботі педагога, вважаємо, є здатність показати здобувачу початкової освіти основні правила української орфографії (у найзагальнішому вигляді) ще до того, як він навчиться ділити слова за складом і пізнає основні закони граматики.

Другою педагогічною умовою формування орфографічної пильності у здобувачів початкової освіти є використання диференційованих вправ щодо розвитку «мовного чуття». Будучи автоматизованим компонентом свідомої мовленнєвої діяльності, орфографічна пильність досягається тривалим використанням вправ.

Крім усього іншого, вважається, що на засвоєння правил орфографічної пильності впливає «мовне чуття». Так, Н. Гнедко визначила «мовне чуття» як систему певних мовних зв'язків, що передбачає достатньо розвинений фонематичний слух, який формується в дошкільному віці в мовленнєвій діяльності (у процесі слухання та говоріння) і в результаті впливу спеціальних вправ. «Мовне чуття», або «чуття мови», авторка розуміє як високий ступінь практичного володіння морфологічними та синтаксичними узагальненнями. Ці якості формуються на початковому або «дограматичному» ступені мовленнєвого розвитку дітей (Гнедко, 2014).

Цікавим для нашого дослідження є досвід О. Глухенької, яка виділила етапи формування орфографічної пильності у здобувачів початкової освіти «шляхом використання спеціально розроблених вправ «мовного чуття»: знайти орфограму в слові; визначити її вид (перевіряється написання чи ні, якщо так, то до якої граматики-орфографічної теми належить), пригадати правило; згадати спосіб розв'язання задачі залежно від типу (виду) орфограми; визначити «кроки», ступені розв'язання, їх послідовність (алгоритм розв'язання задачі); розв'язати задачу (виконати послідовні дії відповідно до алгоритму); написати слово за результатами розв'язання задачі та здійснити в більш узагальненому вигляді ті самі етапи» (Глухенька, 2014: 19).

Зазначимо, що під час застосування правила в діяльності відбувається поглиблене засвоєння його змісту, узагальнення, що міститься в правилі, переноситься на конкретний матеріал (виконання вправи). Назвемо деякі методики, що можуть бути застосовані на уроках української мови в початковій школі з цією метою: письмо під диктування; визначення орфограм на слух і виділення їх у тексті; розписування тексту та виділення орфограм; виправлення тексту з помилками; написання тексту з пропуском букв у місцях орфограм; класифікація слів відповідно до орфограм; вибір із тексту слів із заданою орфограмою; вставка пропущених букв у місця орфограм.

Заслуговує на увагу думка дослідниці С. Гребьонкіної, яка зазначила, що орфографічна навичка як уміння корисна в тому разі, якщо вона розвинена на рівні чуття, якщо вона існує не просто у вигляді розгорнутого способу визначення орфограми. Діти, які знають орфограми, відтворюють правило роботи з ними, не завжди справді грамотні, часто вони припускаються досить великої кількості помилок. Так, педагоги у своїй практиці зустрічалися з дітьми,

які можуть правильно поставити наголос, виокремити корінь слова, навіть визначити слабку позицію голосного, назвати частину слова, у якій він перебуває, визначити потрібний спосіб перевірки та, нарешті, правильно написати букву, але все це не буде навичкою і пильністю, тому що на письмі ця дитина не керується цими знаннями та припускається помилок у відповідній орфограмі (Гребьонкіна, 2020).

На наш погляд, досягати ефективності дає змогу вправа на пошук орфограм у «чистому» тексті. У цьому випадку дитині пропонуються картки з завданнями для індивідуальної роботи, чим дотримується принцип індивідуалізації навчального процесу й одна з найважливіших його умов – вибір. Діти різні у своїх уподобаннях: одних приваблює сама форма матеріалу, інших зацікавлює зміст текстів, а третіх – полегшеність або завантаженість текстів, іноді – види завдань. Така робота з картками дає педагогу можливість розглядіти індивідуальні особливості та стилі дітей, персонально враховувати обсяг роботи, змогу цілеспрямовано відпрацьовувати конкретний матеріал, що потрібен певному учневі.

У такому разі треба ставити спеціальне завдання відбору текстів для карток. Принципи цього підбору такі:

– матеріал на підсвідомому рівні має сприяти засвоєнню орфограм. Тому можна наповнити його спорідненими словами, словами-антонімами або словами одного семантичного поля (наприклад, під час відпрацювання орфограми на правопис голосного в назвах птахів «горобці, ворони, сороки, солов'ї» використати текст про те, як ці птахи купували окуляри та тепер вони «в окулярах» – два «О» у корені слова);

– привабливість тексту за змістом: тексти гумористичного плану, цікаві історії про правопис, тематика для дітей даного віку (про тварин, космос тощо).

Різноманітність у виборі карток із завданнями дає змогу долучити до роботи якомога більшу кількість дітей із різним рівнем знань і способом реагування на навчальний матеріал.

Наступна педагогічна умова щодо формування орфографічної пильності у здобувачів початкової освіти – робота над навичками орфографічно грамотного письма, зі співвіднесенням звукових одиниць мови та графічних одиниць.

Так, Х. Козловська вбачає взаємозв'язок ефективних умов для підготовки здобувачів освіти до правопису з активною роботою над правилами та прийомами їхнього вивчення; О. Кочерга пов'язує обов'язковість умов формування грамотного письма з роботою із запобігання орфографічним помилкам; С. Луців – з використанням спеціальних «сигналів» як засобу поетапного та діяльнісного підходу в навчанні орфографічної пильності.

Загальновідомо, що теоретичні граматичні визначення («звук», «буква», «склад», «слово», «відмінювання» тощо) лежать в основі правил правопису та вимагають здійснення нових розумових операцій – аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, систематизації тощо. Засвоєння визначень є низкою взаємозалежних і взаємообумовлених дій, що пов'язані своїми формальними властивостями та лексичним значенням з емоційним сприйняттям та уявленнями, абстрактним змістом, фонетичною структурою та графічними формами.

Зазначимо, що початкові етапи цього процесу ґрунтуються на наочному розумінні (у таблицях, правилах, за допомогою знакового позначення фонем і словоформ), надалі роль наочності знижується.

У міру автоматизації уміння на перший план висуваються основні умови. Так, при переході до автоматизованого вміння правопису ненаголошених у корені здобувач початкової освіти перестає спиратися на знання таких понять, як «звук», «ударний голосний», «однокореневе слово». Він не відтворює вже точне формулювання орфограм, не обґрунтовує окремі особисті дії та інші процедури, його увага спрямована на зміст писемного мовлення. Способи, що застосовуються здобувачами освіти з метою написання, стають допоміжними (Луців, 2015).

У лінгвістиці визнано, що орфографія сьогодні ґрунтується на кількох принципах, науковці (Х.Карповець, З. Комарова, Л. Наконечна та ін.) виокремлюють фонематичний, морфологічний, традиційний принципи та принцип графіки. Своєю чергою, О. Ляшецька визначає фонетичний, морфологічний і «смысловий» принципи правопису. Вона вважає, що за «смыслового» написання саме засобами графіки передається безпосередньо логічний зміст мови та вказує на три шляхи формування орфографічної пильності:

1. Співвіднесення звукових одиниць мови та графічних одиниць, звуків і букв, що виступає як мовний аналіз і синтез. Особливо виокремлюють у цьому способі оволодіння орфографією роль утворення асоціацій. До передумов такого типу опанування орфограм належать правильна артикуляція, кінестетичний контроль, розвинений рівень мовного аналізу та синтезу.

2. Запам'ятовування «образу» слова, його графічного складу. Передбачає сформованість мнемічних процесів – значний рівень розвитку зорової пам'яті. Так, наприклад, запам'ятовування написання слів, що ґрунтується на традиційному принципі, пов'язане зі свідомим підключенням безлічі рецепторів і з необхідними розумовими процесами (аналіз, синтез, узагальнення, класифікація).

3. Розв'язання орфографічних завдань, або застосування правил. Це складна розумова дія, тому заснована на певному алгоритмі, що складається з низки рівнів. Їхня кількість залежить від етапу навчання та особливостей правила, що вивчається. Передуює розв'язанню орфографічного завдання спостереження над мовними закономірностями (Ляшецька, 2021).

Зважаючи на вищесказане акцентуємо, що навички орфографічно грамотного письма формуються за досить високого рівня психічного розвитку школярів та їхньої мовленнєвої підготовленості. Цей процес пов'язаний із рівнем сформованості фонетичних, фонематичних, лексичних узагальнень, з умінням усвідомлено аналізувати й синтезувати мовні одиниці за семантичним принципом, із погляду мовного оформлення та порівняння їх із графічним зразком.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, для формування повноцінної та міцної орфографічної навички необхідною умовою є розвиток орфографічної пильності. Ця якість полягає в умінні виявляти, бачити, помічати орфограми та кваліфікувати їх на основі розпізнавальних ознак. З цією метою схарактеризовано педагогічні умови формування орфографічної пильності у здобувачів початкової освіти, а саме: засвоєння орфографічних правил; використання системи диференційованих вправ щодо розвитку «мовного чуття»; робота над навичками орфографічно грамотного письма, зі співвіднесенням звукових одиниць мови та графічних одиниць.

Підсумовуючи, наголосимо, що для формування орфографічної пильності у здобувачів початкової освіти необхідна постійна планомірна робота, а щоб досягти результатів у формуванні міцних навичок безпомилкового письма, варто

навчати дітей насамперед чути звуки, визначати їхню кількість у складах, потім у словах, навчати розрізняти голосні та приголосні, наголошені та ненаголошені.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Бартенева, Л. (2015). Формування передумов грамотного письма у старших дошкільників з порушенням мовленнєвого розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 4 (1), 6–13.

Берладин, О. (2014). Актуалізація підготовки майбутнього вчителя до навчання каліграфічного письма молодших школярів на уроках української та англійської мов. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки*, 14 (239), 142–146.

Білавич, Г., Савчин, М. (2017). Особливості використання ігор на уроках української мови та літературного читання в початковій школі. *Суспільні дослідження у 21 сторіччі: матер. IV міжнар. наук.-практ. конф. (Краматорськ, 25 березня, 2017 р.)*. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 165–167.

Герич, Х. (2014). Збагачення лексичного запасу молодших школярів на уроках української мови засобами дидактичних ігор. *Зб. наук. праць Львівського національного університету імені Івана Франка*, (12), 20–22.

Глухенька, О. (2014). Формування культури писемного мовлення майбутнього вчителя початкових класів. *Студентський вісник ТДПУ ім. В. Гнатюка*. Тернопіль, (3), 19–27.

Гнедко, Н. (2014). Дидактичні основи використання засобів віртуальної наочності на уроках української мови та літератури. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*, (8), 115–120.

Гребьонкіна, С. (2020). Теоретичні засади розвивального матеріалу на уроках української мови та читання. *Інновації у роботі вчителя початкових класів: виклики і реалії НУШ: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 14 квітня 2020 р.)*. Львів: Центр прогресивної освіти «Генезум», 104–106.

Закон України «Про освіту» від 16.07.2019 № 10-р/2019. (зі змінами від 02.11.2021 р. № 1838-IX). URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/>

Луців, С. (2015). Мультимедійні засоби навчання як чинник розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів на уроках української мови. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. Миколаїв, (4), 107–110.

Ляшецька, О. (2021). Теоретико-практичні основи формування комунікативної компетентності учнів початкових класів засобами ситуаційних завдань на уроках української мови. *Нова українська школа в дії: актуальні проблеми методик навчання та стратегії розвитку: матер. Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (Рівне, 12 травня 2021 р.)*. Рівне: РДГУ, 22–26.

Чупріна, О. (2018). Методи розвитку зв'язного мовлення на уроках української мови в початковій школі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*, 2 (8), 170–173.

REFERENCES

Bartienieva, L. (2015). Formuvannia peredumov hramotnoho pysma u starshykh doshkilnykiv z porushenniam movlennievoho rozvytku [Formation of Prerequisites for Competent Writing in Senior Preschoolers with Impaired Speech

Development]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy*, 4 (1), 6–13 [in Ukrainian].

Berladyn, O. (2014). Aktualizatsiia pidhotovky maibutnoho vchytelia do navchannia kaligrafichnoho pysma molodshykh shkoliariv na urokakh ukrainskoi ta anhliiskoi mov [Updating Future Teacher Training for Teaching Calligraphic Writing to Younger Schoolchildren in Ukrainian and English Language Classes]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky. Seriya: Pedahohichni nauky*, 14 (239), 142–146 [in Ukrainian].

Bilavych, H., & Cavchyn, M. (2017). Osoblyvosti vykorystannia ihor na urokakh ukrainskoi movy ta literaturnoho chytannia v pochatkovii shkoli [Peculiarities of the Use of Games at the Lessons of the Ukrainian Language and Literary Reading in Primary School]. *Suspilni doslidzhennia u 21 storichchi: mater. IV mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kramatorsk, 25 bereznia, 2017 r.)*, 165–167. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD» [in Ukrainian].

Herych, Kh. (2014). Zbahachennia leksychnoho zapasu molodshykh shkoliariv na urokakh ukrainskoi movy zasobamy dydaktychnykh ihor [Enrichment of the Vocabulary of Younger Schoolchildren at Ukrainian Language Lessons by Means of Didactic Games]. *Zb. nauk. prats Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka*, (12), 20–22 [in Ukrainian].

Hlukhenka, O. (2014). Formuvannia kultury pysemnoho movlennia maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv [Formation of the Culture of Written Speech of the Future Primary School Teacher]. *Studentskyi visnyk TDPU im. V. Hnatiuka. Ternopil*, (3), 19–27 [in Ukrainian].

Hnedko, N. (2014). Dydaktychni osnovy vykorystannia zasobiv virtualnoi naочnosti na urokakh ukrainskoi movy ta literatury [Didactic Basics of Using Virtual Visualization Tools at Ukrainian Language and Literature Lessons]. *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity*, (8), 115–120 [in Ukrainian].

Hrebonkina, S. (2020). Teoretychni zasady rozvyvalnoho materialu na urokakh ukrainskoi movy ta chytannia [Theoretical Foundations of Developing Material at Ukrainian Language and Reading Lessons]. *Innovatsii u roboti vchytelia pochatkovykh klasiv: vyklyky i realii NUSh: mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Lviv, 14 kvitnia 2020 r.)*, 104–106. Lviv: Tsentr prohresyvnoi osvity «Henezum» [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 16.07.2019 № 10-r/2019. (zi zminamy vid 02.11.2021 r. № 1838-IX) [Law of Ukraine “On Education” dated July 16, 2019 No. 10-r/2019 (as amended from 02.11.2021 No. 1838-IX)]. URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/> [in Ukrainian].

Lutsiv, S. (2015). Multymediini zasoby navchannia yak chynnyk rozvytku piznavalnykh interesiv molodshykh shkoliariv na urokakh ukrainskoi movy [Multimedia Learning Tools as a Factor in the Development of Cognitive Interests of Younger Schoolchildren at Ukrainian Language Lessons]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Seriya: Pedahohichni nauky. Mykolaiv*, (4), 107–110 [in Ukrainian].

Liashetska, O. (2021). Teoretyko-praktychni osnovy formuvannia komunikativnoi kompetentnosti uchniv pochatkovykh klasiv zasobamy situatsiinykh zavdan na urokakh ukrainskoi movy [Theoretical and Practical Foundations of the Formation of Communicative Competence of Primary School Pupils by Means of

Situational Tasks at Ukrainian Language Lessons]. *Nova ukrainska shkola v dii: aktualni problemy metodyk navchannia ta stratehii rozvytku: mater. Vseukr. stud. nauk.-prakt. konf. (Rivne, 12 travnia 2021 r.)*, 22–26. Rivne: RDHU [in Ukrainian].

Chuprina, O. (2018). *Metody rozvytku zviaznoho movlennia na urokakh ukrainskoi movy v pochatkovii shkoli [Methods of Developing Coherent Speech at Ukrainian Language Lessons in Primary School]. Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu. Serii: Pedagogika ta psykholohiia*, 2 (8), 170–173 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті наголошено, що одним із найскладніших, найбільш значущих і надзвичайно важливих завдань закладу загальної середньої освіти залишається опанування учнівською молоддю писемним мовленням, зокрема орфографічною пильністю, орфографічними нормами письма, тому що грамотне письмо є показником їхньої мовної культури та освіченості. Зазначено, що сформована та розвинена орфографічна пильність – здатність знаходити в словах, призначених для запису, орфограми, а також визначати їхні типи, а її відсутність або недостатня сформованість є однією з головних причин помилок в орфографії, яких припускаються школярі. Зауважено, що для розвитку орфографічної пильності потрібно виробити в учнів загальнолінгвістичні вміння (визначати наголошені-ненаголошені склади, розрізняти глухі та дзвінкі приголосні, розбирати слова за будовою, розрізняти частини мови, члени речення тощо), навички зіставляти факти літературної та деформованої мови; сформулювати знання характерних ознак орфограм тощо. Звернуто увагу, що ґрунтовне вивчення наукового доробку вітчизняних науковців і попередні результати проведеного дослідження дозволили висунути припущення, що ефективність формування орфографічної пильності у здобувачів початкової освіти буде досягнута за таких педагогічних умов: засвоєння дітьми правил орфографії, використання диференційованих вправ щодо розвитку «мовного чуття», робота над навичками орфографічно грамотного письма, зі співвіднесенням звукових одиниць мови та графічних одиниць. Констатовано, що для формування орфографічної пильності у здобувачів початкової освіти необхідна постійна планомірна робота, а щоб досягти результатів у формуванні міцних навичок безпомилкового письма, варто навчати дітей насамперед чути звуки, визначати їхню кількість у складах, потім у словах, навчати розрізняти голосні та приголосні, наголошені та ненаголошені.

Ключові слова: заклад загальної середньої освіти, здобувачі початкової освіти, орфографічна пильність, педагогічні умови, правила орфографії, диференційовані вправи, звукові одиниці мови та графічні одиниці.

ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

УДК [37.017.:159.923]:811.161.2'38

AXIOLOGICAL DIMENSION OF CIVIC MEDIA TEXTS IN THE EDUCATION OF A HOLISTIC PERSONALITY

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР МЕДІАТЕКСТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО ЗМІСТУ У ВИХОВАННІ ЦІЛІСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Tetiana Mishenina

доктор педагогічних наук, професор,

E-mail: t.mishenina@gmail.com

ORCID 0000-0002-5992-4035

Криворізький державний

педагогічний університет

Tetiana Mishenina

D.Sc. in Pedagogy, Professor,

E-mail: t.mishenina@gmail.com

ORCID 0000-0002-5992-4035

Kryvyi Rih State

Pedagogical University

Kseniia Kachailo

кандидат філологічних наук,

доцент

E-mail: k.a.kachaylo@gmail.com

ORCID 0000-0002-5170-5866

Криворізький державний

педагогічний університет

Kseniia Kachailo

Ph.Din of Philological Sciences,

Associate Professor

E-mail: k.a.kachaylo@gmail.com

ORCID 0000-0002-5170-5866

Kryvyi Rih State

Pedagogical University

ABSTRACT

The publication is devoted to the disclosure of axiological descriptors of media texts in comparison with artistic ones as works of art; development of media text content of civic content using artistic images (linguistic-literary, musical-artistic, pictorial, artistic-cinematographic) for the transmission of emotional-cognitive experience in the reproduction of concepts of civic values at the verbal level.

Media text is a small genre, accordingly, the content involves the use of information compression techniques, which is achieved by selecting precedent (recognizable) images that have historical and cultural significance. Given the fact that writing reproduces in aesthetic parameters the standard of judgment, perception of a positive image-personality as a role model and a strategy for the development of relevant qualities.

Values play a decisive role in the education of the integrity of the individual, therefore attention is paid to the awareness of concepts in the aspect of patriotic education. In the media text, the intermedia recoding of the literary work takes place through the use of folklore basis, updating of historical and cultural information, appeal to historical events. Significant for the further development of the culture of the nation, state building.

The work of Oleksandr Dovzhenko was taken as the basis for the selection of the content of media texts of a civic orientation (the film "Ukraine on fire", the short stories "On the barbed wire", "The renegade"), the artistic images of the patriot and the renegade (traitor) are contrasted.

The educational potential of cinematographic artistic images is considered on the example of screen adaptations of historical works, as well as modern feature films based on real events “Callsign “Banderas”, “Cyborgs”.

The polycoded nature of a child's interpretation of civic texts is analyzed (on the example of Anatoly Bazylevich's pictorial mythologizing "Aeneid", Ivan Kotlyarevskiy).

The development of musical and folklore artistic images is traced (on the example of the folk song “Hey, the duck is floating...”). An analysis of allusive uses in the speeches of public figures and leaders was carried out.

A comment was provided on the recommendation for the use of civic content for education seekers

Key words: *media text, artistic text, axiological parameters of media text, civic content, integrity of personality, personality education, education seekers.*

Актуальність теми. Сучасний медіапростір є багатовимірним за тематичною трансляцією, з одного боку, вимагає вироблення низки дескрипторів, які визначали параметри подання в умовах полікодовості тексту задля її осмислення, засвоєння й подальшої інтеріоризації, а також задля попередження ризику впливу маніпуляцій, похибок в інтерпретації. Моделювання медіатексту громадянського спрямування апелює до прецедентних образів (шлях персоналій, які стають зразком для наслідування); творів мистецтв, оскільки твір мистецтва визначає естетичні параметри сприйняття реальності, визначає стандарт розмірковувань; аудіовізуальних образів; апеляцію до історико-культурних надбань. Розроблення інтегративного супроводу в моделюванні медіатекстів громадянського змісту сприятиме формуванню цілісної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання медіаосвіти, шляхів трансляції тематичної інформації для різних категорій здобувачів стала предметом розгляду О. Волошенюк, В. Іванова, Г. Почепцова, В. Різуна, Л. Шевченко. Особливості структури медіатексту, шляхи компресії інформації, закономірності поєднання різних форматів оприявлення контенту висвітлили в розвідках Д. Дзюба, Т. Монахова, Б. Потятиник, М. Яцимірська. Зверталися до розвідок, у яких порушено питання патріотичного виховання (О. Гевко, О. Киричук, В. Сухомлинський, Б. Ступарик).

У публікації здійснено спробу розкрити на прикладі моделювання медіатекстів громадянського спрямування шляхом добору текстового, аудіовізуального супроводу. Апелювали до розвідок, які стосуються питання цілісності особистості (І. Бех, А. Богущ, Л. Божович, М. Марусинець); послуговувалися мовностилістичним аналізом фрагментів текстів вітчизняного письменства, виступів і звернень.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання: розкрити на прикладі контенту медіатекстів громадянського спрямування аксіологічні параметри, розкрити їх роль у вихованні цілісної особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасний медіатекст як продукт комунікації транслює інформацію на вербальному рівні, може мати аудіо- та відеосупровід, мультимедійний план. Оскільки медіатекст містить інформацію, яка у процесі комунікації здійснює масовокомунікаційний вплив, а також відповідно до мети містить переконання або спонування до тієї чи тієї дії, сприяє формуванню

ціннісних орієнтацій або, навпаки, призводить до розхитування цілісної структури особистості, яка полягає у сформованості цінностей, їх інтеріоризації й вияву активної позиції в соціумі.

Розглянемо основні критерії добору текстового фрагменту, а також архітектоніку аудіовізуального й мультимодального супроводу.

Зважаючи на те, що за обсягом медіатекст становить малий жанр, містить ущільнену інформацію, відповідно, смисли, закладені в ньому, або подаються як інтертекстуальні (узяті з творів мистецтва, як-от: статичних (графіка, художня фотографія, прикладне мистецтво, дизайн), динамічних (мистецтво пантоніми та хореографії, комп'ютерна графіка, аудіальні мистецтва, мовні мистецтва, синтетичні) мистецтв).

Реалізація пізнавальної й емотивної функцій у змісті комунікації сприяє виробленню соціального (адаптація до усталених норм у суспільстві) й емоційного інтелекту (здатність здійснити герменевтику твору, художнього образу, інтеріоризувати і в подальшому використовувати набутий досвід опрацювання емоційної інформації у мисленні, фаховій діяльності) [1, с. 156]. Взаємозв'язок соціального й емоційного інтелекту полягає в тому, що вони інтенсифікують не когнітивні здібності, сприяють соціальній взаємодії. Відповідно, добір дидактичного ресурсу має апелювати, з одного боку, до художніх образів, які мають мистецьку вартість, з іншого, які мають морально-етичне спонукання, визначають напрям розвитку шляхом емоційно-чуттєвого й раціонально-інтелектуального поєднання. Оскільки мовою мистецтва слугує художній образ, тому в доборі таких образів залежно від знакового матеріалу методично виправданим буде інтегративний ряд.

Прикладом можуть слугувати художні образи, які втілюють громадянські цінності (громадянський – патріотичний). Герменевтика громадянських цінностей апелює до понять *Батьківщина, держава, громадянин, патріот, право / обов'язок, громадянський обов'язок, національна культура, історія держави, національна пам'ять, громадянське виховання, толерантність у міжкультурній комунікації*. Художніми образами-персоналіями можуть слугувати очільники визвольної боротьби (образ козака, втілений у різних видах мистецтв; образи гетьманів; образ сучасного військового), учасники громадських організацій («Сокіл», «Пласт» початку ХХ ст.). Простежуючи розвиток поняття *патріот* (Той, хто любить свою батьківщину, відданий своєму народові, готовий для них на жертви й подвиги [2, Т. 6., с. 97]), виокремлюємо конотацію, яка стягує до спільного знаменника наведені кореляти, – героїзм і звитяжність як вияв патріотизму. Аудіовізуальний супровід рекомендовано подати через фрагменти екранізації художніх історичних творів (наприклад, «Гайдамаки» Т. Шевченка, екранізація 1929; 1931 рр., режисер І. Кавалерідзе, «Вогнем і мечем» (пол. *Ogniem i mieczem*) історичний роман Г. Сенкевича 1882–1884 років; переклади українською мовою В. Косаря, 1918; Є. Литвиненка, 2006; В. Бойка, 2006–2007 рр.; екранізація 1999 р.; режисер Єжи Гоффман).

Кінематограф відтворює образи воїнів, які захищають землю, є свідомими патріотами, здатні на подвиг (кіноповість «Україна в огні» Олександра Довженка). Доречно окремо зупинитися на фрагментах із твору, які зацентровують на виявленні розглядуваних понять, характеризують діяльність громадянина. Творчість Олександра Довженка апелює до національної

самосвідомості, історичної пам'яті, у сюжетній архітектоніці характерним є протиставлення дій патріота і відступника (оповідання «На колючому дроті», «Відступник»), тому виховний вплив буде максимальним у перегляді і прослуховуванні розмірковувань персонажів наприклад, начальника служби порядку Максим Заброди; синів Купріяна Хуторного.

Оцінною характеристикою є узагальнення автора про відступників: *«У грізну велику годину життя свого народу не вистачило у них ні розуму, ні великості душі»* [3, с. 24]. У наведеному фрагменті підкреслено важливість визначати часи, коли держава і народ потребують виконання громадянського обов'язку; письменник через історико-культурний огляд доводить сакральність почуття громадянськості.

Уважне спостереження над протиставним змалюванням образів патріотів і відступників формує громадянські цінності, за прикладом персоналії вибудовує власну стратегію патріотичної діяльності, інтеріоризує громадянські цінності. Відступництво карає «гнівна Вітчизна», зречення власного коріння призводить до забуття. Оцінні характеристики Відступника як образу зрадника дозволяють сформулювати емоційно-когнітивний образ: *Іуда, нікчемна душа, мізерна душа, жорсткий і безвольний, бандит, запроданець, зрадник Батьківщини, перевертень, зрадник, апостат, ренегат.*

Мовностилістичний аналіз фрагменту із творчості письменника дозволяє актуалізувати взаємозв'язок історичних часів, а також простежити розвиток аналізованого поняття, як приклад, наводимо початок оповідання «Відступник»: *«Є в житті кожного народу часи, коли нікому ніщо не прощається, коли всяке добро або зло, зроблене людиною, падає на незримі чаши найтонших терезів історії. Це важкі часи випробувань, коли народу загрожують розорення, рабство і смерть. І щасливий той, хто, винісши народне горе, і попрацювавши немало, і немало проливши крові на полях битв, може потім уже сказати собі і світу, що в найстрашнішу годину не було у нього зерна неправди за душею...»* (Олександр Довженко, «Відступник») [4, с. 65]. У наведеному фрагменті також натрапляємо на алюзію до сакральних стягнень, зокрема Відступник подано як Іуда за мотивом (заради спасіння «свого нікчемного життя» і діяльністю); велика година; найстрашніша година; важкі часи випробувань – такі поєднання підкреслюють значущість у виявленні народної єдності і звитяги у протистоянні з ворогом. Оповідь розкриває панораму, коли відкривається сутність кожного, хто опиняється перед вибором, якість чесного борця за правду подано також у стильовій обробці конфесійного викладу. Як висновок, образ патріота і відступника подається в національно-історичному вимірі, подається оцінка дій і покарання відступництва як смертний гріх, тому відступник підлягає прокляттю і має гнити в землі.

Емоційно глибокі образи військового Незалежної України відтворено в художніх фільмах на основі реальних подій «Позивний «Бандерас», С. Дзюба, А. Кірсанов 2018 р., режисер З. Буадзе, 2018 р.; «Кіборги», режисер А. Сеїтаблаєв, 2017 р. Предметом кінокритики можуть бути запропоновані такі теми, винесені на обговорення: художній образ в українському кіно; логіка поєднання символів залежно від сюжетної лінії; архітектоніка образів військового / кіборга і ворога; мовленнєвий дискурс кінофільму як засіб досягнення ефекту панорамності і єдності громадян.

На прикладі фрагменту із фільму «Кіборг» простежуємо дескриптори громадянської позиції (повага до національних інтересів, справедливість), патріотизму через прецедентний текст Тараса Шевченка «Садок вишневий коло хати» (персоналія як взірць патріотичної діяльності); прецедентний текст Володимира Сосюри «Любіть Україну...». Отже, на фоні полілогу спостерігаємо накладання фону: актуалізація історичної пам'яті українського народу, спонукання до осмислення власної історії, її сакральності; вияв любові до землі: – *Чому ти тут? – питає командор Август кожного свого солдата. / – Тому що терпіти не можу несправедливості. / – Бо мого однокласника вбили. / – Бо люблю Україну. / – Чому ти її любиш? Вам подобаються наші дороги? (сміх) / – Садок вишневий і все... Я люблю природу* [5, с. 10-11].

Зважаємо також на інтертекстуальні фольклорні образи, які стали загальнонаціональним символом, є алюзією до конкретної історичної події, яка стала сакральною в пам'яті народу. Прикладом може слугувати музично-поетичний символ *качати* народної пісні «Гей, пливе кача...», який став сакральним символом пам'яті про героїчно загиблого захисника Вітчизни, виконуючи громадянський обов'язок (у 2014 році гурт «Пікардійська Терція» виконав пісню під час прощання з Героями Небесної Сотні). Зміст медіатексту рекомендовано подавати з оприявленням історичних хронік, аудіальним супроводом задля осмислення через інтонаційний малюнок і вокально-мовне виконання твору історичної події, з одного боку, переживання втрати народом синів, – з іншого.

Із викладеного висновуємо, що трансляція тематичної інформації, яка б сприяла формуванню цілісної особистості, має ґрунтуватися на упізнаваних художніх образах, які через естетичні й емоційно-когнітивні координати визначають стандарт правильного судження, яке є результатом узагальнення, містить емотивні сегменти на рівні менталітету й історичної пам'яті, відтворюють досвід людства в пізнання світу на прикладі того чи того поняття.

Окремо зауважимо, що упізнаваність художніх образів, як прецедентних, як наприклад, прецедентних імен і подій перебуває в тісному взаємозв'язку з такими поняттями, як стереотип і наратив. Якщо стереотип апелює до усталеної позиції щодо того чи того поняття, відтворює символ чи образ за калітативними координатами, то наратив визначається актуальністю інформації, яка виноситься як провідна або така, що претендує на істинність, визначення стандарту в поведінці, сприйнятті реальності. Відповідно, у моделюванні медіатекстів слід зважати на активний фонд інформації, обов'язковість здійснення критичного аналізу, що дозволить вибудувати фактологічно достеменну й інтерпретаційно виважену архітектоніку образу, події тощо. Доречним буде звернення до історичних подій і їх критична оцінка, вироблення історичного наративу сприяє не лише виробленню об'єктивного погляду на історію нації, але також розуміння розвитку розглядуваних понять через осмислення процесу державотворення й розвою національної культури. Прикладом може слугувати фрагмент виступу Ліни Костенко в Джорджтаунському університеті (Вашингтон, травень 1990 р.) «Якщо самі ще не осмислили, то чого хочемо від світу?»: «...*На саркофазі Яна-Казимира в Парижі – фрагменти Берестецької битви, такі шляхетні крилаті гусари і якісь темні варвари – вся ж справа у художньому осмисленні подій. Як мистецтво подасть образ свого народу, його ментальність – так світ і*

сприйме. Ми дозволили розкрутитися цій інерції. Які духовні скарби надав сьогоднішній день літератури? Навіть самі ще не осмислили, чого ж ми хочемо від світу? [7, с. 287-289]. Громадянська спрямованість особистості полягає не лише в знанні історії, але також усвідомленні причетності себе до неї, відчуття належності до духовних надбань народу, уміння інтерпретувати історико-культурний образ у творі мистецтва.

Повага до національних інтересів у міжкультурній комунікації сприяє вияву толерантності. Прикладом можуть слугувати фрагменти звернень громадських діячів, очільників до народу. Історико-культурні стягнення сприяють усвідомленню єдності, необхідності взаємодопомоги, наприклад, у промові Президента України Володимира Зеленського в Кнесеті 20 березня 2022 року наголошено на «важких часах випробувань» українського і єврейського народів через альянсу до подій 1920 року *<24 лютого 1920 року заснована Націонал-соціалістична робітничка партія Німеччини – НСДАП. Партія, яка забрала мільйони життів, знищила цілі країни, намагалася вбити народи. Через 102 роки, так само 24 лютого, був відданий злочинний наказ про початок повномасштабного вторгнення російських військ в Україну>*; актуалізацію сакральних цінностей *<Народе Ізраїлю! Ти бачив, як російські ракети вдарили по Києву, по Бабиному Яру. Ти знаєш, що це за земля. Там поховані понад сто тисяч жертв Голокосту. Там давні київські кладовища. Там єврейське кладовище. Туди вдарили російські ракети>*.

У моделюванні медіатекстів функціональним також є малюнковий образ, через який сприймається емоційно-когнітивний зміст. Такі образи органічно сприймають здобувачів усіх ланок освіти, оскільки наочне відтворення уможливорює емоційне сприймання й подальшого осмислення розмірковувань щодо його якостей, моделей поведінки задля подальшого наслідування. Прикладом може слугувати малюнок інтерпретація вітчизняним графіком Анатолієм Базилевичем поеми Івана Котляревського «Енеїда» (1968; 1994 рр.), де міфологізацію художніх образів козаків сприймаємо через прийоми традиційного українського живопису (досягнення ефекту ступарності фігур, через поєднання ілюстрації й малюнка та їх протистояння передавання емоцій, досягнення ефекту лету, діяльності, сили). Через 130 малюнків-перспектив формується образ козака, через мовний супровід транслюється культурний код нації.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У моделюванні медіатекстів громадянського змісту рекомендовано поєднувати текстовий й аудіо- / аудіовізуальний образи, оскільки медіатекст становить малий жанр, відповідно тематична інформація подається через компресію. Добір художніх образів має відповідати параметрам: бути упізнаваним (перцентентим), апелювати до емоційного відгуку, мати виразну національну позначеність, бути спонукальним до усвідомлення значущості активної громадянської позиції.

Перспективами подальших розвідок є розроблення медіатекстів мистецького змісту для здобувачів загальної середньої освіти.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Ракітянська Л. М. (2019) Емоційний інтелект – освітня новація XXI століття. *Передові освітні практики: Україна, Європа, Світ* : зб. тез Міжнар.

наук.-прак. конф. 16–17 листопада 2019 р. м. Київ. Національна академія педагогічних наук України. Київ : Педагогічна думка, 2019. С. 155–160.

Словник української мови : в 11 томах. URL: <http://sum.in.ua/s/patriot>

Довженко О. П. Україна в огні. Кіноповість. Щоденник / упоряд. і автор передм. О. М. Підсуха; ред. Я. В. Гончарук. Київ: Рад. письм., 1990. 416 с.

Довженко О.П. Зачарована Десна. Оповідання. Щоденник (1941–1956) / упоряд. Ю. Солнцева. Київ : Дніпро, 1984. Т.2. 503 с.

Підкуймуха Л.М. Мовнолістичні особливості фільму «Кіборги» А. Сеїтаблаєва: Стаття. *Електронний архів Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. Київ. 2019. С. 9–16.

Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2003. 311 с.

Довженко О.П. Зачарована Десна. Оповідання. Щоденник (1941–1956) / упоряд. Ю. Солнцева. Київ : Дніпро, 1984. Т.2. 503 с.

Інтертекстуальність та інтермедіальність: в просторі української мови, літератури та культури : монографія ; гол. ред. Алла Архангельська / А. Загнітко, Г. Сюта, С. Єрмоленко та ін. Olomouc : Univerzita Palackeho, 2018. 307 с.

REFERENCES

Rakityanska, L. M. (2019) Emotsiynyy intelekt – osvityna novatsiya XXI stolittya [Emotional intelligence – an educational innovation of the 21st century]. *Peredovi osvityni praktyky: Ukrayina, Yevropa, Svit* : zb. tez Mizhnar. nauk.-prak. konf. 16–17 lystopada 2019 r. m. Kyuyiv. Natsionalna akademiya pedahohichnykh nauk Ukrayiny. Kyuyiv : Pedahohichna dumka, 2019. S. 155–160. [in Ukrainian].

Slovyk ukrayinskoyi movy : v 11 tomakh [Dictionary of the Ukrainian language]. URL: <http://sum.in.ua/s/patriot>. [in Ukrainian].

Dovzhenko O. P. (1990) Ukrayina v ohni [Ukraine is on fire.]. *Kinopovist. Shchodennyk* [Cinematography. Diary] / uporyad. i avtor peredm. O. M. Pidsukha; red. Ya V. Honcharuk. Kyuyiv : Rad. pysm, 1990. 416 s. [in Ukrainian].

Dovzhenko O. P. (1984) Zacharovana Desna. Opovidannya. Shchodennyk (1941–1956)[Enchanted Desna. Story. Diary (1941–1956)] / uporyad. Yu. Solntseva [edited by Yu. Solntseva]. Kyuyiv : Dnipro, 1984. T. 2. 503 s. [in Ukrainian].

Pidkuymukha L. M. (2019) Movnolistychni osoblyvosti filmu «Kiborhy» A. Seitablayeva [Linguistic features of the film “Cyborgs” by A. Seitablayev]: Stattyа. *Elektronnyy arkhiv Natsionalnoho universytetu «Kyievo-Mohylyanska akademiya»* [Article. Electronic archive of the National University “Kyiv-Mohyla Academy”]. Kyuyiv. 2019. С. 9–16. [in Ukrainian].

Matsko L. I., Matsko O. M. (2003) Rytoryka [Rhetoric] : navch. posib. [teaching. manual]. Kyuyiv : Vyshcha shkola, 2003. 311 s. [in Ukrainian].

Dovzhenko O. P. (1984) Zacharovana Desna. Opovidannya. Shchodennyk (1941–1956)[Enchanted Desna. Story. Diary (1941–1956)] / uporyad. Yu. Solntseva [edited by Yu. Solntseva]. Kyuyiv : Dnipro, 1984. T. 2. 503 s. [in Ukrainian].

Intertekstualnist ta intermedialnist : v prostori ukrayinskoyi movy, literatury ta kultury (2018) [Intertextuality and intermediality: in the space of Ukrainian language, literature and culture] : monohrafiya [monograph] ; hol. red. Alla Arkhanhelska / A. Zahnitko, H. Syuta, S. Yermolenko ta in. Olomouc : Univerzita Palackeho, 2018. 307 s. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Публікація присвячена розкриттю аксіологічних дескрипторів медіатекстів у порівнянні з художніми як творами мистецтва; розробленню контенту медіатексту громадянського змісту із використанням художніх образів (мовно-літературних, музично-художніх, малюнкових, художньо-кінематографічних) задля трансляції емоційно-когнітивного досвіду у відтворенні на вербальному рівні понять про громадянські цінності.

Медіатекст є малим жанром, відповідно зміст передбачає застосування прийомів компресії інформації, що досягається шляхом добору прецедентних (упізнаваних) образів, які мають історико-культурну значущість. З огляду на те, що письменство відтворює в естетичних параметрах стандарт судження, сприймання позитивного образу-персоналії як зразок для наслідування і стратегію вироблення відповідних якостей.

У вихованні цілісності особистості визначальну роль відіграють цінності, тому звернено увагу на усвідомлення понять в аспекті патріотичного виховання. У медіатексті відбувається інтермедійне перекодування літературного твору через використання фольклорної основи, актуалізації історико-культурної інформації, апеляцію до історичних подій. Значущих для подальшого розвитку культури нації, державотворення.

За основу в доборі контенту медіатекстів громадянського спрямування узято творчість Олександра Довженка (кіноповість «Україна в огні», оповідання «На колючому дроті», «Відступник»), провадиться протиставлення художніх образів патріота і відступника (зрадника).

Розглянуто виховний потенціал кінематографічних художніх образів на прикладі екранізації історичних творів, а також сучасних художніх фільмів, заснованих на реальних подіях «Позивний «Бандерас», «Кіборги».

Проаналізовано полікодовість малюкової інтерпретації текстів громадянського спрямування (на прикладі малюкової міфологізації Анатолія Базилевича «Енеїда», Іван Котляревський).

Простежено розвиток музично-фольклорних художніх образів (на прикладі народної пісні «Гей, пливе кача...»).

Здійснено аналіз алюзійних застосувань у виступах громадських діячів та очільників.

Надано коментар щодо рекомендації використання контенту громадянського спрямування для здобувачів освіти.

Ключові слова: *медіатекст, художній текст, аксіологічні параметри медіатексту, контент громадянського спрямування, цілісність особистості, виховання особистості, здобувачі освіти.*

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.091.3:5(477+73)

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF AN INNOVATIVE MODEL OF STEM EDUCATION IN UKRAINE AND THE UNITED STATES OF AMERICA

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ STEM-ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА США

Тетяна Шулик

кандидат педагогічних наук, доцент
E-mail: Schulik111@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8527-127X
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Tetiana Shulyk

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor
E-mail: Schulik111@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8527-127X
SHEI "Donbas State Pedagogical University", Ukraine

Ольга Соколова

здобувач 2 (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Математика)
E-mail: olyha.sokolovo4ka@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9808-3630
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Olha Sokolova

applicant of 2 (master's) level higher education on specialty 014 Secondary Education (Mathematics)
E-mail: olyha.sokolovo4ka@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9808-3630
SHEI "Donbas State Pedagogical University", Ukraine

ABSTRACT

The article reveals the relevance and perspective of the development of the STEM field in modern educational institutions of various levels in Ukraine and the USA. The latest research and publications, which highlight the formation and development of STEM education in Ukraine and the USA, are analyzed, and the normative base of both countries in this direction is given.

In the scientific work, 10 criteria were formulated, according to which a comparative analysis of the formation and development of the innovative model of STEM education in Ukraine and the USA was carried out: the emergence and formation of the STEM direction; legislative framework; structures responsible for the implementation of STEM education; main measures for implementation and introduction of STEM education; innovative approaches in preparing graduates to build a successful STEM career; STEM projects implemented in the educational process; innovative forms of STEM education organization (hackathons, marathons, online experiments, etc.); work experience of STEM centers / laboratories; STEM implementation challenges; implementation results.

A comparative analysis of the innovative model of STEM education in Ukraine and the USA was conducted according to the specified criteria. Conclusions are drawn about the desire of both countries to prepare a new generation of young people, ready for the challenges of the technological era and to contribute to the innovative

development of society, despite the numerous problems that exist in both countries (insufficient funding, difficulties in teacher training, etc.).

The prospects for further exploration, which are seen in the study of the experience of the formation of STEM education in the USA and its implementation at different levels of education in Ukraine, are outlined, in particular, the comparison of programs for improving the qualifications of teachers and scientific and pedagogical workers in the two countries and the adoption of best practices in such programs of Ukraine; a more in-depth study of the activities of STEM centers, laboratories and other structures and projecting these activities onto similar structures in Ukraine.

Key words: *STEM education, Ukraine, USA, comparative analysis, innovative model.*

Актуальність теми. В умовах глобалізації та комп'ютеризації суспільства провідним стає розвиток навичок, необхідних для професій майбутнього, пов'язаних з новими технологіями, такими як штучний інтелект, біо- та нанотехнології, машинне навчання (біоінженер, біотехнолог, інженер-генетик, 3D-проектувальник та ін.). XXI століття – це час всесвітнього науково-технічного прогресу, але водночас у зв'язку зі стрімким розвитком високотехнологічних виробництв провідними світовими державами визнається гострий недолік висококваліфікованих спеціалістів у певних галузях науки. Відповідно, однією з тенденцій розвитку сучасної науки та освіти стає пошук нових форм, методів та технологій реалізації інженерної освіти.

Однією з інновацій в освітянській галузі можна вважати феномен STEM-освіти, завдяки якому діти та молодь розвивають логічне мислення, технічну грамотність, орієнтуються в новітніх технологіях, володіють широким спектром компетенцій, а також навчаються вирішувати поставлені перед собою задачі, виявляють творчий підхід у вирішенні виникаючих проблем, стають новаторами та винахідниками.

Робототехніка, конструювання, програмування, моделювання, 3D-проекткування та багато іншого – напрями, що наразі цікавлять сучасних школярів усього світу. Для реалізації цих інтересів необхідні складніші навички та компетенції. Важливо не тільки знати та вміти, але також досліджувати та винаходити, а також розвиватися у таких академічних галузях як наука, математика, технології та інженерія, які можна об'єднати в одне слово – STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics).

Поняття STEM з'явилося у Сполучених Штатах Америки ще наприкінці ХХ століття, коли високотехнологічні компанії країни змушені були визнати гостру нестачу висококваліфікованих фахівців у певних галузях науки (Breiner, Harkness, Johnson, Koehler, 2012). Проте, варто відзначити, що сьогодні цей напрям активно розвивається в Україні, про що свідчать, зокрема, різноманіття освітніх та наукових заходів, пов'язаних із STEM-напрямом, досить потужна нормативна база: Закон України «Про освіту» (2017), «Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти)» (2020), «Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» (2022), «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013), розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027

року» (2021) та ін. Тому вважаємо доцільним проведення порівняльного аналізу становлення та розвитку інноваційної моделі STEM-освіти в Україні та США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням особливостей становлення та розвитку STEM-освіти присвячено праці науковців усього світу, зокрема серед українських та американських вчених можемо навести: С. Бабійчук (Бабійчук, 2018), В. Бойченко, М. Бойченко (Бойченко, Бойченко, 2019), Г. Кузьменко (Кузьменко, 2020), Г. Флейшман, П. Хопсток (Fleischman, Hopstock, Pelczar, Shelley, 2010), Л. Фленері (Flannery, 2013), Ф. Хесс, А. Келлі (Hess, Kelly, Meeks, 2011), М. Хоні, Д. Кантер (Honey, Kanter, 2013) та ін. Так, вчена в галузі педагогічних наук С. Бабійчук досліджувала проблеми з вивчення STEM у школах США та головні шляхи їх вирішення. Нею було зауважено на недостатній кількості професіоналів у сфері STEM, з одного боку, та незначною кількістю учнів та студентів, які вивчають STEM, з іншого боку (Бабійчук, 2018). Дослідницею Г. Кузьменко висвітлено ключові аспекти STEM- і STEAM-освіти на прикладі ініціатив уряду США щодо впровадження STEM- і STEAM-підходів в освітню систему країни (Кузьменко, 2020). Науковці М. Бойченко та В. Бойченко у своїй праці наводять порівняльний аналіз теоретичних та змістово-процесуальних засад розвитку STEM-освіти у США та Україні, який дозволив встановити, що ця сфера є пріоритетним напрямом національної освітньої політики в обох країнах і має багато спільних рис (Бойченко, Бойченко, 2019).

Незважаючи на значну кількість досліджень, у яких досліджувалися різні аспекти STEM-освіти в Україні та США, подальшого вивчення та порівняння потребують різні складові становлення та розвитку цього напрямку в Україні та США (законодавча база; структури, які відповідають за реалізацію STEM-освіти; основні заходи з реалізації та впровадження STEM-освіти; проблеми впровадження тощо).

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в проведенні порівняльного аналізу становлення та розвитку інноваційної моделі STEM-освіти в Україні та США за визначеними критеріями.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Нами було виокремлено *10 критеріїв*, за якими проведено порівняльний аналіз становлення та розвитку інноваційної моделі STEM-освіти в Україні та США:

1. Поява та становлення напрямку STEM.
2. Законодавча база.
3. Структури, які відповідають за реалізацію STEM-освіти.
4. Основні заходи з реалізації та впровадження STEM-освіти.
5. Інноваційні підходи у підготовці випускників до побудови успішної STEM-кар'єри.
6. STEM-проекти, упроваджені в освітній процес.
7. Інноваційні форми організації STEM-навчання (хакатони, марафони, онлайн – експерименти тощо).
8. Досвід роботи STEM-центрів / лабораторій.
9. Проблеми впровадження STEM.
10. Результати впровадження.

Критерій	Україна	США
<i>Поява та становлення напрямку STEM</i>	<p>2015 р. – Міністерством освіти і науки України (далі – МОН) був проведений круглий стіл, присвячений STEM-освіті; 2016 р. – МОН затвердило план заходів на 2016 – 2018 рр., що окреслював передусім нормативно-правові зміни, а також передбачав проведення конференцій, розробку інтегрованих навчальних програм спецкурсів, факультативів, гуртків; 2021 р. – МОН оприлюднило план заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року.</p>	<p>2000-ні рр. – США оголосили освіту в області високих технологій; 2001 р. – запровадження аббревіатури STEM науковими керівниками Національного наукового фонду США; 2009 р. – Конгрес США ухвалив закон «Про координацію дій у галузі STEM-освіти»; 2016 р. – у Міністерстві освіти США укладено національний план розвитку освіти; 2018 р. – опубліковано документ «Шлях до успіху: американська стратегія STEM-освіти».</p>
<i>Законодавча база</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Закон України «Про освіту», а саме – включення науково-технічних та інженерних аспектів у навчальні програми, підтримка інноваційної освіти тощо (2017); • Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) (2020); • Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022 – 2032 роки (2022); • Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013); • «План заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року» (2021). 	<ul style="list-style-type: none"> • Закон про STEM-освіту (America COMPETES Act), прийнятий для фінансування освітніх програм STEM (2007); • Закон «Every Student Succeeds Act» (ESSA), прийнятий для розвитку STEM-освіти та включення STEM-елементів у шкільні програми (2015); • Програма «Educate to Innovate», яка включає різноманітні ініціативи та партнерства між урядом, промисловістю, громадськими організаціями та освітніми закладами (2009); • Програма «STEM Master Teacher Corps» створена для вдосконалення професійного розвитку вчителів STEM (2012); • Програма «TechHire Initiative», створена з метою сприяння навчання та підготовці працівників для швидко зростаючого сектору технологій (2015).
<i>Структури, які відповідають за реалізацію STEM-освіти</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Міністерство освіти і науки України (розробка освітніх програм; розвиток інновацій; забезпечення ресурсами тощо); • Інститут модернізації змісту освіти (інформування про конкурси, турніри, заходи; забезпечення науково-методичного супроводу експериментальної інноваційної діяльності на базі закладів освіти, які запроваджують STEM-напрями тощо); • Національна академія наук України (розробка нових технологій у галузі STEM; міжнародна співпраця; проведення досліджень в наукових дисциплінах STEM); • Міністерство молоді та спорту України (розробка та впровадження молодіжних наукових програм та ініціатив; організація освітніх заходів, семінарів, тренінгів та конференцій; стимулювання розвитку 	<ul style="list-style-type: none"> • Міністерство освіти США (U.S. Department of Education) (фінансування освіти; підготовка вчителів; партнерство з промисловістю та університетами; підтримка дослідницьких центрів); • Національний науковий фонд (National Science Foundation, NSF) (підтримка науковців; міжнародна співпраця; популяризація наукових знань та STEM-дисциплін; розробка інноваційних технологій та допомога в їхній комерціалізації); • Міністерство енергетики США (U.S. Department of Energy) (фінансування досліджень; підтримка молодих вчених; підтримка фундаментальних та базових досліджень); • Національна аерокосмічна та

	<p>молодіжних інноваційних проєктів);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Міністерство цифрової трансформації України (розвиток цифрових технологій; підтримка інновацій; впровадження цифрових рішень та технологій в різні сфери життя); • Обласні та місцеві департаменти освіти (розробка освітніх програм; підготовка вчителів; підготовка обладнання та ресурсів; партнерство з галузевими організаціями; розвиток інфраструктури); • Заклади вищої освіти (здійснення наукових досліджень в різних галузях STEM; розвиток інноваційних проєктів та стартапів у галузях STEM; співпраця з іншими університетами, науковими організаціями та партнерами з інших країн; дослідницька співпраця та реалізація спільних проєктів); • Наукові та освітні організації («Національна платформа STEM-освіти», «STEM Generation», «Всеукраїнська олімпіада з інформатики та комп'ютерних наук»). 	<p>аеронавтична адміністрація (NASA) (космічні дослідження; розвиток нових технологій в авіаційній галузі; міжнародна співпраця; розробка та реалізація космічної місії тощо);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Міністерство оборони США (U.S. Department of Defense) (військові дослідження та розвиток в таких галузях як кібербезпека, військова медицина і т.д.; підтримка військових навчальних закладів, які готують військових фахівців у різних галузях, включаючи інженерію, технології та інші STEM-дисципліни); • Агентство з розвитку міжнародної допомоги (U.S. Agency for International Development, USAID) (технологічний розвиток; підтримка підприємницьких ініціатив та інновацій у країнах-партнерах; обмін досвідом та передача найкращих практик у галузі STEM між країнами-партнерами); • Американська асоціація розробників програмного забезпечення (Software and Information Industry Association, SIIA) (вплив на розвиток технологій та STEM через лобіювання; освітні ініціативи; підтримка професійного розвитку та захист інтелектуальної власності в області програмного забезпечення та інформаційних технологій); • Навчальні установи (наукові дослідження в області STEM; розробка програм для підвищення кваліфікації вчителів STEM; інноваційних розвиток; підтримка студентський стартапів; підготовка фахівців у різних галузях STEM).
<p><i>Основні заходи з реалізації та впровадження STEM-освіти</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Оновлення навчальних програм; • Підготовка вчителів; • Створення спеціалізованих закладів освіти (ліцей «Наукова зміна» – розвиток науково-дослідницької діяльності у галузях STEM; Спеціалізована школа № 9 ім. Лесі Українки в Києві – сфокусованість на математиці, фізиці та інших STEM-предметах; Ліцей «Інтелект-Світ» – навчальна програма, спрямована на розвиток творчого мислення та навичок у галузі інформатики, математики та наукових дисциплін тощо); • Діяльність позашкільних гуртків та програм (Школа робототехніки «Robotica», IT Step Academy Kids – мережа IT-шкіл – вивчення програмування, розробка ігор, веб-дизайн; STEM Ceneration – організація, яка пропагує STEM-освіту серед дітей та 	<ul style="list-style-type: none"> • Підготовка вчителів (спеціалізовані семінари, STEM-центри та лабораторії, магістерські програми для вчителів з нахилом STEM тощо); • Функціонування позашкільних програм та гуртків (Boys and Girls Clubs of America – заняття з робототехніки та програмування; Girls Who Code – програма для дівчат, яка навчає програмуванню та розвиває навички в галузі технологій; FIRST Robotics – учні можуть створювати роботів та брати участь у змаганнях; TechRocket – онлайн-платформа, яка організує та проводить заняття з програмування, розробляє ігри та веб-дизайн); • Функціонування STEM-шкіл та спеціалізованих програм;

	<p>підлітків через різноманітні проекти та навчальні програми);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Організація та проведення конкурсів та олімпіад (Intel Techno Ukraine, Intel Eco Ukraine, Фестиваль інноваційних проєктів «Sikorsky Challenge», конкурс «Молодь в науку» – спрямований на популяризацію наукових досліджень серед молоді); • Організація та проведення наукових та науково-практичних конференцій («STEM – світ інноваційних можливостей. Дослідницька діяльність здобувачів освіти з використанням ІТ- та STEM-технологій», «STEM-світ інноваційних можливостей. Модель STEM-закладу освіти: стратегії, структура, напрями та форми діяльності», «STEM-імпреза: від ідеї до втілення» та ін.); • Партнерство з бізнесом («Kyiv Smart City Hub» – партнери з бізнесу співпрацюють з університетами та стартапами для розвитку рішень в області «розумного міста»; «Ukrainian Engineering Patrons Club» – об'єднання підприємців для співпраці у підтримці STEM-освіти та розвитку технічних навичок та ін.); • Діяльність наукових центрів та лабораторій (Інститут кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України – дослідження в галузі кібернетики, інформатики та системного аналізу; Інститут проблем моделювання в енергетиці ім. Г.Є. Пухова НАН України – вивчення проблем моделювання енергетичних процесів та систем; Лабораторія обчислювальної біоінформатики в Університеті Києва; STEM-центр «Smart Lab» – заняття з робототехніки та програмування; Інститут молекулярної біології і генетики НАН України, Інститут математики НАН України); • Реалізація проєктів та дослідницьких робіт STEM-напряму. 	<ul style="list-style-type: none"> • Організація та проведення STEM-олімпіад та конкурсів (FIRST Robotics Competition – конкурс з робототехніки; Intel International Science and Engineering Fair (ISEF) – конкурс наукових досліджень для старшокласників; MathCounts – конкурс з математики; USA Biology Olympiad – олімпіада з біології для учнів, які цікавляться біологічними науками; American Computer Science League (ACSL) – конкурс з комп'ютерних наук та програмування; National STEM Video Game Challenge – розробка власних відеоігор); • Реалізація проєктів та дослідницьких робіт STEM-напряму; • Стажування та партнерства з промисловістю (Co-op – співпраця з промисловими компаніями для організації довготривалих стажувань студентів у реальних проєктах; Google Summer of Code – розробка проєктів з відкритим кодом у співпраці з Google; Research Experiences for Undergraduates (REU) – проведення досліджень в університетських лабораторіях; STEM Career Fairs – заходи, де компанії презентують можливості для стажувань та роботи в STEM-галузях); • Реалізація громадських ініціатив (Maker Faires – фестивалі, де учасники демонструють власноруч створені технічні проєкти; National Girls Collaborative Project – об'єднання для залучення дівчат до STEM-діяльності; The Hour of Code – популяризація навчання програмуванню через короткі заняття «Година коду»; Citizen Science Projects – участь у наукових дослідженнях, де учні збирають дані для вчених; Project Lead The Way – надання навчальних ресурсів для шкіл з акцентом на STEM-предмети).
<p><i>Інноваційні підходи у підготовці випускників до побудови успішної STEM-кар'єри</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Активне навчання та практичні дослідження; • Інтердисциплінарні програми; • Проєктне навчання; • Використання технологій; • Стажування та партнерства з індустрією; • Менторська підтримка; • Залучення до наукових досліджень; • Міжнародна співпраця тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> • Практичне навчання та проєкти; • Інтердисциплінарні програми; • Лабораторні роботи та дослідницькі практики; • Використання технологій; • Стажування та партнерства з індустрією; • Підтримка менторів; • Залучення до наукових досліджень; • Різноманітні заходи та гуртки.
<p><i>STEM-проєкти, упроваджені в</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • «STEM-освіта для успіху» – курси, підручники, методичні матеріали; • «Наукові суботи» – дослідження під 	<ul style="list-style-type: none"> • «FIRST Robotics Competition» – змагання з робототехніки; • «Project Lead The Way» – оновлені

<i>освітній процес</i>	керівництвом вчених; <ul style="list-style-type: none"> • «Наукові фестивалі та конкурси»; • «STEM-центри та лабораторії»; • «Робототехніка в школах»; • «STEM-платформи для вчителів та учнів» – навчальні матеріали, уроки, завдання; • «STEM-літні школи та табори» – отримання знань влітку; • НУШ – Нова Українська Школа; • «Проектні конкурси та хакатони» – змагання; • «Дівчата STEM» – ініціатива, спрямована на подолання гендерних стереотипів при виборі професії та на підвищення віри дівчат у власні здібності й можливість побудувати STEM кар'єру в Україні. 	навчальні матеріали; <ul style="list-style-type: none"> • «Girls Who Code» – підтримка дівчат у вивченні програмування та комп'ютерних наук; • «NASA STEM Engagement» – освітній ресурс; • «Hour of Code» – безкоштовні уроки програмування; • «National Science Bowl» – змагання з наукових знань у старшій і середній школі; • «STEM Education Coalition» – співпраця з освітніми закладами; • «Maker Education Initiative» – розвиток творчості.
<i>Інноваційні форми організації STEM-навчання (хакатони, марафони, онлайн – експерименти тощо)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Хакатони та марафони – заходи, де учасники протягом короткого часу працюють над конкретною проблемою чи завданням; • STEM-гуртки – групи, де учні мають можливість досліджувати наукові та технічні теми, брати участь у проектах та експериментах; • Онлайн-платформи – інтерактивні веб-ресурси; • STEM-олімпіади – змагання з різних STEM-дисциплін; • Практичні проекти та виробничі партнерства – співпраця з виробничими компаніями, науковими організаціями та університетами; • STEM-кемпи – інтенсивні навчальні заходи на природі; • Мобільні додатки та ігри. 	<ul style="list-style-type: none"> • Хакатони – можуть бути спрямовані на програмування, розробку аплікацій, інженерні рішення та інші STEM-завдання; • STEM-гуртки – глибше дослідження наукових та технічних тем; • Онлайн-експерименти – веб-ресурси та платформи, що дозволяють віртуально виконувати експерименти, дослідження та спостереження; • STEM-кемпи та табори – інтенсивні навчальні заходи на природі; • Мобільні додатки та ігри; • Практичні проекти та виробничі партнерства – співпраця з виробничими компаніями, університетами та науковими організаціями.
<i>Досвід роботи STEM-центрів / лабораторій</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Lviv Polytechnic National University FabLab – доступ до сучасних технологій, таких як 3D-друкування, лазерна різка та інші; • Kyiv National Taras Shevchenko University Education Innovation Lab – використання технологій, гейміфікації; • National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» Science Park – співпраця між студентами, науковцями та підприємствами; • Kharkiv IT Education Cluster – підготовка IT-фахівців та надання курсів з програмування; • STEM-освітній центр «SmartLab» – практичні заняття, дослідницькі проекти, робототехніка; • Lviv IT Cluster Academy – навчання з інформаційних технологій та 	<ul style="list-style-type: none"> • MIT Media Lab (Massachusetts Institute of Technology) – інноваційні дослідження в галузі мультимедійних технологій, робототехніки, медіа-арту; • Exploratorium (San Francisco) – інтерактивний музей; • Johns Hopkins University Applied Physics Laboratory – співпраця з військовими, дослідження в галузі аерокосмічної техніки, біомедицини; • NASA Ames Research Center – дослідження в галузі аерокосмічних технологій. Співпраця з університетами; • California Academy of Sciences – науковий музей; • Harvard University Wyss Institute for Biologically Inspired Engineering – розробка інноваційних технологій, інспірованих

	<p>програмування;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Osvitoria Space – популяризація космічних досліджень; • «STEMKids Ukraine» – заняття для дітей. 	<p>біологією;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Carnegie Mellon University Entertainment Technology Center – розробка ігор, віртуальної реальності та різних мультимедійних рішень; • New York Hall of Science – інтерактивні виставки, експериментальні дослідження.
<i>Проблеми впровадження STEM</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Проблеми наступності між освітніми рівнями (відсутність стандартів національної системи STEM-освіти; проблеми підготовки вчителів; існування певного розриву між школою та вищою освітою; складнощі у забезпеченні практичної спрямованості та підготовки до майбутніх STEM-професій); • Обмежений доступ до ресурсів; • Відсутність актуальних підручників та навчальних матеріалів; • Недостатнє фінансування, що може ускладнити розвиток ініціатив у сфері STEM-освіти; • Орієнтованість на традиційну освіту; складнощі у використанні інноваційних підходів; • Недостатня обізнаність про STEM; • Стереотипи стосовно гендерної нерівності; • Недостатній розвиток позаурочних STEM-активностей; • Недостатня координація і співпраця між освітніми закладами, науковими інститутами, виробничими компаніями та урядовими органами. 	<ul style="list-style-type: none"> • Проблеми наступності між освітніми рівнями (відсутність стандартів національної системи STEM-освіти; складнощі у забезпеченні практичної спрямованості); • Гендерна нерівність; • Недостатнє фінансування; • Складнощі у реалізації принципу інтердисциплінарності: впровадження STEM-освіти може вимагати співпраці між різними дисциплінами, що може бути складно забезпечити в традиційних освітніх структурах; • Стрес та конкуренція; • Збереження інтересу: учні можуть втратити інтерес до STEM, якщо навчання буде занадто теоретичним або нецікавим; • Соціокультурні бар'єри: соціокультурні фактори можуть впливати на вибір учнями STEM-галузей в залежності від їхнього соціального походження, етнічної належності тощо; • Обмежений доступ до сучасної технічної інфраструктури та засобів комунікації.
<i>Результати впровадження</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Збільшення інтересу учнів до науково-технічних дисциплін; • Розвиток практичних навичок (робототехніка, програмування, експерименти тощо); • Розвиток креативного мислення та здатності до розв'язання складних завдань; • Активна участь учнів у наукових дослідженнях, проектах та конкурсах; • Пропедевтична робота з підготовки молоді до майбутніх STEM-професій; • Поява STEM-центрів, лабораторій та освітніх програм; • Співпраці між закладами освіти та промисловими компаніями; • Розвиток наукових досліджень: учні та студенти активно беруть участь у наукових дослідженнях, проектах та конкурсах, що сприяє розвитку їхнього аналітичного мислення та наукової креативності; • Популяризація науки: STEM-освіта сприяє популяризації науки серед широкої 	<ul style="list-style-type: none"> • Збільшення інтересу до науково-технічних дисциплін. Багато молоді активно беруть участь у STEM-проектах, наукових дослідженнях, робототехнічних змаганнях та конкурсах; • Розвиток навичок та креативності: учні та студенти розвивають практичні навички, такі як програмування, конструювання, робототехніка, які можуть бути важливими для майбутніх STEM-кар'єр; • Підготовка до STEM-професій; • Підвищення якості освіти; • Створення інфраструктури: розроблені STEM-лабораторії, центри та освітні програми, які забезпечують доступ до сучасного обладнання; • Стимулювання наукової діяльності; • Підвищення конкурентоспроможності; • Співпраця з промисловістю: між освітніми закладами та промисловими компаніями, що підвищує якість підготовки та забезпечує випускників

	громадськості та стимулює інтерес до вивчення природничих наук; • Створення інноваційного середовища в закладах освіти.	практичними навичками; • Популяризація науки; • Поява STEM-центрів, лабораторій та освітніх програм.
--	--	--

Таблиця 1. Порівняльний аналіз інноваційної моделі STEM-освіти в Україні та США

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Порівняльний аналіз інноваційної моделі STEM-освіти в Україні та США дозволяє констатувати, що обидві країни прагнуть підготувати нове покоління молодих людей до зустрічі з викликами технологічної епохи та зробити внесок в інноваційний розвиток суспільства. Також можна відзначити, що не дивлячись на те, що становлення STEM-освіти в Україні відбулося пізніше ніж у США, проте на сьогоднішній день цей напрям досить активно розвивається та впроваджується в системі освіти і науки України, що виражається в широкій залученості різноманітних установ до реалізації цього напрямку, величезній кількості тематичних заходів та ініціатив, проектах, упроваджених в освітній процес, які сприяють розвитку та популяризації STEM-освіти, стимулюють інтерес до наукових дисциплін та підготовку молодих фахівців для майбутньої кар'єри в STEM-галузях тощо.

Водночас, обидві країни мають певні проблеми, такі як недостатнє фінансування, складнощі у підготовці вчителів і нерівний доступ до якісної освіти тощо. В Україні ці проблеми зараз відчуються набагато сильніше через війну. Проте, кожна країна працює над вирішенням власних проблем, використовуючи свій освітній і науковий потенціал.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у більш детальному вивченні досвіду становлення STEM-освіти у США та його упровадженні на різних рівнях освіти в Україні. Вважаємо доцільним порівняння програм з підвищення кваліфікації вчителів та науково-педагогічних працівників у двох країнах та перейняття кращих практик у такі програми України; більш глибоке вивчення діяльності STEM-центрів, лабораторій та інших структур та проектування цієї діяльності на подібні структури в Україні тощо.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Бабійчук, С. (2018). STEM-освіта у США : проблеми та перспективи. *Педагогічний часопис Волині*. №1(8). С. 12–17.

Кузьменко, Г. (2020). Від STEM- до STEAM-освіти : ключові аспекти на прикладі ініціатив уряду США. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. № 4(79). С. 18–24.

Boichenko, V., Boichenko, M. (2019). STEM Education in the USA and Ukraine : Comparative Analysis. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. №5(89). С. 3–13.

Breiner, J., Harkness, S., Johnson, C., Koehler, C. (2012) What Is STEM? A Discussion About Conceptions of STEM in Education and Partnerships / *School Science and Mathematics*. №1, V. 112. P. 3–11.

Flannery, L. (2013) Designing ScratchJr: support for early childhood learning through computer programming /. *IDC '13: Proceedings of the 12th International Conference on Interaction Design and Children*. P. 1–10.

Fleischman, H. L., Hopstock, P. J., Pelczar, M. P., Shelley, B. E. (2010). Highlights From PISA 2009: Performance of U.S. 15-Year-Old Students in Reading, Mathematics, and Science Literacy in an International Context / Washington : NCES, IES, U.S. Department of Education. USA.

Hess, F., Kelly, A., Meeks, O. (2011). The Case for Being Bold. A New Agenda for Business in Improving STEM Education. Washington : Institute for a Competitive Workforce. USA.

Honey, M., Kanter, D. (2013). Design, Make, Play. Growing the Next Generation of STEM Innovators. New York : Routledge. USA.

REFERENCES

Breiner, J. M., Harkness, S. S., Johnson, C. C., & Koehler, C. M. (2012). What is STEM? A discussion about conceptions of STEM in education and partnerships. *School Science and Mathematics*, vol. 1, no. 112, pp. 3–11 [in English].

7. Babijchuk, S. (2018) STEM-osvita u SShA : problemy ta perspektyvy [STEM education in the USA: problems and prospects]. *Pedagogical journal of Volyn*, vol. 8, no. 1, pp. 12–17 [in Ukrainian].

Boichenko, V., Boichenko, M. (2019) STEM-osvita u SShA ta Ukraini: porivnjajnyj analiz [STEM Education in the USA and Ukraine : Comparative Analysis]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, vol. 89, no. 5, pp. 3-13 [in Ukrainian].

Kuzjmenko, Gh. (2020) Vid STEM- do STEAM-osvity: ključovi aspekty na prykladi inicyatyv urjadu SShA [From STEM to STEAM education: key aspects based on US government initiatives]. *Education and development of a gifted personality*, vol. 79, no. 4, pp. 18–24 [in Ukrainian].

Fleischman, H. L., Hopstock, P. J., Pelczar, M. P., Shelley, B. E. (2010). Highlights From PISA 2009: Performance of U.S. 15-Year-Old Students in Reading, Mathematics, and Science Literacy in an International Context. *Department of Education*, 57 [in English].

Flannery, L. and others. (2013). Designing ScratchJr: support for early childhood learning through computer programming. *Proceedings of the 12th International Conference on Interaction Design and Children*, 1–10 [in English].

Hess, F., Kelly, A., Meeks, O. (2011). The Case for Being Bold. A New Agenda for Business in Improving STEM Education. *Institute for a Competitive Workforce*, 59 [in English].

Honey, M., Kanter, D. (2013). Design, Make, Play. Growing the Next Generation of STEM Innovators. *Routledge*, 238 [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито актуальність та перспективність розвитку STEM-напряму в сучасних закладах освіти різного рівня України та США. Проаналізовано останні дослідження та публікації, у яких висвітлено становлення та розвиток STEM-освіти в Україні та США, наведено нормативну базу обох країн з означеного напрямку.

У науковій праці сформульовано 10 критеріїв, за якими проведено порівняльний аналіз становлення та розвитку інноваційної моделі STEM-освіти в Україні та США: поява та становлення напрямку STEM; законодавча база;

структури, які відповідають за реалізацію STEM-освіти; основні заходи з реалізації та впровадження STEM-освіти; інноваційні підходи у підготовці випускників до побудови успішної STEM-кар'єри; STEM-проекти, упроваджені в освітній процес; інноваційні форми організації STEM-навчання (хакатони, марафони, онлайн – експерименти тощо); досвід роботи STEM-центрів / лабораторій; проблеми впровадження STEM; результати впровадження.

Проведено порівняльний аналіз інноваційної моделі STEM-освіти в Україні та США за вказаними критеріями. Сформульовано висновки про прагнення обох країн підготувати нове покоління молодих людей, готових до викликів технологічної епохи та сприяння інноваційному розвитку суспільства, незважаючи на численні проблеми, наявні в обох країнах (недостатнє фінансування, складнощі у підготовці вчителів тощо).

Окреслено перспективи подальших розвідок, які вбачаються у вивченні досвіду становлення STEM-освіти у США та його упровадженні на різних рівнях освіти в Україні, зокрема порівняння програм з підвищення кваліфікації вчителів та науково-педагогічних працівників у двох країнах та перейняття кращих практик у такі програми України; більш глибоке вивчення діяльності STEM-центрів, лабораторій та інших структур та проектування цієї діяльності на подібні структури в Україні.

Ключові слова: *STEM-освіта, Україна, США, порівняльний аналіз, інноваційна модель.*

ЗМІСТ

ВИЩА ШКОЛА

ГОНЧАРОВА Наталя	7
ТОП-10 УКРАЇНСЬКИХ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
ЧЕРНЕНКО Сергій, ДОЛИННИЙ Юрій, ОЛІЙНИК Олег	16
ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ДИНАМІКУ ЗМІН ДОМІНУВАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ В ГАЛУЗІ «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ»	
ІВАНЧУК Сабіна	23
РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ ВІЗІЇ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ КАФЕДРОЮ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	
БЛИЧЕНКО Ганна, МІХЄЄВА Олена	31
АВТОРСЬКА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА» В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ОСВІТНИХ КОМПОНЕНТІВ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ	
ЄФІМЦЕВА Ганна	43
НАВЧАННЯ ВЧИТЕЛІВ В КОНТЕКСТІ НЕДИСКРИМІНАЦІЙНОГО ПІДХОДУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	
ФАТАЛЬЧУК Сергій, ГАРАНЬ Наталія, ТЕРГАНОВ Олександр	52
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ТЬЮТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
КОРКІШКО Олена	62
СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ» ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ФЕНОМЕНУ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	

ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ЦВЕТКОВА Ганна, ВОЙТЮК Ірина	71
РОЗВИТОК МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НЕТРАДИЦІЙНОЇ ЗОБРАЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
ШЕЛЕПКО Галина	81
ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ХУДОЖНЬО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНУ: МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД	
КОНОВАЛОВА Надія	90
БЛІНГВІЗМ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ	
КУЗЬМЕНКО Ірина	97
ДОСЛІДЖЕННЯ АКТУАЛЬНОГО СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ОСНОВ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ЕМОЦІЙНО-КРИТИЧНИЙ КРИТЕРІЙ	

ДОВБНЯ Софія106
РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ЕКСКУРС ПРОГРАМОВО-МЕТОДИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА

КАКАДІЙ Валентина116
СТРАТЕГІЇ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДЛЯ
РОЗШИРЕННЯ ГЕНДЕРНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ У НАВЧАННІ ТА
РОЗВИТКУ УЧНІВСТВА У СІЛЬСЬКИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

ПОМИРЧА Світлана, СЕМІРЯЖКО Алла127
ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО
МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ
ШКОЛІ

ПОМИРЧА Світлана, ІВАШКІНА Вікторія136
ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ
ОРФОГРАФІЧНОЇ ПИЛЬНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

МІШЕНІНА Тетяна, КАЧАЙЛО Ксенія146
АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР МЕДІАТЕКСТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО
ЗМІСТУ У ВИХОВАННІ ЦІЛІСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

ШУЛИК Тетяна, СОКОЛОВА Ольга154
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІСТЕМ-
ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА США

CONTENT

HONCHAROVA Natalia	7
TOP 10 UKRAINIAN ONLINE PLATFORMS FOR THE DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCE OF A MODERN TEACHER OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION	
CHERNENKO Serhii, DOLYNNIY Iuriy, OLIYNYK Oleg	16
THE INFLUENCE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES ON THE DYNAMICS OF CHANGES IN THE DOMINANT MOTIVATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES OF TEACHERS IN THE FIELD OF «PHYSICAL CULTURE AND SPORTS»	
IVANCHUK Sabina	23
THE DEVELOPMENT AND ESTABLISHMENT OF THE VISION OF STRATEGIC MANAGEMENT OF THE DEPARTMENT OF PRESCHOOL EDUCATION	
BILYCHENKO Hanna, MIKHIEIEVA Olena	31
THE AUTHOR'S EDUCATIONAL DISCIPLINE "PEDAGOGICAL SUPPORT OF PRESCHOOL CHILDHOOD" IN THE CONTEXT OF THE PROBLEM OF UPDATING EDUCATIONAL COMPONENTS AND INFORMATION-COMMUNICATION TRANSFORMATION OF THE CONTENT OF EDUCATION	
YEFIMTSEVA Hanna	43
TEACHER TRAINING IN THE CONTEXT OF A NON-DISCRIMINATORY APPROACH: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES	
SERHII Fatalchuk, NATALIJA Haran, TERHANOV Oleksandr	52
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE HIGH SCHOOL TEACHERS FOR TUTORING	
KORKISHKO Olena	62
THE ESSENCES OF THE CONCEPT OF "SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL COMMUNICATION" AS AN INTERDISCIPLINARY PHENOMENON IN PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL LITERATURE	
TSVIETKOVA Hanna, VOITYUK Irina	71
DEVELOPMENT OF THINKING OF CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE BY MEANS OF NON-TRADITIONAL IMAGING ACTIVITIES	
SHELEPKO Halyna	81
FORMATION OF THE BASICS OF ARTISTIC AND DESIGN SKILLS IN SENIOR PRESCHOOL CHILDREN BY MEANS OF LANDSCAPE DESIGN: METHODOLOGICAL SUPPORT	
KONOVALOVA Nadiia	90
BILINGUALISM OF CHILDREN OF MIDDLE PRESCHOOL AGE: THE THEORETICAL FOUNDATIONS	
KUZMENKO Iryna	97
STUDY OF THE CURRENT STATE OF FORMATION OF THE FOUNDATIONS OF CRITICAL THINKING IN SENIOR PRESCHOOL AGE CHILDREN: EMOTIONAL AND CRITICAL CRITERION	

DOVBNIA Sofia	106
RETROSPECTIVE ISSUE PROGRAM-METHODICAL PROVISION OF THE GAME ACTIVITIES OF PRESCHOOL CHILDREN	
KAKADII Valentyna	116
STRATEGIES OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS FOR EXPANDING GENDER OPPORTUNITIES IN LEARNING AND STUDENT DEVELOPMENT IN RURAL COMMUNITIES OF UKRAINE	
POMIRCHA Svetlana, SEMIRYAZKO Alla	127
CREATIVE TASKS AS A MEANS OF DEVELOPING CREATIVE THINKING AT UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS IN PRIMARY SCHOOL	
POMIRCHA Svetlana, IVASHKINA Victoria	136
CHARACTERISTICS OF PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMATION OF SPELLING AWARENESS IN APPLICANTS OF PRIMARY EDUCATION	
MISHENINA Tetiana, KACHAILO Kseniia	146
AXIOLOGICAL DIMENSION OF CIVIC MEDIA TEXTS IN THE EDUCATION OF A HOLISTIC PERSONALITY	
SHULYK Tetiana, SOKOLOVA Olha	154
ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF AN INNOVATIVE MODEL OF STEM EDUCATION IN UKRAINE AND THE UNITED STATES OF AMERICA	

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

До уваги авторів!

Збірник наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу» ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» включено до переліку наукових фахових видань України в галузі «Педагогічні науки» в категорії «Б» (Наказ МОН від 29.06.2021 р. № 735. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р. Державною реєстраційною службою України.)

Фахове друковане періодичне видання зареєстровано в базі даних Міжнародного Центру ISSN в Парижі, йому присвоєно ISSN 2077-1827.

Періодичність видання – 2 рази на рік (червень; грудень поточного року).

Містить наступні розділи: ВИЩА ШКОЛА; ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ; ЗАГАЛЬНА ШКОЛА; ПОЧАТКОВА ШКОЛА; ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ; ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ; ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА; ПСИХОЛОГІЯ; СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА; СПЕЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА.

Для публікації у збірнику наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу» приймаються матеріали, які не друкувалися раніше та містять наукові результати теоретичних і експериментальних досліджень у відповідних наукових галузях, а також наукові огляди та рецензії.

Відповідно до редакційної політики журналу процедура рецензування є анонімною (двостороннє «сліпе» рецензування). Усі статті проходять перевірку ознак плагіату. Бажана оригінальність статті – 75%.

До публікації **запрошуються**: доктори та кандидати наук, докторанти, аспіранти, магістранти закладів вищої освіти України та зарубіжжя.

Для осіб, що не мають наукового ступеня, додатково надіслати відскановану рецензію наукового керівника чи рецензію особи, яка має науковий ступінь (підпис рецензента повинен бути завірений у відділі кадрів установи або печаткою факультету (інституту)).

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ

1. Мова рукопису: українська, англійська.
2. Обсяг статті – 8 – 12 сторінок (до 20 000 знаків із пробілами) основного тексту. Оптимальний обсяг статті – 0,5 др. арк.
3. Текст має бути набраний у текстовому редакторі MS Word (розширення .docx, .doc, .rtf).
4. Параметри сторінки: формат А4, всі поля – 2 см, без нумерації сторінок.
5. Шрифт тексту – Times New Roman, рядки без переносів.
6. Параметри абзацу **основного тексту**:
 - вирівнювання – за шириною;
 - міжрядковий інтервал – 1,5 пт;
 - відступ першого рядка – 1,25 см;
 - інтервал між абзацами – 0 пт.

У документі не застосовуються колонтитули та зноски.

РОЗТАШУВАННЯ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ СТАТТІ:

1. Індекс УДК (шрифт звичайний, кегль 14, вирівнювання по лівому краю, без відступів першого рядка).
2. Назва статті (англійською мовою, шрифт напівжирний, кегль 14, усі літери прописні, вирівнювання по центру, без відступів першого рядка).
3. Назва статті (українською мовою, шрифт напівжирний, кегль 14, усі літери прописні, вирівнювання по центру, без відступів першого рядка).

4. У двох колонках (міжрядковий інтервал – 1 пт):

З лівого боку (українською мовою):

- ім'я, прізвище автора (авторів) (кегель 14, шрифт курсив, напівжирний);
- учене звання, науковий ступінь (шрифт звичайний, кегль 14);
- E-mail (шрифт звичайний, кегль 14);
- ORCID (шрифт звичайний, кегль 14);
- місце роботи, країна (шрифт звичайний, кегль 14)

З правого боку (англійською мовою):

- ім'я, прізвище автора (авторів) (кегель 14, шрифт курсив, напівжирний);
- учене звання, науковий ступінь (шрифт звичайний, кегль 14);
- E-mail (шрифт звичайний, кегль 14);
- ORCID (шрифт звичайний, кегль 14);
- місце роботи, країна (шрифт звичайний, кегль 14).

5. **Анотація** (англійською мовою, обсяг – не менше 1800 знаків без пробілів (230-250 слів): підзаголовок «**ABSTRACT**» (шрифт напівжирний, відступ першого рядка – 1,25 см, міжрядковий інтервал – 1,5); далі в цьому ж рядку – текст анотації (шрифт курсив, кегль 14, вирівнювання по ширині).

6. **Ключові слова** (англійською мовою): підзаголовок «**Key words:**» (14 пт, напівжирний, курсив); далі в цьому ж рядку – ключові слова (14 пт, курсив, вирівнювання по ширині, відступ першого рядка на 1,25 см, міжрядковий інтервал – 1,5): від 3 до 8 термінів, розділених знаком «,**»**.

7. **Основний текст статті** (вирівнювання по ширині, відступ першого рядка на 1,25 см, міжрядковий інтервал – 1,5; без додаткових інтервалів до і після абзаців) має містити необхідні елементи:

- **актуальність теми**, постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- **аналіз останніх досліджень і публікацій**, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- **формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання;**
- **виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;**
- **висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.**

Текст статті мовою оригіналу (відповідно вимог).

Посилання на літературу у тексті статті оформлюються за міжнародним стилем оформлення наукових публікацій АРА (American Psychological Association) style – стиль цитування АПА (Американська психологічна асоціація): у круглих дужках прізвище автора – кома – рік видання роботи (наприклад, Петренко, 2020), якщо зазначається сторінка джерела, то вона подається через двокрапку, наприклад (Петренко, 2020: 125). Якщо потрібно послатися на декілька джерел, варто перелічувати їх через крапку з комою (наприклад, Петренко, 2018; Коркішко, 2015; Саяпіна, 2016).

8. **ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА** (шрифт напівжирний, кегль 14 пт, прописні літери, міжрядковий інтервал – 1,5 пт, вирівнювання по центру); з нового рядка – перелік використаних джерел без нумерації (14 пт, міжрядковий інтервал – 1,5, у алфавітному порядку). Оформлення літературних джерел слід виконувати відповідно до вимог міжнародного бібліографічного стандарту АРА

(Американська психологічна асоціація): <http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>).

УВАГУ! У змісті публікації не має бути використано джерела країни-агресора та відповідно посилання на них. Якщо це зробити зовсім неможливо, то надайте посилання на інтернет сторінку цього джерела.

9. **REFERENCES** (шрифт напівжирний, кегль 14 пт, прописні літери, міжрядковий інтервал – 1,5 пт, вирівнювання по центру); з нового рядка – перелік використаних джерел без нумерації (14 пт, міжрядковий інтервал – 1,5, у алфавітному порядку). Оформлення літературних джерел слід виконувати відповідно до вимог міжнародного бібліографічного стандарту APA (Американська психологічна асоціація): <http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>).

Для **транслітерації** українського тексту на латиницю використовується безкоштовний сайт <http://www.slovnyk.ua/services/translit.php> (вибираємо варіант *американська*); для транслітерації російського тексту використовується безкоштовний сайт <http://fotosav.ru/services/transliteration.aspx>.

У references окрім класичної транслітерації обов'язково подається переклад англійською мовою (назва, видання). Важливо пам'ятати, що в зарубіжних базах даних проста транслітерація назви джерела без її перекладу англійською мовою не має сенсу.

10. **Анотація** (українською мовою, обсяг – не менше 1800 знаків без пробілів (230-250 слів): підзаголовок «**АНОТАЦІЯ**» (шрифт напівжирний, відступ першого рядка – 1,25 см, міжрядковий інтервал – 1,5); далі в цьому ж рядку – текст анотації (шрифт курсив, кегль 14, вирівнювання по ширині).

11. **Ключові слова** (українською мовою): підзаголовок «**Ключові слова:**» (14 пт, напівжирний, курсив); далі в цьому ж рядку – ключові слова (14 пт, курсив, вирівнювання по ширині, відступ першого рядка на 1,25 см, міжрядковий інтервал – 1,5): від 3 до 8 термінів, розділених знаком «,**»**.

Рисунки (схеми, графіки, малюнки, фото тощо) вставляють у статтю в одному з форматів (.jpeg, .bmp, .tif, .gif) з роздільною здатністю не менше за 300 dpi (подавати якісні оригінали). Написи на рисунках виконують шрифтом основного тексту та розміру. Рисунки підписують і нумерують (якщо їх більше за один) під рисунком по центру тексту за допомогою шрифту Times New Roman, кегль 12, курсив. Усі об'єкти в простих рисунках, зроблених у Word, мають бути обов'язково згруповані. Текст статті не повинен містити рисунків і / або тексту в рамках, рисунків, розташованих поверх / за текстом тощо – текст слід форматувати таким чином, щоб для всіх об'єктів було встановлено розміщення «у тексті». Складні, багатооб'єктні рисунки з нашаруваннями готувати за допомогою графічних редакторів (CorelDraw, PhotoShop та ін.). Таблиці повинні мати вертикальну орієнтацію і будуватися за допомогою майстра таблиць редактора Word з арабською нумерацією, текст у таблиці оформлюється шрифтом Times New Roman, кегль 10, міжрядковий інтервал – 1 пт. Обсяг таблиць не повинен перевищувати 1/4 загального обсягу статті.

УВАГА!!! У тексті не допускається вирівнювання пропусками (для цього використовуються параметри абзацу); розрізняються дефіс «-», який не відділяється пробілами з обох боків, і тире « – », яке відділяється з обох боків пробілами; перед розділовими знаками пробіл не ставиться, а після них – ставиться. Дужки та лапки («...») безпосередньо охоплюють текстовий блок і відділяються пробілами лише зовні. У тексті статті ініціали відділяються від

прізвищ, а сторінка від номера нерозривним пробілом (комбінація клавіш Ctrl+Shift+Пробіл), напр: І. Петров або с. 10.

Пам'ятайте, статті подаються повністю підготовленими до друку. Статті, які не відповідають зазначеним вимогам, опубліковані не будуть! Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

АЛГОРИТМ ПОДАННЯ МАТЕРІАЛУ:

1) Статті подаються повністю підготовленими до друку на електронну скриньку збірки gnvp.ddpu.1996@gmail.com.

2) Технічний редактор перевіряє публікацію на відповідність до вимог. Потім стаття проходить двостороннє «сліпе» рецензування.

3) Редакційний збір становить **1000 гривень** за одну статтю обсягом до 12-15 сторінок. **Частина коштів піде на допомогу ЗСУ.** Звіт буде оприлюднено. Редакційний збір покриває витрати, пов'язані з наданням DOI, редагуванням статей, макетуванням та друком збірки.

Плата за публікацію статті здійснюється після її рекомендації до друку. Вам буде відправлено повідомлення електронною поштою суму для оплати і номер рахунку.

4) На окремому аркуші подається довідка про автора (не рахується як друкована сторінка, не входить в оплату за статтю).

Довідка про автора

Прізвище, ім'я, по батькові	
Домашня адреса (або Нової пошти)	
Контактні телефони	
Електронна адреса	

Отже, автор надсилає електронною поштою файли:

1. Стаття для друку (назва файлу: Кучер С (стаття).doc.).
2. Довідка про автора (назва файлу: Кучер С. (довідка про автора).doc.).
3. Ксерокопія (сканер) чеку про сплату за статтю у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Кучер С. (скан.чеку).pdf.).

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ
ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Виходить 2 рази на рік
Заснований у вересні 1996 р.

№ 2 (104) 2023

За загальною редакцією доктора педагогічних наук,
професорки С.А. Саяпіної

Відповідальний за випуск:
Швидкий С.М. – доктор історичних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи ДДПУ

Макет і верстка – *Коркішко А.В.*
Дизайн обкладинки – *Коркішко А.В.*

З матеріалами збірників можна ознайомитися на сайтах:

<http://www.slavdpu.dn.ua/index.php/nauk/naukbooks/694-gnvp>;

http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_collection_of_scientific_labours/;

<http://www.nbu.gov.ua>.

Веб-сайт: <http://gnvp.ddpu.edu.ua>

Підписано до друку 22.09.2023 р.

Формат 60x84/16.

Ум.-друк. арк. 10,44.

Наклад 100 пр. Зам. № 214

Видавництво
ЦТPI «Друкарський дім»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавництв
ДК №5071 від 23.03.2016
м. Краматорськ, вул. О. Тихого, 1-б
тел.: (06264) 6-73-34, (066) 076-76-21